

SCI-CONF.COM.UA

EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS

**PROCEEDINGS OF V INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JUNE 12-14, 2023**

**MADRID
2023**

EUROPEAN SCIENTIFIC CONGRESS

Proceedings of V International Scientific and Practical Conference

Madrid, Spain

12-14 June 2023

Madrid, Spain

2023

UDC 001.1

The 5th International scientific and practical conference “European scientific congress” (June 12-14, 2023) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. 503 p.

ISBN 978-84-15927-34-1

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // European scientific congress. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Madrid, Spain. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-european-scientific-congress-12-14-06-2023-madrid-ispaniya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: madrid@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Barca Academy Publishing ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

BIOLOGICAL SCIENCES

1. *Azizov Aflatun Polad* 13
SEQUENCE VARIATIONS IN THE GALT GENE IN THE AZERBAIJANIAN POPULATION
2. *Лялюк-Вітер Г. Д., Мазурова О.* 20
ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БІОТЕХНОЛОГІЇ»

MEDICAL SCIENCES

3. *Mahklynets N., Pavlyshyn M., Ozhogan Z., Rozhko M.* 24
CHANGES OF PERIODONTAL BLOOD SUPPLY IN PATIENTS WITH BUCCAL FRENUM
4. *Герасименко О. І., Герасименко В. В., Полєсова Т. Р.* 28
ПНЕВМОНІЇ В ПЕРИНАТАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ
5. *Дорошенко Е. Ю., Черепок О. О., Натаров Я. О.* 31
ВІДНОВЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЛОКОМОТОРНИХ ФУНКЦІЙ У ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ ІНСУЛЬТУ
6. *Дьякова Ю. А., Коробкіна П. Д., Добржанська Є. І.* 33
ЧИ ВПЛИВАЄ ВЖИВАННЯ СОЛОДОЦІВ НА СТАН ШКІРИ?
7. *Камінський Р. Ф., Дзевульська І. В., Матківська Р. М., Янчишин А. Я., Тимошенко І. О.* 35
ГІПЕРГОМОЦИСТЕІНЕМІЯ - НОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ПАТОЛОГІЇ ССС
8. *Касіян Д. В., Мокрик О. Я.* 37
ХІРУРГІЧНІ МЕТОДИ ЗАКРИТТЯ ПЕРФОРАЦІЇ МЕМБРАНИ ШНАЙДЕРА ПІД ЧАС ВІДКРИТОГО СИНУС-ЛІФТИНГУ
9. *Коробкіна П. Д., Сікало Ю. К.* 41
АНАЛІЗ ПОШИРЕНOSTІ РОЗЛАДІВ ШЛУНКОВО КИШКОВОГО ТРАКТУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ЗА ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ
10. *Перетятко О. Г., Ягнюк Ю. А., Скляр Н. І., Крестецька С. Л., Большакова Г. М., Волянська Є. Ю.* 45
ЧУТЛИВІСТЬ МУЗЕЙНИХ ШТАМІВ *ESCHERICHIA COLI*, ВИЛУЧЕНИХ У 1946–1959 РР., ДО БЕТА-ЛАКТАМНИХ АНТИБІОТИКІВ
11. *Рижков Б. П., Волкова О. О., Шевченко О. С.* 49
ОЦІНКА РІВНЯ СМЕРТНОСТІ В ДИНАМІЦІ ВНАСЛІДОК ТУБЕРКУЛЬОЗУ В УКРАЇНІ (2015-2021 РОКИ)

12. *Роговий Ю. Є., Цитрін В. Я.* 51
 ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ЕДВАРДА ДЕ БОНО «ШІСТЬ КАПЕЛЮХІВ МИСЛЕННЯ» ДЛЯ АНАЛІЗУ ПАТОГЕНЕЗУ ВПЛИВУ РОЗЧИНУ ВІД'ЄМНОГО ОКИСНО-ВІДНОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ З НАСИЧЕННЯМ МОЛЕКУЛЯРНИМ ВОДНЕМ НА ФУНКЦІОНАЛЬНО-БІОХІМІЧНІ ПРОЦЕСИ НИРОК ЗА УШКОДЖЕННЯ ПРОКСИМАЛЬНОГО КАНАЛЬЦЯ
13. *Ступаєнко А. С., Тубольцева О. Д., Яворський О. В.* 56
 ОЦІНКА СВІДОМОСТІ ПРО РИЗИКИ ТА ПРОФІЛАКТИКУ ОЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
14. *Узбек Т. С., Єщенко Г. Л.* 59
 РОЛЬ ВІТАМІНОТЕРАПІЇ В РЕГЕНЕРАЦІЇ НЕРВОВИХ ВОЛОКОН
15. *Узбек Т. С., Мельникова Д. С.* 64
 РОЛЬ ОДОНТОЛОГІЧНОГО СТАТУСУ В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

16. *Круглов Є. М., Борщевський Г. І., Ярних Т. Г.* 68
 ВАЛІДАЦІЯ МЕТОДИКИ КІЛЬКІСНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЛІПОСОМАЛЬНИХ ОЧНИХ КРАПЕЛЬ НА ОСНОВІ ПЕПТИДНОГО КОМПЛЕКСУ ІЗ ШКІРИ СВИНІ
17. *Ларжевська Т. М.* 71
 МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМУННИХ ПРЕПАРАТІВ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

CHEMICAL SCIENCES

18. *Кулиев Фикрет Али оглы, Багирзаде Гулу Ахмед оглы* 78
 НЕКОТОРЫЕ ТИОАМИДЫ КАРБОНОВЫХ КИСЛОТ КАК АНТИОКСИДАНТЫ

TECHNICAL SCIENCES

19. *Grishyn M. V.* 85
 INFORMATION ON FUEL PROPERTIES FOR THE AUTOMATED CONTROL CIRCUITS OF THE FURNACE AS A COMPONENT OF THE COAL QUALITY ASSURANCE METHOD
20. *Nikolaienko D. S.* 95
 FOG COMPUTING AS A CONSEQUENCE OF CLOUD COMPUTING DEVELOPMENT
21. *Panenko O.* 98
 CONDITION VERIFICATION OF THE TRANSFORMER WINDING BY RESISTANCE

22. *Pelykh S., Kotenko V., Manalatii M., Pankiv I.* 103
ANALYSIS OF DISCRETE AND CONTINUOUS APPROACHES TO MODELLING THE FUEL CLADDING DAMAGE PARAMETER IN A VVER-1000 REACTOR
23. *Гаценко К. В., Белянська О. Р., Кривда Р. В., Мірошніченко Н. В.* 107
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ МІЦНОСТІ БРИКЕТІВ ВІД ТИСКУ, В'ЯЖУЧОЇ РЕЧОВИНИ ТА ВИСОТИ ЗАВАНТАЖЕННЯ
24. *Лашина Ю. В., Кореньков В. М., Босак Ю. Ю.* 110
АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНО МІНІМАЛЬНОЇ КІЛЬКОСТІ ДЕТАЛЕЙ СКЛАДАЛЬНОГО ВИРОБУ
25. *Мельник В. М.* 118
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІДХІДНИХ ГАЗІВ АВТОМОБІЛЯ НА СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В ГУСТОНАСЕЛЕНИХ РАЙОНАХ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА
26. *Мельник В. М.* 124
ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ РУХУ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ ЗА РАХУНОК УДОСКОНАЛЕННЯ СХЕМИ РУХУ
27. *Молодецька К. В., Дубовий В. І.* 129
АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ КОВОРКІНГ МАЙДАНЧИКІВ
28. *Рябоволенко В. А., Ніколаєць Д. О.* 133
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У GAMEDEV
29. *Савчук Т. О., Вишневський А. В.* 136
РОЗРОБКА УДОСКОНАЛЕНОГО АЛГОРИТМУ РЕЙТИНГУВАННЯ ТЕСТІВ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

30. *Ічанська Н. В., Стеблянко В. С.* 143
ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ОБРОБКИ ДАНИХ: ПІЗНАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ АНАЛІЗУ
31. *Калайда О. Ф.* 150
МЕТОД БІСЕКТРИС ЗНАХОДЖЕННЯ НУЛІВ-ПОЛЮСІВ СКАЛЯРНИХ ФУНКЦІЙ
32. *Калайда О. Ф.* 152
МЕТОДИ ЧЕБІШОВА ЗНАХОДЖЕННЯ КРАТНИХ НУЛІВ ТА ПОЛЮСІВ СКАЛЯРНИХ ФУНКЦІЙ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

33. *Крюченко Н. О., Жовинський Е. Я., Папарига П. С.* 154
РОЗПОДІЛ ФТОРУ У ПОРОДАХ ЗАКАРПАТТЯ (МЕТОД АНАЛОГІЙ)

ARCHITECTURE

34. *Гусейнова А. Р.* 160
РОЛЬ ГАЙДЕРА АЛИЕВА В ЗАЩИТУ ПАМЯТНИКОВ
АРХИТЕКТУРЫ НАХЧЫВАНИ

PEDAGOGICAL SCIENCES

35. *Chubar V. V., Hubar V. H., Zybina A. O., Lisnicha I. A.* 165
SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF PREPARING HIGH SCHOOL
STUDENTS FOR WORK IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE
PRODUCTION
36. *Наїєва Р. О.* 172
DEVELOPMENT OF SPEAKING COMPETENCE IN ENGLISH
LISTENING OF 2ND YEAR STUDENTS IN THE PROCESS OF
INDEPENDENT WORK WITH AUTHENTIC VIDEO MATERIALS
37. *Беспалько Г. М.* 176
МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ
ВИХОВАНЦІВ
38. *Вернидуб О. М.* 181
РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ НА
УРОКАХ АСТРОНОМІЇ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ
НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ
39. *Внукова О. М., Горбач В. І.* 188
ВИХОВНІ ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ «ПЛАСТ»
40. *Галич А. В., Калініченко І. О.* 193
РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З
МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ АРТ-
ТЕРАПІЇ
41. *Грень Л. М., Хазієв А. В., Адамкевичус К. Ю.* 200
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ХАРИЗМАТИЧНОГО
ЛІДЕРА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
42. *Денисенко Н.* 204
ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ
ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА
ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»
43. *Кахаров Р. Т.* 210
МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ПРОЦЕССА
ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ
44. *Омельченко М. С., Акулова Я. А.* 217
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО
ІМІДЖУ ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ
45. *Снітко Ю. М.* 222
ПРИКЛАДНІ ЗАДАЧІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ЧИСЛЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ

46. **Степанюк А. В., Букавин Л. М.** 227
ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «БІОЛОГІЯ»
47. **Стець Г. В., Кишакевич С. В.** 234
ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТ
48. **Троцюк Н. В.** 238
ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР
49. **Ульянова В. С., Шестакова-Станіславчик Н. О., Пак С. Є.** 243
МЕТОДИ МУЗИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗЗСО

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

50. **Ільченко І. Ю.** 250
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ
ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я
51. **Паловські Ю. О.** 254
СУЧАСНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА СЛУЖБІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІД ЧАС
ВІЙНИ
52. **Пріснякова Л., Заброда Д.** 260
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В
ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ
53. **Скаковська А. В.** 264
АНАЛІЗ МАЛЮНКІВ СТРАХІВ У ДІТЕЙ З
ОНКОГЕМАТОЛОГІЧНИМ ДІАГНОЗОМ
54. **Соловійова Д. А.** 270
ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКАДЕМІЧНОЇ
ПРОКРАСТИНАЦІЇ З РІВНЕМ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ ПІД
ЧАС ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

JOURNALISM

55. **Доценко К. О., Назарова Д. І.** 275
WEB-САЙТ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В
ФЕШН-ІНДУСТРІЇ
56. **Порнуліт О. О.** 282
НОВІТНИЙ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ ФОРМАТ СОЦІАЛЬНО-
КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТЬ І
ВИЗНАЧЕНЬ

HISTORICAL SCIENCES

57. **Нрыhorenko I., Shkil A.** 291
COSSACK QUESTION IN RUSSIAN EMPIRE: UKRAINOPHILE
MANIPULATIONS OR GEOPOLITICAL NECESSITY

58. *Власюк І. М.* 296
ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ У ХХІ СТ.: ВИКЛИКИ І ПРОБЛЕМИ
59. *Чернуха О. В., Таран О. С., Старостенко А. С.* 301
ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ВАЛЕНТИНА
ДМИТРОВИЧА ОТАМАНОВСЬКОГО

CULTUROLOGY

60. *Горова В. О.* 307
МУЗИЧНО-ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ ЯК
ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ

POLITICAL SCIENCES

61. *Balukhashvili Veriko* 311
PROSPECTS OF THE EURASIAN UNION AND GEORGIA
62. *Думова О.* 316
TRANSFORMATION OF SOCIAL INSTITUTIONS IN UKRAINE
AS A MECHANISM OF PRACTICE OF THE IMPLEMENTATION
THE MODEL OF NATIONAL STATEHOOD

PHILOLOGICAL SCIENCES

63. *Andrushchenko V. O.* 321
LEXEMES OF TIME AS TOOLS OF COHESIVE AND COHERENT
LITERARY DISCOURSE (IN THE NOVEL HARRY POTTER AND
THE PHILOSOPHER'S STONE BY J. K. ROWLING)
64. *Грабар О. В.* 326
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ МЕТРИКИ ЯПОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПРИ
ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

65. *Pavlenko N.* 331
SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS IN FUTURE
MEDICINE
66. *Долгий А. І.* 334
ІДЕНТИЧНІСТЬ В ДОБУ КІБЕРСУСПІЛЬСТВА – ЦЕ
ОПРИЯВЛЕННЯ ДУХОВНИХ ШИФРІВ, ЧИ СИМУЛЯКР
ІНФОРМАЦІЙНОГО КОДУ БУТТЯ

ECONOMIC SCIENCES

67. *Kosteniuk Yu., Mamedova Aitach* 338
COMPARATIVE ANALYSIS THE BASKET OF GOODS IN THE
WORLD AND UKRAINE
68. *Semenchenko T., Peng Mingsheng* 342
BUILDING EFFICIENT COMMUNICATION WITH A TEAM:
EXPERIENCE OF CHINESE ENTERPRISES

69.	Басаргіна О. П. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ УКРАЇНА»)	346
70.	Безрукова Н. В., Свічкарь В. А. ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІННЯ БРЕНДАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ	350
71.	Дегтярьова О. М., Нестерова Є. Г. ЗАСТОСУВАННЯ ПІДХОДІВ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ЛОГІСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА	357
72.	Камша М. О. ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ	365
73.	Кузьмінський С. В. КЛЮЧОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	369
74.	Кузьмінський С. В. ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ: АДАПТАЦІЯ ДО МІСЦЕВИХ УМОВ І ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ	373
75.	Мандра В. В., Жеведь В. К. ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	378
76.	Матрос О. М., Михайловина С. О. ОБ'ЄКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ	382
77.	Несветов О. О., Дуброва Ю. М. ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	387
78.	Нинада С. В. КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОРГІВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ	395
79.	Перебейнос В. Б., Пакулин С. Л., Близнюкова Т. В., Феклистова И. С., Пакулина А. С. ПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТ РЕГУЛИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА	399
80.	Плахотнюк В. В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД	407
81.	Тополенко Н. М., Ігнатенко С. Є. АУДИТ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	416

82. **Топчій Н. В.** 422
АНАЛІЗУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНДАРТУ ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 В ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ
83. **Чернуха О. В., Старостенко А. С., Таран О. С.** 425
РОЗВИТОК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ У ХХІ СТ.
84. **Шкурат М. Є., Завидовська А. О.** 431
ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ (DEFI): ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ БЛОКЧЕЙНУ
85. **Щербата О. О.** 439
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
86. **Юрченко А. Ю.** 443
ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ, ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КОНЦЕРТНА ЕКОНОМІКА: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТОВОМУ БІЗНЕСІ
87. **Ярова В. В., Бобрик А. О., Богдан В. А., Українець К. В.** 448
МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІНИ УРОЖАЙНОСТІ ОЗИМОГО ЖИТА І СОНЯШНИКУ

LEGAL SCIENCES

88. **Kovalenko H.** 457
THE NATURE OF THE CONTRADICTION OF LEGAL AND NON-LEGAL STATUTES IN THE NORMATIVE SYSTEM (PHILOSOPHY AND LAW REVIEW)
89. **Nadobko S.** 461
HUMAN RIGHTS IN A SPECIAL PERIOD IN UKRAINE
90. **Sopilnyk L.** 466
ON THE FORMING A HYBRID MECHANISM OF JUSTICE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
91. **Іванчук А. О.** 470
ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ
92. **Коваленко І. А., Жукотанська О. С.** 476
ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ФОНДОВОЇ БІРЖІ В УКРАЇНІ
93. **Колісник А. В., Щипанова О. О.** 481
ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС
94. **Опішняк С. О.** 485
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
95. **Росавицький О. О.** 493
САМОВРЯДУВАННЯ В ЄВРОПІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ АСПЕКТИ

96. **Самороков В. О., Батарчук І. І.** 497
ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ, ЯК ЕЛЕМЕНТ
КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ
97. **Ярина Я. І., Гіденко Є. С.** 501
ОСОБЛИВОСТІ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО
СТАНУ

BIOLOGICAL SCIENCES

SEQUENCE VARIATIONS IN THE GALT GENE IN THE AZERBAIJANIAN POPULATION

Azizov Aflatun Polad

PhD. Associate professor
Azerbaijan Medical University

Introduction

Classical galactosemia (CG) is an autosomal recessive metabolic disorder, which catalyzes the reaction of galactose-1-phosphate with UDP-glucose to form glucose-1-phosphate and UDP-galactose. CG is a potentially fatal disease that manifests within the first week of life with poor feeding, jaundice, vomiting, liver dysfunction, increased bleeding tendency, and septicemia, leading to death if untreated [2].

Early detection and management with dietary restriction of lactose containing foods can prevent infants from a deteriorating state and lead to rapid clinical improvement. However, despite of early diagnosis by newborn screening and diet treatment, many patients develop long-term complications such as impairment of mental development, disorders of speech and motor function, and premature ovarian insufficiency [3].

GALT enzyme is encoded by the *GALT* gene, which is located on chromosome 9 in the p13 region, with approximately 4 Kb of DNA sequence arranged into 11 exons. The active enzyme is an 88-kDa homodimer, formed by 379 amino acids for each monomer. More than 300 variations have been report in the ARUP galactosemia database. Most of them classified as pathogenic, but there are also polymorphisms and variants of uncertain significance. GALT activity [6].

The international clinical guidelines for the management of galactosemia stated

that diagnosis of CG should be confirmed by the measurement of GALT enzyme activity in RBC and/or *GALT* gene analysis, and recommend treating patients with RBC activity below 10% and/or pathogenic variants on both alleles of the *GALT* gene, including p.Ser135Leu. There is not enough evidence to conclude whether patients with 10–15% red blood cell residual GALT activity should or should not be treated. On the other hand, individuals with the Duarte variant should not be treated. Therefore, it is important to differentiate those patients who will need treatment from those who will not, since both groups are detected by NBS [5, 6].

The aim of this study was to describe molecular characterization of *GALT* gene in Azerbaijani patients with decreased GALT activity, and to correlate molecular results with enzyme activity.

Aim

Classical galactosemia is an autosomal recessive inherited metabolic disorder caused by mutations in the galactose-1-phosphate uridylyltransferase (*GALT*) gene. GALT enzyme deficiency leads to the accumulation of galactose-1-phosphate in various organs, causing hepatic, renal and cerebral impairment. Over 300 mutations have been reported in the *GALT* gene. The aim of this study was to describe molecular characterization of *GALT* gene in Azerbaijani patients with decreased GALT activity, and to correlate molecular results with enzyme activity.

Materials and methods

36 unrelated patients, and one -sibling, were included in this study. Whole blood samples of the patients were collected. Twenty eight individuals were referred because of a positive newborn screening test and enzyme activity in erythrocytes below 6.3 $\mu\text{mol/h/g Hb}$ (35% of normal value). Nine patients had been diagnosed prior to the implementation of the NBS in 2007, with enzyme activity in erythrocytes below 1.8 $\mu\text{mol/h/g Hb}$ (10% of normal value). Samples of the parents of 17 patients were also available.

Patients with activity values between 0 and 0.5 $\mu\text{mol/h/g hemoglobin (Hb)}$ are considered as galactosemic, between 0.6 and 1.5 $\mu\text{mol/h/g Hb}$ as possible galactosemic, between 1.6 and 18 $\mu\text{mol/h/g Hb}$ as carriers of a pathogenic variant and

activity values greater than 18 $\mu\text{mol/h/g}$ Hb as normal.

Genomic DNA obtained from peripheral blood leukocytes by the salting out method. For *GALT* gene analysis, samples first screened for the presence of the most common pathogenic variant c.563A>G (p.Gln188Arg) in exon 6, using polymerase chain reaction (PCR) based restriction fragment length polymorphism technique (RFLP) with *MspI* restriction enzyme. The PCR-amplified DNA fragments subjected to direct sequencing in an automatic capillary sequencing system ABI 3130 Genetic Analyzer (Applied Biosystems), using the Big Dye® terminator v1.1 cycle sequencing kit (Applied Biosystems) and the same primers as for PCR amplification. The results analyzed using the Finch TV version 1.4.0 (Geospiza), and the sequences obtained were compare with the reference sequence NG_009029.2 from GenBank database. A triplex assay used to assess the presence of the common deletion, with two primers flanking the *GALT* gene and a third one located within the deletion. This protocol detects both the deleted and the normal alleles. PCR products were resolved by electrophoresis in 2% agarose gel and visualized by ethidium bromide staining. Nucleotides numbered from the first adenine of the ATG translation initiation codon at position 117 in the *GALT* cDNA reference sequence NM_000155.4. Amino acid numbering starts with the translation initiator methionine as +1 in the reference sequence NP_000146.2.

Results and discussion

14 different sequence variations were identified among 72 unrelated alleles. The two most common disease-causing mutations were p.Gln188Arg (24/72) and p.Lys285Asn (9/72). Three novel mutations detected. One of them, c.688G>A, caused partial skipping of exon 9 of the *GALT* gene. Enzyme activity correlated with *GALT* genotype in 36 of the 37 patients.

Classical Galactosemia is an autosomal recessive disorder caused by a deficiency of *GALT* enzyme, which catalyzes the metabolism of galactose-1 phosphate to uridine diphosphate galactose. The resulting elevation of gal-1 phosphate leads to intellectual retardation, liver dysfunction and cataract formation. Classic, Clinical Variant and Duarte galactosemia caused by mutations in the *GALT*

gene. More than 300 mutations have been describe, and their frequencies vary among different populations. In this study, we performed biochemical and molecular characterization of 37 Azerbaijanian individuals with low GALT enzyme activity.

We identified in our cohort of patients a total of 14 different variations on *GALT* gene, 3 of which were novel variations. As expected, c.563A>G (p.Gln188Arg) was the most frequent pathogenic mutation detected in this cohort, followed by c.855G>T (p.Lys285Asn), accounting for 33% and 13% of the alleles, respectively. These prevalences are lower than the ones reported for Caucasian populations in general, although similar to those found in Italian patients [9]. The third most frequent pathogenic mutation was the 5.5 Kb deletion, which has shown a high carrier rate in Ashkenazi Jewish population [10]. In this study, two patients were heterozygous for this pathogenic variant, and one was homozygous. The second most frequent mutation in Portuguese patients, c.820+13A>G [12], was detected in three galactosemic alleles, and two prevalent mutations among African patients, c.404C>T (p.Ser135Leu) and c.512T>C (p.Phe171Ser) [11], were found in this cohort once and twice, respectively. Finally, as far as we know, c.2T>C has been only reported in a Brazilian cohort of galactosemic patients. These data is consistent with the heterogeneous genetic background described for our population. To our knowledge, there are no additional reports available about molecular analysis of *GALT* gene in other South American countries [1].

Regarding the three novel mutations found in this study, two of them belonged each one to a single family, meanwhile the third one was identified in three unrelated patients. According to the ACMG/AMP 2015 guidelines p.Arg201Ser is classified as pathogenic, since two variants affecting the same amino acid are also classified as pathogenic, and p.Ser222Arg as likely pathogenic, taking into account that the patient had no enzyme activity, which allows us to consider the PP4 ACMG/AMP rule [4].

Three patients suspected of carrying the D2 allele because of their GALT enzyme activities, but resulted negative for that variant. Instead, the same novel variant was identified among them, c.688G>A, in heterozygous with c.563A>G (p.Gln188Arg). This variant affects the first G nucleotide of exon 8, thus probably

disrupting the 3' splicing site, one of the essential splicing *cis*-elements. Such type of mutations has been scrutinize in different genes. In some cases, has been report to cause aberrant splicing, while in others has been report to have no effect on it. It has been hypothesized that in introns with a short polypyrimidine tract (PPT), *i.e.* less than 9 nucleotides long, changing the first G nucleotide of the following exon causes aberrant splicing, meanwhile a long PPT, *i.e.* from 10 to 15 nucleotides or more, makes a variant at the first G of the exon immune to splicing errors. This rule would be applicable only when the last nucleotide of the exon is a G. In this case, the longest uninterrupted stretch of pyrimidines at the PPT of exon 8 is 7 nucleotides, which would make the splicing of exon 8 susceptible to variants at the first G nucleotide. When studying RNA sample from one of the patients carrying the c.688G>A novel mutation, two mRNA species were found: one with the point mutation and one with the aberrant splicing of exons 8 and 9, along with the normally spliced RNA from the opposite allele, which carried the c.563A>G (p.Gln188Arg) mutation. Causing alternative splicing rather than aberrant splicing of the RNA has been describe for other mutations at the first nucleotide of the exon. This would be consistent with the GALT enzyme activity detected in the three patients of our study, of approximately 25%. The evidence suggests that c.688G>A should be considered as a Duarte2-like variant, causing a DG-like form in a different mechanism from the proposed for the D2 variant [2, 4-6].

Duarte Galactosemia is a milder form, caused by the combinations of a CG allele and a D2 allele. DG individuals retain about 25% of normal GALT enzyme activity, and are usually asymptomatic. In this study, D2 allele was identified in 18 children, always with a known pathogenic mutation, being c.563A>G (p.Gln188Arg) and c.855G>T (p.Lys285Asn) the most frequent ones. All individuals with DG detected through newborn screening test, and showed no symptoms at the time of diagnosis [3].

The present study reaffirms that, although the difference in GALT activity between CG patients and DG individuals was statistically significant, the measurement of enzyme activity was not enough to make a decision about treatment,

as, especially for DG individuals, it was highly variable and with overlapping values between both groups. It is important to distinguish CG from DG, in order to avoid unnecessary treatments following newborn screening. Furthermore, in light of the high incidence of Duarte and Duarte-like variants in our population, it would be recommended to review the present strategy of newborn screening, incorporating enzyme activity on dried blood spots. Eventually, current cut off values could be discussed as well. This could be beneficial for not only infants and their families, in order to avoid the stress of a positive NBS, but also for the public health system, minimizing unnecessary follow-up procedures.

Conclusion

This is the first report of sequence variations in the *GALT* gene in the Azerbaijani population. This study highlights the contribution of the molecular analysis to the diagnosis of Galactosemia and reveals c.688G>A as a novel Duarte like variant, with a high prevalence in our population.

REFERENCES

1. Berry G. T. GeneReviews®. 1993. Classic Galactosemia and Clinical Variant Galactosemia; pp. 1–28.
2. Bosch M. Classical galactosaemia revisited. *J. Inherit. Metab. Dis.* 2006; 29: 516–525.
3. Coelho A. I., Rubio-Gozalbo M. E., Vicente J. B., Rivera I. Sweet and sour: an update on classic galactosemia. *J. Inherit. Metab. Dis.* 2017; 40: 325–342
4. Demirbas D., Coelho A. I., Rubio-Gozalbo M. E., Berry G. T. Hereditary galactosemia. *Metabolism.* 2018; 83:188–196.
5. Leloir L. F., Cardini C. E. Biosynthesis of glycogen from uridine diphosphate glucose 1. *J. Am. Chem. Soc.* 1957; 79: 6340–6341.
6. Huseynova L. S., Mahmudova P. A. Identification of *GALT* gene mutations in the Azerbaijan population. 8th International Baskent Congress on Life, Engineering, and Applied Sciences. Humanites and Sosial Sciences / Medicine, Nursing, and health Sciences. Turkey. Ankara.2023. p.318-321.

7. Huseynova L. S. Newborn screening for Galaktosemia. 3rd International Acharaka Congress on Life, Engineering, and Applied Sciences. Turkey. Izmir. 2023. p.98-102.
8. Huseynova L. S., Mahmudova P. A. The importance of early molecular genetic diagnosis in the treatment of galactosemia. Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference Scientific Paradigm in the context of technologies and society development. Geneva, Switzerland.2022. p. 245-249.
9. Teramoto Y, Tanaka N, Lee SH, Endo T. Pretreatment of eucalyptus wood chips for enzymatic saccharification using combined sulfuric acid-free ethanol cooking and ball milling. *Biotechnol Bioeng.* 2008;99(1):75–85. doi: 10.1002/bit.21522. [PubMed: 17546689].
10. Therrell BL, Padilla CD, Loeber JG, Kneisser I, Saadallah A, Borrajo GJ, et al. Current status of newborn screening worldwide: 2015. *Semin Perinatol.* 2015;39(3):171–87. doi: 10.1053/j.semperi.2015.03.002. [PubMed: 25979780].
11. Reichardt JK, Belmont JW, Levy HL, Woo SL. Characterization of two missense mutations in human galactose-1-phosphate uridylyltransferase: different molecular mechanisms for galactosemia. *Genomics.* 1992;12(3):596–600. doi: 10.1016/0888-7543(92)90453-y. [PubMed: 1373122].

ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «БІОТЕХНОЛОГІЇ»

Лялюк-Вітер Галина Дмитрівна

к.б.н, доцент

Мазурова Оксана

студент гр. ЕКО-20-1

ІФНТУНГ

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Біотехнологія - наука про способи створення біологічно активних речовин на основі живих організмів (продуцентів) і використанні біологічних об'єктів та біологічних процесів у техніці і промисловому виробництві. [1]

Сучасна біотехнологія - це міждисциплінарна наука й галузь виробництва, що базується на використанні біологічних об'єктів і систем при очищенні стічних вод, переробці відходів, отриманні харчових продуктів, енергії, медичних препаратів тощо. [1]

Мета роботи./Aim. Привернути увагу до важливості вивчення дисципліни «Біотехнології» для студентів екологів. Адже дисципліна вивчається для того, щоб студенти, як майбутні спеціалісти навчилися розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування. [2]

Матеріали та методи./Materials and methods. Використано аналітичні методи дослідження літературних джерел, робочої програми навчальної дисципліни «Біотехнології» та освітньо-професійної програми «Екологія» першого бакалаврського рівня за спеціальністю 101 «Екологія» для написання даної статті.

Результати та обговоренн./Results and discussion. Дисципліна «Біотехнології» у Івано-Франківському національному технічному університеті нафти і газу є вибірковою для студентів спеціальності 101 «Екологія». Ця особливість потребує наближення навчальної програми курсу до проблем

обраної студентами спеціальності.

Для студентів денної форми, згідно з робочими навчальними планами, передбачено лекції, лабораторні заняття та самостійна підготовка. Форма підсумкового контролю знань – диференційований залік. Для дисципліни “Біотехнології” складена робоча навчальна програма. Дисципліна одномодульна та поділена на три змістових модуля, зокрема,

- теоретичні основи біотехнології;
- використання біотехнологічних процесів у виробництві енергії;
- використання біотехнології в природоохоронній діяльності.

В першому змістовому модулі розглядається історія виникнення та становлення біотехнології як науки і перспективи її розвитку, законодавча та нормативно-правова база. Вивчаються компоненти біологічних технологій, біотехнологічні процеси та об’єкти.

Другий змістовий модуль присвячений вивченню використання біотехнологічних процесів у виробництві енергії. Адже екологічна біотехнологія – основа енергетики майбутнього. Акцентуємо на біотехнології отримання енергоносіїв із фітомаси та альтернативних видах палива – біогазу, що актуально в даний час.

В третьому змістовому модулі вивчаються проблеми та перспективи використання біотехнологічних технологій в природоохоронній діяльності, що є досить важливим для майбутніх екологів. В цьому модулі розглядаються питання біоочищення стічних вод, біотехнологічні аналітичні системи, біологічна переробка промислових відходів, біотехнологічна трансформація промислових відходів тощо.

Для ґрунтового закріплення теоретичних знань передбачено лабораторні роботи.

Під час аудиторних занять використовуються сучасні технічні засоби, лабораторна база та методи навчання.

Основним засобом засвоєння студентами навчального матеріалу в поза-аудиторний час є самостійна робота. На самостійну роботу виносяться деякі

питання з тієї чи іншої теми, що передбачено робочою програмою, також завдання з доопрацювання матеріалів лекційних та лабораторних занять. Самостійна робота потребує роботи в бібліотеці та інформаційних мережах.

Оцінювання знань студентів проводиться за результатами модульних контролів, які передбачені в робочій програмі.

Після вивчення дисципліни “Біотехнології” майбутні фахівці екологи повинні володіти певними програмними результатами навчання, згідно з освітньо-професійною програмою «Екологія» [3]:

➤ розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень у сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування;

➤ уміти застосовувати програмні засоби та ресурси Інтернету для інформаційного забезпечення екологічних досліджень;

➤ уміти обирати оптимальні методи та інструментальні засоби для проведення досліджень, збору та обробки даних;

➤ демонструвати навички впровадження природоохоронних заходів та проектів.

Висновки./Conclusions. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на впровадження новітніх біотехнологічних напрацювань та пошук нових технологій, особливо в природоохоронній сфері та пошук і впровадження нових методів, форм навчального процесу з метою покращення практичної підготовки спеціалістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Курта С. А. Біотехнології харчових продуктів. Курс лекцій. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, Супрун В. П., 2020. –310с.

2. Робоча програма дисципліни «Біотехнології» для студентів, що навчаються за освітньо-професійною програмою на здобуття ступеня бакалавр за спеціальністю «101 – Екологія». - Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2022.-9с

3. Освітньо-професійна програма «Екологія» першого бакалаврського рівня за спеціальністю 101 «Екологія» - Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2020. 24 с. [Електронний ресурс] / ІФНТУНГ- Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1WOP9JJ2ReHUINFo5n6gY54E_pFC3Tmye/view

MEDICAL SCIENCES

UDC: 616-089.882+616-089+616.314.17-008.1

CHANGES OF PERIODONTAL BLOOD SUPPLY IN PATIENTS WITH BUCCAL FRENUM

Mahklynets Nataliia,

MD, PhD, Assoc. Prof., Therapeutic Dentistry Department,

Pavlyshyn Mariana,

Ass., Pediatric Dentistry Department

Ozhogan Zinovii,

DDS, PhD, DSci. Prof., Head of the Department of Orthopedic Dentistry,

Rozhko Mykola,

DDS, PhD, DSci. Prof., Postgraduate Dentistry Department,

Ivano-Frankivsk National Medical University, 2 Halytska Street,

Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76008

Anotation. Disorders of the architectonics of the vestibule of the mouth is one of etiological factors in the development of a number of diseases, including the detection of gingival blood flow disorders of the periodontium [1, p. 47-49; 2, p. 54-57; 3, p. 81-84]. A number of scientific studies indicate that disturbances in the architecture of the vestibule affect the course of the orthodontic treatment stage, complicating it and leading to gum recession, which is caused by muscle and mucous strands of labial, mental, buccal, facial muscles and restoration of blood supply in order to prevent a number of diseases [1, p. 47-49; 4, p. 31-37; 6, p. 1-16]. Various methods are used for studying regional blood supply and gingival blood flow [1, p. 47-49; 3, p. 81-84; 4, p. 31-37; 5, p. 58-71; 7, p. 227-233]. Determination of rheographic indicators is one of the important methods in the diagnosis of disorders of the blood supply of periodontal tissues. Increasing the effectiveness of diagnostics and complex treatment of disorders of the architectonics of the vestibule of the mouth in patients with maxillomandibular anomalies is relevant due to the prevalence of this

pathology among young people.

Key words: Vestibule of the Mouth; Periodontium; Oral Mucosa; Blood supply.

Research methods We studied rheological changes in periodontal tissues in 60 patients 12-15 years old with maxillomandibular anomalies, deformities before treatment and after surgical correction (1 month, 6 months, 12 months). All patients were divided into 2 groups and 4 subgroups. The first group consisted of 30 patients who had plastic surgery of connective strands by the classical method, where the wound was healed by secondary tension. In group 1A (15 people) in the postoperative period, chlorhexidine-denta was prescribed, in group 1B (15 people) chlorhexidine-denta and gengigel. In the second group (30 patients), plastic surgery of connective strands were performed using our proposed method, where the wound heals by primary tension. In group 2A (15 people) in the postoperative period, chlorhexidine-denta was prescribed, in group 2B (15 people) – chlorhexidine-denta and gengigel. In comparison group where were 15 persons without maxillofacial anomalies, deformities, oral habits and periodontal status. All patients underwent rheography of the vestibule of the mouth with the help of the following devices and programs: Rheograph “DX”, “DX-Complex Regina 2002”. Rheoelectroencephalograph was a recording device, Ukraine, Kharkiv.

Scientific novelty. The results of investigation of regional circulation of the tissues of the vestibule of the mouth showed the presence of blood circulation deficit and reduce the trophic tissue, which was indicated by the increase in vascular tone index (VTI), venous outflow index (VOI), peripheral resistance index (PRI) and reduce of extensive blood flow index (EBFI) and rheographic index (RI) ($p < 0.05$). Qualitative characteristics of rheograms were correlated with quantitative characteristics.

After the treatment, positive dynamics of rheographic indicators were observed in all groups, however, a significant difference with the indicators in the comparison group in most indicators was observed in the 2B group ($p < 0.05$).

Conclusions Our research has shown that determination of rheographic indicators is one of the important methods in the diagnosis of disorders of the blood supply of periodontal tissues. The results of the rheographic study, based on quantitative and qualitative characteristics, showed that patients with maxillomandibular anomalies on the background of disorders of the architectonics of the vestibule of the mouth, have pronounced stagnation in the periodontal tissues, insufficient blood circulation, and impaired venous outflow, which was evidenced by an increase of VTI, VOI, PRI, a decrease of EBFI and RI ($p < 0.05$). Qualitative indicators of rheograms were correlated with quantitative characteristics. Carrying out surgical correction using our proposed method allogeneic transplantation using palatal graft and HA in postoperative period ensures normalization and stabilization of rheographic indexes in the early and long-term follow-up. It indicates a steady improvement of regional blood circulation in the tissues of the periodontium and the vestibule of the mouth, in particular, and a significant difference of the results of indexes VTI, VOI, EBFI and RI after 6 and 12 months after treatment in patients of the 2B-2A group ($p < 0.05$).

BIBLIOGRAPHY

1. Bazunova IV, Sylenko YuI, Kuroedova VD Reoparodontologicheskaya otsenka sostoyaniya tkaney parodonta u vzroslykh v zavisimosti ot glubiny preddveriya rta. Visnyk stomatologii. 2006; 2: 47-49. [in Russian]
2. Flis P, Raschenko N, Filonenko V, Melnyk A. Poshurenist zuboschelepnykh anomalii ta movlennyevykh porushen sered ditei vikom 6-12 rokiv. Sovremennaya stomatologiya. 2018; 4: 54-57. [in Ukrainian]
3. Ponomarenko VO, Sylenko YuI, Khrebor MV, Khmil TA Stan regionarnogo krovoobigu tkanyn rotovoi porognyny v osib starechogo viku na etapakh implantatsiynogo likuvannya. Ukrainskyy stoatologichnyy almanakh. 2013; 5: 81-84. [in Ukrainian]
4. Barry O, Wang Y, Wahl G., et al. Determination of baseline alveolar mucosa perfusion parameters using laser Doppler flowmetry and tissue

spectrophotometry in healthy adults *Acta Odontol Scand.* 2020; 78(1): 31-37. doi: 10.1080/00016357.2019.1645353.

5. Kouadio AA, Jordana F, Koffi NJ, Le Bars P, Soueidan A. The use of laser Doppler flowmetry to evaluate oral soft tissue blood flow in humans: A review *Arch Oral Biol.* 2018; 86: 58-71. doi: 10.1016/j.archoralbio.2017.11.009.

6. Marconati M, Ramaioli M The role of extensional rheology in the oral phase of swallowing: an in vitro study. *arXiv.* 2020; 1: 1-16.

7. Singh DB, Stansby G, Harrison DK Assessment of oxygenation and perfusion in the tongue and oral mucosa by visible spectrophotometry and laser Doppler flowmetry in healthy subjects. *Adv Exp Med Biol.* 2008; 614: 227-233. doi: 10.1007/978-0-387-74911-2_26.

ПНЕВМОНІЇ В ПЕРИНАТАЛЬНОМУ ПЕРІОДІ

Герасименко Олександр Іванович

д.мед.н., професор

Герасименко Вікторія Валеріївна

к.мед.н., доцент

Полєсова Таміла Равілівна

к.мед.н., доцент

Донецький національний
медичний університет МОЗ України

Вступ. Не зважаючи на наукові досягнення, рівень дитячої смертності залишається високим у всьому світі. За даними ВООЗ, частота перинатальної смертності варіюється від країни до країни та становить від 20 до 50 на 1000 живонароджених і залежить від багатьох чинників та причин. Перинатальна смертність характеризується не лише станом здоров'я та репродуктивним потенціалом населення, а також соціально-економічними умовами, якістю медичного обслуговування тощо.

За останні три десятиліття показники перинатальної смертності у пострадянських країнах характеризуються неоднорідним зниженням зі зміною співвідношення мертвонародженості та ранньої неонатальної смертності: за підсумками 2015 року цей показник становив 8,92%, а рівень фетальної та малюкової смертності – 8,77%, але в усіх пострадянських країнах живонародженість перевищувала мертвонародженість. У зв'язку із запровадженням нових стандартів спостерігається зростання показника перинатальної смертності. Рівень смертності є вищим для передчасно народжених дітей, їх смертність у 10-12 разів вища.

Мета дослідження. Виявлення та узагальнення чинників, що сприяють розвитку пневмоній у перинатальному періоді та настанню смерті плодів та немовлят.

Матеріал та методи. Нами проаналізовано дані патологоанатомічного дослідження трупів плодів та новонароджених.

Результати дослідження. Всього проаналізовано 69 випадків смерті, в т.ч. плодів від 22 тижня вагітності (27 випадків мертвонародження) та немовлят до 1-го місяця позаутробного життя (42 випадки). До випадків смерті в перинатальному періоді (від 28 тижня вагітності до 7 діб після народження) віднесені 27 випадків мертвонародження та 27 випадків ранньої неонатальної смерті. Дослідження трупів проведено в патологоанатомічному відділенні міської лікарні №1 м. Краматорська в 2016 році.

За одержаними даними внутрішньоутробна загибель плода відбувається переважно в третьому триместрі (21 випадок з 27). Частота смертей має тенденцію до збільшення відповідно до терміну вагітності (у першому триместрі – 6 випадків, у другому триместрі – 11 випадків, у третьому триместрі – 10 випадків). Середня вага плода дещо нижча за вікову норму (до 10%), що є ознакою затримки внутрішньоутробного розвитку.

Структура патологічних процесів, що супроводжували вагітність, виглядає наступним чином: анемія (3 випадки), прееклампсія (5), перекручування пуповини (3), передчасне відходження навколоплідних вод (3), передчасне відшарування плаценти (1), вроджені множинні вади розвитку плода (2), дефекти часток плаценти (1), синдром хромосомної триплоїдії (1), інфаркт плаценти (4), амніотичні двійні (2), ожиріння матері (1), енцефалопатія матері (1). Мали місце 8 випадків мацерації плода, що свідчить про те, що плід загинув у порожнині матки приблизно за 2-5 дні до пологів, і всі випадки закінчилися спонтанними пологами.

Під час патологоанатомічного дослідження трупів плодів у 6 випадках із 21 (25,8%) мали місце мікроскопічні ознаки пневмонії, яка проявилася мононуклеарною інфільтрацією легеневої тканини, тобто було не бактеріального походження. Під час вагітності спостерігалися інфекційні захворювання. Клініко-анатомічний аналіз смертей немовлят (42 випадки) свідчить, що рання неонатальна смерть була найпоширенішою причиною смерті, яка становила 27 (64,3%) випадків, при чому приблизно 50% з них сталися протягом першої доби життя.

Причинами ранньої неонатальної смерті новонароджених протягом першої доби життя були: недоношеність) – 7 випадів; пневмонія – 12 випадків; ВІЛ-інфекція – 1 випадок; менінгококова інфекція – 1 випадок; нетравматична кровотеча (постреанімаційна) – 6 випадків.

Звертає на себе увагу значна кількість випадків пневмоній (44,4%) у померлих у ранньому неонатальному періоді. Шляхом мікроскопічного дослідження тканини легень було виявлено в окремих випадках гнійно некротичні ділянки пневмонії або ділянки катарально-гнійного запалення (з моноклеарним інфільтратом легеневої тканини). В окремих випадках у новонароджених виявлено метаплазію епітелію бронхів і бронхіол, ділянки емфіземи, ателектази, інтерстиційний набряк. У випадках проведення реанімаційних заходів із застосуванням штучної вентиляції легень (3 випадки) виявлення ознаки вродженої пневмонії є проблематичним через наявність постреанімаційних змін в легенях (ділянки емфіземи, обширні крововиливи тощо). Смертям новонароджених найчастіше передувала наявність патології в матерів під час вагітності: загроза переривання вагітності (неодноразова), хронічний пієлонефрит, TORCH-інфекція, передчасне відходження навколоплідних вод, хронічний сальпінгофорит, анемія тощо.

Висновки.

1. В структурі перинатальної патології значне місце (біля 43%) займають внутрішньоутробні пневмонії.

2. За характером патоморфологічних змін в легенях мертвонароджених та новонароджених виявлено, що більшість цих пневмоній є вірусного походження (з моноклеарним інфільтратом). Гнійні внутрішньоутробні пневмонії, як правило, меконіального походження.

3. Перинатальна патологія, в т.ч. розвиток внутрішньоутробних пневмоній, багато в чому залежить від стану здоров'я жінок (соматичні захворювання, інфекційні захворювання матері тощо), ускладненого перебігу вагітності.

ВІДНОВЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ ЛОКОМОТОРНИХ ФУНКЦІЙ У ПАЦІЄНТІВ ПІСЛЯ ІНСУЛЬТУ

Дорошенко Едуард Юрійович,
д.фізвих., професор
Черепок Олександр Олексійович,
к.м.н., асистент
Натаров Ярослав Олексійович,
магістрант

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Ішемічні та геморагічні інсульти є поширеними захворюваннями головного мозку. На рівні світової популяції, поширеність цього захворювання має широку варіацію у діапазоні 100-300 випадків на 100 тисяч населення (близько 16 млн. випадків щорічно). Інсульт визначають як другий, за поширеністю, після ішемічної хвороби серця, чинник смертності у світі (близько 5,7 млн. летальних випадків щорічно). Крім цього, інсульти є домінантним чинником повної або часткової втрати працездатності та здатності до самообслуговування, що спричиняє істотне зниження рівня соціалізації пацієнтів [1, 2].

Мета роботи полягає у визначенні найбільш ефективних методів фізичної реабілітації пацієнтів для відновлення та корекції елементарних локомоторних функцій у пацієнтів після інсульту.

Матеріали і методи. Аналіз, синтез та узагальнення даних спеціальної наукової та методичної літератури з проблеми відновлення та корекції елементарних локомоторних функцій у пацієнтів після інсульту.

Результати та обговорення. У процесі аналізу, синтезу та узагальнення даних науково-методичної літератури засоби фізичної реабілітації пацієнтів для корекції та відновлення елементарних локомоторних функцій у пацієнтів після інсульту класифіковано у відповідності з їх переважним спрямуванням, а саме: терапевтичні вправи для збільшення рухливості та сили у кінцівках,

відновлення навичок елементарних локомоцій (пересування, ходьби); ідеомоторні вправи; терапевтичні вправи для відновлення позної стабільності; засоби масажу для зниження спастичності, набрякості та зменшення болю.

Також важливим для формування індивідуальних програм реабілітації пацієнтів для корекції та відновлення елементарних локомоторних функцій у пацієнтів після інсульту є диференціація порушень за ступенем тяжкості нозологічної форми, а саме: пацієнти з легким або помірним геміпарезом, які можуть самостійно стояти і ходити; пацієнти з помірним або вираженим геміпарезом, які можуть самостійно стояти, ходити самостійно або з опорою на тростину; пацієнти, з помірним або вираженим геміпарезом, які можуть самостійно стояти, ходити з опорою на тростину або ходунки; пацієнти з грубим геміпарезом, які можуть вставати самі або з підтримкою, стоять з підтримкою, пересуватися з двосторонньою підтримкою та в інвалідному візку.

Висновки. Внаслідок перенесеного інсульту відбувається формування патологічного патерну елементарних рухових локомоцій, який є комбінацією кількох патологічних факторів, а саме: втрата або порушення функції м'язів; порушення рухливості у суглобах; зміна пози та інерційної характеристики нижньої кінцівки. Вищезазначене призводить до розвитку синдрому центрального геміпарезу. Для відновлення елементарних локомоторних функцій у пацієнтів після інсульту доцільно використовувати вищезазначені групи засобів фізичної реабілітації з урахуванням тяжкості ураження опорно рухового апарату та неврологічної сфери пацієнтів.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Негрич Т. І., Боженко Н. Л., Матвієнко Ю. О. Ішемічний інсульт: вторинна стаціонарна допомога : навч. посіб. Львів : ЛНМУ імені Данила Галицького, 2019. 160 с.
2. Фізична, реабілітаційна та спортивна медицина: нейрореабілітація: нац. підруч. : у 2-х т. Т. 2 / за заг. ред. проф. В. М. Сокрута. Слов'янськ; Тернопіль; Київ : Друкарський двір, 2020. 337 с.

ЧИ ВПЛИВАЄ ВЖИВАННЯ СОЛОДОЩІВ НА СТАН ШКІРИ?

Дьякова Юлія Анатоліївна
Коробкіна Поліна Дмитрівна

Студенти

Добржанська Євгенія Ігорівна

к. м. н., доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогодні погіршення стану шкіри є надзвичайно актуальною проблемою серед людей різного віку. Кожен рано чи пізно помічав появу комедонів, запалень, лущення, пігментацію і т.д. Причини появи таких дефектів можуть бути найрізноманітнішими, але основними факторами, що найчастіше викликають зміни стану шкіри є: порушення гормонального фону, стрес, захворювання внутрішніх органів, неправильне харчування та інше. Якщо людина в цілому має проблемну шкіру, то будь-які зміни у догляді, харчуванні або психоемоційному стані можуть спровокувати запалення. Переважна частина людей, що мають проблемну шкіру, неодноразово помічала, що зі збільшенням вмісту солодкого в раціоні погіршується її стан. Тому, на сьогодні, з усіх вище перелічених чинників, підвищений вміст цукру в повсякденному раціоні є однією з найрозповсюдженіших причин погіршення стану шкіри серед людей різного віку.

Мета роботи. / Aim. З'ясувати, чи впливає вживання солодкого на стан шкіри людини.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для дослідження було проведено анонімне онлайн-анкетування на платформі Google Forms, участь в якому взяли 105 людей різного віку. Переважна частина опитуваних (45,7%) були віком 18-20 років. Анкетування пройшли не тільки студенти Харківського національного медичного університету, але й студенти інших вищих навчальних закладів. Дослідження було проведено у грудні 2022 року.

Результати та обговорення. / Results and discussion. На підставі опитування було з'ясовано, що 60 (57,1%) осіб наразі незадоволені станом своєї шкіри. Такі проблеми, як постійні висипання, закриті комедони, вугрі, акне, жирний блиск, сухість шкіри, почали турбувати опитаних переважно з підліткового віку, в середньому з 15 років. Більшість студентів, а саме 72 (68,6%) особи, спостерігають іноді різке погіршення стану своєї шкіри, що містить в собі: збільшення кількості висипань, появу та збільшення жирного блиску, у деякого сухість шкіри. Варто зазначити, що серед цих людей, погіршення стану шкіри зазначили й ті особи, які не страждають від постійних проблем. 29,4% опитаних вживають їжу з високим вмістом цукру кожного дня або понад 4 днів на тиждень. До того ж 54 (52,9%) студенти пов'язують зміни шкіри зі збільшеною кількістю солодкого в раціоні, а 51 (50%) студент зазначив про позитивні зміни в стані шкіри після відмови від вживання значних доз. 91,7% опитаних помітили значне зменшення висипань, інші зазначають зменшення жирного блиску та зникнення сухості шкіри.

Висновки. / Conclusions. Виходячи з проведеного нами дослідження з'ясовано, що більшість людей мають проблеми зі станом шкіри та зв'язують його погіршення із вживанням солодкого. Також виявлено, що після редагування свого повсякденного раціону, деякі визначали поліпшення стану своєї шкіри.

ГІПЕРГОМОЦИСТЕІНЕМІЯ - НОВИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ ПАТОЛОГІЇ ССС

Камінський Р. Ф.

Кандидат медичних наук
Доцент кафедри описової та клінічної анатомії НМУ
ім. О. О. Богомольця

Дзевульська І. В.

Доктор медичних наук професор
Завідуюча кафедри описової та клінічної анатомії НМУ
ім. О. О. Богомольця

Матківська Р. М.

Кандидат медичних наук
Доцент кафедри описової та клінічної анатомії НМУ
ім. О. О. Богомольця

Янчишин А. Я.

Старший викладач кафедри описової та клінічної анатомії НМУ
ім. О. О. Богомольця

Тимошенко І. О.

Старший викладач кафедри описової та клінічної анатомії НМУ
ім. О. О. Богомольця, PhD

Введення Одне із первинних місць в структурі смертності в Україні, складає патологія серцево-судинної системи. Одним з факторів, який впливає на патологію серцево-судинної системи, є гіпергомоцистеїнемія.

Гомоцистеїн (ГЦ), є тіолвмісною амінокислотою, яка утворюється при метаболізмі метіоніну. Обмін його здійснюється шляхом складних біохімічних перетворень, включаючи реметилювання та транссульфування.

Мета роботи: Вивчення рівня біохімічних показників за умов ГГЦ на серце.

Матеріали і методи: Експеримент проводився на білих щурах-самцях (в кількості 64), відповідно до принципів біоетики (Странсбург, 1986 рік)

Результати і обговорення: Моделювання стану ГГЦ супроводжується вираженими змінами в мітохондріях, а саме зниження вмісту карнітину, зростанням рівня лактату і активності СОД. Зазначені зміни характеризуються зростанням активності СОД та продуктів окисної модифікації білків (ОМБ), таких як альдегіддинітрофеніл гідрозонів, що свідчить про розвиток оксидативного стресу.

Висновок: В даному дослідженні показано, що гіпергомоцистеїнемія викликає оксидативний стрес.

ХІРУРГІЧНІ МЕТОДИ ЗАКРИТТЯ ПЕРФОРАЦІЇ МЕМБРАНИ ШНАЙДЕРА ПІД ЧАС ВІДКРИТОГО СИНУС-ЛІФТИНГУ

Касіян Денис Віталійович

лікар-інтерн

Мокрик Олег Ярославович

д.мед.н., доцент

Львівський національний медичний університет

імені Данила Галицького

м. Львів, Україна

Вступ. Післяопераційні ускладнення під час відкритого синус-ліфтингу можуть розвинутися у результаті перфорації мембрани Шнайдера [1, 6, 9, 11].

На сьогоднішній день у літературі описано різні способи закриття ороантральних дефектів, проте частота їх рецидивів істотно варіює від 9% до 50% випадків [1, 2, 6, 7, 9-11]. Водночас ускладнення, що виникають при лікуванні перфорацій мембрани Шнайдера, тривалий час лікування, необхідність повторних операцій, вимагають пошуку ефективних способів та матеріалів, які можуть забезпечити сприятливі умови для усунення дефекту дна верхньощелепної пазухи [4].

Ціль роботи. За даними літератури проаналізувати та оцінити ефективність сучасних методів закриття перфорації мембрани Шнайдера під час операції відкритого синус-ліфтингу.

Матеріали та методи. Проведено аналіз літературних джерел з баз даних наступних пошукових систем: електронної бібліотеки авторефератів, дисертацій ресурсу Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, PubMed, Medline, MedNet, Embase, BMJ Group, Free Medical Journals, Free Medical Book, Scirus із застосуванням аналітичного і бібліосемантичного методів.

Результати та обговорення. Більшість із запропонованих методів закриття перфорацій мембрани Шнейдера під час проведення синус-ліфтингу засновані на використанні колагенових мембран, зокрема у працях [1, 2, 9, 11]

для усунення перфорацій дна верхньощелепної пазухи рекомендують використовувати біорозсмоктуючі колагенові бар'єрні мембрани.

У літературі описано велику кількість методик пластичного закриття перфорацій мембрани Шнайдера з використанням природних сполук, що володіють адгезивними властивостями – фібрину та колагену [1, 2, 7, 9-11], або синтетичних сполук на основі поліуретану, ціаноакрилату [4, 5, 8, 13]. Mazor Z. et al. [7] віддають перевагу фібриновим герметикам. Для захисту мембрани Шнайдера під час синус-ліфтингу вони рекомендують використовувати лейкоцитарно-тромбоцитарний фібрин (L-PRF, Choukroun's technique). Однак, під час їх використання можуть виникнути певні технічні проблеми. До них відноситься зміщення бар'єру від перфорації під час розміщення трансплантата та можливість падіння нестабільної мембрани через велику перфорацію з подальшою втратою локалізації трансплантаційного матеріалу [12].

На сьогодні у хірургічній практиці широко використовують клейові композиції нового покоління – тканинні ціаноакрилатні біоклеї [3-5, 8, 13]. Їх основними властивостями є бактерицидність, аутостерильність, відсутність токсичності, здатність забезпечувати ефективний гемостаз та герметизацію раневих поверхонь, протизапальний ефект, кровоспинна дія, хороша тканинна сумісність без реакції на стороннє тіло, що дозволяє зменшувати післяопераційні ризики [8]. Choi B.-H. et al. [5] на тваринах щодо використання ціаноакрилатного адгезиву для герметизації розривів мембрани Шнайдера показали швидке заклеювання синусової мембрани без жодних ознак інфекцій в порожнині верхньощелепної пазухи.

Висновки. На сьогодні і надалі залишається актуальним пошук нових, ефективних, мало травматичних, простих у виконанні методів усунення розривів мембрани Шнайдера для практичної діяльності хірурга-стоматолога.

Біологічні клейові композиції є найновішими матеріалами, які використовуються у стоматологічній практиці та мають переваги швидкого нанесення, стійкості до інфекції, гемостатичні властивості. Ці речовини є комфортними для пацієнтів та можуть бути ефективним методом вибору серед

інших способів пластичного закриття ороантрального сполучення, що дозволить зменшити тривалість лікування хворих і досягти необхідних результатів у хірургічній практиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Aimetti M, Romagnoli R, Ricci G, Massei G. Maxillary sinus elevation: the effect of macrolacerations and microlacerations of the sinus membrane as determined by endoscopy. *Int J Periodontics Restorative Dent*. 2001;21:581–589. PMID: 11794569

2. Becker ST, Terheyden H, Steinriede A, Behrens E, Springer I, Wiltfang J. Prospective observation of 41 perforations of the Schneiderian membrane during sinus floor elevation. *Clin Oral Implants Res*. 2008 Dec;19(12):1285–89. PMID: 19040444. doi: 10.1111/j.1600-0501.2008.01612.x

3. Borie E, Rosas E, Kuramochi G, Etcheberry S, Olate S, Weber B. Oral applications of cyanoacrylate adhesives: a literature review. *Biomed Res Int*. 2019 Mar;1-6. PMID: 31008113. doi: 10.1155/2019/8217602

4. Chávez-Villarreal A, Carvajal-Montes de Oca M, Garza-Enríquez M, Elizondo-Cantú O. The use of cyanoacrylate in surgical procedure in periodontics: a literature review. *Int J Appl Dent Sci*. 2019;5(2):330–32. doi: <https://doi.org/10.22271/oral>

5. Choi B-H, Kim B-Y, Huh J-Y, Lee S-H, Li J. Cyanoacrylate adhesive for closing sinus membrane perforations during sinus lifts. *J Cranio-Maxillofacial Surgery*. 2006;34(8):505–09. PMID: 17157515. doi: 10.1016/j.jcms.2006.07.859

6. Coleman G.C. Treatment of an oroantral fistula with chronic sinusitis: a case report. *Tex Dent J*. 1990;107(7):7–11. PMID: 2284617

7. Mazor Z, Horowitz RA, Del Corso M, Prasad HS, Rohrer MD, Dohan Ehrenfest DM. Sinus floor augmentation with simultaneous implant placement using Choukroun's platelet-rich fibrin as the sole grafting material: a radiologic and histologic study at 6 months. *J Periodontol*. 2009 Dec;80(12):2056–2064. PMID: 19961389. doi: 10.1902/jop.2009.090252

8. Montanaro L, Arciola C, Cenni E, Ciapetti G, Savioli F, Filippini F, et al. Cytotoxicity, blood compatibility and antimicrobial activity of two cyanoacrylate glues for surgical use. *Biomaterials*. 2000;22(1):59–66. PMID: 11085384. doi: 10.1016/s0142-9612(00)00163-0
9. Pikos MA. Maxillary sinus membrane repair: Update on technique for large and complete perforations. *Implant Dent*. 2008;17:24–30. PMID: 18332755. doi: 10.1097/ID.0b013e318166d934
10. Proussaefs P, Lozada JL. The Loma Linda pouch: a technique for repairing the perforated sinus membrane. *Int J Periodontics Restorative Dent*. 2003;23:593–97. PMID: 14703763
11. Proussaefs P, Lozada JL, Kim J, Rohrer M. Repair of the perforated sinus membrane with a resorbable collagen membrane: a human study. *Int J Oral Maxillofac Implants*. 2004;19:413–20. PMID:15214227
12. Testori T., Rosano G., Taschieri S., Del Fabbro M. Ligation of an unusually large vessel during maxillary sinus floor augmentation. A case report. *Eur J Oral Implantol* 2010; 3: 255- 258.
13. Vaaka PH, Patlolla BR, Donga SK, Ganapathi AK, Kurapati V. Cyanoacrylate: An alternative to silk sutures: a comparative clinical study. *J NTR Univ Health Sci*. 2018;7(2):108–14. doi: 10.4103/2277-8632.233838

АНАЛІЗ ПОШИРЕНOSTІ РОЗЛАДІВ ШЛУНКОВО КИШКОВОГО ТРАКТУ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ЗА ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Коробкіна Поліна Дмитрівна
Студентка

Сікало Юлія Костантинівна
к.мед.н., доцент кафедри
внутрішньої медицини № 3 та ендокринології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Кожна людина періодично відчуває на собі симптоми розладів шлунково кишкового тракту (ШКТ), що можуть виникати з різних причин, таких як порушення харчування, стресові фактори та інше. Проте останнім часом тенденція до збільшення частоти скарг на диспептичні розлади стрімко зростає. Все більша частина населення страждає від захворювань ШКТ і гепатобіліарної системи [1, 3]. Смертність від хвороб органів травлення в Україні посідає п'яте місце у структурі смертності населення за 2021 рік (після хвороб системи кровообігу, новоутворень, COVID-19 і нещасних випадків) [2].

Окрім цього, соціальна значимість хвороб органів травлення, полягає в тому, що вони охоплюють всі вікові групи населення – діти, підлітки, особи працездатного та похилого віку [1, 4]. Особливо несприятливі тенденції спостерігаються в стані здоров'я молоді, а саме студентів вищих навчальних закладів. Саме ця група населення є особливо схильною до захворювань ШКТ через постійні нервово-психічні перевантаження, нерегулярне і незбалансоване харчування, шкідливі звички.

Початок ведення бойових дій в Україні в 2022 році так чи інакше змінив життя кожного українця: усі наразі відчувають сильне психоемоційне напруження та живуть в умовах постійного стресу, що негативно впливає на стан здоров'я. Виявлення та профілактика розладів травлення сприятиме

контролю над захворюваністю та покращить якість життя. [5]

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати поширеність розладів ШКТ серед студентів вищих навчальних закладів України за період військового часу протягом 2022-2023 навчального року.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для дослідження було проведено анонімне онлайн-анкетування із використанням сервісу Google Forms, участь в якому взяли 65 студентів 4 вищих навчальних закладів України, в т.ч. ХНМУ, віком від 18 до 26 років. Анкета містила 16 запитань про особливості психоемоційного стану, змін харчової поведінки та проявів розладів травлення. В роботі використано структурно-логічний аналіз статистичної інформації. Дослідження проведено у квітні 2023 року.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Було з'ясовано, що більша частина опитаних, а саме 49% з початку війни знаходяться вдома, 38% перебувають у статусі внутрішньо переміщених осіб, і решта (13%) наразі за кордоном або нещодавно повернулися.

При аналізі психоемоційного стану опитаної групи людей, з'ясувалося, що 71% протягом останнього року часто відчували сильну тривогу, пригніченість, напругу. 52% студентів оцінили свій психоемоційний стан як задовільний та 28% відмітили, що перебувають у поганому емоційному стані. Лише 10% опитаних відмітили, що відчують себе добре. За професійною допомогою з приводу порушень психоемоційної сфери до спеціаліста зверталось 22% опитаних.

При аналізі змін у раціоні харчування були отримані такі дані: 42% опитаних стверджують, що кількість прийомів та об'єм спожитої їжі збільшилися, а 34% відмітили суттєве зменшення кількості та обсягу спожитої їжі за останній час. 24% опитаних вважають, що змін у харчуванні не відбулося.

Стосовно якості харчування, 35% відмічають, що кількість здорової їжі в їх раціоні за останній час збільшилася і суттєву частину її становлять овочі, фрукти, м'ясо, риба, зелень та кисломолочні продукти. 28% зазначають що в їх раціоні переважають хлібобулочні вироби, солодощі, жирна та смажена їжа

тощо, в той час як 14% опитаних харчуються переважно фастфудом та напівфабрикатами. Решта опитаних не помітила суттєвих змін у раціоні.

Анкетування показало, що серед опитаних лише 20% не помічає у себе порушень з боку ШКТ, натомість 80% страждає від таких симптомів, як біль та важкість в шлунку, нудота, печія, відрижка, кислий або гіркий смак у роті, здуття, діарея або закріп. Найчастішими скаргами є саме біль та важкість у шлунку (49%), нудота (38%), а також печія (29%).

Дані симптоми турбують з являються рідше 1 разу на місяць у 22% студентів, в той час як 57% помічають появу таких розладів мінімум 1 раз на тиждень і частіше. Лише 20% опитаних відмітили, що такі симптоми з'явилися більше 1.5 роки тому, решта (80%) стверджує, що зазначені розлади почалися протягом останніх 12 – 15 місяців.

При цьому до лікаря гастроентеролога зверталися лише 7% опитаних, для лікування призначалися комплекс амінокислот аргініну і бетаїну, омепразол, панкреатичні ферменти. Решта опитаних за допомогою не зверталися, для полегшення симптомів приймали активоване вугілля, алюмінію гідроксиду гель та симетикон.

При аналізі причин стрімкого погіршення самопочуття за останній час, були отримані такі дані: 72% опитаних пов'язують погіршення роботи органів травлення з постійним стресовим станом, 23% вважає, що причиною є погіршення харчування та 5% відмітили інші причини.

Висновки. / Conclusions. В проведеному нами дослідженні з'ясовано, що більшість студентів мають розлади роботи ШКТ, що пов'язані переважно з погіршенням психоемоційного стану та постійним стресом внаслідок воєнних дій на території України, адже порушення у опитаній групі людей з явилися протягом останніх 12-15 місяців. У 42% опитаних студентів виявлено порушення режиму та якості харчування.

Серед опитаних встановлено, що найчастішими скаргами були біль та важкість в шлунку, нудота, печія, відрижка, кислий або гіркий смак у роті, здуття, діарея або закріп.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Beliaeva IuN. Diseases of the digestive system as a medical and social problem. Bulletin of Medical Internet Conferences. 2013;3(3):566-568.
2. Кількість померлих за окремими причинами смерті. Архів 2021 рік. Держстат України. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ds/krops/arh_krops2021_u.html (дата звернення: 07.06.2023).
3. Chepelevska LA, Krapivina AA. Features of the Ukrainian population mortality from certain diseases of digestive system. Ukraïna. Zdorov'a naciï. 2013;(1):54-58.
4. Dzyuba AN, Chepelevska LA, Karamzina LA. Current trends in the mortality of the working-age population from diseases of the digestive system. Visnik social'noï gigieni ta organizacii ohoroni zdorov'a Ukraïni. 2016;(67):24-29.
5. Психологія стресу: підручник / Л. Б. Наугольник. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015.

**ЧУТЛИВІСТЬ МУЗЕЙНИХ ШТАМІВ ESCHERICHIA COLI,
ВИЛУЧЕНИХ У 1946–1959 РР.,
ДО БЕТА-ЛАКТАМНИХ АНТИБІОТИКІВ**

Перетятко Олена Георгіївна,

к. мед.н., завідувачка
лабораторії загальної мікробіології
з Музеєм мікроорганізмів

Ягнюк Юлія Анатоліївна,

к. мед.н., провідний науковий співробітник
лабораторії загальної мікробіології
з Музеєм мікроорганізмів

Скляр Надія Іванівна,

к. мед.н., заступник директора з наукової роботи

Крестецька Світлана Леонідівна,

к. мед.н., старший науковий співробітник,
завідувачка відділом наукової медичної інформації
та патентно-ліцензійної роботи

Большакова Галина Михайлівна,

к. мед.н., старший науковий співробітник
лабораторії загальної мікробіології
з Музеєм мікроорганізмів

Волянська Єлізавета Юріївна,

лаборант лабораторії загальної мікробіології
з Музеєм мікроорганізмів
ДУ Інститут мікробіології та імунології

ім. І. І. Мечникова Національної академії медичних наук України

Вступ. Традиційно основу лікування інфекцій, спричинених ешерихіями, складають β -лактами, однак ефективність цієї групи антибіотиків останніми роками різко знизилась, що обумовлено поширенням резистентності мікроорганізмів, пов'язаної з продукцією бета-лактамаз [1, 2]. Відомо, що природна здатність до синтезу бета-лактамаз характерна для багатьох видів мікроорганізмів. Ще до винаходу та використання людством антибіотиків, хромосомні бета-лактамази вже були присутні у бактерій, оскільки вони

приймають участь в метаболізмі мікробних клітин, а також захищають бактерії від мікроорганізмів – продуцентів антибіотиків. Проте, на теперішній час вважається, що основним фактором прискореної селекції штамів – продуцентів бета-лактамаз є широке використання бета-лактамних антибіотиків [3, 4]. Тому, для визначення закономірностей еволюції резистентності до бета-лактамів є важливим вивчення чутливості до зазначеної групи антибіотиків штамів *E. coli*, вилучених задовго до широкого використання їх у клінічній практиці.

Мета роботи. Вивчити чутливість до бета-лактамних антибіотиків у музейних штамів *E. coli*, вилучених у період до широкого використання у клінічній практиці бета-лактамів різних груп.

Матеріали і методи. Об'єктами досліджень були 20 штамів *E. coli*, вилучених у період 1946–1959 рр., що зберігались у ліофілізованому стані у Музеї мікроорганізмів Інституту мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова. На території України виділено 5 штамів (Інститут мікробіології та імунології ім. І. І. Мечникова, Харків (ІМІ (Х))); 5 – на території Росії (Інститут епідеміології та мікробіології, Єкатеринбург (ІЕМ (Єк)), Інститут вакцин та сироваток, Санкт-Петербург (ІВС (С-П)), Інститут мікробіології, епідеміології та гігієни, Москва (ІМЕГ) (М)); 6 штамів отримано з колекції Кауфмана (Данія, Копенгаген), 3 штами ізольовано в Угорщині, 1 – в Болгарії. Ліофілізовані зразки зберігались у колекції від 14 до 61 року. Культури відновлювали шляхом розчинення вмісту ампули 1,0 мл поживного бульйону та висіву мікробної суспензії на агаризоване середовище (кров'яний агар). Приготування суспензій мікроорганізмів із визначеною концентрацією мікробних клітин проводили за шкалою McFarland з використанням електронного приладу Densi-La-Meter (PLIVA-Lachema Diagnostika, Чеська Республіка). Реідентифікацію мікробних культур виконували з використанням АРІ систем (Bio-Merieux, Франція): ID 32 GN – для ідентифікації ентеробактерій. Визначення чутливості мікробних культур до антибіотиків проводили диско-дифузійним методом та методом серійних розведень у бульйоні [5]. Статистичну обробку отриманих даних проводили з використанням пакету ліцензійного статистичного програмного

забезпечення «Statistica 6.1» (серійний номер – AGAR909E415822FA).

Результати і обговорення. Встановлено, що серед досліджених музейних *E. coli* резистентними до ампіциліну були 4 ($20,0 \pm 5,2$) % штами. Це 2 штами, вилучені у 1957 році в ІМІ(X): *E. coli* 561 (01011) – МІК 64 мкг/мл та *E. coli* 168 (01012) – МІК 128 мкг/мл; штама *E. coli* 4932-53 (01016) з колекції Кауфмана (Копенгаген, Данія), 1958 року виділення – МІК 32 мкг/мл та штама *E. coli* 145 (01026), виділений у ІМЕГ (М) в 1958 році – МІК 64 мкг/мл. Крім того, серед досліджених штамів один, що складало ($5,0 \pm 2,8$) %, виявився помірно чутливим до даного антибіотика: *E. coli* F 103 (01023) – колекція Кауфмана (Копенгаген, Данія), 1958 рік виділення – МІК 16 мкг/мл. Слід зазначити, що штама *E. coli* 145 (01026), також був резистентним до інгібіторозахищеного препарату – ампіциліну-сульбактаму. Помірну чутливість до ампіциліну сульбактаму виявлено у штамів *E. coli* 561 (01011) та *E. coli* 4932-53 (01016) МІК складала 16 мкг/мл. До карбоксипеніцилінів (карбеніцилін, тікарцилін) та до уреїдопеніцилінів (піперацилін) всі штами виявились чутливими. При оцінці ефективності цефалоспоринів відносно досліджуваних музейних штамів ешерихій встановлено, що до цефазоліну (І покоління) нечутливими були ($25,0 \pm 6,0$) %, до цефуроксиму (ІІ покоління) – ($20,0 \pm 5,2$) % штамів аналізованої групи. Більш ефективними виявились цефтазидим (ІІІ покоління) та цефепім (ІV покоління), резистентності до даних антибіотиків не виявлено. Так, *E. coli* 4932-53 (01016) (кол. Кауфмана, Данія, 1958 р.) була резистентною до цефазоліну (МІК 32 мкг/мл) і цефуроксиму (МІК 32 мкг/мл); штами *E. coli* 561 (01011) (ІМІ (X), 1957 р) і *E. coli* F 103 (01023) (кол. Кауфмана, Данія, 1958 р.) резистентні до цефазоліну – МІК 64 та 32 мкг/мл відповідно і помірно-стійкі до цефуроксиму – МІК 16 мкг/мл; штама *E. coli* 408 «Новгородская» (01022) (ІВС (С-П), 1947 р.) був помірно-стійким до обох зазначених антибіотиків (МІК 16 мкг/мл), а штама *E. coli* 145 (01026) (ІМЕГ (М), 1958 р.) – стійкий до цефазоліну, МІК 64 мкг/мл. Слід зауважити, що досліджені нами штами було вилучено задовго до введення у клінічну практику зазначених антибіотиків. Так, ампіцилін вперше введено у використання у

1961 р., цефазолін – у 1971 р., цефуроксим – у 1977 р., цефтазидим – у 1983р., а ампіцилін-сульбактам – лише у 1987 р.

Висновок. Результати нашого дослідження підтверджують те, що резистентність мікроорганізмів до бета-лактамних антибіотиків існувала ще до відкриття, промислового виробництва та широкого використання даної групи антибіотиків у клінічній практиці.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Bush K, Bradford P. A. Epidemiology of β -Lactamase-Producing Pathogens. Clin Microbiol Rev. 2020. Vol. 33(2):e00047-19. DOI: 10.1128/CMR.00047-19.

2. Raphael E., Glymour M., Chambers H. Trends in prevalence of extended-spectrum beta-lactamase-producing *Escherichia coli* isolated from patients with community and healthcare-associated bacteriuria: results from 2014 to 2020 in an urban safety-net healthcare system. Antimicrob Resist Infect Control. 2021 Vol. 10 (1):118. <https://doi.org/10.1186/s13756-021-00983-y>.

3. Russ D., Glaser F., Shaer Tamar E. Escape mutations circumvent a tradeoff between resistance to a beta-lactam and resistance to a beta-lactamase inhibitor. Nat. Commun. 2020. Vol. 11(2029). <https://doi.org/10.1038/s41467-020-15666-2>.

4. Uddin T. M., Chakraborty A. J., Khusro A., et al. Antibiotic resistance in microbes: History, mechanisms, therapeutic strategies and future prospects. Journal of Infection and Public Health. 2021. Dec; Vol. 14, No. 12. P. 1750–1766. doi.org/10.1016/j.jiph.2021.10.020.

5. The European Committee on Antimicrobial Susceptibility. Routine and extended internal quality control for MIC determination and disk diffusion as recommended by EUCAST. Version 10.0. [Internet]. 2020 Jan 1 [cited 2022 Oct 13]. Available from: <http://www.eucast.org>

**ОЦІНКА РІВНЯ СМЕРТНОСТІ В ДИНАМІЦІ ВНАСЛІДОК
ТУБЕРКУЛЬОЗУ В УКРАЇНІ (2015-2021 РОКИ)**

Рижков Богдан Павлович

Волкова Олена Олександрівна

здобувачі вищої освіти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Шевченко Ольга Станіславна

доктор медичних наук, професор

завідувач кафедри фтизіатрії та пульмонології

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Туберкульоз легень - це інфекційна патологія, що викликається бацилою Коха, характеризується різними в клініко-морфологічному відношенні варіантами ураження легеневої тканини. Туберкульоз в Україні - гостра медико-соціальна проблема українського суспільства, яка нарівні із захворюваністю на СНІД в масштабах країни досягла рівня національної епідемії [1]. Для України протягом довгого часу було характерним те, що смертність від туберкульозу значно перевершувала смертність від інших інфекційних захворювань. За офіційними даними, загальна кількість хворих на туберкульоз в Україні становить близько 550 тисяч осіб. Це більше 1% населення, але реальна цифра, на думку фахівців, може бути в півтора-два рази більшою. Але в останні роки ситуація з поширеністю та смертністю від туберкульозу в країні поліпшується.

Мета. Оцінити рівень смертності в динаміці внаслідок туберкульозу (2015-2023 роки), встановити прогноз подальшої смертності та захворюваності.

Матеріали та методи. Для виконання дослідження було використано відкриті дані національної статистики та Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ) щодо кількості людей померлих від інфекційних та

паразитарних хвороб (туберкульоз) в загальному вигляді. Результати були отримані за допомогою обчислень екстенсивних показників для кожного року.

Результати. За результатами дослідження встановлюємо, що смертність від туберкульозу на протязі 2015-2021 стабільно і поступово зменшувалося: всього летальних випадків в 2015 році – 4602 (0,77 % від загальної кількості померлих за усіх причин відповідного року), 2016 – 4064 (0,70 %), 2017 – 3735 (0,65 %), 2018 – 3695 (0,63 %), 2019 – 3418 (0,59 %), 2020 – 2886 (0,47 %), 2021-2779 (0,39 %). Але хочемо зазначити, що в зв'язку з військовими діями в нашій країні і, на превеликий жаль, обвальним падінням економіки (падіння рівня життя населення, зниження кількості лікарів, погіршення рівня виявлення туберкульозу порівняно з довоєнними роками) смертність і поширеність туберкульозу буде знову зростати, і в тому числі за рахунок міграції великої кількості людей як всередині країни, так і за рахунок зовнішньої міграції (еміграції).

Висновок. Зниження смертності та захворюваності (хоча захворюваність залишається дуже високою порівняно з країнами ЄС) від туберкульозу в нашій країні пов'язано з такими загальними причинами: перехід до ринкової економіки та подолання пов'язаної з ним економічної кризи, з кожним роком деяке покращення рівня життя населення, хоча присутнє явище деякого недовиявлення, яке було до війни і яке збільшиться (1 хворий заражує 10 чоловік впродовж року). Для покращення стану речей необхідно вирішити такі проблеми: доступ до препаратів має тільки кожен 5-й хворий на МРТБ, в той час як його повинні мати 100%; всі хворі на ТБ повинні бути обстежені на ВІЛ, на даний момент обстежується тільки 55% хворих тощо...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. O. Hankivsky. Gender and Health in Ukraine // Olena Hankivsky and Anastasiya Salnykova Gender, Politics, and Society in Ukraine. — Toronto Buffalo London: University of Toronto Press, 2012. — P. 306. — ISBN 978-1-4426-4064-1.
2. Дані в загальному вигляді національної статистики МОЗ України.

**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ ЕДВАРДА ДЕ БОНО «ШІСТЬ
КАПЕЛЮХІВ МИСЛЕННЯ» ДЛЯ АНАЛІЗУ ПАТОГЕНЕЗУ ВПЛИВУ
РОЗЧИНУ ВІД'ЄМНОГО ОКИСНО-ВІДНОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ З
НАСИЧЕННЯМ МОЛЕКУЛЯРНИМ ВОДНЕМ НА ФУНКЦІОНАЛЬНО-
БІОХІМІЧНІ ПРОЦЕСИ НИРОК ЗА УШКОДЖЕННЯ
ПРОКСИМАЛЬНОГО КАНАЛЬЦЯ**

Роговий Юрій Євгенович

д.мед.н., професор

Цитрін Вольф Якович

Аспірант

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ. В основі методики Едварда де Боно “шість капелюхів” – ідея паралельного мислення: конструктивного мислення, при якому різні точки зору і підходи не стикаються, а співіснують. Це простий і практичний спосіб розділення процесу мислення на шість різних режимів, кожен з яких представлений метафоричним капелюхом певного кольору. Використання цього прийому дозволяє скоротити час розв’язання проблем на більше, ніж на 40% і підвищити ефективність результатів діяльності.

Мета роботи. Застосувати методику Едварда де Боно “шість капелюхів” для аналізу патогенезу впливу розчину від’ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем на функціонально-біохімічні процеси нирок за ушкодження проксимального каналця за гострої гемічної гіпоксії середнього ступеня тяжкості, розщепленні окиснення та фосфорування, синдрому no-reflow на ранній поліуріурічній стадії сулемової нефропатії за умов гіпонатрієвого раціону харчування та синдрому подразненого кишечника з закрепом та діареєю.

Матеріали і методи. Експериментальні дослідження виконані на 120 статевозрілих щурах-самцях масою 0,16-0,20 кг. Клінічні дослідження - 60 пацієнтів. Використані: патофізіологічні, фізико-хімічні, фізіологічні,

гематологічні, гістоензімохімічні, мікробіологічні, загальноклінічні, імуноферментні, хемілюмінісцентні, біохімічні, хімічні, статистичні та методика критичного мислення.

Результати і обговорення.

Білий капелюх. Тільки факти !!! Без пристрасті. 1. Навантаження водою від'ємного окисно-відновного потенціалу $-297,9 \pm 5,27$ мВ з насиченням воднем 1,2 ppm порівняно з індукованим діурезом від'ємного окисно-відновного потенціалу $-304,5 \pm 4,79$ мВ без насичення воднем викликає відновлення швидкості клубочкової фільтрації, фільтраційної фракції і проксимальної реабсорбції іонів натрію з $11,89 \pm 0,550$ мкмоль/ хв 100 г до $18,74 \pm 0,560$ мкмоль/ хв $\cdot 100$ г ($p < 0,01$) та зниження втрат білка з сечею з $0,157 \pm 0,0080$ мг/2 год 100 г до $0,055 \pm 0,0040$ мг/2 год 100 г ($p < 0,01$). У період формування синдрому no-reflow у щурів на низьконатрієвій дієті через 72 год після введення сулеми показана протекторна властивість молекулярного водню на проксимальний відділ нефрона із покращанням його функціонального стану, енергетичного забезпечення, виявлено протинабряковий ($p < 0,02$), антиоксидантний вплив. За гострої гемічної гіпоксії середнього ступеня тяжкості застосування розчину від'ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем покращує стан проксимального каналця, зменшує прояви протеїнурії каналцевого типу ($p < 0,01$), підвищує активність сукцинатдегідрогенази ($p < 0,02$) в цьому відділі нефрона. Використання розчину від'ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем виявляє захисну дію на нирки та знижує підвищений рівень фактора некрозу пухлин-альфа в плазмі крові ($p < 0,01$), лізису азоколагену, азоальбуміну, азоказеїну та продуктів перекисного окиснення ліпідів малонового альдегіда ($p < 0,01$) і дієнових кон'югат ($p < 0,02$) за гострої гемічної гіпоксії середнього ступеня тяжкості. За умов гіпоксії нирок із-за розщеплення процесів окиснення та фосфорування застосування розчину від'ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем покращує стан дистального каналця ($p < 0,05$), зменшує прояви протеїнурії

канальцевого типу, підвищує активність сукцинатдегідрогенази в проксимальному відділі нефрона ($p < 0,05$) і зменшує концентрацію іонів калію в сечі на тлі зниження окисно-відновного потенціалу сечі до від'ємних значень ($p < 0,01$). Використання розчину від'ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем знижує підвищений рівень прозапальних цитокінів фактора некрозу пухлин-альфа, інтерлейкіну – 1-бета, інтерлейкіну б в плазмі крові, сумарну, ферментативну, неферментативну фібринолітичну активності, продукти перекисного окиснення ліпідів малоновий альдегід, дієнові кон'югати, окисну модифікацію білків у кірковій речовині нирок ($p < 0,05$) за їх гіпоксії із-за розщеплення процесів окиснення та фосфорування. Молекулярний водень за синдрому подразненого кишечника з закрепом та діареєю призводить до ліквідації дисбактеріозу, інтоксикаційного синдрому, перекисного окиснення ліпідів, покращує загальний стан пацієнтів за шкалою Лайкерта ($p < 0,05$), зменшує ступінь протеїнурії та відновлює фібринолітичну активність сечі. Вплив молекулярного водню за синдрому подразненого кишечника з закрепом та діареєю покращує функціональний стан проксимального каналця нирок ($p < 0,05$).

Жовтий капелюх. Жовтий колір наводить на думку про сонце й оптимізм. Під жовтим капелюхом ми робимо пряме зусилля знайти переваги пропозиції. Навіть якщо ідея нам не подобається, жовтий капелюх пропонує нам знайти в ній позитивне. Відповідаємо на питання: «Які переваги виникають?»; «Кому це вигідно?»; «Звідкіля з'являться переваги?»; «Які цінності формуються?». Захистний антиоксидантний, цитопротекторний, енергетичний, нефропротекторний вплив пояснюється високою проникністю молекулярного водню та рівномірним постачанням електронів до всіх органів і тканин, що буде сприяти розриву великих та малих вадних кіл антиоксидантним розчином H_2 за рахунок високої проникності та здатності нейтралізувати гідроксильний радикал та пероксинітрид.

Чорний капелюх. Можливо, найкорисніший капелюх. Найчастіше використовується. Нагадує про мантию судді. Чорний означає обережність. Не

дає нам зробити що-небудь небезпечно. Указує на ризик і говорить, чому щось може не вийти. Однак чорним капелюхом не можна зловживати, тому що зловживання небезпечно саме по собі. Молекулярний водень, як найменша молекула, легко проникає в клітину, досягає мітохондрій, ядра, проникає в осередки ішемії, набряку, запалення і знешкоджує тільки 2 активних радикала, а саме трьохелектронну форму відновлення кисню гідроксильний радикал з утворенням молекули води і пероксинітрит з утворенням оксиду азоту (II). При цьому молекулярний водень не діє на супероксиданіонрадикал, пероксид водню, синглетний кисень.

Червоний капелюх наводить на думку про вогонь і тепло. Червоний капелюх пов'язаний з почуттями, інтуїцією й емоціями. Ви можете не усвідомлювати, чому вам щось подобається, чи чому не подобається. Коли використовується червоний капелюх, у вас з'являється можливість описати свої почуття й інтуїцію, без будь-яких пояснень. Ваші почуття існують, і червоний капелюх дає можливість їх викласти. У тих джерелах води, де живуть більшість довгожителів на Землі (Вількабамба в Південній Америці, Хунза в Пакистані, гірська долина в Абхазії та ін.) ймовірно відбувається природне насичення молекулярним воднем, який надходить з Ядра Землі (складається із металевого водню) і забезпечує цілющі властивості води. Водночас вони зберігаються не більше 15 хв, так як молекулярний водень швидко вивітряється.

Зелений капелюх нагадує про рослини, ріст, енергію, життя. Зелений капелюх - капелюх енергії, творчості. Під зеленим капелюхом ми вносимо пропозиції й обговорюємо нові ідеї й альтернативи. Під зеленим капелюхом ми говоримо про модифікації й варіації існуючих ідей. Зелений капелюх дозволяє думати про можливості. Коли використовується зелений капелюх, кожний прикладає творчі зусилля. Молекулярний водень, як найменша молекула, легко дифузно розповсюджується по всьому організму і при цьому формує канали для дифузії електронів. Останні забезпечують рівномірно енергією весь організм, тому не спрацьовує механізм базального тону, який має місце за використання мікрогідрину. Тому що, високий негативний окисно-відновний

потенціал не має дифузного розповсюдження, а досягає виключно серця, призводить до зростання серцевого викиду та включення механізму базального тону в периферійних органах і тому зростає артеріальний тиск.

Синій капелюх використовується для розгляду самого процесу мислення. Виникають питання: «Що нам робити далі?»; «Чого ми досягли на даний момент?». Синій капелюх використовується на початку обговорень, щоб вирішити, чого ми хочемо досягти в результаті мислення. Його можна використовувати, щоб упорядкувати послідовність застосовуваних капелюхів і підсумувати досягнуте. Приймаючи на увагу, вибірковість антиоксидантої дії молекулярного водню та відсутність активації механізму базального тону, доцільним є вживання води від'ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем у щоденному раціоні. Водночас, ми не можемо повністю виключити можливість включення дизрегуляційних патологічних процесів, коли надмірна і тривала мобілізація реакцій захисту може призвести до трансформації їх в реакції ушкодження. Тому, ймовірно, слід розглядати можливість використання переривів щодо застосування даного методу.

Висновки. Використання методики критичного мислення Едварда де Бона “шість капелюхів” щодо аналізу патогенезу впливу розчину від'ємного окисно-відновного потенціалу з насиченням молекулярним воднем на функціонально-біохімічні процеси нирок за ушкодження проксимального каналця за гострої гемічної гіпоксії середнього ступеня тяжкості, розщепленні окиснення та фосфорування, синдромі no-reflow на ранній поліуріуричній стадії сулемової нефропатії за умов гіпонатрієвого раціону харчування та синдромі подразненого кишечника з закрепом та діареєю дає можливість всебічно оцінити проблему під різними кутами зору та підвищити ефективність результатів діяльності.

ОЦІНКА СВІДОМОСТІ ПРО РИЗИКИ ТА ПРОФІЛАКТИКУ ОЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Ступаєнко Анастасія Сергіївна
Тубольцева Олександра Дмитрівна

Студенти

Яворський Олександр Васильович

д.мед.н., професор

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Захворювання органів зору стали поширеним явищем серед студентів медичних спеціальностей. Очі є невід'ємною частиною академічного життя студентів, але недостатня увага до здоров'я органів зору може призвести до серйозних проблем.

Однак свідомість про ризики та профілактику очних захворювань серед студентів медичних спеціальностей ще не була достатньо вивчена. Тому ця наукова робота спрямована на оцінку свідомості студентів про ризики та профілактику очних захворювань.

Ціль роботи. Метою цієї наукової роботи є оцінка свідомості про ризики та профілактику очних захворювань серед студентів медичних спеціальностей. Для досягнення цієї мети було проведено опитування серед студентів з метою з'ясування їх досвіду з очними захворюваннями, розуміння ризикових факторів та виконання рекомендацій для збереження зору.

Матеріали та методи. У проведеному опитуванні взяло участь 54 студенти медичних спеціальностей. Результати опитування показали, що 70.8% студентів стикалися з такими очними захворюваннями, як втома очей і сухість очей. Крім того, 45.8% студентів стикалися з астигматизмом, 37.5% з далекозорістю і 58.3% з близорукістю. Меншу кількість студентів (4.2%) також зазнали макнулодистрофію, катаракту і глаукому.

Результати опитування також показали, що лише 62.5% студентів мали гарне розуміння ризикових факторів, які призводять до захворювання очей. Це

свідчить про нестачу усвідомлення важливості збереження зору серед студентів медичних спеціальностей.

Одним з основних ризикових факторів є надмірне використання електронних пристроїв. Згідно з опитуванням, 79.2% студентів використовують електронні пристрої майже постійно, більше 6 годин на день. Лише 20.8% студентів використовують їх менше 6 годин на день.

Значущою є той факт, що тільки половина студентів (50%) деколи дотримуються рекомендацій щодо правильного користування електронними пристроями для збереження зору. 37.5% студентів не дотримуються жодних рекомендацій, а лише 12.5% завжди дотримуються всіх рекомендацій. Опитування показало, що 95.8% студентів вважають надмірне використання електронних пристроїв і недостатнє освітлення найбільшими факторами ризику появи очних проблем.

Однак, 50% студентів не виконують вправи для очей взагалі, що свідчить про недостатнє дотримання профілактичних заходів.

Результати та обговорення. Опитування серед студентів медичних спеціальностей показало недостатню свідомість про ризики та профілактику очних захворювань.

Більшість студентів стикалися з різними очними захворюваннями, такими як втома очей і сухість очей, астигматизм, далекозорість, близорукість, макнулодистрофія, катаракта і глаукома. Значна частина студентів використовує електронні пристрої протягом тривалого часу, що може погіршувати стан їх зору. Також виявлено низький рівень дотримання рекомендацій щодо правильного користування електронними пристроями та проведення вправ для очей.

Висновки. Отже, результати цієї наукової роботи вказують на необхідність підвищення свідомості серед студентів медичних спеціальностей про ризики, пов'язані з недбалістю до здоров'я очей, а також профілактичних заходів для збереження зору.

Досягнення цієї мети може включати регулярні офтальмологічні перевірки, дотримання рекомендацій щодо користування електронними пристроями та виконання спеціальних вправ для очей. Дані з цього дослідження можуть служити основою для розробки програм і заходів з просвітницької роботи з метою поліпшення свідомості студентів про збереження зору та запобігання очним захворюванням.

РОЛЬ ВІТАМІНОТЕРАПІЇ В РЕГЕНЕРАЦІЇ НЕРВОВИХ ВОЛОКОН

Узбек Тетяна Степанівна

Асистент

Кафедра патологічної анатомії, судової медицини та гістології

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна

Єщенко Георгій Леонідович

Студент

Донецький національний медичний університет

м. Краматорськ, Україна

Анотація. Пошкодження та регенерація природно відбуваються в периферичній нервовій системі. Нейротропні вітаміни групи В: тіамін (В1), піридоксин (В6) і кобаламін (В12) є ключовими тому, що підтримують життєздатність нейронів різними способами. По-перше, вони постійно захищають нерви від шкідливого впливу зовнішнього середовища. У той час як вітамін В1 діє як локальний антиоксидант, вітамін В6 балансує нервовий метаболізм, а вітамін В12 підтримує мієлінові оболонки. Однак травми нервів іноді трапляються через дисбаланс між захисними факторами та накопиченням стресу та токсинів. Це призведе до так званої валлерівської дегенерації. Наявність вітамінів В1, В6 і В12 прокладає шлях до наступної важливої регенерації, підтримуючи розвиток нових клітинних структур. Крім того, вітамін В1 сприяє використанню вуглеводів для виробництва енергії, тоді як вітамін В12 сприяє виживанню нервових клітин і ремієлінізації. Відсутність цих вітамінів сприятиме постійній дегенерації нервів і болю, що зрештою призведе до периферичної нейропатії. [3]

Ключові слова. Вітаміни, регенерація, нерви, нейропатія, нейромедіатори.

Мета роботи. Проаналізувати роль вітамінотерапії задля регенерації нервових волокон.

Матеріали і методи. В процесі підготовки матеріалу було опрацьовано 6 літературних джерел: 6 з яких англійською мовою.

Вітамін В1. Вітамін В1 (тіамін) відіграє ключову роль як акофермент у вуглеводному обміні, який є основним джерелом енергії для нервових волокон. Тіамінпірофосфат необхідний для живлення пірувату в метаболізм окисної енергії, що зрештою призводить до виробництва аденозинтрифосфату (АТФ). Крім того, кілька досліджень показують, що він діє як локальний антиоксидант, захищаючи тим самим нерви від окислювального пошкодження [1]. У одному з досліджень використання вітаміну В1 на щурах було показано, що вітамін В1 захищає периферичні нерви від пошкодження. А саме пошкодження, спричинені гіперглікемією у живих щурів, вітамін В1 є дуже ефективним, особливо коли його дають на ранніх стадіях діабету. [4] Зокрема, виявили, що швидкість нервової провідності суттєво зросла у діабетичних щурів, які отримували вітамін В1, після трьох місяців введення порівняно з контрольною групою хворих на цукровий діабет без лікування, що було пов'язано зі зниженим утворенням кінцевих продуктів глікації. Більше того, виявили, що вітамін В1 позитивно впливає на нервову збудливість нейронів щурів після хронічної компресії дорсальних корінців, тобто це призводить до покращення передачі сигналу та водночас до зниження гіперзбудливості [2], що вказує на регенеративний ефект. Загалом вітамін В1 (тіамін) відіграє ключову роль у процесі регенерації нервів: у нервових клітинах він сприяє використанню вуглеводів для виробництва енергії та захищає їх від окисного стресу, що призводить до нормалізації відчуття болю та зниження гіперзбудливості. А також усуває ацидоз, є інгібітором ацетилхолінестерази, бере участь у контролі транспорту іонів натрію, запобігає утворенню продуктів глікозилювання, посилює ендотелійзалежну вазодилатацію, сприяє регенерації нервових волокон, покращує енергозабезпечення нейронів.

Вітамін В6. Вітамін В6 (піридоксин) необхідний для метаболізму амінокислот. Таким чином, вітамін В6 забезпечує метаболізм нейромедіаторів (наприклад, ГАМК і серотоніну), які є незамінними для передачі сигналу в

нервовій системі, і пов'язаний з вивільненням глутамату. Вітамін В6 може пригнічувати вивільнення глутамату шляхом пригнічення залежного від пресинаптичного напруги надходження Ca^{2+} і активності протеїнкінази С. Крім того, вітамін В6 може, збільшуючи синтез ГАМК, збалансувати активність збудливих глутаматергічних нейронів. Він також необхідний для синтезу сфінголіпідів — основних складових мієлінової оболонки, що оточує нерв. Вітамін В6 (піридоксин) відіграє ключову роль у синтезі нейромедіаторів, пригнічує вивільнення нейротоксичного глутамату та відновлює функцію сенсорних нервів. [5]

Вітамін В12 (кобаламін) необхідний для фолієвозалежного циклу метіоніну. Якщо кількість В12 не покриває потребу (яка значно збільшується під час регенерації нервів і утворення мієліну), то не тільки не можуть вироблятися важливі білки (наприклад, основний мієліновий білок), але також накопичується гомоцистеїн, що сприяє окисленню та пошкодженню нервів. Це може посилити валлерівську дегенерацію та затримати, або навіть запобігти прогресу регенерації. Крім важливої ролі вітаміну В12 у регенерації аксонів через стабілізацію мікротрубочок була показана лише при кількох захворюваннях центральної нервової системи (ЦНС), інший ефект, а саме рівень стресу ендоплазматичного ретикулуму (ЕР), також, ймовірно, є вирішальним для периферичної нервової системи. Особливо у випадку пошкодження нерва, що супроводжується запаленням, стрес ЕР зростає та перевищує рівень самозахисту, що призводить до загибелі нейронів [6]. Таким чином, є переконливі докази того, що вітамін В12 (кобаламін) особливо відіграє роль у регенерації нервів і сприяє виживанню нервових клітин, ремієлінізації та підтримці мієлінових оболонок, завдяки чому покращується або навіть повністю виліковується нервова функція з фізіологічною сенсорною нервовою провідністю.

Незважаючи на те, що вітаміни В1, В6 і особливо В12 вже демонструють нервово-регенераційні ефекти окремо, можна припустити, що їх поєднання забезпечує синергію і, таким чином, нервова регенерація стає ще ефективніше.

Механізм регенерації нервових волокон за допомогою вітамінів В1, В6 і В12 пов'язаний з їхньою роллю у забезпеченні здоров'я нервової системи та підтримці процесів відновлення. Ось деякі засоби, якими ці вітаміни можуть сприяти регенерації нервових волокон:

- Підтримка енергетичного метаболізму: Вітаміни В1, В6 і В12 грають важливу роль у метаболізмі глюкози, яка є основним джерелом енергії для нервових клітин. Підтримка ефективного енергетичного метаболізму може сприяти відновленню пошкоджених нервових волокон.

- Синтез мієліну: Вітамін В12 є необхідним фактором для синтезу мієлінової оболонки, яка оточує нервові волокна і забезпечує їхню ізоляцію. Це важливо для забезпечення швидкого і ефективного передачі нервових сигналів. Відновлення мієліну може поліпшити провідність нервових волокон і сприяти їхній регенерації.

- Антиоксидантний захист: Вітаміни В1, В6 і В12 мають антиоксидантні властивості, що означає, що вони можуть захищати нервові клітини від окислювального стресу, спричиненого вільними радикалами. Окислювальний стрес може сповільнити процес регенерації нервових волокон, тому антиоксиданти можуть бути корисними для забезпечення оптимального середовища для регенерації.

Висновок. Усі три виділені вітаміни групи В можуть створювати необхідні умови навколишнього середовища для успішної регенерації нервів, кожен із яких за допомогою індивідуальних механізмів діє. Вітамін В1 істотно сприяє виробленню енергії, необхідної для процесу, і діє як локальний антиоксидант, тоді як вітамін В6 життєво важливий для синтезу нейромедіаторів і для інгібування вивільнення нейротоксичного глутамату [1]. Вітамін В12, з іншого боку, значною мірою сприяє виживанню нервових клітин і сильно і безпосередньо бере участь у ремієлінізації та підтримці мієлінових оболонок. Нейротропні ефекти вітаміну В12 включаються в прискорення регенерації нерва за рахунок активації синтезу ліпопротеїнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. G. E. Gibson and H. Zhang, "Interactions of oxidative stress with thiamine homeostasis promote neurodegeneration," *Neurochemistry International*, vol. 40, no. 6, pp. 493–504, 2002.
2. X.-S. Song, Z.-J. Huang, and X.-J. Song, "Thiamine suppresses thermal hyperalgesia, inhibits hyperexcitability, and lessens alterations of sodium currents in injured, dorsal root ganglion neurons in rats," *Anesthesiology*, vol. 110, no. 2, pp. 387–400, 2002.
3. Geng M. Y., Saito H., Katsuki H. The effects of thiamine and oxythiamine on the survival of cultured brain neurons. *Japanese Journal of Pharmacology*. 1995;68(3):349–352. doi: 10.1254/jjp.68.349
4. Papanas N., Vinik A. I., Ziegler D. Neuropathy in prediabetes: does the clock start ticking early? *Nature Reviews. Endocrinology*. 2011;7(11):682–690. doi: 10.1038/nrendo.2011.113.
5. Dakshinamurti K., Dakshinamurti S., Czubryt M. P. Vitamin B6: effects of deficiency, and metabolic and therapeutic functions. In: Preedy V., Patel V. B., editors. *Handbook of Famine, Starvation, and Nutrient Deprivation*. Cham: Springer International Publishing; 2017. pp. 1–23.
6. Nouri A., Patel K., Montejo J., et al. The role of vitamin B12 in the management and optimization of treatment in patients with degenerative cervical myelopathy. *Global Spine Journal*. 2019;9(3):331–337. doi: 10.1177/2192568218758633.

РОЛЬ ОДОНТОЛОГІЧНОГО СТАТУСУ В СУДОВО-МЕДИЧНІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИ

Узбек Тетяна Степанівна

Асистент

Кафедра патологічної анатомії, судової медицини та гістології

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Мельникова Діана Сергіївна

Студентка

Донецький національний медичний університет

м. Кропивницький, Україна

Анотація: Судова одонтологія в першу чергу займається використанням зубів і ротових структур для ідентифікації в правовому контексті. Різні методи судової одонтології допомагають ідентифікувати людські останки під час таких інцидентів, як терористичні атаки, авіаційні, залізничні та дорожні аварії, пожежі, масові вбивства та стихійні лиха, такі як цунамі, землетруси та інші.

Ключові слова: Оцінка віку, сліди прикусів, аномалії зубів, судова одонтологія, визначення статі та раси за зубами, неправомірні засудження.

Мета роботи: ознайомитися з важливістю зубів у процесі ідентифікації, їх корисність для оцінки біологічного профілю (вік, стать, раса тощо) та поточний статус стоматологічних доказів у криміналістиці.

Матеріали і методи: в процесі підготовки матеріалу було опрацьовано 6 літературних джерел.

Результати: Ідентифікація ґрунтується на порівнянні відомих характеристик зниклої особи із встановленими характеристиками невідомої особи. Основна задача стоматологічної ідентифікації полягає в тому, що посмертні останки зубів можна порівняти з прижиттєвими стоматологічними записами, включаючи письмові нотатки, зліпки, рентгенограми тощо, щоб підтвердити особу. Зрозуміло, що людей з численними та складними

стоматологічними процедурами часто легше ідентифікувати, ніж тих, хто не мав відновного лікування. [1] Методи ідентифікації людини, які визнаються науковими, це відбитки пальців, ДНК, стоматологічні та медичні характеристики. Ці методи відрізняються за складністю, але мають однаковий рівень надійності. Метод стоматологічних характеристик унікальний тим, що є найпростішим і найшвидшим методом ідентифікації. Різноманітність характеристик зубів велика, що робить кожен зубний ряд унікальним. [2]

Зубні структури є найтвердішими і добре захищеними структурами в організмі. Ці структури стійкі до розкладання та високих температур і є одними з тих, які розпадаються останніми після смерті. Основа ідентифікації зубів полягає в тому факті, що немає двох однакових ротових порожнин і зуби є унікальними для кожної людини.

Стоматологічні докази померлого, знайдені на місці злочину/події, порівнюються з прижиттєвими записами для ідентифікації. Стоматологічні особливості, такі як морфологія зуба, варіації форми та розміру, реставрації, патології, відсутність зуба, характер стирання, скупченість зубів, колір і положення зуба, повороти та інші специфічні зубні аномалії надають кожній людині унікальну індивідуальність. [3]

Роль фізичного антрополога полягає в тому, щоб описати біологічні зміни та пояснити їх з точки зору адаптації, еволюції та історії. Оскільки зуби знаходяться під сильним генетичним контролем і також є єдиною твердою частиною скелета, яка безпосередньо піддається впливу навколишнього середовища, ця варіація приймає різні форми. [4]

Генетичну інформацію шукають у розмірі, формі та морфології зубів, а також у числових відхиленнях від зубної формули виду. Стоматологи антропологи стурбовані генетичними та навколишніми варіаціями, що забезпечуються зубами, які є об'єктами дослідження.

Зрілість зубів відіграє важливу роль в оцінці віку дітей та підлітків. Кількість і послідовність прорізування зубів може точно визначити вік людини. Рентгенографічні методи можуть детальніше розповісти про різні стадії

мінералізації і додатково допомогти в більш точному визначенні віку. Мінералізація зубів дає кращу оцінку хронологічного віку, ніж мінералізація кісток, оскільки стадії мінералізації в зубах менше залежать від коливань у харчуванні та ендокринному статусі людини. Техніка використовує різні стадії регресивних змін у зубах, такі як оклюзійне стирання, утворення коронкового вторинного дентину, втрата періодонтального прикріплення, приєднання цементу, ступінь апікальної резорбції та прозорість кореня [5].

Деякі стоматологічні індекси, такі як індекс різців, нижньощелепно ікличний індекс, коронковий індекс тощо, були отримані з лінійних вимірювань зубів, щоб показати статевий диморфізм зубів. Показано, що ікла нижньої щелепи демонструють більший статевий диморфізм, ніж ікла верхньої щелепи. [6]

Більш сучасним методом визначення статі за зубами є наявність статевого хроматину або тілець Барра в пульпі зубів, також були проведені дослідження з виділення ДНК з тканини пульпи, а також дентину та її використання для визначення статі за допомогою полімеразної ланцюгової реакції.

Висновок: Створення та використання одонтологічного статусу для ідентифікації особи успішно використовується в судово-медичних експертизах. Незважаючи на прогрес у провідних методах ідентифікації, таких як профілювання ДНК, відбитки пальців і реконструкція обличчя, порівняння стоматологічних записів (записів у формі спостережень стоматолога та рентгенограм) відіграє значну роль в ідентифікації померлих у масових інцидентах зі смертельними наслідками, такими як авіакатастрофи, інші великі аварії, атаки терористів і стихійні лиха.

Якщо передсмертні стоматологічні записи недоступні для порівняння, тоді судово-медичний антрополог або одонтолог може дати підказки щодо віку, раси та статі померлого на основі стоматологічних доказів, знайдених на місці події. Однак при визначенні віку та статі за зубами слід бути обережним щодо популяційної специфіки, оскільки різні групи населення демонструють різний ступінь варіацій людських ознак зубів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гольдман А. Д. Сфера застосування судової стоматології. У: Коттон Дж. А., Стендіш С. М., редактори. Конспект судової стоматології. Чикаго: щорічник медичних видавців; 1982.
2. Кругман В. М., Іскан М. Й. Скелет людини в судовій медицині. 2-е вид. Спрінгфілд, Іллінойс: Видавець Чарльза Томаса; 1986.
3. Хінчліфф Дж. Судова одонтологія, частина 2. Великі катастрофи. бр. Дент. J. 2011.
4. Хінчліфф Дж. Судова одонтологія, Частина 1. Ідентифікація зубів. бр. Дент. J. 2011;
5. Претті А. А., Світ Д. Погляд на судову стоматологію – Частина 1: Роль зубів у визначенні особистості людини. бр. Дент. J. 2010.
6. Вільямс Л. Н. Введення в судову стоматологію. Ген. Дент. 2013.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ВАЛІДАЦІЯ МЕТОДИКИ КІЛЬКІСНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЛІПОСОМАЛЬНИХ ОЧНИХ КРАПЕЛЬ НА ОСНОВІ ПЕПТИДНОГО КОМПЛЕКСУ ІЗ ШКІРИ СВИНІ

Круглов Є. М.

Аспірант кафедри технології ліків
Національного фармацевтичного університету,
м. Харків, Україна

Борщевський Г. І.

Доктор фармацевтичних наук, професор,
начальник лабораторії розробки
технологій фармацевтичних препаратів
АТ «Фармак», м. Київ, Україна

Ярних Т. Г.

Доктор фармацевтичних наук, професор,
завідувач кафедри технології ліків
Національного фармацевтичного університету,
м. Харків, Україна

Вступ.

Актуальною задачею сучасної фармацевтики є пошук, створення та стандартизація, як нових лікарських препаратів, так і інших форм уже існуючих лікарських препаратів.

Визначення ступеня інкапсуляції АФІ в ліпосомах використовують як для контролю критичних технологічних стадій виробництва ліпосомальних препаратів, так і для контролю готової лікарської форми та оцінювання стабільності ліпосом. Підходящими методами визначення долі інкапсульованих речовин усередині ліпосомного компартменту та/або адсорбованих на ліпосомах, включених у бішари відносно вільної діючої речовини є проведення процедури розділення (наприклад, гельхроматографія, ультрацентрифугування,

капілярний електрофорез або діаліз). Останнім часом для цього крім методів ВЕРХ використовують метод капілярного електрофорезу, перевагами якого є висока ефективність розділення, економічність та економне використання реагентів.

Метою цієї роботи є перевірка валідності запропонованої методики кількісного визначення.

Матеріали та методи.

Визначення вмісту пептидів проводять згідно ДФУ, 2.2.27. Використовують нітроцелюлозну мембрану для імуноблотингу білків з розміром пор 0,2 мкм фірма BIO-RAD кат. № 1620112 або аналогічної якості

Для валідації методики визначення вмісту пептидів, перенесених на нітроцелюлозні мембрани в препараті на основі депротейнізованого пептидного комплексу з шкіри свиней та фосфатидилхоліну з соєвих бобів, краплі очні визначали за наступними параметрами: Ідентифікація, робасність, лінійність, точність і правильність, внутрішньолабораторна точність.

Результати та обговорення.

1. Специфічність

Результати експерименту показали, що запропонована методика визначення концентрації білків денситометричним вимірюванням зв'язаного на НЦ мембрані комплексу барвника з мембраною відповідає вимогам, специфічна і достатньо чутлива для вимірювання пептидних розчинів в діапазоні концентрацій від 50 до 250 мг/мл . Найкращий результат за кількісною відносною пропорцією і за специфічністю зв'язування отриманий для барвника Кумасі G-250.

В порівнянні адсорбція барвника в плямах модельних розчинів співрозмірна із відповідними значеннями розчинів препарату, значно не перевищує в % теоретичні значення номінальної концентрації пептидів і відхилення від середнього значення становить не більше 12,0%.

2. Робасність

Різниця між одержаним значенням введено/знайдено вмісту білку для

модельних розчинів не відрізняється від 100 % більш ніж на 4.525 %.

3. Лінійність. Правильність. Точність

З візуальною оцінкою графіку залежності концентрації білку від абсорбції при денситометрії мембран отримали майже лінійну залежність.

4. Внутрішньо лабораторна точність.

Різниця між середнім значенням результатів аналізу на мембранах випробовуваного розчину препарату який аналізують в різні дні (Δ_{AC}), не відрізняється більш, ніж на 4,525 %.

Двома різними аналітиками в різні дні проаналізовано 4 модельних розчина з стандартними розведеннями концентрованого розчину БСА. Розраховано і знайдено розраховано стандартне відхилення відносної концентрації. Забарвлення плям на мембранному фільтрі, отримані з випробувального розчину, мають бути не більш інтенсивнішими за забарвлення плям на мембранному фільтрі, отриманому з розчину порівняння. Результати кількісної денситометрії повинні відповідати пропонованим вимогам. Внутрішньолабораторна точність підтверджена

Висновки.

За допомогою виконання експериментальних досліджень доведено, що методика дозволяє достовірно контролювати вміст пептидів в препараті ліпосомальні очні краплі на основі депротейнізовано пептидного комплексу із шкіри свині.

МАРКЕТИНГОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІМУННИХ ПРЕПАРАТІВ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Ларжевська Тетяна Миколаївна

здобувач вищої освіти

спеціальність 226 Фармація, промислова фармація

Київський Міжнародний Університет, м. Київ

Імунні препарати такі актуальні в наш час і метою є встановити попит.

Ціль роботи. Проведення маркетингово дослідження та аналіз асортименту імунних лікарських препаратів (імуностимуляторів): рослинного, тваринного, синтетичного походження, препарати крові та бактерійні, представлені на вітчизняному фармацевтичному ринку.

Форма випуска також має велике значення. Тому імунні препарати є в порошках, таблетках, краплях, розчинах для ін'єкцій, оральних розчинах, спреях, сироплах, рідких екстрактах, настояках, пастилках, супозиторіях, розчинах для зовнішнього застосування, капсулах, сироплах, лініментах, мазях... Найбільше, на нашому фармацевтичному ринку, імунних препаратів вітчизняного виробництва, та країни Європи і Індія також мають попит.

Імунна система складається з таких органів: кістковий мозок, тимус, селезінка, лімфатичні вузли, скупчення лімфоїдної тканини. Розрізняють первинні - центральні (кістковий мозок і тимус) і вторинні - периферичні (селезінка, лімфатичні вузли, скупчення лімфоїдної тканини) органи імунної системи. Всі вони взаємозв'язані системою кровообігу, лімфотоку і єдиною системою імунорегуляції. Імунітет - це еволюційно обумовлена сукупність реакцій взаємодії між системою імунітету і біологічно активними агентами (антигенами), що направлені на збереження фенотипічної постійності внутрішнього середовища (гомеостазу) організму [1].

Імунітет людини це запорука здоров'я. В наш час, особливо зараз, його підтримувати на нормальному рівні дуже важко. Людина живе і працює в складному довкіллі, де існують мільярди бактерій, вірусів, грибів,

найпростіших. Слово «іmunітет» знайоме всім: не встигне людина чхнути, як одразу стає зрозуміло: в неї знижений іmunітет. Іmunітет – це несприйнятливість організму до мікробів, паразитів і генетично чужорідних клітин і речовин, що мають антигенні властивості, здатність організму залишатися невразливим для певної хвороби. Нашу життєздатність забезпечує злагоджена робота всіх систем нашого організму, одна з яких отримала назву іmunна система. Практично іmunітет та іmunна система – це те саме [2].

Іmunна система складається з багатьох різних типів клітин, загальна назва яких – лейкоцити або білі кров'яні тільця. Найбільш важливими є В- і Т-клітини. В-клітини виробляють антитіла, особливі білки, які допомагають усувати віруси з клітин тіла та сприяють нейтралізації бактерій. Т-клітини існують у безлічі форм, з яких найбільш важливими є Т-хелпери. Хелперні клітини відповідальні за вибір тактики іmunного захисту та повідомляють В-клітинам інформацію для вироблення антитіл. В- і Т-клітини виявляються, в основному, в кровотоку та лімфатичній системі. В іmunній системі є ділянки, де іmunні клітини накопичуються, і їх називають лімфатичними вузлами. Вони є у всіх частинах тіла – іноді їх можна промацати у певних місцях, наприклад, на шиї, в паху чи під пахвами. Якщо в організм проникла інфекція, В- і Т-клітини активуються і починають розмножуватися - ось чому гланди (піднебінні мигдалики) можуть збільшуватися в розмірах і ставати чутливими при інфекційних захворюваннях.

Розглянемо, що таке іmunостимулятори, які бувають і їх значення. Іmunостимулятори — речовини, стимулюючі неспецифічну резистентність організму (НРО) і іmunітет (гуморальні і клітинні іmunні реакції). У літературі термін «іmunомодулятор» часто використовується як синонім терміну «іmunостимулятор». Активуючі чинники неспецифічної резистентності організму і деякі показники системи іmunітету: продігіозан, пірогенал, вакцина БЦЖ, деринат (дезоксирибонуклеїнат натрію), піцибаніл, крестин, лентінан, бронховаксон, біостим, імудон, лізоцим, лікопід, паспат, рибомуніл, тонзілгон, ехінацин рідкий, ехінабене, ехінацея композитум С.

Пептидні ендогенні стимулятори імунітету. Засоби, що підвищують переважно функцію Т-лімфоцитів: (препарати тімуса): тімалін, тімоген, тімотропін, Т-активін (тактивін), бєрофор, тімостимулін (ТП-1 сероно), тімоптин, вілозен. Фармакологічні препарати, що підвищують переважно функцію В-лімфоцитів: препарати селезінки, кісткового мозку (мієлопід) імуноглобулін сандоглобулін. Препарати, що збільшують функцію лімфоцитів (Т-, В-кліток, природних клітин убивць): цитокіни (інтерферони і інтерлейкіни): веллферон, інтрон А, ребіф, Роферон-а, ферон, егіферон, бронхо-мунал.

Інтерферони. Найпоширеніші лікарські форми а-ІНФ: Лейкоцитарний людський інтерферон— природний препарат, який застосовують у вигляді крапель для лікування і профілактики грипу[3. ст.664]

Рослинні препарати. Препарати з рослин, які значною мірою є адаптогенами, також впливають на імунну систему й активність імунних реакцій. В імунореабілітації найбільшого визнання одержали препарати з ехінацеї, елеутерококу, женьшеню, родіоли рожевої, аралії маньчжурської. Виражені імуномодулівні властивості мають часник (індукує вироблення ендогенного інтерферону), квасоля, виноградне сушло, соєві боби, екстракт цибулі ріпчастої, алое; препарат силібін, отриманий із будяка колючого; флавіни і флавоноїди, що містяться в цитрусових, червоному перці й інших плодах, забарвлених у помаранчево-червоний колір. Для імунокорекції широко використовують ехінацею (особливо *purpurea* і *pallida*) та її препарати. Завдяки вмісту найважливіших мікроелементів (селен, цинк) і біологічно активних речовин (бетаїн, рутин, флавоноїдні глікозиди, ензими тощо), а також вітамінів А та С, препарати ехінацеї здатні стимулювати клітинні й гуморальні реакції неспецифічного імунітету шляхом активації фагоцитозу, посилення бактерицидної і цитотоксичної функції макрофагів, синтезу антитіл. Під впливом ехінацеї макрофаги посилюють секрецію інтерферону, ПНФ і ІІ1-1.

Отже, препарати ехінацеї справляють імуномодулівну дію. Протизапальна дія пов'язана з пригніченням цикло оксигенази або 5-ліпооксигенази. Велике значення має технологія виробництва лікарського

засобу — збереження збалансованого природою співвідношення різних речовин. [3. ст. 654]

Синтетичні імуностимулятори. Лікопід, левамизол (декаріс), метилурацил, беметил, дибазол, імунофан, циклоферон, поліоксидоній, глутоксим, пролейкін, галавіт, натрію берлопентин, полудан, арбідол, леакадін, молграмастин, підотимод.

Інші. До інших імуностимуляторів можна віднести, певні групи вітамінів та мікроелементів, що беруть участь у імунних реакціях: зокрема аскорбінова кислота (вітамін С), рутин (вітамін Р), цинк (Zn) та ін. Доведено позитивний вплив на імунітет людини пробіотиків, оскільки близько 70 % імунної системи зосереджено у кишківникові у вигляді «пеєрових бляшок». На фармацевтичному ринкові існує ряд препаратів на основі вітамінів та мікроелементів для зміцнення імунітету: Імуновіт, Аскорутин та ін. Представлені також комбіновані препарати, що містять як вітаміни, мінерали так і пробіотики: БІОН 3 [2].

Рекомендації щодо дотримання принципів використання імунних препаратів:

1. Обов'язково варто попередньо оцінювати характер імунних порушень і ступінь їхньої вираженості.

2. Необхідно враховувати, на яку популяцію клітин впливає даний препарат, ступінь і селективність його впливу, його спрямованість (активація, супресія, модуляція).

3. Для досягнення максимального ефекту від призначеного препарату необхідно визначити оптимальну дозу, частоту приймання, шлях уведення в організм, час початку лікування залежно від стадії хвороби.

4. Під час оцінювання імунограми і вибору препарату варто зважати на вік хворого, стать, біоритми, нейроендокринні фактори, генетичне тло тощо.

5. Зазвичай імунотропні препарати не застосовують самостійно, а ними доповнюють традиційну терапію. У цьому разі важливо враховувати ефект впливу традиційних лікарських засобів на імунну систему.

6. Вважають, що імунотропні препарати стимулювальної дії переважно не впливають на незмінні імунологічні показники.

7. Профільність дії імунотропних препаратів зберігається при різних захворюваннях, але лише за наявності однотипних імунних розладів.

8. Необхідно враховувати побічні ефекти імунотропних препаратів (наприклад, розвиток агранулоцитозу під час застосування декарісу; розвиток стану, подібного до синдрому хронічної втоми, в разі тривалого лікування значними дозами інтерферонів).

9. Можливе одночасне застосування декількох препаратів, що впливають на різні ланки імунної системи.

10. Необхідно одночасно з імунотропними призначати і препарати, що містять вітаміни й мікроелементи, антиоксиданти.

11. Важливим, якщо не обов'язковим, доповненням імунотропної терапії є зниження ступеня ендогенної інтоксикації за допомогою сорбційної терапії.

12. Важливим є визначення відповіді *in vitro* імуноцитів хворих на той або інший імунотропний препарат для прогнозування ефективності його застосування, а також поетапний контроль імунограми.

13. За неможливості провести відповідне імунологічне дослідження імунотропні препарати як виняток можуть бути призначені на підставі клінічних ознак, що свідчать про наявність того чи іншого дефекту в роботі імунної системи.

14. Варто пам'ятати, що виражений клінічний ефект від застосування імуностимулювальних препаратів можна отримати за умови, коли клініко-імунологічний стан хворих найтяжчий.

15. Для вжиття імунореабілітаційних заходів, зменшення кількості рецидивів і хронізації захворювань перед виписуванням з клініки необхідно провести імунологічне обстеження хворого. У разі виявлення значних відхилень від норми, а також з урахуванням анамнезу такому хворому необхідно призначити імунотропне лікування з повторним обстеженням і консультацією в клінічного імунолога через 3 і 6 міс. [3 ст. 680-681].

За результатами аналізу. Продаж в аптеці з періоду 01.09.2022-01.04.2023рр. визначив показники, що характеризують пропозиції, товарний асортимент, динаміку цін та визначені коефіцієнти ліквідності, доступності, адекватності платоспроможності.

Здатність імуностимулювальних препаратів підвищувати загальну резистентність організму, прискорювати процеси регенерації стала підставою для їх широкого застосування в комплексній терапії імунodefіцитних станів, інфекційних та інфекційно-запальних захворювань, при в'ялому перебігу регенераційних процесів, для покращання імунного стану. Препаратів багато і різні по складу. Проводячі маркетингове дослідження продажу імунних препаратів в аптеці, можна проаналізувати, що попит на ці препарати є, особливо в прохолодний період, ці препарати більш сезонні. Важливий склад, швидкість дії, кратність прийому. Це актуальні препарати в наш час.

Висновок. Головним фактором, що впливає на споживання ліків, є рівень захворюваності населення. Цей показник залежить від економічного становища країни, стану системи охорони здоров'я, екологічних і географічних чинників, професійного рівня медичного персоналу, методів лікування, що використовуються, кваліфікації фармацевтичного персоналу, ставлення населення до власного здоров'я та ін. Особливо актуальною проблемою у світі є ставлення до безпеки ліків. Ця проблема пов'язана з використанням у медичній практиці великої кількості ЛП з сильною біологічною дією, підвищенням чутливості населення до дії біологічних і хімічних речовин, нераціональним використанням, помилками при прописуванні ліків. Наслідком неправильної або ускладненої терапії є економічні збитки, пов'язані з побічною дією ліків. Особливе значення на фармацевтичному ринку має контроль якості ЛП, покликаний захищати здоров'я населення. Він становить складну багаторівневу систему. Специфікою фармацевтичного ринку є також необхідність отримання дозволу на здійснення фармацевтичної діяльності. У фармації предметом ліцензування є виробництво ЛП, їх оптова та роздрібна реалізація, а також виробництво, реалізація, обіг наркотичних, психотропних

лікарських речовин та прекурсорів. Соціальна спрямованість сфери забезпечення населення ЛП потребує вдосконалення ціноутворення на медикаменти, що пов'язано, перш за все, із забезпеченням населення доступними і ефективними ліками, а також забезпечення ЛП хворих пільгових груп. Обмеженням на фармацевтичному ринку підлягає система інформування населення та фахівців у галузі системи охорони здоров'я. Законодавчому регулюванню підлягають: надання інформації населенню, реклама в засобах масової інформації, реклама для лікарів та фармацевтів, інформація на упаковці, а також анотація до ЛП, постмаркетингові дослідження й використання їх результатів для подальшого просування. В цілому Ф.м. базується на дотриманні законодавчих і етичних норм, оскільки покликаний сприяти захисту та покращанню здоров'я населення [4].

Маркетингове дослідження імунних препаратів в аптеці АНЦ за вибраний період показало, що кожен ліки мають всій попит. У кожного препарату є пік продажу і це все залежить від багатьох факторів.

В проведенному аналізі безрецептурні мають більший попит. Рекомендація фармацевта викликає довіру. Головне дія і якість препарату. Зараз людей заохочують скидками, вживанням для профілактики і все це покращує продажі ліків. Наприклад, в данному дослідженні препарат тилорон (аміксин) за вибраний період застосовувався найбільше. На це вплинула сезонність, пік застуд, віруси, стрес.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Імунологія: підручник / Л. В. Кузнецова, В. Д. Бабаджан, Н. В. Харченко та ін.; за ред. Л. В. Кузнецова, В. Д. Бабаджан, Н. В. Харченко. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі Поділля», 2013.- ст.10;
2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Імунітет>;
3. К49. Клінічна імунологія та алергологія: Підручник / Г. М. Драннік, О. С. Прилуцький, Ю. І. Бажора та ін.; За ред. проф. 888 страниц;
4. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/327/famarketing>.

CHEMICAL SCIENCES

НЕКОТОРЫЕ ТИОАМИДЫ КАРБОНОВЫХ КИСЛОТ КАК АНТИОКСИДАНТЫ

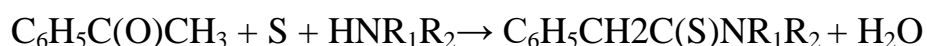
Кулиев Фикрет Али оглы,
д.х.н., профессор
Багирзаде Гулу Ахмед оглы,
к.х.н., доцент
Азербайджанский медицинский университет
г. Баку, Азербайджан

Введение. Серосодержащие органические соединения–тиокарбаматы, ксантогенаты, тиамиды и другие широко применяются в составе полимеров, смазочных масел и других органических материалов в качестве добавок, присадок, улучшающих их антиокислительные, противокоррозионные и другие эксплуатационные свойства [1, с. 29]. Однако подбор этих веществ зачастую носит эмпирический характер. С целью создания научной базы подбора наиболее эффективных соединений, актуально изучение кинетики и механизма антиоксидантного действия серосодержащих гетерофункциональных соединений – тиамидов разного строения в реакциях ингибирования окисления кумола (модельная реакция) и реакции с гидропероксидами кумила (ГПК) и третичного бутила (ГПТБ). Последняя реакция привлекает особое внимание исследователей потому, что серосодержащие соединения проявляют антиоксидантный эффект благодаря ионно-каталитическому разложению гидропероксидов, то есть проявляют свойства превентивных антиоксидантов [2, с. 338].

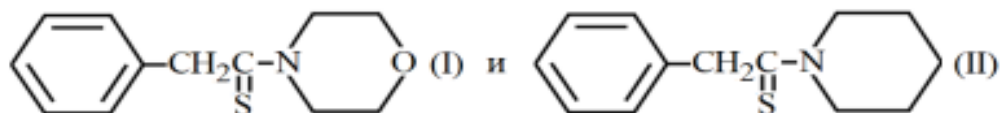
Цель работы. Синтез некоторых амидов тиокарбонных кислот и изучение в качестве антиоксидантов. Изучение их антиоксидантного действия при автоокислении кумола и при реакции с гидропероксидами кумила и

третичного бутила.

Материалы и методы. Хлорбензол (растворитель), кумол (RH), гидропероксиды очищали по известным методикам [3, с. 87]. Реакцию ингибитора с гидропероксидами проводили в растворе хлорбензола до полного разложения гидропероксида. Концентрацию контролировали йодометрическим титрованием в определённом временном интервале. При этом допускали что, так как начальная концентрация гидропероксида на 3–4 порядка выше чем ингибитора, последний к концу реакции полностью превращается в конечный продукт. Окисление кумола проводили на стандартной манометрической установке. Реакцию тиамидов с гидропероксидами проводили при температуре 100°C. Синтез фенилтиоацетоамидов был осуществлён по реакции Вильгеродта–Киндлера при взаимодействии ацетофенона, серы и различных аминов [4, с. 299].

В качестве объектов исследования нами были выбраны тиоамиды с гетероциклическими радикалами–фенилацетотиоморфолид (I) и фенилацетотиопиперидид (II).

Синтез проводили, перемешивая эквимольные (0,3 м) соотношения ацетофенона, серы и аминов при температурах 90-95°C в течении 5 часов. Далее реакционную смесь растворяли в бензоле, раствор промывали водой, осушали и после отгонки бензола подвергали вакуумной перегонки основной продукт, который далее перекристаллизовали из этанола, Т пл. I = 74-75°C, Т пл. II = 77-78°C. В ПМР спектре II обнаружены сигналы δ 1-2 м. д. (–CH₂CH₂CH₂–), δ 3,7 м. д. (–CH₂–N–CH₂–), δ 4,2 м. д. (C₆H₅CH₂–) и δ 7,2 м. д. (C₆H₅–). В ИК-спектрах I и II обнаружены полосы поглощения в области 1100-1300 см⁻¹, характерные для C=S связи в тиоамидном фрагменте.

Результаты и обсуждение. Реакцию тиоамидов с гидропероксидами проводили в соответствующей ячейке при концентрации последних

0,16-0,6 моль/л. Концентрации тиоамидов варьировались в интервале $5 \cdot 10^{-5}$ - $5 \cdot 10^{-4}$ моль/л. Для выведения кинетического уравнения реакции изучали зависимость скорости от концентрации реагирующих веществ. Установлено, что реакция имеет первый порядок как по ингибитору (I и II), так и по гидропероксидам (ROOH). $W=k \cdot [InH] [ROOH]$

Кинетические кривые разложения гидропероксидов в присутствии тиамидов имеют S-образный вид, характерный для автокаталитических процессов (рис.1 и 2).

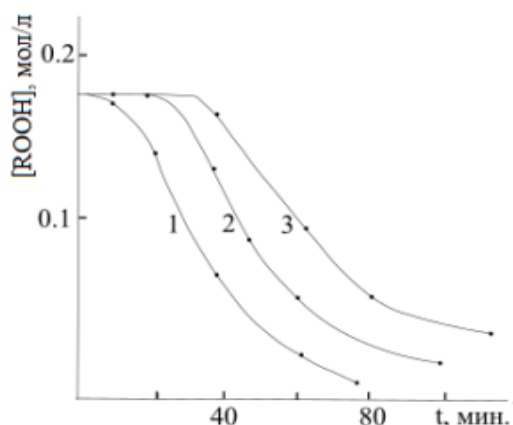

Рис.1. Кинетические кривые разложения ГПТБ в реакции с I. [ГПТБ]=0.17 моль/л; [I]= $3 \cdot 10^{-4}$ моль/л –1; $1 \cdot 10^{-4}$ моль/л –2; $7 \cdot 10^{-5}$ моль/л –3.

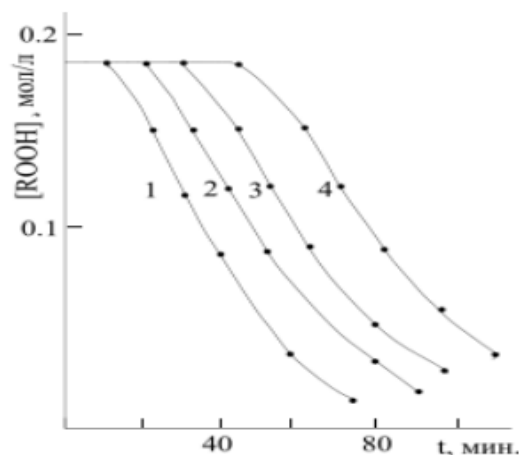

Рис.2. Кинетические кривые разложения ГПК в реакции с II. [ГПК]=0.18 моль/л; [II]= $5 \cdot 10^{-4}$ моль/л –1; $1 \cdot 10^{-4}$ моль/л –2; $8 \cdot 10^{-5}$ моль/л –3; в присутствии [инола] = $8 \cdot 10^{-5}$ моль/л –4.

Как видно из кривых, процесс распада гидропероксидов имеет три стадии: первая–медленная, вторая–быстрая, третья–завершающая. С увеличением концентрации ингибиторов ожидаемо сокращается первая стадия, которая очевидно является стадией образования активного продукта, который далее эффективно разрушает гидропероксид. Характер кривых и поведение ингибиторов однозначно указывают на автокаталитический характер процесса, который состоит из медленной стадии окислительного превращения тиоамида и дальнейшего быстрого распада гидроксидов (вторая стадия) по реакции с этим

продуктом. Стехиометрический коэффициент (V) этих реакций рассчитывали по соотношению израсходованного гидропероксида к концентрации ингибитора $V = [\text{ROOH}]_0 - [\text{ROOH}]_{\text{конеч}} / [\text{InH}]_0$, где $[\text{ROOH}]_0$ – начальная, $[\text{ROOH}]_{\text{конеч}}$ – конечная концентрация гидропероксидов, $[\text{InH}]_0$ – начальная концентрация ингибитора. Значения стехиометрических коэффициентов имеют тенденцию к увеличению с уменьшением концентрации ингибитора и свидетельствуют о сложном характере процесса. Усреднённые значения коэффициентов $V_I \approx 1.3 \cdot 10^3$ и $V_{II} \approx 1.4 \cdot 10^3$ однозначно свидетельствуют об автокаталитическом характере процесса – т.е. процесс распада тысяч молекул гидропероксидов протекает под влиянием не исходных молекул, а продуктов их окислительных превращений. Так как продукты превращений тиамидов в реакции с гидропероксидами не были выделены и исследованы, была поставлена задача изучить характер их превращения и свойства. С этой целью было исследовано влияние акцептора свободных радикалов – 2,6-ди-трет. бутил-4-метилфенола–ионола на изученную реакцию. Причём ионол вводили как в начале реакции, так и на второй быстрой стадии. Ионол, введённый в реакционную среду в начале реакции в эквимольной с ингибитором концентрации, удлиняет индукционный период (рис 2, кривая 4). Это свидетельствует о радикальном характере реакции ингибитора с гидропероксидом. Однако, введение ионола в реакционную ячейку на второй, быстрой стадии процесса не оказывает никакого влияния на процесс. Исходя из этого было предположено, что на первой медленной стадии происходит свободнорадикальное окисление ингибитора с образованием вещества, которое катализирует распад гидропероксида по ионно-молекулярному механизму (вторая, быстрая стадия). Для изучения кислотно-основных свойств продукта превращение тиоамидов в реакционную среду вводили пиридин, как основание в эквимольной с тиоамидом концентрации. Введение пиридина как в начале реакции, так и в развившийся процесс, полностью тормозило реакцию, что доказывает кислотный характер продуктов превращения тиоамидов, ответственных за ионно-каталитический распад гидропероксидов. Очевидно,

что при свободно-радикальном окислении тиамидов образуются некоторые сульфоновые (сульфиновые) кислоты, которые катализируют распад гидропероксидов по ионному механизму. Это предположение совпадает с аналогичными исследованиями, полученными ранее для других классов сероорганических превентивных антиоксидантов [2, с. 338].

Нами было изучено влияние тиамидов а процессе автоокисления кумола. Как известно [5, с. 127], одной из важнейших реакций жидкофазного окисления углеводородов является реакция радикального распада образующихся пероксидов и гидропероксидов $ROOH \rightarrow RO\cdot + \cdot OH$. Образующиеся по этой реакции алкоксильные и гидроксильные радикалы способствует разветвлению и ускорению ценного процесса окисления. Если полученные в модельной реакции предположения об ионно-каталитическом характере разложения гидропероксидов верны, то они должны были найти подтверждение и в процессе автоокисления кумола в виде проявления антиоксидантного эффекта. Изучение автоокисления кумола в присутствии тиамидов I и II (рисунок 3) показало, что последние проявляют ингибирующий эффект, что может быть объяснено участием тиамидов в реакции ионного (нерадикального) распада гидропероксида и таким образом ингибирование образования свободных радикалов.

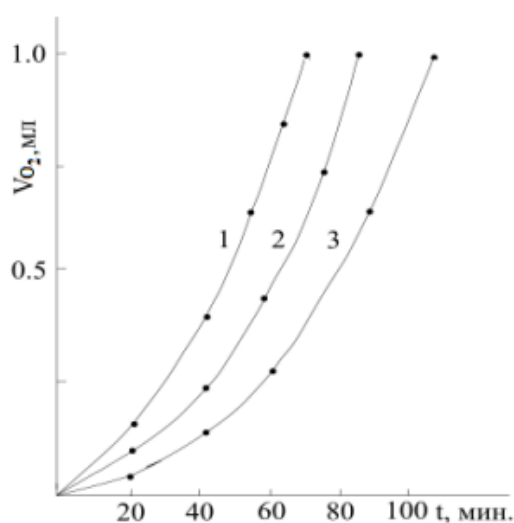
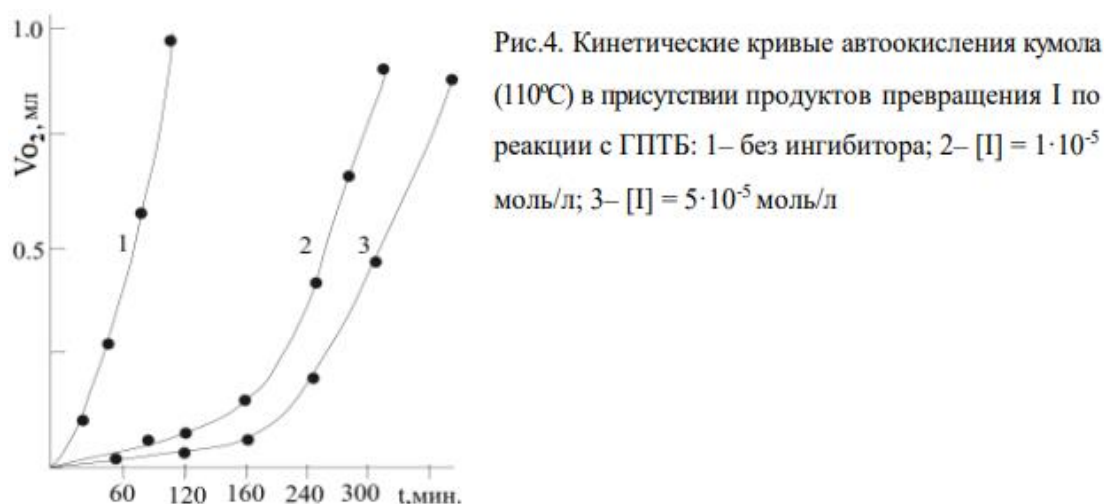

Рис.3. Кинетические кривые автоокисления кумола (110°C) в присутствии II: 1– без ингибитора; 2–[II] = $1 \cdot 10^{-5}$ моль/л; 3–[II] = $5 \cdot 10^{-5}$ моль/л

Нами также было изучено влияние на процесс автоокисление кумола продукта превращения тиамида I по реакции с ГПТБ. Для этого после окончания реакции I с ГПТБ из реакционной среды извлекали небольшое

количество продукта и вводили в ячейку с кумолом для изучения автоокисления. Необходимо отметить, что ни растворитель – хлорбензол, ни продукты распада ГПТБ не могли оказать влияние на окислительный процесс. Результаты представлены на рисунке 4.

Как видно из представленных данных автоокисления кумола в присутствии продуктов превращения тиоамида I по реакции с ГПТБ, реакция ингибируется в значительно больше степени (рисунок 4), чем в присутствии исходного тиоамида (рисунок 3). Значения индукционных периодов окисления кумола (τ) в присутствии равных концентраций продуктов реакции в 3-4 раза длиннее, чем в присутствии исходного тиоамида. Так как растворитель хлорбензол и продукты превращения ГПТБ не могли повлиять на скорость и период индукции тиоамида. окисления, этот эффект может быть связан с продуктами окислительных превращений.

Исходя из представленных данных, мы предположили, что, как и в случае фенолсульфидов [6, с. 418] и других серосодержащих соединений, тиоамиды проявляют свойства превентивных антиоксидантов. В начальных стадиях окисления они не проявляют выраженного антиоксидантного эффекта по реакции с пероксидными радикалами, то есть не ведут себе аналогично «классическим» антиоксидантам типа фенолов и ароматических аминов. В дальнейшем, по мере накопления гидропероксидов, тиоамиды реагируют с последними, окисляются с образованием кислородных соединений четырёх и шестивалентной серы–сульфоксидов, сульфидных и сульфоновых кислот,

которые по молекулярно-каталитическому механизму разрушают гидропероксиды, тем самым препятствуя радикальному распаду гидропероксидов и таким образом проявляют ингибирующий эффект. Такое поведение однозначно указывает, что тиамины разного строения могут быть отнесены к эффективным превентивным антиоксидантам.

Выводы. Изучение антиоксидантного действия двух тиаминов фенилтиоуксусной кислоты по их реакции с гидропероксидами и при автоокислении кумола показало, что они являются эффективными превентивными антиоксидантами.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кулиев А. М. Химия и технология присадок маслам и топливам. – Л. Химия. –1985. – 312 с.
2. Nasiri F. M., Kuliyevev F. A., Efendi A. J., Kojarova L. I., Abdullayeva F. A., Melikova I. H., Aykan N. F. The study of inhibition effect of rhenium thioacetic and dithiocarbonic acids in oxidation reaction // *Advances in Chemical Engineering and Science*. – 2015. – No. 5. – P. 338-344.
3. Вайсбергер А., Проскауэр Э., Риддик Дж., Тупс Э. Органические растворители – М. – Изд-во иностр. лит. – 1958. – 520 с.
4. Кулиев А. Б., Джавадов М. М., Кулиев Ф. А. Синтез и исследование некоторых фенилацетоамидов в качестве присадок к смазочным маслам // *Нефтехимия*. –1981. – Т. 21. – № 2. – С. 299-302.
5. Эмануэль Н. М., Денисов Е. Т., Майзус З. К. Цепные реакции окисления углеводородов в жидкой фазе. – М. – Наука. – 1965. – 375 с.
6. Кашкай А. М., Фарзалиев В. М., Кулиев Ф. А., Касаикина О. Т., Гагарина А. Б. Ингибирующее действие серосодержащих полифенолов и аминоксифенолов в процессах окисления углеводородов // *Нефтехимия*. –1982, – Т. 22, – № 3. – С. 418-422.

TECHNICAL SCIENCES

UDK 681.518

INFORMATION ON FUEL PROPERTIES FOR THE AUTOMATED CONTROL CIRCUITS OF THE FURNACE AS A COMPONENT OF THE COAL QUALITY ASSURANCE METHOD

Grishyn Maksym Volodymyrovych

fourth-year PhD student

National University “Odesa Polytechnic”, Ukraine

Abstract: This paper presents a novel logistical model for optimizing the coal supply chain in coal-fired power plants. It tackles challenges related to high-quality coal reserves, consistent supply, and prompt adjustments for low-quality deliveries. Real-world data from Ukraine, encompassing rail and sea supply with varying distances, validates the system's effectiveness. The analysis of supply volume dynamics during supplier absence demonstrates the system's ability to ensure consistent supply. The research emphasizes the importance of a systematic approach encompassing qualitative analysis, inventory optimization, and continuous exploration of alternative supply channels in supply management.

Keywords: Automatic control system, thermal power plant, quality of coal, Coal Supply Control, Logistic Optimization, Supply Chain, Alternative Supply Channels.

Problem Statement: The efficient management of coal supplies to coal-fired power plants is a pressing issue due to various operational and logistical challenges. These power plants rely heavily on a stable supply of high-quality coal. A typical coal-fired plant needs to receive about 24 trains of coal daily, each train consisting of 30-40 cars carrying 30 tons of coal, to meet its daily consumption of approximately 25,084 tons. Ensuring an adequate coal reserve and managing supply discrepancies

from different suppliers, each with varying transit times and quality parameters, adds layers of complexity to the problem. Unforeseen disruptions in the supply chain, such as a supplier delivering low-quality coal or ceasing supply altogether, could lead to significant operational challenges for the power plants. Furthermore, if a supplier is lost, the time and resource-intensive process to find an alternative, particularly for sea delivery, exacerbates the problem.

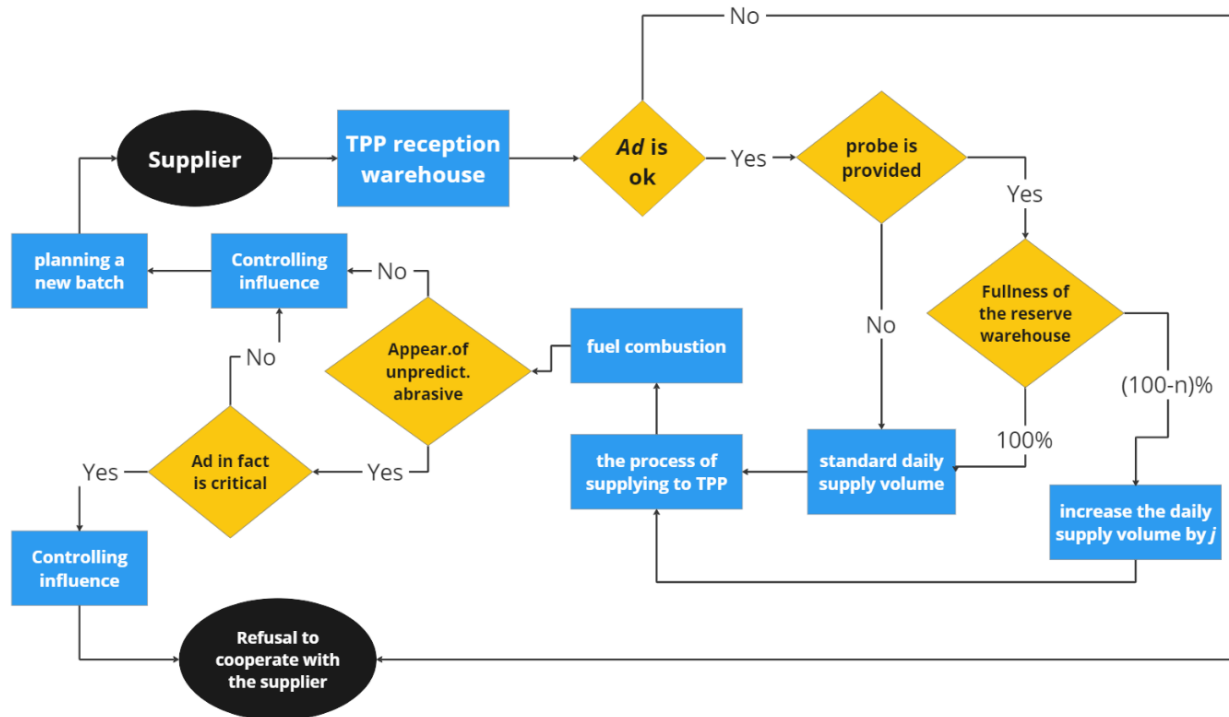
Analysis of Recent Research and Publications: Recent studies have enriched coal supply chain management for power plants. Research [1] explored the regulation of steam coal quality to maintain the thermal power plants' (TPPs) steam boilers' durability, stressing the importance of coal flow distribution. A novel approach for optimal coal supplier selection, the MCRAT method, was introduced [2]. Investigations into a sustainable electric coal procurement mechanism [3] and the enhanced CRITIC method for evaluating thermal coal suppliers were also conducted [4]. Fuel rearrangement control research provided fresh insights into TPPs' fuel management [5]. Blockchain, studied for supply chain quality management [6], could transform quality control processes. Investigations utilizing Markov and CFD analysis targeted the performance optimization of coal-fired TPPs [7]. Fuzzy Multiple Criteria Decision Making was applied to supply chain management, drawing from foundational fuzzy set research [8-9], suggesting potential for managing supply chain uncertainty. In summary, recent research offers valuable insights into various aspects of coal supply chain management for power plants, setting the stage for more efficient operations.

The purpose of the paper is to propose a comprehensive logistics-integrated coal quality management system that optimizes coal supply for coal-fired power plants. The research aims to tackle the supply chain challenges related to transit times, coal quality, and supplier absence. The proposed system integrates these considerations into a fuzzy control system that not only manages coal quality but also mitigates logistical issues associated with coal supply and storage.

Methodology and approach

Optimizing the coal quality control system for coal-fired power plants involves

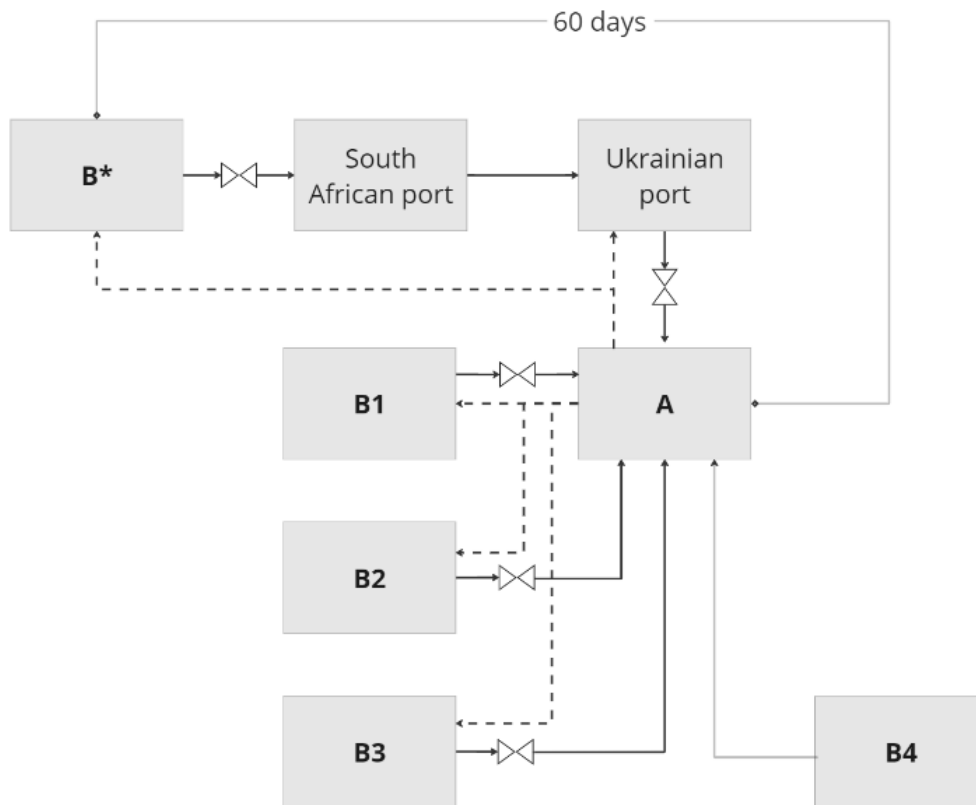
managing several parameters. Considering a train with 30-40 cars, each holding 30 tons of coal, the plant requires about 24 train deliveries daily to meet its 25,084 tons per day consumption. With four suppliers, each would need to deliver 6 railcars daily. Ideally, Ukrainian Ministry of Energy suggests state-owned plants maintain a coal reserve of 150.5 thousand tons for six days' operation. The challenge lies in maintaining this reserve level, with the supply volume strategy planning is outlined in figure 1.

Fig. 1. Basic algorithmic scheme of decision-making on fuel supply formation

In a scenario with four suppliers (three by rail, one by sea), if one provides low-quality coal, volumes from the remaining suppliers increase by 30%. Yet, delivery time, such as the 60-day average for coal transport from South Africa to Ukraine, impacts these adjustments. Hence, changes due to poor coal quality entail significant time delays. The interaction between suppliers and TPPs is depicted in figure 2.

For the problem, we took railroad connections within Ukraine from suppliers to the power plant with different distances: B1 (233 km), B2 (411 km), B3 (1'300 km) to the power plant. If we take into account the average speed of mineral wagons of 160 km/day, the delivery time will be 1.4, 2.6, and 8.1 days, respectively.

Fig. 2. Scheme of logistics information links supplier – TPP

The following notations are used in the following tables: d – day counter; R -amount of reserve stock replenishment, thousand tons; $B(1,2,3,*)$ – supply volumes from the respective supplier per day, thousand tons; md – total coal output per day, thousand tons; D_s - receiving railroad trains per day together; D_w - receiving railroad cars per day together.

Table 1

"Perfect" coal supplying

d	md	R	D_w	D_s
1	25,2	150	840	24
2	25,2	150,2	840	24
3	25,2	150,4	840	24
4	25,2	150,6	840	24
5	25,2	150,8	840	24
6	25,2	151	840	24

Ideally, suppliers deliver balanced coal volumes as outlined in Table 1. If quality issues halt cooperation with a supplier, other suppliers with faster transit times need to immediately increase volumes. New suppliers can be involved within two weeks, easing increased supply volumes once reserves are replenished. These

parameters shape a logistics model for stable, high-quality coal supply. Incorporating these logistics into the fuzzy control system forms the proposed logistics-integrated coal quality management system, addressing not just coal quality but also supply and storage logistics.

The status of fuel reserve replenishment and the task of fuel supply under different conditions

Subsequently, the dynamics of changes in supply volumes from shipments B1, B2, B3, as well as possible changes in the situation when one of the suppliers is absent, were analyzed.

Table 2

Rejection of the supplier B1

d	B1	B2	B3	B*	md	R	Dw	Ds
1	0	6,3	6,3	6,3	18,9	151,2	630	18
2	0	6,3	6,3	6,3	18,9	145,1	630	18
3	0	10,08	6,3	6,3	22,68	139	756	21
4	0	10,08	6,3	6,3	22,68	136,68	756	21
5	0	10,08	6,3	6,3	22,68	134,36	756	21
6	0	10,08	6,3	6,3	22,68	132,04	756	21
7	0	10,08	6,3	6,3	22,68	129,72	756	21
8	0	10,08	6,3	6,3	22,68	127,4	756	21
9	0	10,08	9,45	6,3	25,83	125,08	861	24
10	0	10,08	9,45	6,3	25,83	125,91	861	24
11	0	10,08	9,45	6,3	25,83	126,74	861	24
12	0	10,08	9,45	6,3	25,83	127,57	861	24
13	0	10,08	9,45	6,3	25,83	128,4	861	24
14	0	10,08	9,45	6,3	25,83	129,23	861	24
15	6,3	10,08	9,45	6,3	32,13	130,06	1071	30
16	6,3	10,08	9,45	6,3	32,13	137,19	1071	30
17	6,3	10,08	9,45	6,3	32,13	144,32	1071	30
18	6,3	6,3	6,3	6,3	25,2	151,45	840	24,3

When supplier B1 is absent, the total daily car volume initially drops but recovers as B2 and B3 increase supplies by 60% and 50%, respectively. Stable supply is maintained until a new supplier arrives, and the original volume is restored on day 18 with 151.45 thousand tons reserve. Similarly, if B2 or B3 is absent, compensatory supply increases from other suppliers restore the initial volume by day 18 (151.9 thousand tons reserve for B2) and day 16 (151.9 thousand tons reserve for B3). Thus,

other railroad suppliers can compensate for the loss of one, affecting reserve levels over time. The scenario of supplier B* (sea) refusing to supply needs separate evaluation, considering alternatives by rail and sea.

Table 3

Rejection of the B* supplier, provided that an alternative supplier is found by rail within 2 weeks

d	B1	B2	B3	B*	md	R	Dw	Ds
1	6,3	6,3	6,3	0	18,9	154,04	630	18
2	6,3	6,3	6,3	0	18,9	147,94	630	18
3	8,82	6,3	6,3	0	21,42	141,84	714	20
4	8,82	8,82	6,3	0	23,94	138,26	798	22
5	8,82	8,82	6,3	0	23,94	137,2	798	22
6	8,82	8,82	6,3	0	23,94	136,14	798	22
7	8,82	8,82	6,3	0	23,94	135,08	798	22
8	8,82	8,82	6,3	0	23,94	134,02	798	22
9	8,82	8,82	8,82	0	26,46	132,96	882	24
10	8,82	8,82	8,82	0	26,46	134,42	882	24
11	8,82	8,82	8,82	0	26,46	135,88	882	24
12	8,82	8,82	8,82	0	26,46	137,34	882	24
13	8,82	8,82	8,82	0	26,46	138,8	882	24
14	8,82	8,82	8,82	0	26,46	140,26	882	24
15	8,82	8,82	8,82	6,3	32,76	141,72	1092	30
16	8,82	8,82	8,82	6,3	32,76	149,48	1092	30
17	6,3	6,3	6,3	6,3	25,2	157,24	840	24

In this case, the situation becomes more complicated, but it is still possible to increase volumes from other shippers: the supply from B1 increases by 40%, from B2 by 40%, and from B3 by 40%. The initial supply volume is restored on day 17, when the reserve is 157.24 thousand tons.

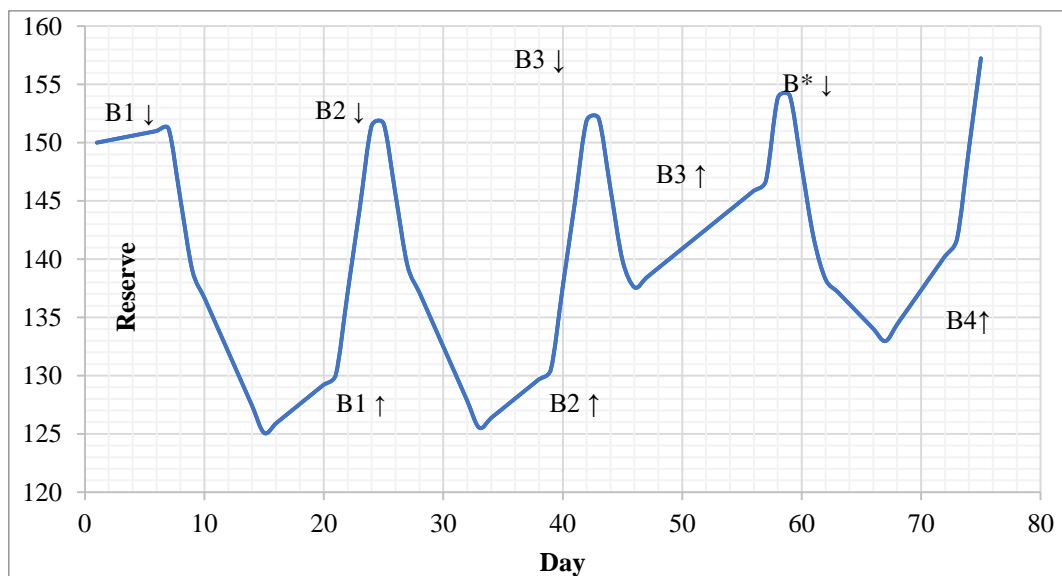
Table 4

Rejection of the B* supplier, provided that an alternative supplier is found by sea within 60 days

d	B1	B2	B3	B*	md	R	Dw	Ds
1	6,3	6,3	6,3	0	18,9	157,44	630	18
2	6,3	6,3	6,3	0	18,9	151,34	630	18
3	8,82	6,3	6,3	0	21,42	145,24	714	20
4	8,82	8,82	6,3	0	23,94	141,66	798	22
5	8,82	8,82	6,3	0	23,94	140,6	798	22

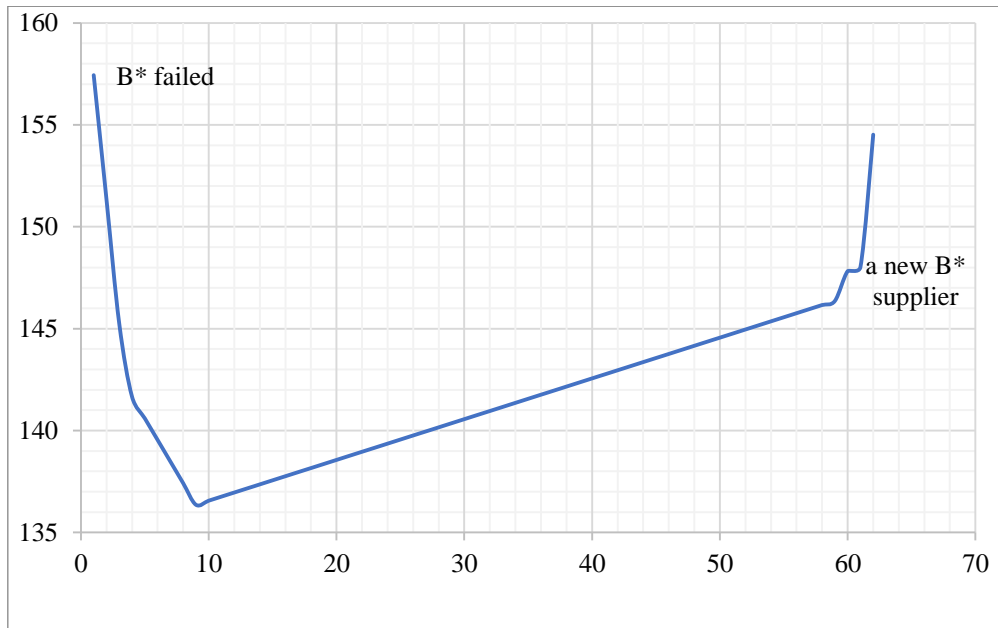
6	8,82	8,82	6,3	0	23,94	139,54	798	22
7	8,82	8,82	6,3	0	23,94	138,48	798	22
8	8,82	8,82	6,3	0	23,94	137,42	798	23
9	8,82	8,82	7,56	0	25,2	136,36	840	23
10	8,82	8,82	7,56	0	25,2	136,56	840	23
11	8,82	8,82	7,56	0	25,2	136,76	840	23
12	8,82	8,82	7,56	0	25,2	136,96	840	23
...	...	...	...	...	...	...	...	...
60	8,82	8,82	7,56	0	25,2	147,82	840	23
61	8,82	8,82	7,56	6,3	31,5	148,02	1050	29
62	6,3	6,3	6,3	6,3	25,2	154,52	840	24

Losing the B* sea supply complicates matters as attracting an alternative sea supplier can take up to 62 days. This time can be reduced to 17 days if a new rail supplier is sought. Figure 3 illustrates the changes in fuel reserve quantities under these scenarios, with the aim of quickly restoring reserves. Upon replenishing, the next supplier is sequentially refused.

Fig. 3. Dynamics of changes in reserve warehouse volumes in case of refusal from each supplier in turn

For the sake of clarity, the dynamics of changes in the volume of reserve fuel reserves is considered separately, provided that a new marine supplier is sought, taking into account transit delays (Fig. 4).

Fig. 4. Chart of changes in coal reserves in the case shown in Table 4

Table 5

Experimental results

supplier	New supplier	B1 ↑	B2 ↑	B3 ↑	Reserves recovery day
B1	railroad	-	60%	50%	18
B2	railroad	60%	-	50%	18
B3	railroad	60%	50%	-	16
B*	railroad	40%	40%	40%	17
B*	sea	40%	40%	20%	62

Table 5 provides a comprehensive illustration of the outcomes resulting from the proposed strategy to increase supply volumes. It offers detailed insights into the dynamics of supply adjustments and showcases the implications of strategic volume increases from various suppliers. Stakeholders can utilize this information to assess the effectiveness and potential impacts of the proposed strategy on the coal supply chain for power plants.

Conclusion. The study underscores the importance of optimizing the coal supply chain for power plants through meticulous planning and flexibility. It highlights the effective strategy of adjusting supplies in response to poor quality or

supplier absence. Attention is drawn to international shipment times and the role of a logistics-integrated system in controlling coal quality and addressing logistical challenges. Rapid supply adjustments and exploration of alternatives during disruptions ensure operational efficiency. This integrated approach significantly contributes to efficient power plant operation.

REFERENCES

1. Grishyn, M. & Beglov, K. "Controlling the wear resistance of the heat exchange surface of a steam boiler of a TPP by controlling the quality of steam coal through the distribution of coal flows". International Scientific And Technical Conference. Automation, Computer-Integrated Technologies And Problems Of Energy Efficiency In Industry And Agriculture. November 10-11, 2022. Kropyvnytskyi: Ukraine. p. 12-13.
2. Gligoric, M., Urošević, K., Lutovac, S. & Halilovic, D. "Optimal Coal Supplier Selection for Thermal Power Plant Based on MCRAT Method". eNergetics 2021 7th Virtual International Conference on Science, Technology and Management in Energy. December 16-17, 2021. Belgrade: Serbia.
3. Wang, C., Du, X. & Rao, C. "Supplier selection mechanism in electric coal procurement under sustainability". Environ Sci Pollut Res. 2021; Vol. 28: 51674–51692. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11356-021-14071-6>.
4. Zhong, S., Chen, Y. & Miao, Y. "Using improved CRITIC method to evaluate thermal coal suppliers". Sci Rep. 2023; Vol. 13: 195. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-023-27495-6>.
5. Pelykh, S. N., Maksimov, M. V. "The method of fuel rearrangement control considering fuel element cladding damage and burnup". Problems of Atomic Science and Technology. 2013; Vol. 87(5): Kharkiv. p. 84-90. - Available from: https://vant.kipt.kharkov.ua/ARTICLE/VANT_2013_5/article_2013_5_84a.pdf – [Accessed: Sep, 2022].
6. Li, J., Maiti, A., Springer, M., & Gray, T. "Blockchain for supply chain quality management: challenges and opportunities in context of open manufacturing

and industrial internet of things". *International Journal of Computer Integrated Manufacturing*. 2020; Vol. 33: 1321-1355. DOI: <https://doi.org/10.1080/0951192X.2020.1815853>.

7. Kumar, P., Ali, A. & Kumar, S. "Coal-fired thermal power plant performance optimization using Markov and CFD analysis". *SN Appl. Sci.* 2020; Vol. 2: 227. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42452-020-2003-1>.

8. Chen, Y. W. & Larbani, M. "Fuzzy Multiple Criteria Decision Making for Supply Chain Management". *Studies in Fuzziness and Soft Computing*. 2014; Vol. 313. p 103-141. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-642-53939-8-6>.

9. Zadeh, L. A. "Fuzzy sets". *Information and Control*. 1965; Vol. 8(3). p. 338-353. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0019-9958\(65\)90241-X](https://doi.org/10.1016/S0019-9958(65)90241-X).

FOG COMPUTING AS A CONSEQUENCE OF CLOUD COMPUTING DEVELOPMENT

Nikolaienko Dmytro Serhiyovych

Student

Kharkiv National University of Radio Electronics

Kharkiv, Ukraine

Abstract: In today's world, it's no surprise that most user data is not located on the device itself, but is downloaded from a remote server. Cloud computing is the analysis and provision of such interaction, but today we can increasingly hear about a new model - fog computing, which is a development of cloud computing ideas.

Keywords: Cloud, fog, computing, connection, internet of things, technologies.

In the past, datasets were largely static, residing on a single server or collection of servers within an organization and processed using a database programming language such as SQL. While this model still exists, the storage of large data sets has moved to data centers. Today, with the rise of cloud computing, the role of Big Data, and the need for real-time data analysis, data continues to be stored in data centers. Data also needs to be available for analysis closer to where it is created, and the knowledge gained from this data can have the greatest impact. This way of processing data is called Fog computing [1].

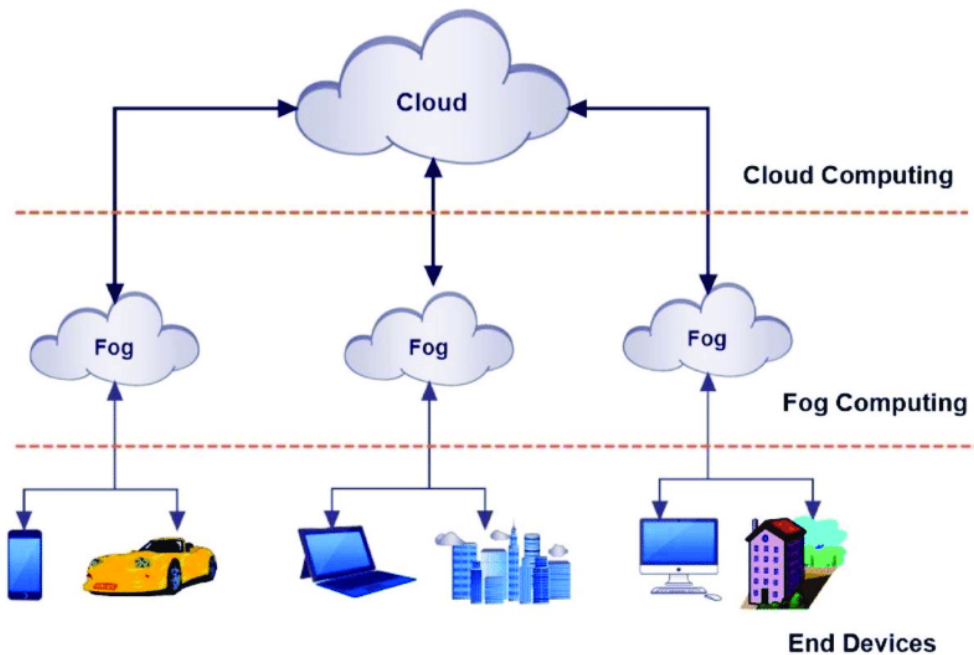
Fog is a cloud located close to the source of data generation. Fog computing is not a replacement for cloud computing, rather, fog computing enables the development of new tools. In the fog computing model, there is a relationship between the cloud and the fog, especially when it comes to data management and analytics. Fog computing provides computing, storage, and networking services between end devices and traditional data centers. Fog computing produces a huge amount of data from various sensors and controllers. There are three important

factors to consider when working with data on the Internet:

- Energy or battery - the amount of energy used by an IoT sensor and depends on the sensor's sampling rate. The range between devices can also affect the amount of energy that must be used to transmit sensor data to controllers. The farther the sensor is - the more energy must be used to transmit the data.

- Bandwidth - When many sensors are transmitting data, there can be a delay in communication if there is not enough bandwidth to support all the devices. Additional fog analysis can help reduce some of the bandwidth requirements.

- Latency - Real-time data analysis is affected by too much network latency. It is essential that only the necessary communications with the cloud are performed and that the computation takes place as close to the data source as possible.

Picture 1 – Model of Fog Computing

The Internet of Things involves collecting data from various sensors and devices and applying certain algorithms to process the data to obtain information that is useful in terms of business benefits. Modern technologies are used to optimize workflow, increase customer satisfaction and security, reduce costs, improve end-user comfort - the list of benefits goes on - at a variety of facilities, from industrial, utility, and traffic control facilities to retail, medical, and even educational

institutions.

For example, a retailer can use data from IoT applications to improve the customer experience by predicting customer preferences based on past purchases, offering on-the-spot discounts, and improving its customer service teams. In industrial environments, IoT applications can be used to support preventive maintenance programs by providing the ability to detect deviations from the current performance of a machine, indicating that it needs to be serviced.

The list of possible use cases is virtually endless, but they all have one common goal: collecting large amounts of data from multiple sensors and smart devices and using it to help improve business performance.

Many IoT-based applications rely on cloud resources to provide computing power, data storage, and advanced logic functions for applications that provide business intelligence. However, it is often not optimal to send all data from sensors and devices directly to the cloud due to bandwidth, latency, and regulatory requirements.

BIBLIOGRAPHY

1. Oleshchenko L. M. Technologies of big data processing [Text] / L. M. Oleshchenko - Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, 2021- 41 p.

**CONDITION VERIFICATION OF THE TRANSFORMER
WINDING BY RESISTANCE**

Panenko Olena

Assistant,
National Technical University of Ukraine
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Annotation. The method of functional diagnostics of the state of the power transformer windings based on the change in their short circuit resistance were considered. Ways to improve the capabilities of the method are analyzed.

Key words: diagnostics, monitoring, short circuit resistance, transformer, winding.

Modern trends in the development of check systems of power transformers are determined by the transition to the strategy of equipment service based on the actual technical condition and require the development of new control methods suitable for use in loading modes – methods of functional diagnostics. These methods should allow monitoring of the equipment state in operation in loadings modes.

Materials and methods. The development of methods of low-voltage pulses (LVI) and frequency response analysis (FRA) [1] made it possible not only to obtain more sensitive tools for diagnosing the mechanical condition of transformer windings, compared to the short-circuit resistance (Z_k) method, but also to use a combination of two different methods, which meets the recommendations [1] and allows to increase the reliability of the examination results.

But there is an important unsolved problem (regarding LVI, FRA), they are not adapted for use in transformer loading modes. The possibility of adapting the Z_k control method in load modes allows not only to talk about the control of the windings under load, but also to obtain operational information about the need to disconnect the transformer and carry out inspections. The currently used criterion for

conducting tests - "the effect on the windings of a short-circuit current exceeding 0.7 of the permissible value" is insufficient, because there is a possibility of damage at lower short-circuit currents and, on the contrary, it is possible to preserve the mechanical stability of the windings at the indicated values of the short-circuit current.

The basis of Z_k control methods under load is:

1) measurement of currents and voltages at the terminals of the transformer in load modes;

2) determination of Z_k , using bringing the measured currents and voltages to one side, for example:

$$Z_k = \frac{U_1 - U_2'}{I_2'} \quad (1)$$

This expression can vary depending on the model of the transformer used and the value to be determined - Z_k , X_k or L_k [2].

The named methods have a number of general disadvantages that prevent effective application for monitoring a loaded transformer:

- The need to use the given values requires the availability of information about the transformation coefficients (K_{tr}) for each phase of the windings. However, the accuracy of determining K_{tr} from the short-circuit experiment does not always allow you to use them effectively to drive operating currents and voltages; in most cases of determining the difference of close values (as in formula (1)) leads to incorrect results. In addition, a change in K_{tr} due to damage to the transformer during operation can lead to similar errors [3].

- The dependence of the controlled parameter on parameters and the nature of loading modes is not taken into account.

Diagnostic models that allow taking into account the relationship between the value of Z_k (controlled parameter) and the load parameters are considered in the article [2].

The authors of the article [3] proposed a method based on the control of the phase shift angle between the voltage of the primary and secondary windings $\varphi_{u1,u2}$ of

the transformer. The named method also can eliminate a number of the shortcomings listed above, and at the same time allows to interpret the monitoring result quite simply, since the controlled parameter is directly related to the value of Z_k :

$$\varphi_{u1,u2} \sim \sin(\varphi_H - \arctg(\frac{X_k}{R_k})) \cdot k_3 \cdot \sqrt{R_k^2 + X_k^2} \quad (2)$$

As can be seen on the example of a two-winding transformer (2), the angle, φ_{u1u2} is proportional to the ratio X_k/R_k , which allows you to set the limits of permissible deviations φ_{u1u2} on the basis of permissible deviations Z_k , adjusted with the help of coefficients of influence (K_g) of the value of X_k on the value of the controlled parameter. The values of K_g can be determined on a mathematical model or through a physical experiment and calculated according to the formula:

$$K_g = \frac{\varphi_{u1,u2} - \varphi'_{u1,u2}}{\varphi_{u1,u2}} \quad (3)$$

where φ_{u1u2} and φ'_{u1u2} are the angle between the voltage of the windings, respectively, before and after the change in resistances $X_k(R_k)$.

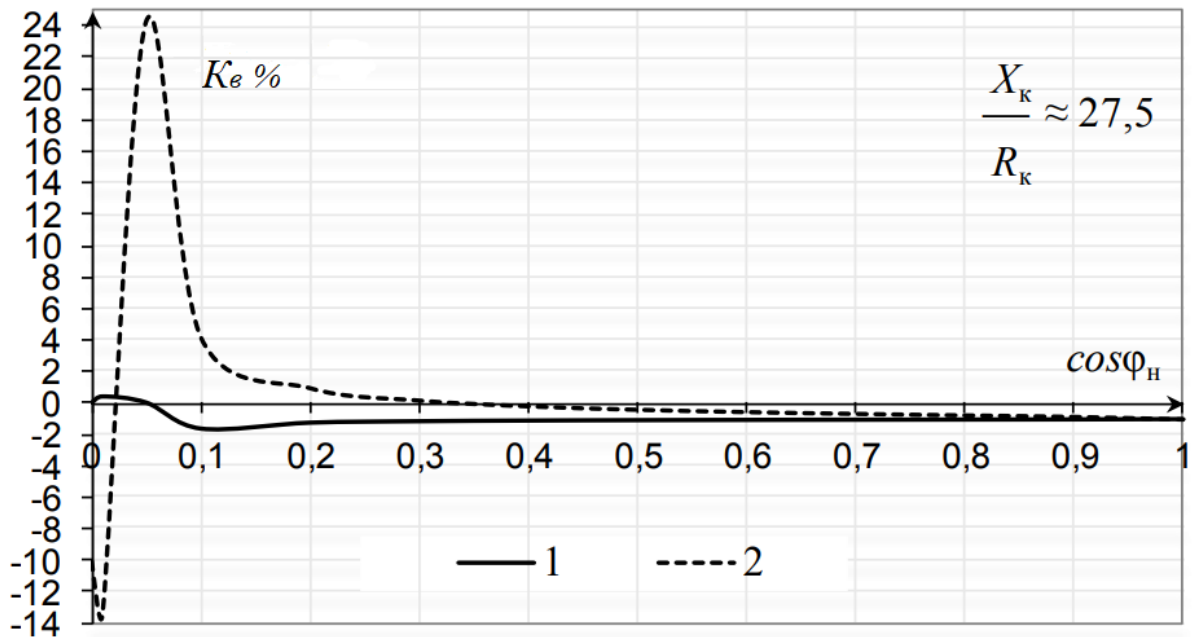
In contrast to methods of controlling Z_k , where the value of the active component is neglected, when controlling $\varphi_{u1,u2}$, it is necessary to take into account that in the load modes of the transformer, the values of active resistances depend on the temperatures of the windings, which change along with the value of the current. And if the change in current during the transition from one loading mode to another can be considered instantaneous, then the change in the temperature of the windings depends on the duration of the transient thermal process and accordingly affects the monitoring results.

It should be taken into account that according to DSTU 14209-97, in the regimes of systematic and long-term emergency overloads, the maximum permissible average temperature of the windings can be 110-140°C (with an average nominal value of 85°C), which corresponds to a change in the active resistance of the order

$(1.1 \div 1.23) \cdot R_{nom}$. While it takes an average of 20-30 minutes for the windings to reach constant temperatures.

As an example, fig. 1 shows the dependence of $K_v = f(\cos \varphi_n)$ of the

TDC-80000/220 two-winding transformer in MatLab. Curve 1 corresponds to a change in the resistance X_k of the windings by 1%, and curve 2 is obtained with an additional change in R_k by 10%. From fig. 1 shows that the change in R_k significantly reduces the capabilities of the method when the inductive component of the load predominates. For low-power transformers with $X_k/R_k < 5$, the indicated negative effect is present over the entire range of changes in $\cos(\varphi_n)$.

Fig 1. Dependence of $K_e = f(\cos \varphi_n)$

For low-power transformers, a similar error can lead to erroneous results, and when using Z_k control methods, incorrect monitoring results can be avoided. When using the last method, errors appear in the results due to overheating of the windings, and they can be eliminated by highlighting the area of the trend of deviations φ_{u1u2} caused by changing R_k and subsequent rejection of data related to the thermal transient process, which reduces the periodicity of monitoring [3].

Conclusions. The traditional method of monitoring the short-circuit resistance of the transformer windings (by the value of Z_k) can be improved by using a combination with the NVI or FRA methods, which have better sensitivity to deformations of the transformer windings, or by using the phase shift angle between the primary and secondary voltages as a controlled parameter winding

REFERENCES

1. Frequency response analysis in diagnosing transformer winding movements fundamental understandings / D. M. Sofian, Z. D. Wang, S. B. Jayasinghe // Proceedings of 39th International Universities Power Engineering Conference (UPEC 2004) – Bristol, Uk, September 6-8, 2004. –Vol. 1. –P. 138-142.
2. Беляєв В. К., Панєнко О. М. Вибір діагностичної моделі трансформатора для системи безперервного контролю механічного стану обмотки під навантаженням. // Вчені записки Тавр.НУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки. Том 30(69).-№1.-2019.-С 7-13.
3. Прохоров А. В., Гольдштейн Е. И. Метод оперативного контролю состояния трансформаторного оборудования // Известия вузов. Электромеханика. – 2009. - № 4. – С. 31-34.

UDC 621.039.548

**ANALYSIS OF DISCRETE AND CONTINUOUS APPROACHES TO
MODELLING THE FUEL CLADDING DAMAGE PARAMETER
IN A VVER-1000 REACTOR**

Pelykh Sergii

DSc, Professor

Kotenko Viacheslav

Manalatii Maksym

Pankiv Ivan

Undergraduate Students

Odessa Polytechnic National University, Ukraine

Introduction. Presently, the world nuclear energetics includes more than 440 operating power reactors, and nuclear energy provides near 10% of world electricity production [1]. The advantages of nuclear energy include low emissions of carbon dioxide, large-scale and stable electricity production. But, at the same time, nuclear power plants (NPPs) generate considerable volumes of radioactive wastes requiring very costly processing. Building of new NPPs is very expensive also. The possibility of further developing the nuclear energetics is tightly connected to increasing the operational safety and efficiency for nuclear fuel. There are many processes of different natures occurring in the reactor core and influencing the nuclear fuel parameters. Hence there are many possible approaches to modelling the fuel state evolution. Considering a VVER-1000 reactor, it's valuable to compare discrete and continuous approaches to modelling the fuel cladding damage parameter.

Aim. The aim of this paper is a comparative analysis of discrete and continuous models of the fuel cladding damage parameter (ω) in a VVER-1000 reactor, in order to find the preferable approach to modelling the process of $\omega(\tau)$ evolution.

Materials and methods. The discrete and continuous approaches to modelling the cladding damage parameter in a VVER-1000 reactor will be analysed hereinafter.

DISCRETE APPROACH

According to the first approach, the cladding damage parameter is modelled by

the SC4 criterion belonging to the strength criterion (SC) group, developed for VVER-1000 normal operating conditions and limiting $\omega(\tau)$. According to the SC4 criterion, $\omega(\tau)$ is given by totalising its separate components $\omega_V(\tau)$ and $\omega_S(\tau)$ corresponding to variable and stationary fuel operation modes respectively [2]:

$$\omega(\tau) = \omega_V(\tau) + \omega_S(\tau) = \sum_i \frac{n_i(\tau)}{n_{i,\text{lim}}} + \int_0^\tau \frac{d\tau}{\tau_{\text{lim}}} < \frac{1}{\text{SF}_4}, \quad (1)$$

where $n_i(\tau)$ and $n_{i,\text{lim}}$ are the number and the limiting number of i -th type variable loading cycles, respectively; τ_{lim} is the limiting life time of cladding before its destruction due to creep under stable loading conditions; SF_4 is safety factor, $\text{SF}_4=10$.

It's important to underline that

- ◆ each new combination of fuel design and operation parameters requires new values of $n_{i,\text{lim}}$ and τ_{lim} . So, when using the discrete model of the fuel cladding damage parameter in a VVER-1000 reactor we meet the problem of uncertain limiting components intrinsic to SC4.

- ◆ the discrete model $\omega(\tau)$ represented by Eq. (1) does not allow us to take into account the full and exact fuel loading history, as Eq. (1) is built on the principle of linearity where fatigue and creep components of $\omega(\tau)$ are studied separately and summarized.

CONTINUOUS APPROACH

According to the second approach, the cladding damage parameter is modeled by the CET-criterion of cladding destruction. The CET-criterion is given in the following form [3]:

$$\omega(\tau) = \int_0^\tau \frac{\sigma_e \cdot \dot{p}_e \cdot d\tau}{A_0} < \frac{1}{\text{SF}_4}, \quad (2)$$

where σ_e is equivalent cladding stress (Pa); $\dot{p}_e$ is equivalent cladding creep strain rate (s^{-1}); A_0 is a constant known for a given cladding material.

For example, $A_0= 55 \text{ MJ/m}^3$ for Zircaloy-4 cladding material [3].

It's important to underline that

a) A_0 does not depend on the fuel loading history, and it's determined by the cladding material only, hence the problem of uncertain limiting components specific to SC4 is eliminated when using Eq. (2) instead of Eq. (1) for modelling $\omega(\tau)$.

b) $\omega(\tau)$ calculated according to Eq. (2) is a continuous integral function of stresses and strains taking into account the full and exact fuel loading history.

Results and discussion. The discrete model of $\omega(\tau)$ based on the principle of independent studying and summarising the $\omega(\tau)$ components leads to eliminating the true and exact fuel loading history when calculating $\omega(\tau)$. The experimental conditions used for finding the limiting components in Eq. (1) don't take into account the real fuel operating conditions, so true and exact fuel loading histories cannot be considered when using the discrete model (1). According to the known calculations of $\omega(\tau)$ based on Eq. (1), after four years of VVER-1000 loading according to daily power-cycles we have [4]:

$$\omega_V(\tau) \approx 5 \cdot \omega_S(\tau).$$

Nevertheless, the experimental data [5, 6] for a thin cladding periodically loaded at low frequencies ($\ll 1$ Hz) have shown that the most important process contributing to damage increase is creep: $\omega_V(\tau) \ll \omega_S(\tau)$. Hence the physical model of SC4 is not adequate.

Conclusions. Having compared the discrete and continuous models of the fuel cladding damage parameter in a VVER-1000 reactor, the following conclusions are made. The discrete model of $\omega(\tau)$ based on the SC4 criterion is linear, incomplete and inadequate, as well as its limiting components are uncertain.

Vice versa, the continuous model of $\omega(\tau)$ based on the CET-criterion is nonlinear, complete and adequate, and its limiting components are certain. As soon as the continuous model of $\omega(\tau)$ has the advantages compared to the discrete model, the continuous model represents the preferable approach to modelling the cladding damage parameter evolution in VVER-1000 reactors.

REFERENCES

1. IAEA, 2020. Nuclear Power Reactors in the World. IAEA-RDS-2/40, International Atomic Energy Agency, Vienna, Austria, 86 pp.
2. IAEA, 2003. Analysis of differences in fuel safety criteria for WWER and western PWR nuclear power plants. IAEA-TECDOC-1381, International Atomic Energy Agency, Vienna, Austria, 64 pp.
3. Pelykh, S.N., 2021. The cladding damage parameter under normal operating conditions in VVER fuel design: Resolving contradictions. Nucl. Eng. Des. 379C, 111198.
4. Novikov, V.V., Medvedev, A.V., Bogatyr, S.M., 2005. Nuclear fuel operability assurance in maneuvering regimes. In: Proc. of the Int. Ukr.-Rus. Conf. on Experience of the New VVER Fuel Operation, Khmel'nitskiy, Ukraine, 22 pp. (Rus).
5. Kim, J.H., Lee, M.H., Choi, B.K., Jeong, Y.H., 2007. Deformation behavior of Zircaloy-4 cladding under cyclic pressurization. J. Nucl. Sci. Technol. 44, 1275-1280.
6. Sosnin, O.V, Gorev, B.V., Nikitenko, A.F., 1986. Energy Variant of the Theory of Creep, The Siberian Branch of the USSR Academy of Sciences, Novosibirsk, 95 pp. (Rus).

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ МІЦНОСТІ БРИКЕТІВ ВІД ТИСКУ, В'ЯЖУЧОЇ РЕЧОВИНИ ТА ВИСОТИ ЗАВАНТАЖЕННЯ

Гаценко Катерина Валеріївна
Белянська Олександра Ростиславівна

к.т.н, доцент

Кривда Роман Володимирович

Студент

Дніпровський державний технічний університет

Мірошніченко Ніна Вячеславівна

викладач

Придніпровський металургійний фаховий коледж
м. Кам'янське, Україна

Вступ. Проблема використання частково брикетованих шихт виникла поряд з виникненням проблеми дефіциту коксівного вугілля, вміст якого становить 19% від загальної маси вугілля, що видобувається на території СНД. Дослідження щодо використання частково брикетованих шихт проводилися в Китаї, Угорщині, Індії, США та ПАР.

У Німеччині цей метод використовують у промислових масштабах. В Японії нині існує використання частково брикетованих шихт, що є основною промисловою технологією розширення сировинної бази коксування та підвищення якості (міцності) коксу.

Мета роботи. Визначення взаємозв'язку між щільністю брикетів та тиском.

Матеріали та методи. Для покращення економічних показників технології приготування частково брикетованих шихт було проведено дослідження з приготування вугільних брикетів без попереднього перемішування шихти зі в'язучою. Для цього добавка вводилася в середину об'єму проби, що пресувалася. При стисканні такої маси в пресформі добавка мігрує по порожніх каналах, які існують між зернами, на периферію і змащує поверхню зерен, де відсутній контакт.

Швидкість міграції добавки залежить від середнього розміру міжзернових каналів, в'язкості добавки та тиску пресування.

Важливим показником отриманих брикетів є рівномірне розподілення добавки по всій масі. На цей показник впливають: співвідношення добавки та шихти, температура, тиск, гранулометричний склад, розмір брикетів та властивості добавки. Використовували промислову шихту (марочний склад вугільної шихти відображено в таблиці 1), подрібнену до розмірів менше 3 мм та пресформу діаметром 40 мм.

Таблиця 1.

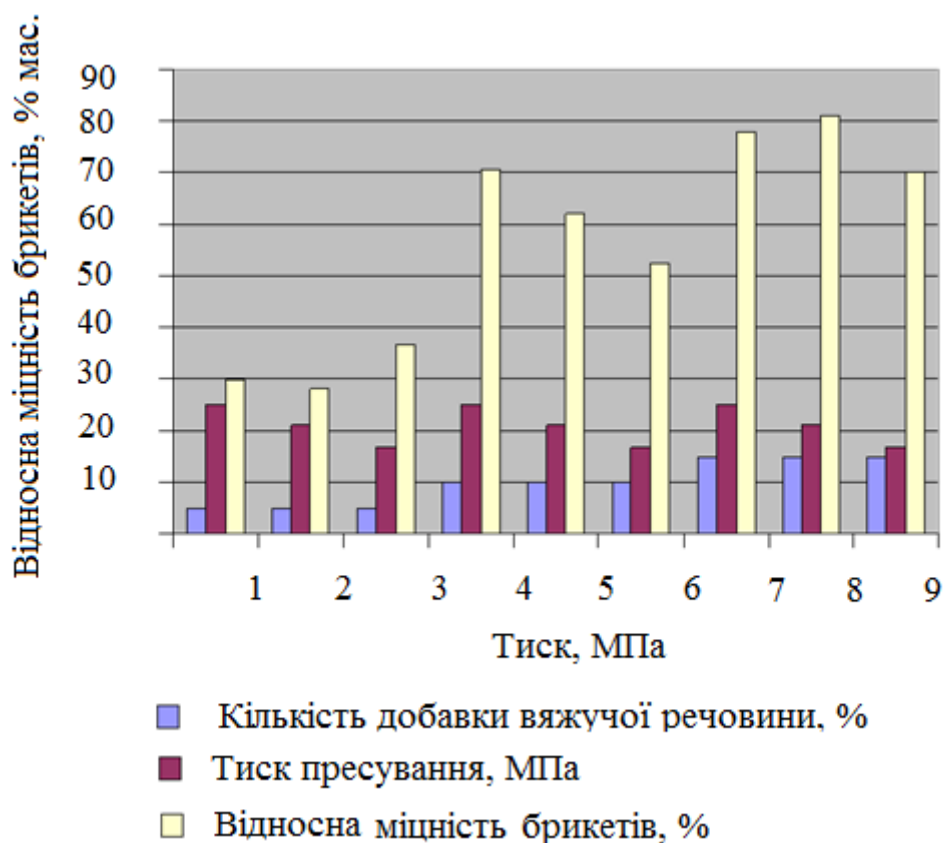
Якісний склад шихти

Марка	Склад шихти, %	
	Середній (викор.на виробництві.)	Лабораторна проба
Г	12	28
ГЖ	18	20
Ж	33	28
СС	9	14
К	28	10

У якості в'язучої речовини використовували такі відходи: фуси кам'яновугільні, кислі смолки та шлами. Брикети готували за допомогою гідравлічного лабораторного пресу: на дно пресформи викладали половину маси шихти, розрівнювали і в центр вносили 5, 10 або 15% маси шихти, а потім засипали другу частину шихти.

Брикети піддавали механічному впливу в барабані Рога, а потім за допомогою сита (4 мм) відсівали дрібницю. Кількість ущільненої маси, що залишилася на ситі (% мас.), прийнято за відносну міцність брикетів.

Результати та обговорення. Залежність міцності брикетів із добавками шламів масла від тиску представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Залежність міцності брикетів із добавками шламів масла від тиску

Спостерігались найміцніші брикети (відносна міцність 70 – 80 %), що отримані при тиску 10 – 15 МПа.

Висновки. За допомогою запропонованого рішення з використання в'язучої добавки шламів масла можливо досягти розширення сировинної бази за рахунок використання вугілля, що слабо спікається і не спікається, з урахуванням поліпшення якості коксу; підвищення міцності брикетів зі збільшенням кількості в'язучої добавки.

ЛІТЕРАТУРНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Ілляшов М. А. Можливості використання вуглецевмісних попутних продуктів коксування як сполучного при брикетуванні вугільних шихт // Вуглехімічний журнал. 2012. № 5-6. С.71-79.

2. Гаценко Є. В., Панченко В. І. Вивчення закономірності міцного брикетування // Збірник статей. - II Міжнародна конференція аспірантів та студентів. Донецьк, 2003. С. 106-108.

АЛГОРИТМ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНО МІНІМАЛЬНОЇ КІЛЬКОСТІ ДЕТАЛЕЙ СКЛАДАЛЬНОГО ВИРОБУ

Лашина Юлія Вікторівна,

к.т.н., доцент

Кореньков Володимир Миколайович,

к.т.н., доцент

Босак Юрій Юрійович,

магістрант

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Складально-орієнтоване проектування (*англ. DFA – Design for Assembly*) спрямоване на мінімізацію виробничих витрат за рахунок вдосконалення конструкцій виробів з урахуванням вимог та обмежень, пов'язаних із технологічним процесом складання. При цьому обов'язково повинні бути забезпечені функціонал та якість виробу. Оскільки час складання напряму залежить від кількості деталей у виробі, одним з ефективних шляхів зменшення витрат, пов'язаних з реалізацією процесів складання, є зменшення кількості деталей виробу [1]. Практично це може бути реалізовано заміною типу з'єднань деталей та/або заміни певних груп деталей однією, як правило більш складної форми. При цьому може відбуватись як зміна матеріалів деталей так і технологічних процесів їх виготовлення.

Необхідно зазначити, що остаточне рішення щодо нового конструкторсько-технологічного рішення продукту повинно прийматись на основі аналізу комплексних показників, що враховують вартість матеріалів, технологічних процесів виготовлення і складання, а також інших важливих параметрів таких як, наприклад, ремонтпридатність і вплив на навколишнє середовище.

Огляд сучасного стану проблеми. Існує декілька методик DFA аналізу. Серед них, найбільш відомими є: *Boothroyd & Dewhurst DFMA* [1], *Lucas DFA*

Methodology [2], *Hitachi Assemblability Evaluation Method* [3] та *Modified Westinghouse Methodology* [4].

Далі розглянемо перші два методи як найбільш популярні на сьогоднішній день. В обох методах враховуються два основні фактори, які впливають на вартість складання виробу або вузла, а саме: (1) загальна кількість деталей і (2) трудомісткість виконання складальних операцій. За методикою *Boothroyd & Dewhurst DFMA* показник *DFA Index* отримується шляхом ділення теоретичного мінімального часу складання на фактичний час складання.

Формула для розрахунку *DFA* індексу E_{ma} має наступний вигляд:

$$E_{ma} = \frac{N_{min} \cdot t_a}{t_{ma}},$$

де N_{min} – теоретично мінімальна кількість деталей; t_a – базовий час встановлення деталі у виріб; t_{ma} – визначений час складання виробу.

В свою чергу теоретично мінімальний час визначається як добуток теоретично мінімальної кількості деталей і базового часу встановлення однієї деталі у виріб. Базовий часом встановлення деталі у виріб визначається як усереднений час встановлення найпростішої деталі (без потреби в орієнтуванні, додатковому інструменті тощо). Теоретично мінімальна кількість деталей відповідає ідеальному випадку, коли виріб представляє собою сукупність деталей, які є окремими тільки з огляду на наступні три вимоги:

1. Деталь повинна рухатись відносно деталей, які встановлені до неї, для забезпечення функціонування виробу.
2. Матеріал деталі повинен відрізнитись. Враховуються тільки суттєві причини, пов'язані із властивостями матеріалу.
3. Деталь повинна бути окремою від інших, для забезпечення складання деталей, які задовольняють двом вищезазначеним критеріям.

Метод *Lucas DFA* включає декілька етапів і зокрема функціональний аналіз, спрямований на зменшення кількості деталей. При виконанні цього етапу визначається показник ефективності конструкції, який визначає відсоток «основних» деталей відносно загальної кількості деталей конструкції.

Для того, щоб дати відповідь чи є деталь «основною» (англ. *essential*) необхідно дати відповідь на три основні запитання:

1. Чи повинна деталь рухатись відносно інших, вже встановлених деталей?

2. Чи повинна деталь бути виготовлена з матеріалу, відмінного від матеріалу вже встановлених деталей, чи повинна деталь бути ізольована від інших без відносного руху?

3. Чи є деталь окремою з огляду на необхідність заміни при експлуатації?

Кожне з цих трьох питань включає два уточнюючих: чи є даний критерій важливим для функціонування виробу та чи обов'язково деталь повинна бути окремою для реалізації функції. Якщо деталь є окремою від інших за однією з трьох названих вимог, вона вважається «основною» (*essential*) деталлю. Якщо деталь не повинна бути окремою від інших за трьома названими причинами, то вона вважається «неосновною» (*nonessential*) деталлю. Показником функціональної ефективності конструкції FE з точки зору складання є відношення кількості «основних» деталей N_A до загальної кількості деталей у виробі ($N_A + N_B$):

$$FE = \frac{N_A}{N_A + N_B} \cdot 100$$

де N_B – кількість «неосновних» деталей у виробі. Якщо $FE > 60\%$ конструкція може вважатись ефективною з точки зору кількості деталей.

Обидва методи використовують схожий підхід до визначення теоретично мінімальної кількості деталей в складальному виробі. В даній роботі за основу прийнято метод *Lucas DFA*, оскільки він дозволяє розділити функціональні вимоги до виробу і вимоги щодо технології його виготовлення (можливість складання конструкції передбачається аналізувати на наступному етапі).

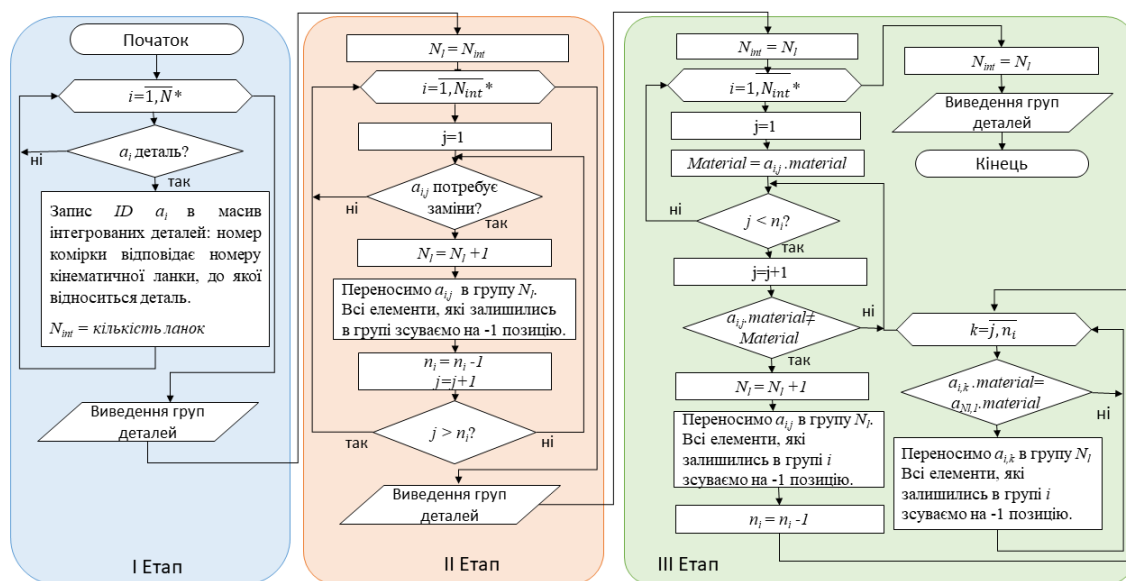
Основною проблемою використання зазначених методів є їх трудомісткість, оскільки аналіз виконується людиною вручну, навіть якщо використовується програмне забезпечення.

Ціль роботи. Розроблення алгоритму аналізу складального виробу, спрямованого на автоматизоване визначення теоретично мінімальної кількості деталей, а також виявлення груп деталей, які з точки зору обраних критеріїв можуть бути інтегровані в одну.

Матеріали та методи. Авторами статті запропоновано виконати функціональний аналіз виробу на основі методу *Lucas DFA*, але використати підхід «згори-вниз». Суть розробленої методики полягає в розподілі всієї множини деталей виробу або складальної одиниці на підмножини на основі формалізованих і впорядкованих процедур аналізу [5].

Для автоматизації етапу функціонального аналізу складального виробу з метою пошуку груп деталей, які можуть бути об'єднані в одну, розроблено алгоритм (рис. 1) аналізу властивостей деталей.

Прийняті позначення: a – деталь; ID – внутрішній ідентифікаційний номер деталі; N – кількість деталей у виробі; N_{int} – кількість інтегрованих деталей (кількість груп); n_i – кількість деталей i-ї групи; material – матеріал деталі.

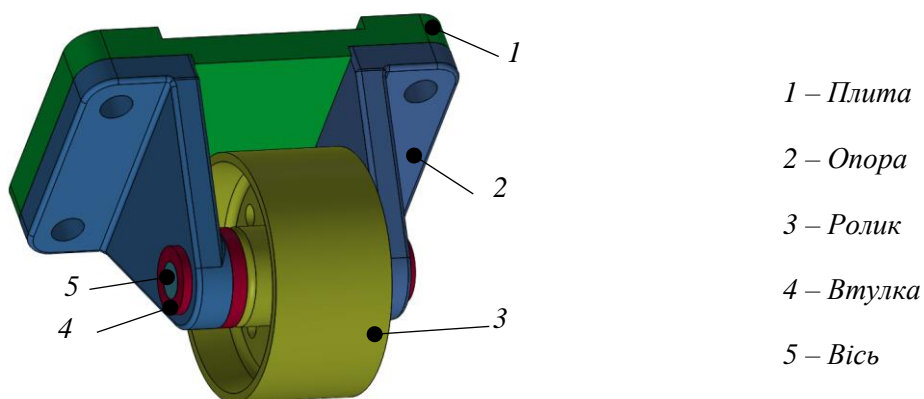
Рис. 1. Етапи алгоритму пошуку груп деталей, які теоретично можуть бути інтегровані в одну

Пропонується виконати аналіз множини всіх елементів виробу в три етапи. На *першому етапі* виконується розподіл деталей (якщо поточний елемент є складальною одиницею, а не деталлю він пропускається) на групи відповідно до властивості приналежності до певної кінематичної ланки. Після цього виводиться перелік деталей, згрупованих за ознакою відсутності взаємного руху всередині груп. На *другому етапі* виконується аналіз

властивості «необхідність заміни деталі в процесі експлуатації виробу». Деталі, які мають таку властивість, виключаються з поточних груп і представляються окремо. На *третьому етапі* аналізуються матеріали деталей. Якщо в межах однієї групи присутні деталі з різних матеріалів, вона розділяється на декілька груп. Після виконання трьох зазначених етапів, кількість груп деталей буде визначати теоретично мінімальну кількість деталей виробу з точки зору функціональних вимог.

Розроблений алгоритм покладено в основу модуля «*Мінімальна кількість деталей*» програмного забезпечення *DFA Expert* [6]. Отримання початкових даних для поточної версії програмного забезпечення реалізовано через імпорт *xml*-файлу, що генерується на основі 3D моделі виробу в середовищі CAD. Для цього модель складального виробу доповнюється додатковими властивостями, такими як: «необхідність заміни деталі в процесі експлуатації виробу» та «номер кінематичної ланки, до якої входить деталь». Отримання таких властивостей передбачено через інтерактивний інтерфейс взаємодії з користувачем в CAD-системі. Структура складального виробу у виді дерева, а також набір властивостей деталей, включаючи зазначені вище, а також: матеріал, габаритні розміри та маса імпортується в середовище *DFA Expert*.

Результати та обговорення. Продемонструємо роботу модуля «*Мінімальна кількість деталей*» на простому прикладі. На рис. 2 представлена конструкція вузла «Опора ролика», створена в CAD.

Рис. 2. Модель складальної одиниці «Опора ролика»

Дані імпортуються в DFA Expert за допомогою модуля «Імпорт» (Рис. 3).

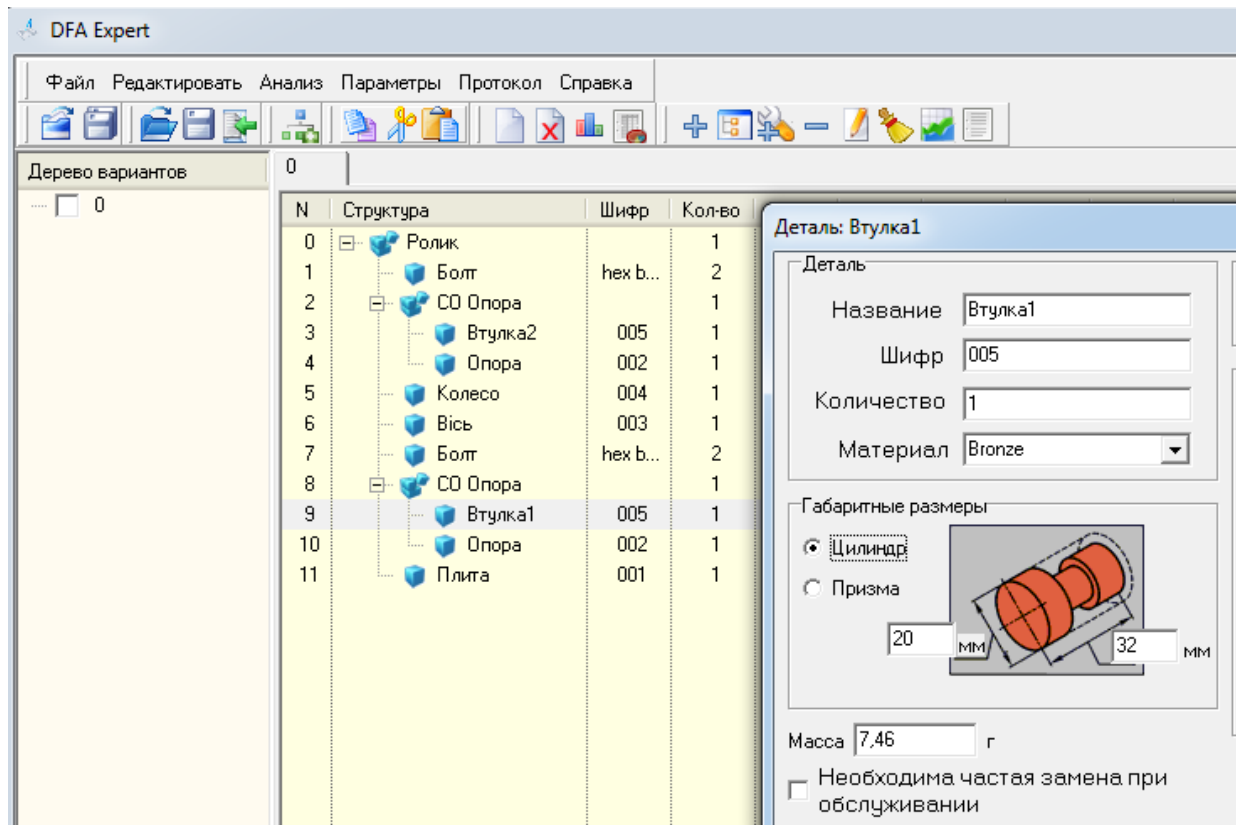

Рис. 3 Представлення СО «Ролик» в середовищі DFA Expert

Перший тест побудовано таким чином: втулки мають властивість «необхідність частої заміни» і виготовляються з бронзи. Всі інші деталі складальної одиниці виготовляються зі сталі. Результат автоматизованого розподілу на групи наведений на рис. 4.

Відносний ризк					Необхідність частої заміни					Матеріал				
Назва деталі	ID	Шифр	Матеріал	Заміна	Назва деталі	ID	Шифр	Матеріал	Заміна	Назва деталі	ID	Шифр	Матеріал	Заміна
Група №0					Група №0					Група №0				
Болт	1	hex bolt graSteel		ні	Болт	1	hex bolt graSteel		ні	Болт	1	hex bolt graSteel		ні
Втулка2	3	005	Bronze	так	Опора	4	002	Steel	ні	Опора	4	002	Steel	ні
Опора	4	002	Steel	ні	Болт	7	hex bolt graSteel		ні	Болт	7	hex bolt graSteel		ні
Болт	7	hex bolt graSteel		ні	Опора	10	002	Steel	ні	Опора	10	002	Steel	ні
Втулка1	9	005	Bronze	так	Плита	11	001	Steel	ні	Плита	11	001	Steel	ні
Опора	10	002	Steel	ні	Група №1					Група №1				
Плита	11	001	Steel	ні	Колесо	5	004	Steel	ні	Колесо	5	004	Steel	ні
Група №1					Група №2					Група №2				
Колесо	5	004	Steel	ні	Втулка2	3	005	Bronze	так	Втулка2	3	005	Bronze	так
Вісь	6	003	Steel	ні	Група №3					Група №3				
Група №2					Група №3					Група №3				
Група №3					Втулка1	9	005	Bronze	так	Втулка1	9	005	Bronze	так

Рис. 4. Результат роботи програми для тесту №1

Система пропонує об'єднати плиту, дві опори і елементи кріплення в одну групу, вісь і колесо в іншу групу, а втулки представлені окремими групами, оскільки є необхідність їх частої заміни.

Другий тест: втулки виготовляються з бронзи і не мають властивості «необхідність частої заміни». Всі інші деталі складальної одиниці виготовляються зі сталі. Результат автоматизованого розподілу на групи наведений на рис. 5. В даному випадку система пропонує об'єднати плиту, дві опори і елементи кріплення в одну групу №0, вісь і колесо в групу №1 і втулки в групу №2 за ознакою відмінності матеріалів.

Мінімальна кількість деталей					Необхідність частої заміни					Матеріал				
Відносний ризк														
Назва деталі	ID	Шифр	Матеріал	Заміна	Назва деталі	ID	Шифр	Матеріал	Заміна	Назва деталі	ID	Шифр	Матеріал	Заміна
Група №0					Група №0					Група №0				
Болт	1	hex bolt grac	Steel	ні	Болт	1	hex bolt grac	Steel	ні	Болт	1	hex bolt grac	Steel	ні
Втулка2	3	005	Bronze	ні	Втулка2	3	005	Bronze	ні	Опора	4	002	Steel	ні
Опора	4	002	Steel	ні	Опора	4	002	Steel	ні	Болт	7	hex bolt grac	Steel	ні
Болт	7	hex bolt grac	Steel	ні	Болт	7	hex bolt grac	Steel	ні	Опора	10	002	Steel	ні
Втулка1	9	005	Bronze	ні	Втулка1	9	005	Bronze	ні	Плита	11	001	Steel	ні
Опора	10	002	Steel	ні	Опора	10	002	Steel	ні	Група №1				
Плита	11	001	Steel	ні	Плита	11	001	Steel	ні	Колесо	5	004	Steel	ні
Група №1					Група №1					Група №1				
Колесо	5	004	Steel	ні	Колесо	5	004	Steel	ні	Вісь	6	003	Steel	ні
Вісь	6	003	Steel	ні	Вісь	6	003	Steel	ні	Група №2				
										Група №2				
										Втулка2	3	005	Bronze	ні
										Втулка1	9	005	Bronze	ні

Рис. 5. Результат роботи програми для тесту №2

Висновки. Практична реалізація розробленого алгоритму визначення теоретично мінімальної кількості деталей складального виробу у виді модуля програмного середовища DFA Expert, а також перевірка на тестових прикладах довела його працездатність. Реалізований підхід до отримання початкових даних дозволяє забезпечити автономію програмного забезпечення DFA Expert і його роботу незалежно від типу та версії CAD-системи, а також за необхідності в ручному режимі. Недоліком підходу є необхідність використання додаткових інструментів для генерування структури даних в CAD (наприклад макрос, розширений *Bill of materials*, або спеціальний додаток). Розвиток програмного забезпечення *DFA Expert* в майбутньому планується у виді додатку, що інтегрується безпосередньо в CAD-систему і працює у звичному для конструктора середовищі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. G. Boothroyd, P. Dewhurst, W. A. Knight, P. Dewhurst, and W. A. Knight, *Product Design for Manufacture and Assembly*, 2nd ed. New York: Marcel Dekker, 2002
2. Lucas Engineering Systems Ltd, University Of Hull. *Design For Manufacture and Assembly Practitioners Manual*. Version 10, 1993.
3. T. Ohashi, M. Iwata, S. Arimoto, and S. Miyakawa, “Extended Assemblability Evaluation Method (AEM). Extended Quantitative Assembly Producibility Evaluation for Assembled Parts and Products.,” *JSME Int. J. Ser. C*, vol. 45, no. 2, pp. 567–574, 2002.
4. C. M. Hinckley, *Make no mistake: an outcome-based approach to mistake-proofing*. Portland: Productivity Press, 2001.
5. Пасічник В. А. Формалізація обмежень на інтеграцію деталей в складальному виробі / В. А. Пасічник, Ю. В. Лашина // Надійність інструменту та оптимізація технологічних систем. Збірник наукових праць. – Краматорськ. 2010. – №26 – С.177-182
6. Pasichnyk V. Assembly-oriented design using DFA Expert software / V. Pasichnyk, Y. Lashyna // *Mechanika. Technika i technologia montazu maszyn. Zeszyty naukowe Politechniki Rzeszowskiej*. – Nr 279 (nr 1/2011). P.9-14.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІДХІДНИХ ГАЗІВ АВТОМОБІЛЯ НА СТАН АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ В ГУСТОНАСЕЛЕНИХ РАЙОНАХ М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА

Мельник Василь Миколайович,

к.т.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. / Introductions. Проблема охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів є однією з найбільш актуальних серед глобальних проблем людства.

Транспортний комплекс включає в себе автомобільний, морський, внутрішній водний, залізничний та авіаційний види транспорту і є одним з найбільших забруднювачів атмосферного повітря.

Крім отруєння шкідливими викидами газів повітря автомобільний транспорт забруднює значні території паливно-мастильними матеріалами, є потужним джерелом підвищеного шуму і електромагнітних випромінювань.

Виходячи з наведеного вище, дослідження впливу відхідних газів автомобіля на стан атмосферного повітря в густонаселених районах міст на сьогодні є одним з найактуальніших питань, оскільки за їх результатами можна удосконалити транспортну мережу та значно покращити стан повітря у містах.

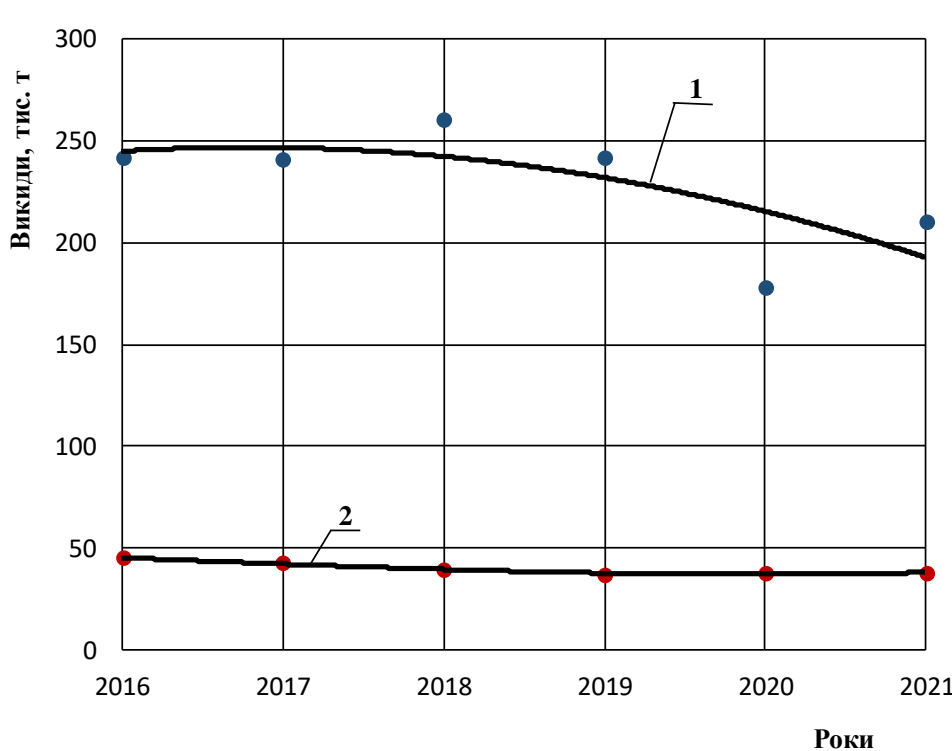
Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідження впливу відхідних газів автомобіля на стан атмосферного повітря в густонаселених районах Івано-Франківська.

Матеріали та методи./Materials and methods. Гази, які виділяються внаслідок спалювання палива у двигунах внутрішнього згорання, містять більше 200 найменувань шкідливих речовин, у тому числі канцерогени [1, 2].

Забруднення поверхні землі транспортними і дорожніми викидами накопичується поступово, в залежності від кількості автотранспорту, що

проїжджає через трасу, дорогу, магістраль і зберігається дуже довго навіть після ліквідації дорожнього полотна (закриття дороги, траси, магістралі або повна ліквідація шляху та асфальтного покриття) [2, 3].

На основі екологічного паспорту Івано-Франківської області за 2017-2021р. мною побудовано графічну залежність викидів від пересувних джерел та автомобільного транспорту (рис. 1) [4-8].

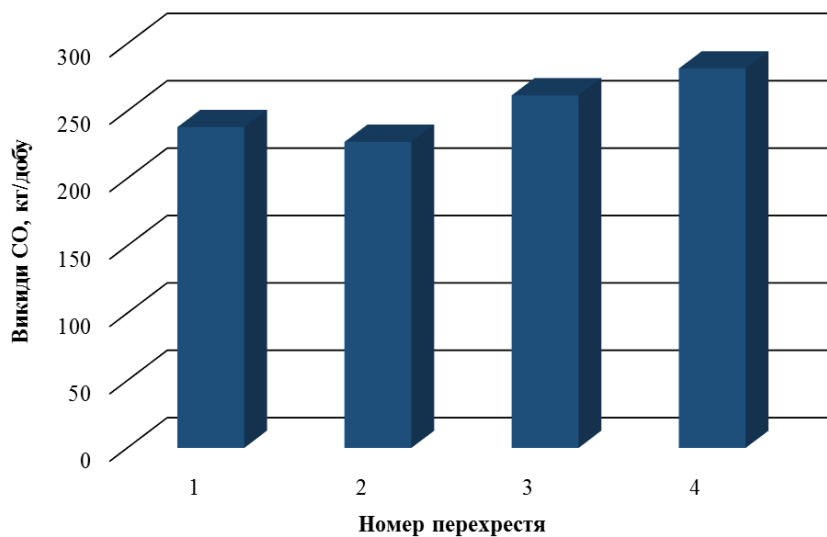

1 – сумарні викиди; 2 – викиди від автомобільного транспорту

Рис. 1. Графічна залежність загальних викидів та викидів від пересувних джерел автомобільного транспорту

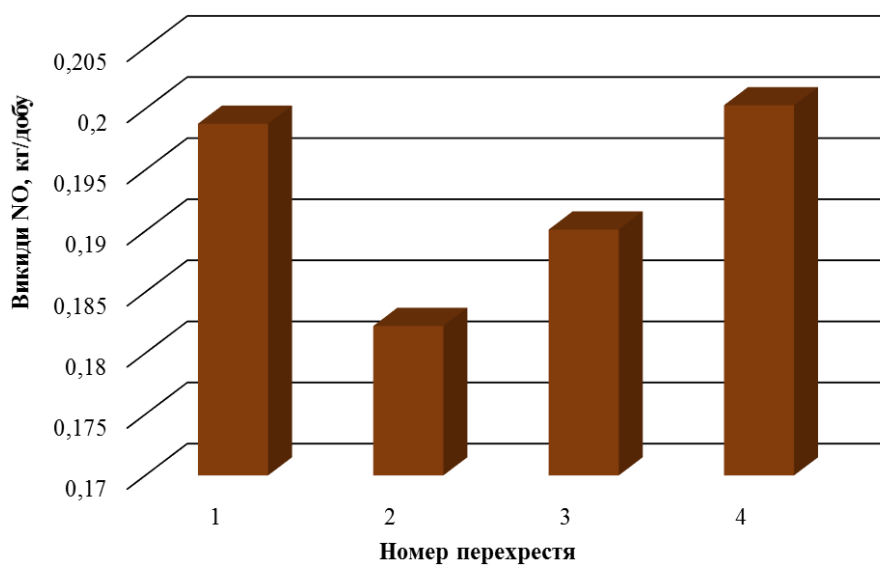
З рис. 1 видно, що при загальній динаміці скорочення викидів, викиди від автомобільного транспорту зростають. Тому зниження рівня забруднення повітряного середовища автомобілями може суттєво покращити екологічну ситуацію в м. Івано-Франківську та області.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дослідження викидів проводилися для найбільш завантажених перехресть у густонаселених районах м. Івано-Франківськ. Результати досліджень подано у вигляді рис. 2-5.

1 – Набережна, О. Довженка, Мазепи, Крихівецька; 2 – Незалежності, Івасюка, Микитинецька; 3 – Тисменицька, Тополина, Юності; 4 – Галицька, Горбачевського, Калуське шосе

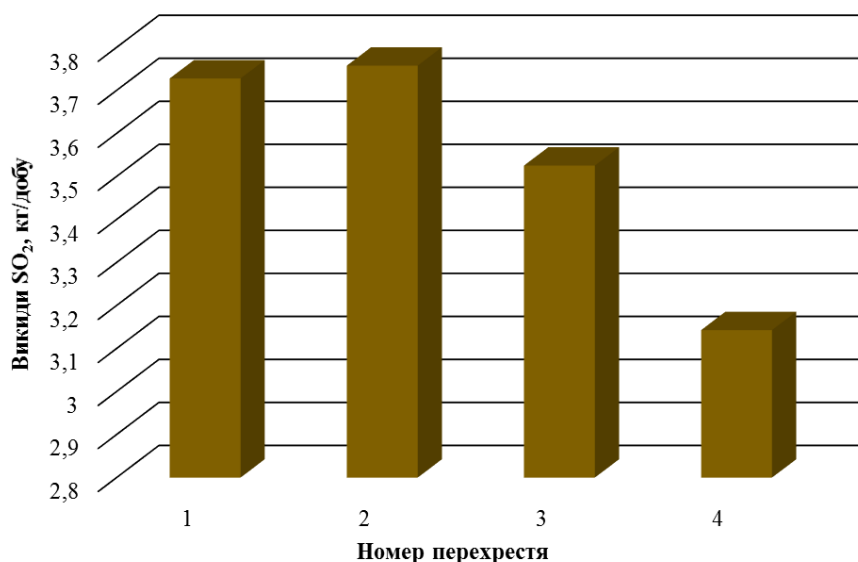
Рис. 2. Сумарні викиди CO автомобілями на дослідних ділянках м. Івано-Франківська

1 – Набережна, О. Довженка, Мазепи, Крихівецька; 2 – Незалежності, Івасюка, Микитинецька; 3 – Тисменицька, Тополина, Юності; 4 – Галицька, Горбачевського, Калуське шосе

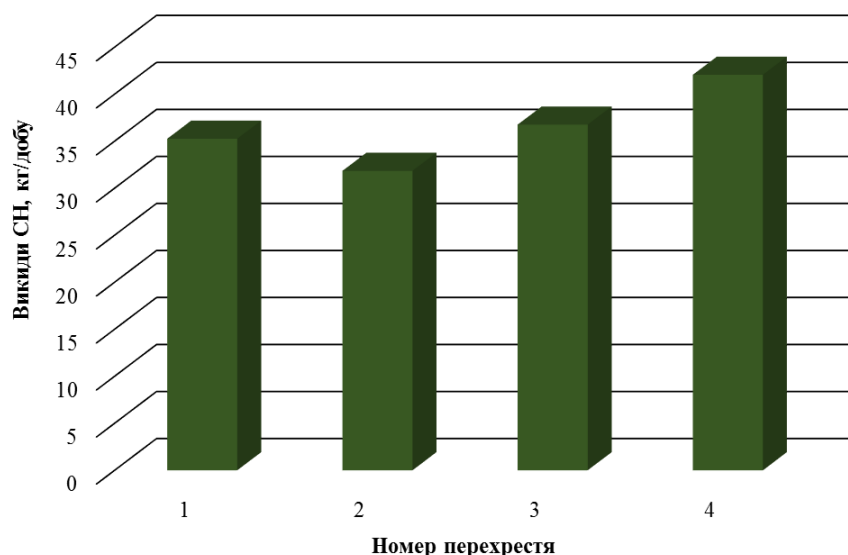
Рис. 3. Сумарні викиди NO автомобілями на дослідних ділянках м. Івано-Франківська

1 – Набережна, О. Довженка, Мазепи, Крихівецька; 2 – Незалежності, Івасюка, Микитинецька; 3 – Тисменицька, Тополина, Юності; 4 – Галицька, Горбачевського, Калуське шосе

Рис. 4. Сумарні викиди NO автомобілями на дослідних ділянках м. Івано-Франківська

1 – Набережна, О. Довженка, Мазепи, Крихівецька; 2 – Незалежності, Івасюка, Микитинецька; 3 – Тисменицька, Тополина, Юності; 4 – Галицька, Горбачевського, Калуське шосе

Рис. 5. Сумарні викиди CH автомобілями на дослідних ділянках м. Івано-Франківська

За результатами дослідження рис. 2-5 (сумарні викиди шкідливих речовин автомобілями) на дослідних ділянках густонаселених районів м. Івано-Франківська є оксиди вуглецю величина викидів якого становить від 227,12 до 281,54 кг/добу, викиди оксидів азоту становлять від 0,182 до 0,2 кг/добу, викиди діоксидів сірки становлять від 3,14 до 3,75 кг/добу та викиди вуглеводнів від 31,8 до 41,1 кг/добу.

При чому високі викиди оксидів вуглецю характерні для ділянок де переважна більшість бензинових двигунів автомобілів всіх марок, оксиди азоту характерні для ділянок з дизельних двигунів.

Висновки./Conclusions. Отже, на основі аналізу графіків рис. 2.4-2.7 найбільш екологічно-небезпечне перехрестя Галицька, Горбачевського, Калуське шосе. Оскільки, там зафіксовано максимальні викиди по таких шкідливих компонентах, як СО у кількості 281,54 кг/добу, NO – 0,2 кг/добу та СН – 42,1 кг/добу. Ситуація ускладнюється тим, що даний район активно забудовується, а отже збільшується ризик контакту великої кількості населення із зазначеними шкідливими компонентами.

Тому, подальші наші дослідження будуть напрямлені на зниження викидів шкідливих компонентів автомобільного транспорту на перехресті Галицька, Горбачевського, Калуське шосе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Zabyshnyi Y. O. Influence of exhaust for air condition in cities / Y. O. Zabyshnyi, Y. M. Semchuk, V. M. Melnyk, B. V. Dolishniy // The scientific heritage. Hungary, VOL 1, No 3 (3) (2016). – p. 28-34.

2. Забишний Я. О. Про викиди шкідливих компонентів автомобільними двигунами внутрішнього згорання на дослідних ділянках м. Івано-Франківська в зимовий період / Я. О. Забишний , Я. М. Семчук, Б. В. Долішній, В. М. Мельник // Всеукраїнський науково-технічний журнал «Нафтогазова енергетика» - 2015 - №2(24) - С. 82-88.

3. Забишний Я. О. Про дослідження параметрів транспортних потоків та

їх вплив на довкілля / Я. О. Забишний, Я. М. Семчук, Б. В. Долішній, В. М. Мельник // Науково-технічний журнал «Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування». ІФНТУНГ. - 2016 - №1(13). – С. 146- 152.

4. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2017 рік розроблено відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2017 року № 150.

5. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2018 рік розроблено відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2017 року № 150.

6. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2019 рік розроблено відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2017 року № 150.

7. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2020 рік розроблено відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2017 року № 150.

8. Екологічний паспорт Івано-Франківської області за 2021 рік розроблено відповідно до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 31 березня 2017 року № 150.

ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ РУХУ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ ЗА РАХУНОК УДОСКОНАЛЕННЯ СХЕМИ РУХУ

Мельник Василь Миколайович

к.т.н., доцент

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. / Introductions. У зв'язку із зростанням рівня автомобілізації населення широко постає питання безпеки руху, особливо в густонаселених районах міст.

А, отже, розроблення та прийняття ефективних рішень щодо підвищення безпеки руху транспортних потоків значно знизить кількість ДТП у містах.

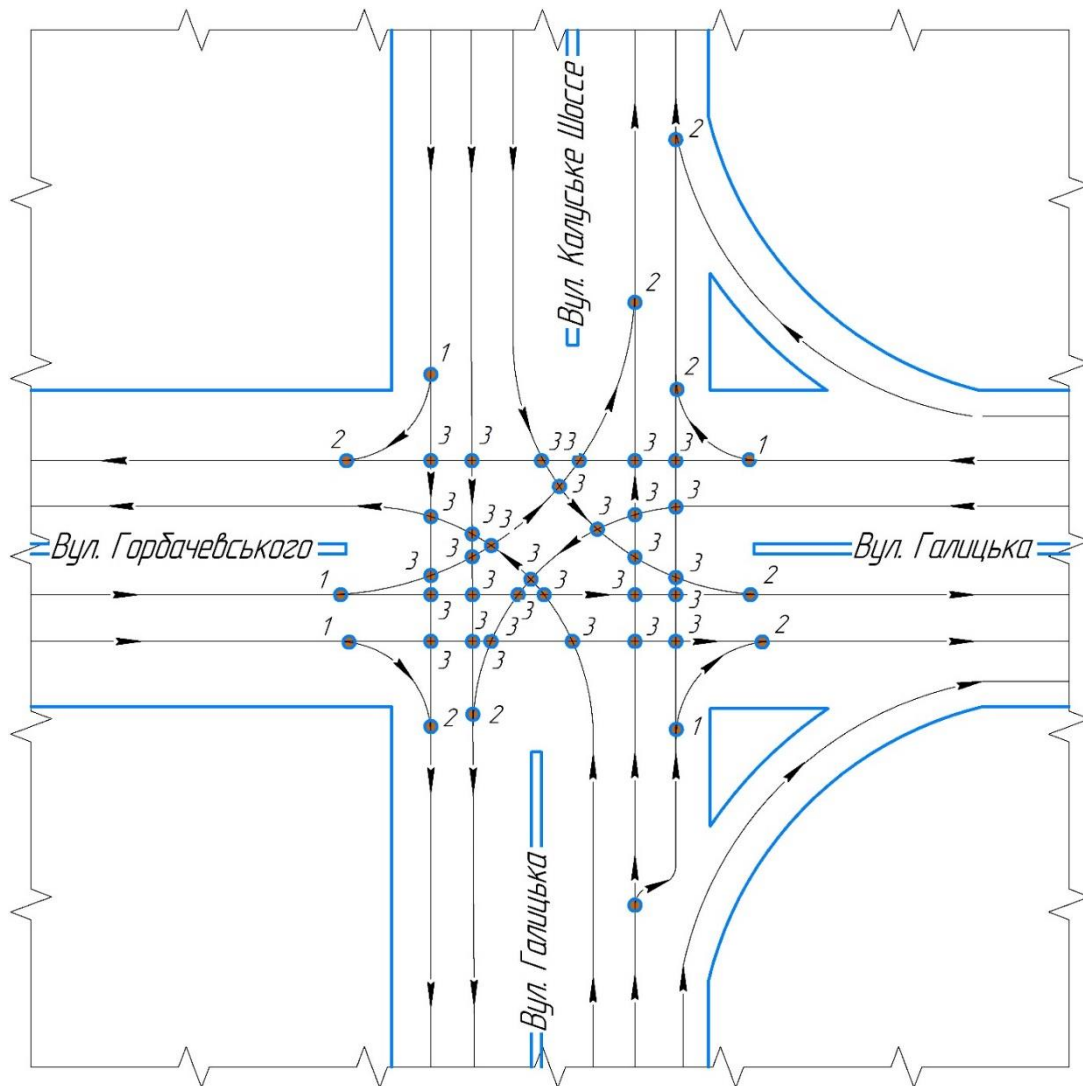
Мета роботи. / Aim. Мета і завдання дослідження. Метою роботи є підвищення безпеки руху на дослідному перехресті вул. Галицька-Калуське Шосе-Горбачевського (м. Івано-Франківськ) за рахунок удосконалення схеми руху транспортних потоків.

Матеріали та методи./Materials and methods. Наукові дослідження та практична інженерна діяльність у сфері організації руху дозволили розробити різні методи в організації руху, які мають тісний взаємозв'язок і навіть взаємопроникнення [1–3].

Перші два методи поділу руху в просторі і поділу руху в часі виконують одну загальну задачу тільки різними способами – це скорочення числа конфліктних точок на перетинах транспортних потоків і зниження рівня завантаження доріг. Розділити рух у просторі можна шляхом каналізування на перегонах доріг і в зоні перехресть. Це дуже розповсюджений спосіб, що не потребує великих витрат при його здійсненні. Протилежністю цього способу є розв'язка руху в різних рівнях, оскільки це потребує вагомих капіталовкладень. Питання про її необхідність розглядається на стадіях містобудівного проектування. Для поділу потоків у просторі застосовують однобічний рух, що не завжди можливо через відсутність вулиць, які б відповідали умовам

організації схем одностороннього руху, або через великі перепробіги. До першого методу відносяться також влаштування обхідних шляхів транспортного руху та маршрутизація автомобільних перевезень. Недоліком даного методу є те, що при його застосуванні не зникають усі можливі конфліктні точки транспортних потоків [1–3].

Результати та обговорення./Results and discussion. Проаналізувавши одержані результати у попередніх роботах [1–6] зробимо дослідження складності дослідного перехрестя (вул. Галицька-Калуське Шосе-Горбачевського), яке у теперішніх реаліях при відключенні електроенергії більшу частину доби є нерегульованим рис. 1.

Рис. 1. Схема проїзду дослідного перехрестя за умови відсутності регулювання

Показник складності досліджуваного перехрестя можна розрахувати за формулою:

$$m = K_B \cdot P_B + K_3 \cdot P_3 + K_{II} \cdot P_{II} \quad (1)$$

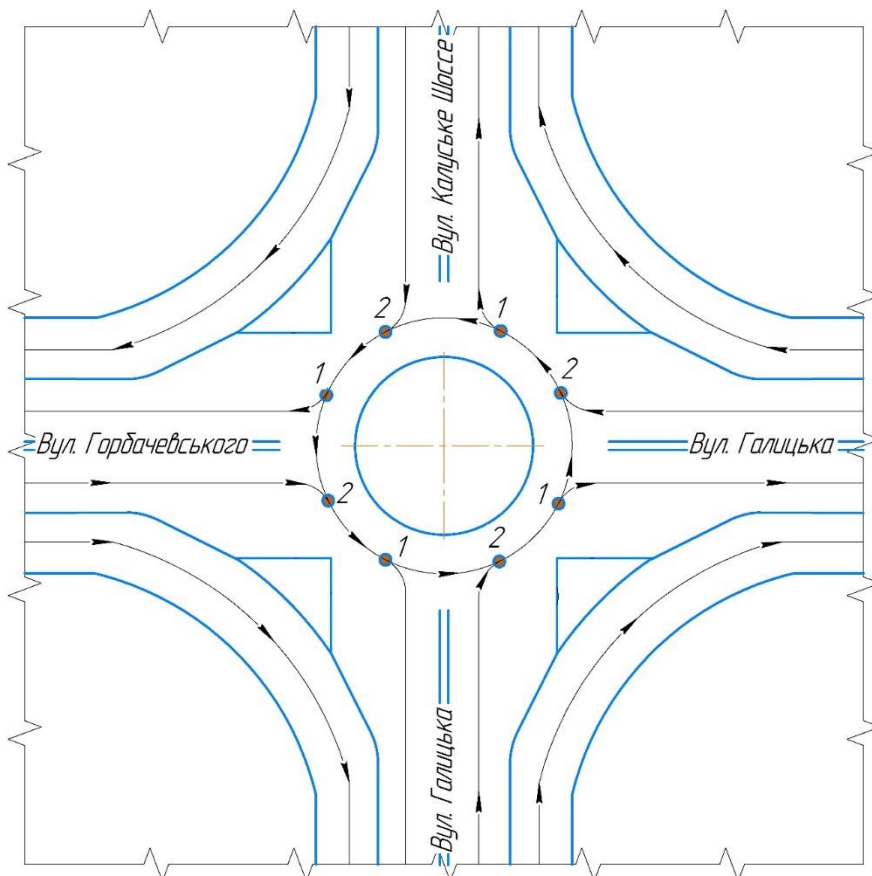
де K_B, K_3, K_{II} – відповідно коефіцієнт складності відхилення, злиття і перетину, $K_B = 1, K_3 = 3, K_{II} = 5$.

K_B, K_3, K_{II} – відповідно кількість точок відхилень, злиття і перетину.

Для порівняльної оцінки складності перехрестя використовують аналіз «конфліктних точок» [1-3]. І при не працюючих світлофорах вона становить:

$$m = 1 \cdot 5 + 3 \cdot 8 + 5 \cdot 30 = 179.$$

Оскільки $m = 179$ більше 150, то в умовах непрацюючого світлофору перехрестя вважається дуже складним.

Рис. 2. Удосконалена схема проїзду дослідного перехрестя за умови використання кругового руху з прямим правим поворотом

3 метою зниження складності перехресть в умовах вимкнення

електроенергії є декілька напрямків роботи. До них відноситься організацію кругового руху, а також застосування прямого правого повороту.

Організація кругового руху разом з використанням прямого правого повороту на дослідному перехресті забезпечить покращення безпеки руху при мінімальних затратах, оскільки вони зводяться тільки до нанесення відповідної розмітки і виконання незначних дорожніх робіт рис. 2.

При використанні кругового руху та прямого правого повороту ми отримаємо:

$$m=1\cdot4+3\cdot4=16.$$

Оскільки $m < 40$, то в умовах запропонованої схеми руху перехрестя вважається простим.

Висновки./Conclusions. Отже, запропонувавши кругову організацію руху на дослідному перехресті разом з каналізацією правих поворотів, нами досягнуто зниження складності перехрестя з дуже складного (при непрацюючому світлофорі) до простого.

Також, за рахунок запропонованих заходів значно підвищиться безпека руху, та знизиться час проїзду перехрестя на 20-25 %.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кашканов А. А. Організація дорожнього руху: навчальний посібник / А. А. Кашканов, В. П. Кужель. – Вінниця: ВНТУ, 2017. – 125 с.
2. Організація та регулювання дорожнього руху : підручник / [О. О. Бакуліч, О. П. Дзюба, В. І. Єресов та ін.]; за заг. ред. В. П. Поліщука. – К. : Знання України, 2014. – 467 с.
3. Степура В. С. Основи експлуатації автомобільних доріг і аеродромів : навч. посіб. / Степура В. С., Белятинський А. О., Кужель Н. В. – К. : НАУ, 2013.-204 с.
4. Лях М. А. Основи керування автомобілем та безпека дорожнього руху. М. А. Лях, О. С. Дем'янюк, О. А. Бешун. – Навч. посібник: для ВНЗ – К.: ВІКНУ. 2011 – 368 с.

5. Забишний Я. О. Про дослідження параметрів транспортних потоків та їх вплив на довкілля / Я. О. Забишний, Я. М. Семчук, Б. В. Долішній, В. М. Мельник // Науково-технічний журнал «Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування». ІФНТУНГ. - 2016 - №1(13)-с. 92- 101.

6. Семчук Я. М. Дослідження методів оцінки і прогнозування впливу автотранспорту на довкілля / Я. М. Семчук, Я. О. Забишний, Б. В. Долішній, В. М. Мельник // Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. ІФНТУНГ. – 2016. – №2 (13). – С.146-152.

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ РОЗРОБЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ КОВОРКІНГ МАЙДАНЧИКІВ

Молодецька Катерина Валеріївна,
д.т.н., професорка
Дубовий Владислав Ігорович,
Студент
Поліський національний університет
м. Житомир, Україна

Вступ. В сучасному світі все більше людей надає перевагу працювати дистанційно, переважно з дому. Пов'язано це з тим, що більшість офісів не адаптовані під сучасні тенденції і використовують застарілі правила та порядки. Тому, в якості альтернативи, з'явилися коворкінг майданчики. Коворкінг – це один з багатьох способів організації роботи людей в межах однієї будівлі, структури тощо. Найбільшу зацікавленість дана форма роботи викликає у фрілансерів – фахівців без фіксованого місця роботи, які виконують окремі завдання від різних замовників по договору). Пов'язано це з умовами праці в подібних закладах а саме: вільний графік, повна концентрація на роботі, максимально зручні умови праці. Для організації ефективної роботи таких закладів, формування чіткого розкладу роботи клієнтів та ефективного проведення заходів необхідно використовувати інформаційні технології, які дозволять задовольняти як потреби користувача, так і потреби керівників. Наразі не існує уніфікованого підходу до побудови таких систем, що пов'язано із різними параметрами коворкінг закладів та сервісів, які вони надають, тому проблема розроблення інформаційних систем планування роботи залишається актуальною.

Аналіз подібних інформаційних систем у сфері коворкінг показав, що більшість таких рішень представляють собою web-сторінки закладу або компанії, де вказана базова інформація. Переважно це переваги певного офісу, найближча інфраструктура і оснащеність самого офісу, наведено правила

компанії, наприклад щодо тварин. Подібна скупість та недостача інформації для клієнта викликає певні проблеми в самій компанії і безпосередньо в інформаційні системи. Головною проблемою існуючих інформаційних системах коворкінг майданчиків є часткова автоматизація функціонування усієї системи. Пов'язано це з тим, що людський фактор безпосередньо впливає на процеси прийняття рішень при використанні таких сервісів. Для прикладу, під час аналізу ринку коворкінг майданчику, завжди була умова, що буде наданий зворотній зв'язок від консультанта/адміністратора для запису на певний час та дату. Це створює певні незручності для клієнта, а також додаткові проблеми керівництву компанії.

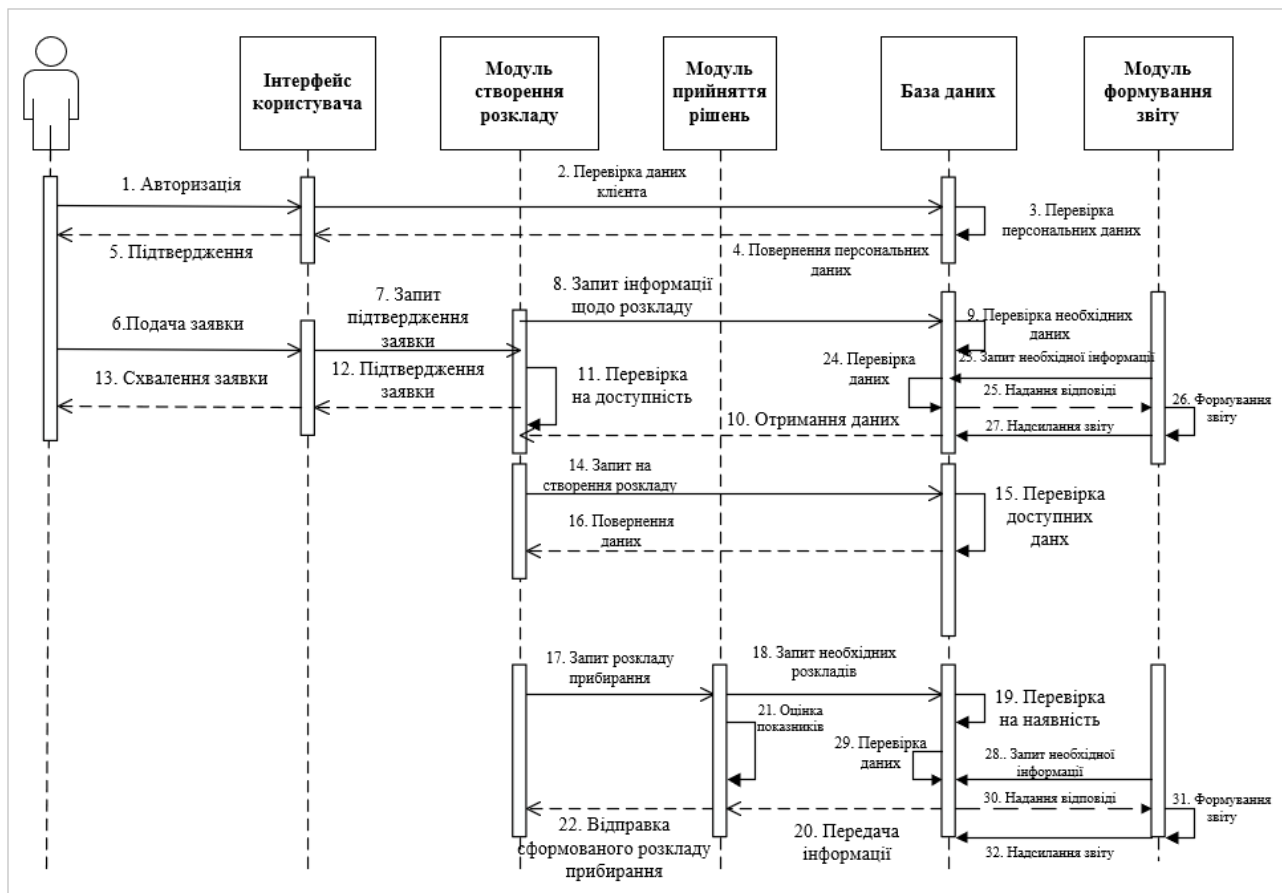
Також однією з найбільших проблем в подібних майданчиках є оптимізація та складання розкладу відвідування клієнтів через великий потік даних. Також існує ймовірність людської помилки, що може призвести до ненадання якісної послуги. Окремо слід відзначити складність формування звітності через проблеми зі складанням розкладу і великими й швидкозмінними об'ємами даних. Дана проблема не впливає критично на працездатність комплексу, але не дозволяє відповідним особам коректно оцінювати прибутковість та необхідність даного явища на ринку. У підсумку, оцінивши всі переваги та недоліки такого явища, як коворкінг та його майданчиків, стає зрозуміло, що якісна інформаційна система є одним з головних та необхідних атрибутів для організації ефективної роботи майданчиків даного типу.

Ціль роботи. Підвищення ефективності діяльності коворкінг майданчика шляхом створення інформаційної технології для управління бізнес-процесами.

Матеріали та методи. Інформаційна система для коворкінг майданчиків призначена для реалізації основних функцій з управління роботою такого центру без залучення людини. Також, завдяки повній автоматизації процесу, буде досягнуто максимальний рівень ефективності, так як система буде враховувати декілька факторів для створення розкладу і оброблювати великий потік інформації набагато швидше та ефективніше, ніж людина.

Спираючись на вищевказані вимоги вирішено розробити інформаційну

систему, котра буде функціонувати повністю автоматично та зможе викорінити проблеми більшості існуючих систем. Дана система буде працювати завдяки швидкій обробці даних, котрі будуть зберігатися в базі даних, інтегровану в середовище системи, та тісній взаємодії усіх елементів системи. В якості прикладу моделі функціонування системи наведено UML-діаграму.

Рис. 1. UML-діаграма послідовності

У середовищі системи існує п'ять ключових елементів: інтерфейс користувача, модуль створення розкладу, модуль прийняття рішень, база даних та модуль формування звіту. Інтерфейс користувача відповідає за авторизацію клієнта в системі та можливість створювати заявку на робоче місце за параметрами, котрі необхідні користувачу. Наступний пункт – модуль створення розкладу. Даний пункт створює розклади завантаженості та відвідуваності, котрі формуються завдяки інформації, що зберігається в базі даних. Також модуль формує загальний розклад з усіма параметрами. Модуль прийняття рішень відповідальний за створення графіку прибирання. Він

необхідний для здійснення оцінки попередніх розкладів, що дозволить створити гнучкий графік у найменш навантажені години роботи. База даних відповідає за збереження усієї інформації в системі та надання відповіді по запитам різних модулів. У свою чергу, модуль формування звіту відповідає за безпосереднє створення звіту з усіма необхідними даними для отримання коректної статистики про роботу майданчика.

Висновки. Після проведення аналізу ринку в галузі інформаційних рішень для коворкінг майданчиків визначено основні недоліки існуючих систем такого типу. Спираючись на результати досліджень запропоновано інформаційну систему, яка дозволить здійснити інформатизацію процесу функціонування майданчика та підвищити ефективність їх роботи в цілому. Здійснено моделювання створюваної системи із використанням CASE-технології UML. Для цього побудовано набір різних типів діаграм, які формалізують вимоги і функціональні характеристики проєкту. Перспективним напрямком подальших досліджень є імплементація розроблених моделей та вдосконалення модуля прийняття рішень для розширення кола задач з управління діяльністю коворкінг майданчиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Coworking Space & Shared Offices in the United Kingdom. URL: <https://www.wework.com/>
2. Bouchen R. B., Reuschl A. J. Coworking-spaces: how a phenomenon of the sharing economy builds a novel trend for the workplace and for entrepreneurship. Review of Managerial Science. 2018. Vol. 12, Iss. 1. PP317-334.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ У GAMEDEV

Рябоволенко Владислав Анатолійович

Викладач кафедри
комп'ютерних наук та інженерії програмного забезпечення
Університет митної справи та фінансів

Ніколаєць Дар'я Олександрівна

Студентка
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Вступ. Індустрія GameDev стрімко розвивається, створює унікальні виклики для управління проєктами через свою динамічну та багатогранну природу. Розробка успішної гри вимагає ефективної координації технічних, творчих та комунікаційних аспектів в умовах обмеженого часу. У роботі підкреслюється важливість управління проєктами в GameDev та необхідність індивідуального підходу, важливість розуміння складнощів, пов'язаних з розробкою ігор, включаючи механіку ігрового процесу, ітеративні процеси, командну співпрацю, управління ризиками та часові обмеження.

Мета роботи. Основною метою цього звіту є визначення основних особливостей управління проєктами, які є важливими в контексті розробки ігор. Розуміючи ці особливості, команди розробників ігор можуть покращити планування, організацію та виконання проєктів, щоб забезпечити високу якість ігор у встановлені терміни та бюджет.

Матеріали та методи. Цей звіт базується на всебічному огляді відповідної літератури, включаючи наукові дослідження, звіти промисловості та кейс-стаді. Крім того, у звіті враховані практичні погляди та найкращі практики від фахівців галузі та досвідчених розробників ігор для надання практичних перспектив ефективного управління проєктами в GameDev.

Результати та обговорення. Однією з головних особливостей управління проєктами у GameDev є чітка візія та обсяг проєкту. Це допомагає злагодити всіх членів команди та зацікавлених сторін у спільному розумінні

цілей гри, цільової аудиторії та бажаних функцій. Встановлення чіткої межі обсягу допомагає уникнути накопичення обсягу проєкту і дає змогу ефективно розподіляти ресурси та планувати роботу.

Використання гнучкого підходу до управління проєктами дозволяє бути гнучким та адаптивним у змінних вимогах та технологічних новаціях. Гнучкі методології, такі як Scrum або Kanban, сприяють ітеративному розвитку, постійному зворотному зв'язку та інкрементальній поставці, сприяючи співпраці та зменшенню ризиків проєкту. [1]

Ефективна комунікація та співпраця між членами команди та зацікавленими сторонами є важливими для успішних проєктів розробки ігор. Регулярні зустрічі команди, оновлення процесу роботи та прозорий обмін інформацією сприяють співпраці, пошуку рішень та своєчасному прийняттю рішень. [2]

Виявлення та управління потенційними ризиками протягом усього життєвого циклу проєкту є важливим для зменшення негативного впливу на процес розробки, через невизначеність і складність, притаманні розробці ігор. Ефективне управління ризиками допомагає виявити потенційні ризики, оцінити їхній потенційний вплив і розробити стратегії для пом'якшення або мінімізації їхньої появи та впливу на результати проєкту. [3] Впроваджуючи надійні практики управління ризиками, менеджери проєктів можуть проактивно вирішувати потенційні проблеми та невизначеності в GameDev проєктах. Це сприяє загальному успіху проєкту, мінімізуючи збої, покращуючи процес прийняття рішень і підвищуючи результати проєкту. [4]

Управління ресурсами та часом є не менш ключовими особливостями управління проєктами в GameDev. Ефективний розподіл ресурсів, включаючи персонал, технології та бюджет, є важливим для оптимізації продуктивності та виконання термінів проєкту.

Встановлення реалістичних графіків, визначення віхових точок та пріоритетів завдань є ключовими елементами ефективного управління часом в розробці ігор. [4]

Висновки: Ефективне управління проєктами відіграє вирішальну роль у успіху проєктів розробки ігор. Шляхом впровадження особливостей, розглянутих у цьому звіті, команди розробників ігор можуть покращити свою здатність поставляти високоякісні ігри вчасно та в межах бюджету. Чітка візія та обсяг проєкту, гнучке управління проєктами, ефективна комунікація, управління ризиками та управління ресурсами та часом є всіма необхідними компонентами для досягнення цілей проєкту в динамічному та вимогливому середовищі розробки ігор.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.

1. Adams, Ernest, and Andrew Rollings. *Fundamentals of Game Development*. Jones & Bartlett Learning, 2018.
2. Haefele, Karl, and Clinton Keith. *Game Development Essentials: Game Project Management*. 4th ed., Cengage Learning, 2019.
3. Taylor, Steve. *The Craft of Game Design: A Book of Lenses*. CRC Press, 2018.
4. Wasserman, Todd. *The Project Management Office (PMO): A Quest For Understanding*. CRC Press, 2016.

РОЗРОБКА УДОСКОНАЛЕНОГО АЛГОРИТМУ РЕЙТИНГУВАННЯ ТЕСТІВ

Савчук Тамара Олександрівна,
професор кафедри комп'ютерних наук
Вишневський Артур В'ячеславович,

студент
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Анотація: У ході дослідження було розроблено удосконалений алгоритм рейтингування тестів, що базується на використанні коефіцієнту класифікації відповідей, замість традиційного рейтингу опонентів, що використовується в інших підходах. Це поліпшення дозволяє більш ефективно та якісно здійснювати процес рейтингування при проходженні тестування завдяки можливості масштабування обчислених значень на всіх рівнях деталізації тесту. Такий підхід дозволяє надавати більш точну оцінку та забезпечує ефективний моніторинг прогресу навчання.

Ключові слова: удосконалений алгоритм, рейтингування, рейтинг, відхилення рейтингу, волатильність, тест, відповідь, оцінювання.

Вступ При оцінюванні тестів слід враховувати, що їх переважна більшість містить у собі одну чи більше тематик. Відповідно, при оцінюванні результатів тестування, важливо знати яку з тематик тестуємий знає краще. Отож, актуальною задачею є розподіл результатів тестування, що може бути вирішеним за рахунок використання удосконаленого алгоритму рейтингування в повторюваних тестуваннях для відстеження прогресу вивчення матеріалу.

Мета роботи Метою роботи є розробка удосконаленого алгоритму рейтингування тестів з метою їх оцінювання для моніторингу процесу навчання.

Матеріали

1. Glickman M. E. TheGlickosystem. URL: <http://www.glicko.net/glicko/glicko.pdf>.
2. Glickman M. E. Exampleofthe Glicko-2 system. URL: <http://www.glicko.net/glicko/glicko2.pdf>.
3. Савчук Т. О., Вишневецький А. В., Ольшанська О. В. Використання коефіцієнту класифікації відповіді при рейтингуванні тестів // Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. Pp. 213-218. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-8-10-06-2023-osaka-yaponiya-arhiv/>.

Результати досліджень

За основу удосконаленого алгоритму візьмемо підхід, що використовується у системах Glicko [1] та Clicko-2 [2], який передбачає такі основні кроки.

Врахуємо введений додатковий коефіцієнт класифікації відповіді при здійсненні рейтингування [3], що передбачає встановлення таких початкових обмежень, як множина обмежень рейтингу R , обмеження для відхилення рейтингу RD та мінімальне значення класифікації відповіді k_{amin} .

Нехай $r_{min} = 0$, а $r_{max} = 1000$, тоді множина обмежень $R \in [0; 1000]$. Оскільки, множина обмежень відхилення рейтингу $RD \in [r_{max}; r_{max} + \Delta R]$, то маємо $\Delta R = 1000 - 0 = 1000$. Звідки $RD \in [1000; 2000]$. Для мінімального значення коефіцієнту класифікації відповіді візьмемо рекомендоване значення $k_{amin} = 50$.

Основні параметри будуть обраховуватись окремо для питання, тематики та тесту в цілому задля надання більш якісної кількісної оцінки і масштабування результатів проходження тесту, що в подальшому може бути врахованим при моніторингу результатів.

Для здійснення рейтингування на найвищому рівні деталізації, тобто для кожного окремого запитання, потрібно виконати означені обчислення для надання кількісної оцінки. Схема удосконаленого алгоритму рейтингування окремого питання зображена на рисунку 1 та включає наступні етапи:

1. Аналіз відповіді: Після отримання відповіді на питання проводиться аналіз для визначення її правильності.

2. Класифікація відповіді: використовуючи додатковий коефіцієнт класифікації k_a , відповідь оцінюється з точки зору її відповідності до запитання і можливих варіантів відповідей – a .

3. Визначення додаткових параметрів: врахування кількості правильно наданих відповідей підряд s , кількості правильно наданих відповідей підряд до початку серії з неправильних відповідей $ls - s_0$ та кількість неправильно даних відповідей підряд, до початку серії з правильних відповідей $s - ls_0$.

4. Визначення волатильності v : залежно від наданих відповідей користувачем на питання, призначається певна вага, яка враховується під час обчислення рейтингу.

5. Обчислення рейтингу питання r та rd : за допомогою формул, на основі аналізу відповіді та її класифікації, обчислюється кількісна оцінка відповіді на питання.

6. Кумулятивне рейтингування: рейтинг кожного питання враховується в загальному рейтингу тематики та тесту, що дозволяє визначити прогрес та досягнення студента в процесі навчання.

Такий підхід до рейтингування забезпечує деталізовану оцінку та моніторинг прогресу навчання на рівні окремих запитань, що дозволяє здійснити більш точний аналіз та надати корисні рекомендації для подальшого вдосконалення.

Для здійснення кумулятивного рейтингування на наступних нижчих (узагальнюючих) рівнях деталізації, використання вищенаведеного підходу при здійсненні рейтингування не буде враховувати загальної картини нижчого

рівня.

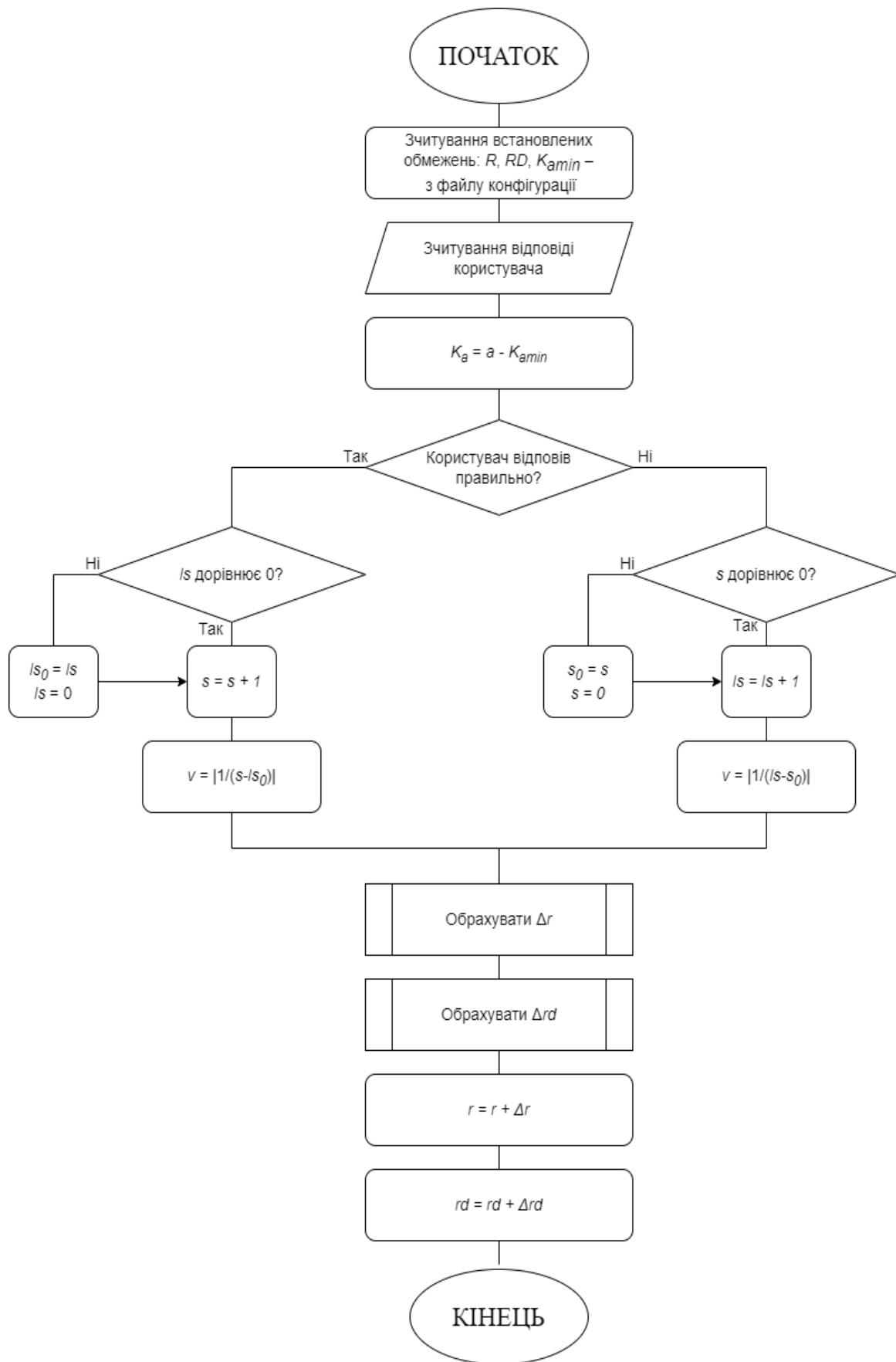
З метою врахування результатів обрахувань вищого рівня деталізації, слід враховувати відсоткове співвідношення значень усіх визначених рейтингів вищого рівня з проекцією на нижній рівень деталізації в рамках від 0 до 100 відсотків від максимально можливих значень обмежень. Тоді, алгоритми обрахунку рейтингу для окремої тематики або тестування з групи тематик будуть ідентичними, проте кожен враховуватиме необхідні йому значення N , а саме, при розрахунку рейтингу та відхилення рейтингу тематики буде враховуватись кількість запитань в тематиці, а при розрахунку для тесту буде враховуватись кількість тематик.

Для здійснення рейтингування тематики в даному удосконаленому алгоритмі параметр N відповідатиме кількості запитань в тематиці, а для визначення загального рейтингу та його відхилення необхідно використовувати екземпляр запитання, всередині якого міститься його рейтинг та відхилення рейтингу.

Для здійснення рейтингування тесту в даному удосконаленому алгоритмі параметр N відповідатиме кількості тематик в тесті, а для визначення загального рейтингу та його відхилення необхідно використовувати екземпляр тематики, всередині якого міститься її рейтинг та відхилення рейтингу. Оскільки, даний удосконалений алгоритм представляє собою нижчий рівень деталізації, то його робота базується на вихідних результатах попереднього рівня деталізації.

Отже, даний алгоритм застосовується після алгоритму рейтингування питання з подальшим рейтингуванням кожної з тематик. Після цього обраховується рейтинг тесту і його відхилення.

Схема удосконаленого алгоритму рейтингування тестів з урахуванням їх складності наведена на рисунку 2.

Рис. 1. Схема удосконаленого алгоритму рейтингування питання

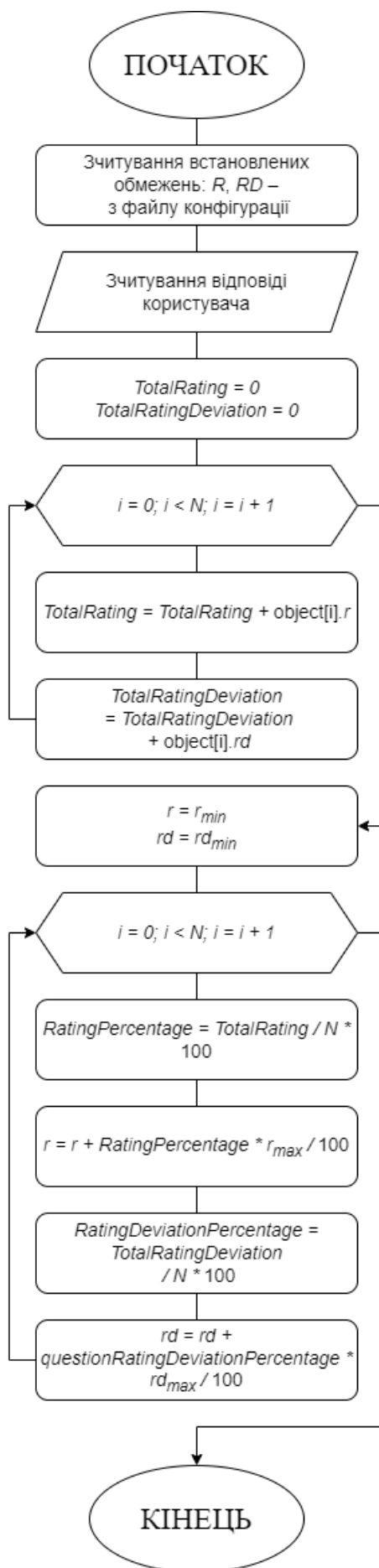

Рис. 2. Схема удосконаленого алгоритму рейтингування тематики

Висновки

У результаті проведених досліджень було розроблено удосконалений алгоритм рейтингування тестів з використання коефіцієнту класифікації відповіді на відміну від використання рейтингу опонентів, який враховується традиційно в інших підходах при рейтингуванні. Це дозволить більш ефективно і якісно здійснювати процес рейтингування при проходженні тестування за рахунок можливості масштабування обрахованих величин (за рахунок проекції їх на усі рівні деталізації при оцінці проходження тесту), що дозволить більш точно надавати оцінку та здійснювати моніторинг прогресу навчання.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ОБРОБКИ ДАНИХ: ПІЗНАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ АНАЛІЗУ

Ічанська Наталія Василівна,

к. ф.-м.н., доцент

Стеблянко Валерія Сергіївна,

асистент, аспірантка

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»

Вступ./ Introductions. Статистичні методи відіграють важливу роль у багатьох аспектах нашого суспільства і дослідницькій діяльності. Вони дозволяють нам здобувати, аналізувати та інтерпретувати дані, що допомагає приймати обґрунтовані рішення, робити висновки та розробляти стратегії. Статистична обробка даних в техніці включає в себе різні методи та підходи для аналізу, інтерпретації та використання даних з метою отримання практичної інформації та розв'язання технічних завдань. Основні методи статистичної обробки даних включають:

✓ описову статистику, яка використовується для опису основних характеристик даних, таких як середнє значення, медіана, дисперсія, мінімальне та максимальне значення, квантилі і т.д.. Вона дозволяє зрозуміти розподіл даних та їх основні властивості;

✓ кореляційний аналіз, який використовується для виявлення залежностей між різними змінними. Він дозволяє виміряти силу та напрямок зв'язку між змінними та оцінити їх статистичну значимість. Кореляційний аналіз часто використовується для виявлення впливу певних факторів на

результати технічного процесу;

✓ регресійний аналіз використовується для моделювання залежності між залежною змінною і однією або декількома незалежними змінними. Він дозволяє побудувати регресійну модель, яка прогнозує значення залежної змінної на основі значень незалежних змінних. Регресійний аналіз допомагає встановити вплив різних факторів на результати технічного процесу та зробити прогнози.

✓ аналіз дисперсії використовується використовується для виявлення різниці між середніми значеннями груп даних і визначення статистично значущих відмінностей. Головна мета методу аналізу дисперсії - встановлення того, чи є наявна статистично значуща відмінність між середніми значеннями груп даних, і якщо так, то визначення, яка група або групи є статистично відмінними. Аналіз дисперсії може бути застосований у випадку, коли маємо кілька груп даних та бажаємо визначити, чи існує статистично значуща різниця між ними.

Мета роботи./Aim. Проаналізувати основні статистичні методи та їх використання в галузях технічних наук, фізики та математики.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Статистичні методи в техніці відіграють важливу роль у різних аспектах, починаючи від дослідження та розробки нових продуктів до контролю якості та процесів виробництва. Вони дозволяють інженерам і науковцям здійснювати об'єктивний аналіз даних і приймати обґрунтовані рішення на основі цих аналізів, зокрема статистична обробка даних корозійних пошкоджень магістральних трубопроводів є важливим етапом при дослідженні корозійних процесів та розробці заходів для їх запобігання. Методи статистичної обробки є дуже важливими в дослідженні корозійних процесів, оскільки вони дозволяють здійснювати об'єктивну оцінку технічного стану конструкції трубопроводів та визначати ефективність заходів для запобігання їхньої корозії [2]. Провести статистичний аналіз корозійних пошкоджень лінійних частин магістральних трубопроводів можна з допомогою використання наступних методів обробки статистичних даних:

- аналіз статистичних розподілів корозійних параметрів: метод дозволяє встановити закономірності розподілу даних про розмір, глибину та інші параметри корозійних пошкоджень. Наприклад, можна визначити, чи є розподіл нормальним, чи відхиляється від нього. При аналізі розподілу даних можуть бути використані формули середнього значення розподілу, дисперсії, стандартного відхилення, коефіцієнта варіації, коефіцієнта кореляції між двома змінними, коефіцієнта детермінації та інші формули, які описують методики обчислення статистичних даних випадкових процесів.

- статистична обробка середнього розміру пошкодження: даний метод дозволяє визначити середній розмір корозійних пошкоджень для всієї вибірки за допомогою відповідних статистичних оцінок, таких як середнє значення та стандартне відхилення. Крім того, можна використовувати інші статистичні показники, такі як медіана та мода, для отримання більш повної картини про розподіл розмірів корозійних пошкоджень у вибірці ділянок лінійного трубопроводу.

Метод статистичної обробки середнього розміру пошкоджень полягає у зборі і аналізі даних про розмір пошкоджень в певній вибірці та визначенні середнього значення цих пошкоджень. Для застосування цього методу необхідно зібрати дані про розмір кожного пошкодження від кожного з учасників дослідження. За допомогою статистичних методів, таких як середнє значення та стандартне відхилення, можна обчислити середній розмір пошкоджень для всієї вибірки.

- аналіз кореляції дозволяє встановити залежність між різними параметрами корозійних пошкоджень, наприклад, між глибиною пошкодження та часом експлуатації матеріалу.

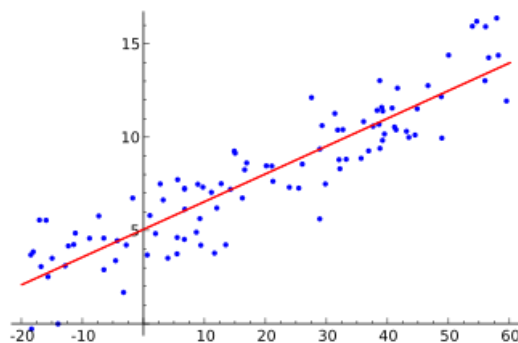
Метод аналізу кореляції використовується для визначення наявності залежності між двома змінними. Цей метод дозволяє виміряти ступінь лінійної залежності між двома змінними, тобто наскільки сильно змінні взаємопов'язані. Щоб зрозуміти, наскільки сильно корелюють дві змінні, необхідно виміряти кореляційний коефіцієнт. Кореляційний коефіцієнт - це числова міра ступеня

лінійної залежності між двома змінними. Він може приймати значення в діапазоні від -1 до +1. Якщо кореляційний коефіцієнт дорівнює +1, це означає ідеальну позитивну кореляцію, тобто коли збільшення однієї змінної пов'язане зі збільшенням іншої змінної. Якщо кореляційний коефіцієнт дорівнює -1, це означає ідеальну негативну кореляцію, тобто коли збільшення однієї змінної пов'язане зі зменшенням іншої змінної. Якщо ж кореляційний коефіцієнт дорівнює 0, це означає відсутність кореляції, тобто зміни в одній змінній не пов'язані зі змінами в іншій змінній [3]. Метод аналізу кореляції може бути застосований до різних видів даних, таких як числові дані, категоріальні дані і бінарні дані. У випадку числових даних, кореляційний коефіцієнт може бути обчислений за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона, де показано, що коефіцієнт кореляції дорівнює коваріації двох змінних, або сумі добутків відхилень, поділений на добуток їх стандартних відхилень. Також даний метод дозволяє встановити залежність між різними параметрами корозійних пошкоджень, наприклад, між глибиною пошкодження та часом експлуатації матеріалу.

- метод аналізу варіації, який дозволяє визначити ступінь розкиду різних параметрів корозійних пошкоджень, таких як розмір, форма та глибина, що може допомогти визначити найбільш характерні параметри пошкоджень та їхню варіабельність. Цей метод є одним з найбільш ефективних методів виявлення пошкоджень і дефектів у трубопроводах. Цей метод використовується для оцінки стану трубопроводів, зокрема визначення розміру, форми та місцезнаходження внутрішніх дефектів, таких як корозійні пошкодження, тріщини, варіації товщини стінок та інші небезпечні аномалії. Він базується на використанні різноманітних технологій, зокрема магнітно вимірювальної техніки, ультразвукової діагностики та детекторів вібрацій, що дозволяє визначити товщину стінок трубопроводу, визначити розміри вм'ятин, тріщин та інших дефектів та полягає в тому, щоб зібрати велику кількість даних про корозійні пошкодження на різних ділянках трубопроводу, застосувати статистичний аналіз для визначення відхилень від середньої величини

пошкодження. При цьому враховуються такі фактори, як тип матеріалу трубопроводу, вік трубопроводу, типи ґрунту та кліматичні умови в зоні розташування трубопроводу. Для проведення аналізу варіації корозійних пошкоджень можуть використовуватися такі методи, як графічний аналіз, аналіз дисперсії, аналіз кореляції та регресійний аналіз. Ці методи дозволяють виявляти залежності між різними факторами і величиною корозійних пошкоджень, а також побудовувати прогностичні моделі для передбачення майбутнього розвитку корозії на трубопроводах. Метод аналізу варіації корозійних пошкоджень магістральних трубопроводів є надзвичайно ефективним інструментом для виявлення ризиків та попередження аварій в галузі нафтогазовидобувної промисловості.

- аналіз регресії дозволяє встановити залежність між одним параметром корозійних пошкоджень та іншими параметрами, наприклад, залежність між глибиною пошкодження та товщиною матеріалу.

Рис 1. Приклад простої лінійної регресії.

Аналіз регресії корозійних пошкоджень - це метод статистичного аналізу даних, який використовується для встановлення залежності між рівнем корозії та іншими факторами, які можуть впливати на пошкодження. Для проведення аналізу регресії корозійних пошкоджень спочатку необхідно зібрати дані про стан корозії та інші фактори, такі як тип матеріалу, умови експлуатації, рівень забруднення повітря і т.д. Потім можна застосувати методи регресійного аналізу, щоб встановити статистичну залежність між змінними. Також Для аналізу використовуються різні моделі регресії, такі як проста лінійна регресія

або багатовимірної регресії [4]. Після цього слід провести розгляд отриманих результатів та встановити, які фактори мають найбільший вплив на рівень корозії та як можна зменшити ризик пошкоджень в майбутньому. Отже, аналіз регресії корозійних пошкоджень є корисним інструментом для вивчення та прогнозування рівня корозії та допомагає виробляти рішення про покращення конструкції та технології захисту від корозії.

- кластерний аналіз, який дозволяє визначити групи корозійних пошкоджень зі схожими параметрами та характеристиками. Для проведення кластерного аналізу потрібно мати дані про корозійні пошкодження, їх характеристики та параметри. Наприклад, можуть бути використані дані про рівень корозії, форму пошкодження, тип матеріалу, умови експлуатації та інші параметри. Після збору вихідних даних проводиться попередня обробка, включаючи видалення непотрібних даних, нормалізацію даних та визначення метрик відстані між об'єктами. Далі, використовуючи алгоритми кластерного аналізу, які можуть бути ієрархічними або неієрархічними, корозійні пошкодження групуються в кластери на основі схожості їх характеристик. Результатом кластерного аналізу є графічне представлення груп корозійних пошкоджень зі схожими параметрами та характеристиками. Отримані результати кластерного аналізу можуть бути використані для подальшого аналізу та вирішення проблем, пов'язаних з корозією.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Використання статистичних методів обробки даних є дуже актуальним в сучасному світі, де дані є одним з найцінніших ресурсів і їх об'єм постійно зростає. Важливість статистичних методів полягає в їх здатності знаходити корисну інформацію, встановлювати зв'язки, розуміти шаблони і здійснювати прогнози на основі наявних даних, зокрема, прийняття обґрунтованих рішень: статистичні методи дозволяють зробити об'єктивні висновки на основі фактичних даних. Вони допомагають виявити тенденції, розуміти вплив різних факторів та прогнозувати результати прийняття рішень. Незалежно від галузі, використання статистичних методів дозволяє зменшити ризики і забезпечити більш

обґрунтовані вирішення. Також виявлення корисної інформації: великі обсяги даних (Big Data) стають все поширенішими, і без статистичних методів їх аналіз та використання стають складними. Статистичні методи дозволяють відсіяти непотрібну інформацію, знайти корисні залежності і використати дані для прийняття управлінських рішень, розробки нових продуктів або покращення процесів. Прогнозування і передбачення: статистичні методи є ефективним інструментом для прогнозування майбутніх подій на основі наявних даних. Вони дозволяють використовувати історичні та поточні дані для створення моделей, що передбачають різні ситуації.

Висновки./ Conclusions. Отже, обґрунтований вибір і використання різних методів статистичної обробки даних є важливим етапом у встановленні рівня корозії на магістральних трубопроводах та розробці ефективних стратегій попередження та управління корозійними пошкодженнями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Надійність лінійних частин магістральних трубопроводів – Reliability of Main Pipelines Linear Parts [Текст]: монографія / С. Ф. Пічугін, В. А. Пашинський, О. Є. Зима, П. Ю. Винников, Ж. Ю. Біла – Полтава: ПП «Астрия», 2018.-439 с.

2. Хімічні основи корозії конструкційних матеріалів /С. І. Козак, М. Г. Котур, М. В. Никипанчук, В. В. Григоращ. – Львів: Ліга-Прес, 2001. 240с.

3. Хімічна корозія та захист металів : навчальний посібник / [П. І. Стоєв, С. В. Литовченко, І. О. Гірка, В. Т. Грицина]. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. – 216 с.

4. Зиміна В. М. Методичні рекомендації та контрольні завдання з курсу «корозія та захист металів. – Дніпродзержинськ.:ДДТУ, 1999р. – 26с.

МЕТОД БІСЕКТРИС ЗНАХОДЖЕННЯ НУЛІВ-ПОЛЮСІВ СКАЛЯРНИХ ФУНКЦІЙ

Калайда Олексій Феоділович

канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Вступ. /Introduction. У випадку методу Ньютона, методу хорд та методу поділу навпіл (Калайда, 2000) ми фактично дістаємо, так би мовити, не що інше, як метод медіан (відноситься до класу методу січних). Тут йтиметься про знаходження нулів (як простих, так і кратних) скалярних функцій $x \mapsto f(x)$ за допомогою невибагливого ітеративного методу, побудованого за допомогою бісектриси кута трикутника, утвореного з ординати значення функції $x \mapsto f(x)$ у точці x_0 , відповідної їй хорди та його точки $\tilde{x}$ на осі Ox (добоутої методом хорд).

Мета роботи. /Aim. Показати, що за допомогою бісектриси кута згаданого трикутника можна побудувати невибагливий ітеративний метод (у випадку простих нулів α він, як і метод хорд, не вимагає значень похідної функції) знаходження нулів скалярних функцій $x \mapsto f(x)$.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Використано бісектрису згаданого трикутника.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Використавши згадану бісектрису, дістаємо ітеративний процес (типу процесу методу хорд)

$$x_{n+1} = x_n - f_n \operatorname{tg} \left(\frac{1}{2} \operatorname{arctg} \frac{x_n - x_0}{f_n - f_0} \right). \quad (1)$$

В результаті побудовано простий ітеративний метод знаходження нулів скалярних функцій (1). У випадку ж кратних нулів дані методи необхідно,

відповідно застосовувати до функцій $x \mapsto \frac{f(x)}{(x-\alpha)^\lambda}$ (при відомій кратності λ нуля α) та $x \mapsto \frac{f(x)}{f'(x)}$ (при невідомій його кратності λ (Калайда, 2000)).

Аналогічно можна побудувати метод бісектрис, використавши бісектрису кута трикутника, замінивши в попередніх побудовах ординату на дотичну до кривої.

Контролювати ітеративний процес, очевидно, теж необхідно за методом медіан.

Висновки. /Conclusions. Таким чином, за допомогою бісектриси кута трикутника дістали простий ітеративний метод (1). Він відноситься до того ж класу методів, що й метод хорд.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, учбовий посібник). К.: ВПЦ “Київський університет”. 249 с.

МЕТОДИ ЧЕБИШОВА ЗНАХОДЖЕННЯ КРАТНИХ НУЛІВ ТА ПОЛЮСІВ СКАЛЯРНИХ ФУНКЦІЙ

Калайда Олексій Феоділович

канд. фіз.-мат. н., доцент
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

*З нагоди дня народження
нашої дорогої онуки Леночки.*

Вступ. /Introduktions. Як відомо, методи Чебишова наведено лише у випадку простих нулів функції (Березин и Жидков, 1959, Калайда, 2000). Тут мова йтиме про згадані методи у випадку кратних нулів-полюсів скалярних функцій, як при відомій, так і при невідомій їх кратності λ .

Мета роботи. /Aim. Вивести рекурентні формули деяких з методів Чебишова вищого порядку у випадку кратних нулів-полюсів скалярних функцій.

Матеріали та методи. /Materials and metods. Використані методи Чебишова другого (метод Ньютона), та третього порядків для простих нулів-полюсів α функції f

$$x_{n+1} = x_n - \frac{f_n}{f'_n}, h_n = h(x_n), \quad (1)$$

$$x_{n+1} = x_n - \frac{f_n}{f'_n} - \frac{1}{2!} \left(\frac{f_n}{f'_n} \right)^2 \frac{f''_n}{f'_n}. \quad (2)$$

та те, що скалярні функції

$$x \mapsto \varphi(x) = \frac{f(x)}{(x-\alpha)^{\lambda-1}} \quad x \mapsto \psi(x) = \frac{f(x)}{f'(x)}, \quad (3)$$

завжди мають лише прості як нулі, так і полюси.

Результати та обговорення. /Results and discussion. В результаті застосування формул (3) до рівностей (1) – (2) дістаємо ітеративні формули

(відповідно, при відомій кратності λ та невідомій кратності, тоді $\lambda_n \xrightarrow{n \rightarrow \infty} \lambda$)

$$x_{n+1} = x_n - \frac{\varphi_n}{\varphi_n'}, x_{n+1} = x_n - \frac{\psi_n}{\psi_n'} = x_n - \lambda \frac{f_n}{f_n'}, x_{n+1} = x_n - \lambda_n \frac{f_n}{f_n'}, \lambda_n = \frac{f_n'^2}{f_n'^2 - f_n f_n''}, \quad (4)$$

$$x_{n+1} = x_n - \frac{\varphi_n}{\varphi_n'} - \frac{1}{2!}, x_{n+1} = x_n - \lambda \frac{f_n}{f_n'} - \frac{1}{2!} \left(\lambda \frac{f_n}{f_n'} \right)^2 \frac{\varphi_n''}{\varphi_n'}, x_{n+1} = x_n - \lambda_n \frac{f_n}{f_n'} - \frac{1}{2!} \left(\lambda_n \frac{f_n}{f_n'} \right)^2 \frac{\psi_n''}{\psi_n'}, \quad (5)$$

Висновки. /Conclusions. При побудові ітеративних методів знаходження нулів-полюсів функцій конче необхідно, використавши відповідні рівності (3), наводити згадані методи одразу для можливих кратних нулів (полюсів).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Березин И. С. и Жидков Н. П. (1959). Методы вычислений (в 2-х томах). Том 2. М.: ГИФМЛ. 620 стр.
2. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, учбовий посібник). К.: ВПЦ “Київський університет”. 249 с.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

УДК 550.4

РОЗПОДІЛ ФТОРУ У ПОРОДАХ ЗАКАРПАТТЯ (МЕТОД АНАЛОГІЙ)

Крюченко Наталія Олегівна,
д.геол.н., проф.

Жовинський Едуард Якович,
д.геол.-мін. н., проф.

Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення
Національна академія наук України
м. Київ, Україна,

Папарига Петро Степанович,
к. геол.н., ст.н.с.

Карпатський біосферний заповідник
Міністерство енергетики та захисту довкілля України

Анотація. Проаналізовано речовинний склад гірських та осадових порід геологічного розрізу, що проходить вздовж зони Пенинських та Мармароських скель, Рахівського, Поркулецького та Дуклянського покривів. Завдяки застосуванню методу аналогії встановлено вміст фтору в породах фундаменту, породах неогену (аргіліти, глини, пісковики), породах крейди-палеогену, породах верхньої крейди (вапняки, пісковики, мергелі) та нижньої крейди.

Ключові слова: гірські породи, осадові породи, вміст фтору, метод аналогій, територія Закарпаття.

Фтор відіграє важливу роль у ході породоутворення: визначає фізичні властивості, ступінь диференціації та умови кристалізації магматичної системи.

Відомо, що на стадії кристалізації, при відділенні флюїдної фази від розплаву фтор переважно залишається в розплаві [1], тому дані про розподіл фтору в породах допомагає розшифрувати особливості процесу їх формування. На території Закарпаття питанням розподілу фтору у породах приділено вкрай мало уваги, лише трапляються одиничні аналізи.

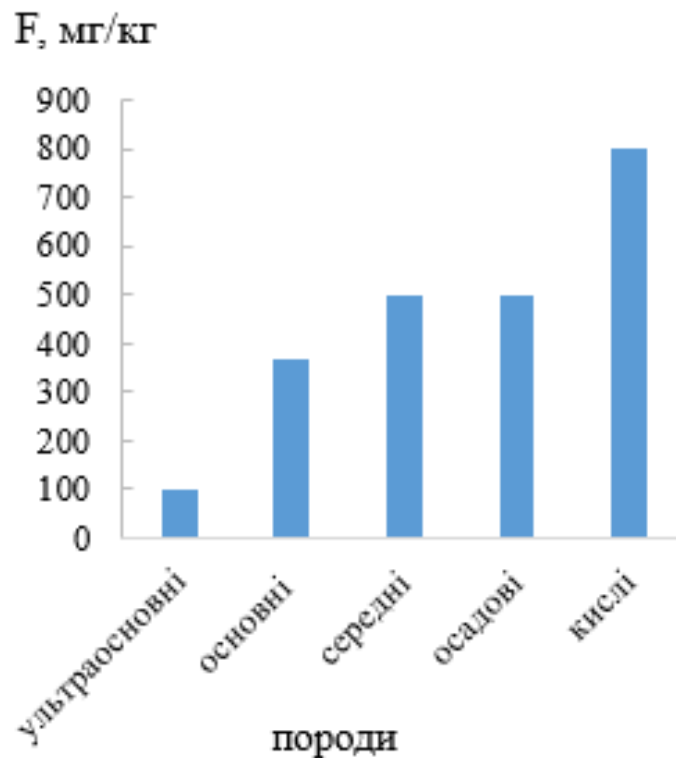
Завданням дослідження було: на основі літературних та фондових матеріалів щодо вмісту фтору у породах провести аналогію з породами Закарпаття та визначитись з рівнем вмісту елемента. Використано метод аналогій, що передбачає комплекс досліджень об'єкта і його аналога, виконаний в такому об'ємі й послідовності, що є підстави для перенесення одержаних висновків з аналога на об'єкт і навпаки [2].

Вважається, що фтор виноситься з верхньої мантиї, головним чином, із лужними базальтами та ультрабазитовими магмами, при кристалізації яких він активно концентрується у залишкових розчинах. Фтор має здатність навіть у малих кількостях впливати на мінеральну рівновагу та суттєво інтенсифікувати мобілізацію цілого ряду рідкісних металів на постмагматичній стадії. Багато дослідників вважають, що саме газоманаційне перенесення є одним з найбільш ефективних способів диференціації кислої магми [1].

Фтор у значних кількостях виявлений у глибинних породах [3]. Так, у гранітно-гнейсових породах давніх платформ його рівень змінюється від 73,9 мг/кг до 4000 мг/кг. Середня концентрація фтору в архейському фундаменті Східноєвропейської платформи оцінюється в 341,6 мг/кг (породи, розкриті Кольською надглибокою свердловиною). У кислих породах (граніти, ріоліти, дацити та інші) вміст фтору складає 800 мг/кг, що в 8 разів більше, ніж в ультраосновних (дуніти, перидотити та інші). У основних (базальти, габро та ін.), середніх (андезити, діорити та ін.), і навіть осадових породах вміст фтору приблизно однаковий – 400–500 мг/кг (рис. 1).

Для аналізу вмісту фтору у породах Закарпаття було обрано геологічний розріз, що проходить вздовж зони Пенінських та Мармароських скель, Рахівського, Поркулецького та Дуклянського покривів (рис. 2). Наведемо

короткий опис складу порід обраного розрізу [5]. Для геологічної будови цієї зони характерна значна роздрібленість усіх порід осадового комплексу. У складі флішевих товщ крейдового і палеогенного віку відслонюються відірвані від місця корінного залягання великі брили твердих масивних юрських (іноді тріасових) вапняків.

Рис. 1. Діаграма усередненого вмісту фтору в гірських та осадових породах

Мармароська зона скель. Виходи тіл ультрабазитів утворюють єдину смугу, що протягається вздовж північно-східної і північної границі цієї зони та простежується в басейнах рік Великої та Малої Угольки, Тересви, Малої Шопурки, на лівому березі р. Косівка, у лівих притоках р. Сарата. У басейні річки Мала Уголька брекчії серпентинітів пронизані сіткою карбонатних прожилків та інтенсивно перем'яті, розсланцьовані, із численними дзеркалами ковзання. Існують ряд ознак, що свідчать про не раз поновлювані рухи протягом ранньої крейди: це і сильна дислокованість докрейдових порід, наявність численних перерв, хоч і незначних, а також формування товщі флішу з його грубими брекчіями та гігантськими брилами-відторженцями насувного

крила.

Рахівський покрив складений з темного теригенно-карбонатного флішу крейдового періоду потужністю понад 1000 м, інтенсивно зім'ятого у складні складки. На північному сході покрив насунутий на Поркулецький покрив з вірогідною амплітудою 10 км.

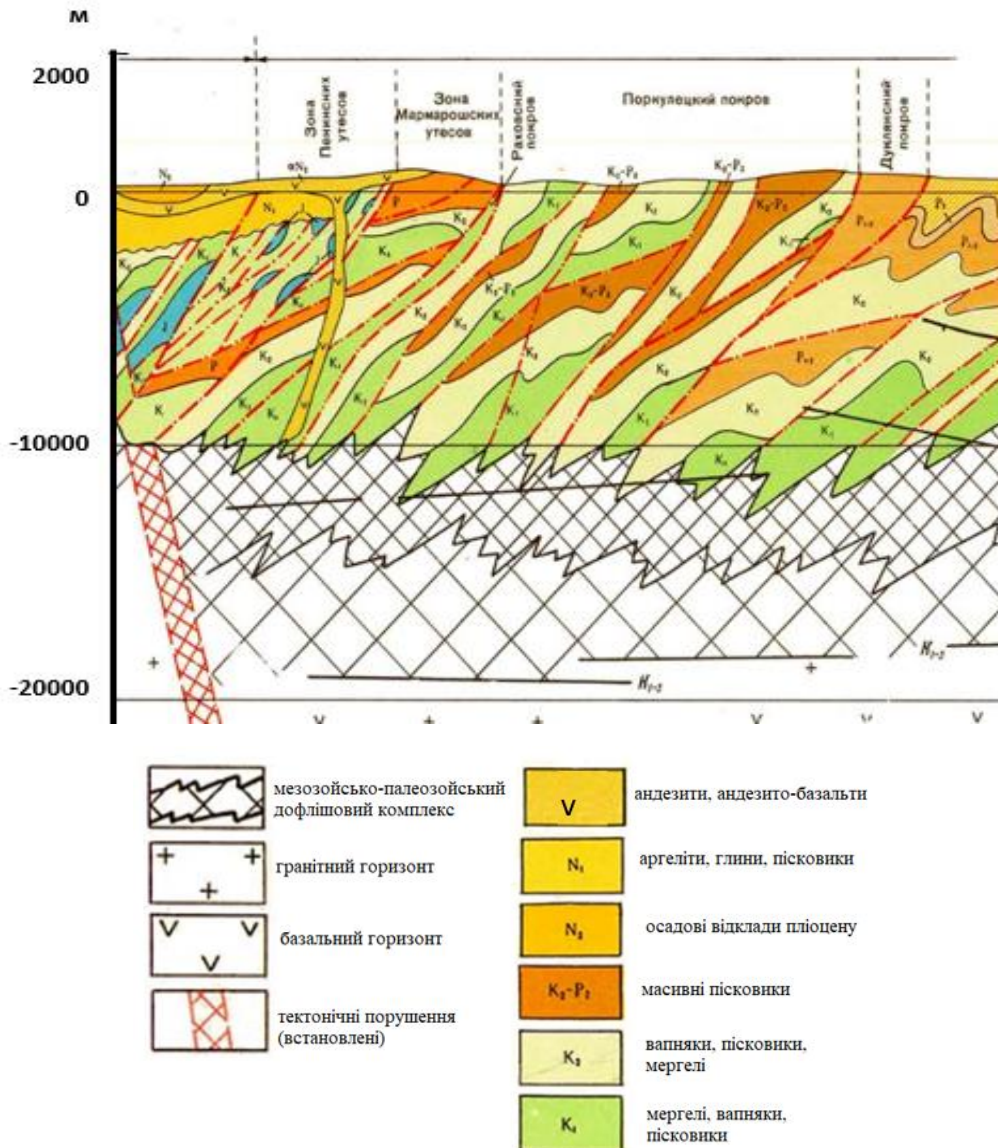
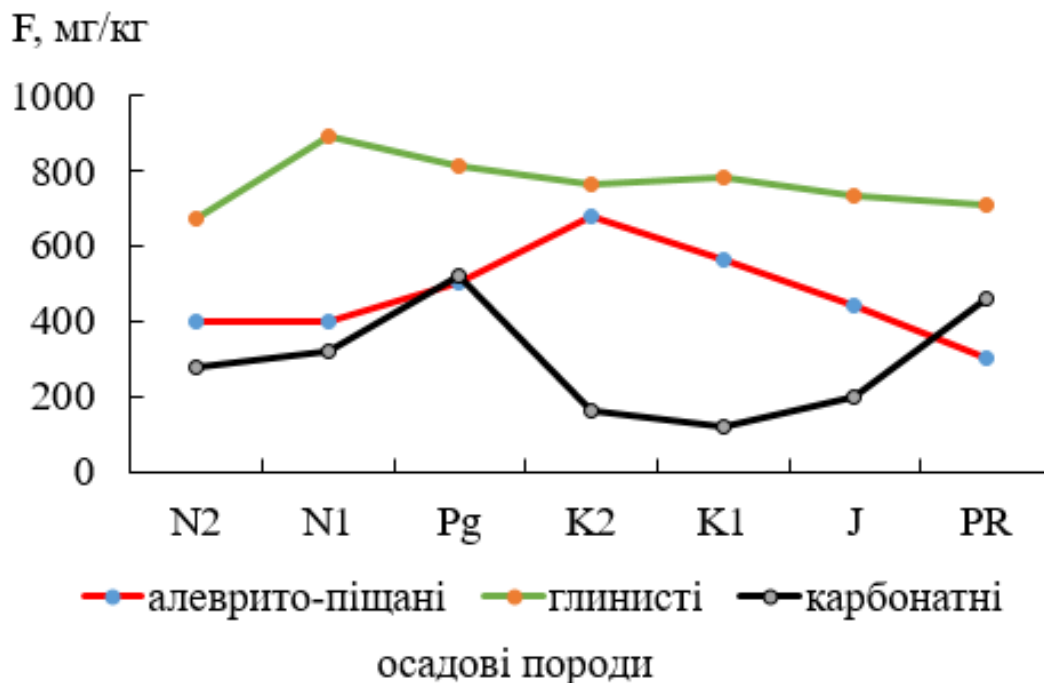

Рис. 2. Фрагмент геологічного розрізу Українських Карпат [4]

У геологічній будові Поркулецького покриву беруть участь флішеві товщі, серед яких переважають пісковики крейдового та палеогенового віку. Дуклянський покрив складається зі скиб, насунутих одна на одну в північно-східному напрямку. В геологічній будові беруть участь флішові товщі

крейдового і палеогенового віку.

Саме за складом осадових порід можна припустити вміст в них фтору [3], виходячи з існування даних в алеврито-піщаних, глинистих та карбонатних породах різного віку (рис. 3).

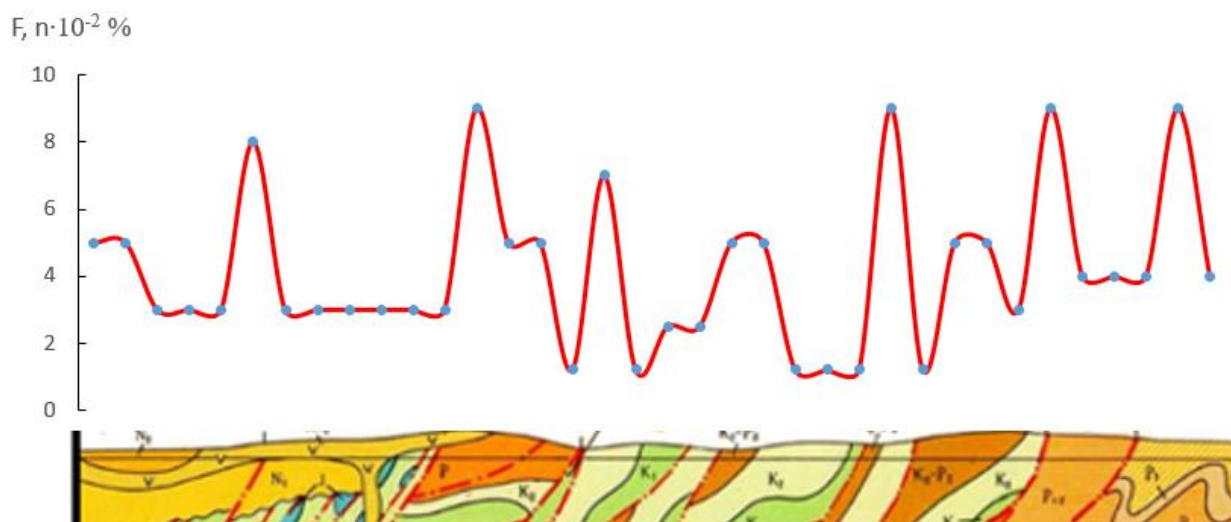

Рис. 3 . Графіки розподілу фтору в осадових породах різного складу та віку

Як можна побачити, у крейдовому періоді карбонатні породи вміщують мінімальну кількість фтору – до 200 мг/кг, в той час алеврито-піщані відклади у 2–3 разів вище – 550–600 мг/кг. Осадові породи, де переважають глинисті утворення вміщують максимальну кількість фтору – 700–1100 мг/кг.

Для побудови графіка ми користувалися даними, що було отримано нами впродовж десятиліть роботи на різних ділянках. У всіх випадках, зони тріщинуватості фіксувалися підвищеним вмістом фтору. Тому, було вирішено в графіках будувати аномалії, що перевищують фоновий вміст у породах у два рази (рис. 4).

Так, вміст фтору у породах фундаменту Закарпаття прийнято за 300 мг/кг, породах неогену (арґіліти, глини, пісковики) – 540 мг/кг, породах крейди-палеогену, де переважають масивні пісковики – 500мг/кг, у породах верхньої крейди (вапняки, пісковики, мерґелі) – 120мг/кг, нижньої крейди – 250 мг/кг.

Рис. 4. Графік вмісту фтору у породах Закарпаття (метод аналогій)

Слід зазначити, що у мармурах фтору більше, ніж у їх неметаморфізованих аналогах – карбонатах. Основна маса фтору в осадових товщах зосереджується в глинистих мінералах, що пояснюється сорбцією фтору глинистим матеріалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Жовинский Э. Я., Кураева И. В. Геохимия фтора. – Киев: Наукова думка, 1987. 156 с.
- 2 Фейерабенд П. Избранные труды по методологии науки. – Москва: Прогресс, 1986. 542 с.
- 3 Иванов В. В. Экологическая геохимия элементов. Справочник в 6 томах. Том 2. Главные р-элементы. Москва: Недра., 1994, 303 с.
- 4 Тектоническая карта Украинских Карпат. масштаб: 1:200000 / ред. Глушко В. В., Круглов С. С. Мингео УССР, 1986 г.
- 5 Мацьків Б. В., Пукач Б. Д. Пояснювальна записка. Державна геологічна карта України масштабу 1:200 000. Карпатська серія. Аркуші: Хуст, Бая-Маре, Надвірна, Вішеу-Де-Сус. – Київ.: УкрДГРІ, 2009. 188 с.

ARCHITECTURE

РОЛЬ ГАЙДЕРА АЛИЕВА В ЗАЩИТУ ПАМЯТНИКОВ АРХИТЕКТУРЫ НАХЧЫВАНИ

Гусейнова Айсель Рамизовна

"Института Архитектуры и Искусства" НАНА

Докторант

«AHR design studio»

Директор

г. Баку, Азербайджан

Введение: Гейдар Алиев играет роль в восстановлении исторических памятников. В его структуре все больше бюджетных средств выделялось на реставрацию памятников истории, культуры и осуществление археологических исследований.

Гейдар Алиев давал соответствующие указания по охране и популяризации материальных и культурных памятников, всегда совершал поездки для личного ознакомления с положением дел в автономной республике в этой области

Основной целью данной работы является исследование роли великого лидера Гейдара Алиева в защите памятников Нахчывана во время его правления.

Роль Гейдара Алиева в сохранении памятников можно увидеть в исторических памятниках, созданных основоположником нахчыванской школы зодчества Мемаром Аджами, мавзолеем Гусейна Джавида. Эти памятники являются ярким проявлением незаменимой роли вождя в защите национально нравственных ценностей Нахчыванской земли азербайджанского народа.

С юных лет он делал упор на искусство архитектуры, с желанием посвятить свою жизнь этому искусству. Гейдар Алиев, живший по незыблемым

правилам жизни, представился миру блестящей деятельностью на другом поприще. Однако, сохранив в сердце любовь к архитектуре до последнего момента, он посвятил ей часть своего времени.

Гейдар Алиев всегда изучал наши национальные ценности, опираясь на них в современной деятельности, и знакомил мир с исторической культурой Азербайджана.

Важнейшим требованием, которое он поставил перед архитекторами, было то, что архитектура Азербайджана должна соответствовать современным требованиям, но в то же время должна отражать национальные особенности. Конечно, такой подход не был положительно воспринят центральной властью, применялось давление. Однако мужество, стойкость, преданность своему народу Гейдара Алиева достойно противостояли этому давлению и явились для нас большой поддержкой в достижении поставленных перед нами целей. В целом сохранение нашего национального наследия как государственная политика началось еще во времена Гейдара Алиева.

В решении Совета Министров Азербайджанской ССР от 8 января 1974 года поставлен вопрос о планировке исторической части города Ордубад, и в первую очередь об организации археологических раскопок на территории исторического памятника Момина-хатун. отражение.

Гейдар Алиев уделял особое внимание увековечиванию имени выдающегося представителя азербайджанской классической архитектуры архитектора Аджами и сохранению его проектов для будущих поколений. В каждой поездке он посещал Мавзолей Момина-хатун и давал указания по его реставрации и благоустройству.

Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев, высоко оценив историческое значение могилы Момина Хат, сказал: «...Этому памятнику нет цены. Могила Момина Хат показывает, насколько богатой была культура Азербайджана в XII веке, в Средневековье, и какая это была великая школа зодчества. Этот памятник является архитектурной школой. равно его значение, а может быть даже большая ценность для нас в том, что он показывает

что Азербайджан древнее государство. Это показывает не только богатство архитектуры, но и насколько богата и сильна государственность».

В 1980 году великий лидер Гейдар Алиев осмотрел мавзолей Момина-хатун, построенный А. Нахчывани, и отметил: «Необходимо сохранить жемчужины аджемского искусства, обратить внимание на строительство зданий в этом стиле, широкое использование орнаментов памятников. К памятникам искусства, отражающим героическую историю нашего народа с древнейших времен до наших дней, следует относиться бережно, а их сохранению уделять особое внимание»

В 1982 году, находясь в Нахчыване в качестве первого секретаря ЦК Компартии Азербайджана, ознакомился с реставрационными работами в архитектурном комплексе Нахчывана и дал свои рекомендации. В 2003 году под эгидой Председателя Верховного Собрания Нахчыванской Автономной Республики были проведены реставрационные работы в могиле Момина Хат.

В ходе визита он обратил внимание на строительные работы в доме-музее Гусейна Джавида. В 1981 году на заседании Бюро ЦК Компартии Азербайджана 21 июля было принято историческое решение о «100-летию со дня рождения Гусейна Джавида».

Таким образом, в этом решении была предусмотрена охрана памятника Гусейну Джавиду, а также создание мемориального музея. Следует также отметить, что в 1982 году великому лидеру Гейдару Алиеву удалось привезти тело Гусейна Джавида на родину из далекой Сибири и похоронить его в Нахчыване, недалеко от дома, где родился поэт, в соответствии с исламскими

правилами. Однако продвижение Гейдара Илиева в Москву привело к незавершенности строительства мавзолея. Только во второй раз он вернулся к политическому руководству республики, работа была завершена.

В 1996 году на могиле возведен архитектурно-мемориальный комплекс, мавзолей. Автором мавзолея является заслуженный архитектор Расим Алиев, а скульптором – народный художник Омар Эльдаров.

В 1996 году по просьбе ее дочери Туран могила жены Гусейна Джавида Мишкиназ была привезена из Баку, а могила его сына Эртогрула Джавида была привезена к могиле Джавида из Нахчывана и помещена в усыпальницу мавзолея. Спустя годы он был похоронен в склепе в Туран-Ханум. Гейдар Алирза оглу Алиев лично участвовал в открытии мавзолея. В 2022 году Ильхам Алиев, сын великого лидера, подписывает Указ о праздновании 140-летия со дня рождения поэта-драматурга. Согласно распоряжению, после реставрации дома-музея Джавида и мемориального комплекса ведутся ремонтно-реставрационные работы на памятнике-могиле писателя, величественно возвышающемся в городе Нахчыван. Ремонтно-восстановительные работы проводятся строителями Нахчыванского городского управления Государственного комитета по градостроительству и архитектуре Нахчыванской Автономной Республики

В целом мавзолей состоит из верхней части и свода. Этот комплекс расположен напротив одноэтажного дома, в котором жил Гусейн Джавид и который превращен в музей. В ходе строительства были снесены все старые постройки, территория расчищена, а по проекту архитектора в центре был разбит небольшой парк, где должен был быть возведен обращенный на юг

мавзоль Аразы. Архитектура мавзолея основана на традициях Аджамии Нахчывани, Нахчыванской архитектурной школы и современной транскрипции этих традиций. Фасад мавзолея выполнен из белого мрамора. Благодаря звездчатому решетчатому орнаменту поступающий естественный свет полностью освещает свод на стилобате изнутри. Поднявшись по лестнице на верхнюю площадку стилобата, можно увидеть усыпальницу, надгробную плиту и сундук, находящиеся на нижнем этаже под стеклянным колпаком. По оси стеклянной крышки расположена ниша, в которой находится беломраморный бюст Гусейна Джавида работы Омара Эльдарова. Эти шаги – яркое проявление любви и уважения великого лидера и его преемников к творчеству Джавида, его наследию, правильной оценки места и роли Джавида как литературной идеи.

PEDAGOGICAL SCIENCES

SOCIO-ECONOMIC ASPECTS OF PREPARING HIGH SCHOOL STUDENTS FOR WORK IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE PRODUCTION

Chubar Vasyl Vasylovych

Candidate of Pedagogical Sciences

Associate Professor

Hubar Vladyslav Hryhgorovych

Zybina Anastasiia Oleksiivna

Lisnicha Iryna Andriivna

Studenty

Volodymyr Vynnychenko

Central Ukrainian State University

The city of Kropyvnytskyi. Ukraine

Introductions. The relevance of Ukraine's innovative path of development is beyond doubt, as only innovations can bring it to a new level of economic and technological development. Accordingly, the modern Ukrainian economy needs significant modernization. The old production technologies it possesses have a negative impact on the competitiveness of domestic products, and the lack of specialists capable of developing the latest technologies makes it difficult to solve these problems.

Accordingly, it is education, which is the basis of the intellectual, cultural, spiritual, social and economic development of society and the state, that should contribute to solving these problems. Because it provides a purposeful process of mastering systematized knowledge, in particular about production, the result of which is the intellectual, social and physical development of the young generation.

For this purpose, a holistic system must be formed and developed for high school students in modern general educational institutions universal competences, as

well as experience of practical independent activity and personal responsibility in all spheres of social practice. In this context, institutions of general secondary education face important socio-economic problems regarding the formation of important competencies among graduates. In particular, the ability to independently make decisions, optimally adapt to the changing conditions of the economic environment, independently think critically, use the acquired design and technological competencies.

Currently, the problem of training qualified personnel for all branches of production is becoming quite urgent and requires a solution. The essence of the problem is that production needs workers who are ready to work in conditions of rapid changes in technological processes and the introduction of the latest technologies into production. We will dwell on a separate aspect of the specified problem.

The aim of the work. The goal of the work is to find ways to improve the implementation of aspects of the socio-economic problem regarding the preparation of high school students for future work in the conditions of innovative production.

Materials and methods. One of the most important tasks of a modern school is the formation of competencies in schoolchildren, which allow them to find solutions to various problems in a dynamically developing society. Therefore, the specificity of a modern school should be manifested in the fact that it not only equips students with knowledge, but also actively forms the skills of creative work in the conditions of an innovative economic and technological environment. After all, the current stage of the scientific and technical revolution is characterized by an avalanche-like development of the latest technologies: energy- and resource-saving, scientifically saturated, miniature, ecologically clean, etc.

In addition, market relations dictate the need to change the purpose and tasks of specialized training of high school students in institutions of general secondary education. Market relations strongly deny equality in the economic sphere, in particular, whoever possesses the best potential, whether it concerns mental abilities, competence or professional skill, has the right to count on adequate living conditions.

Accordingly, market competence, culture and other manifestations of business qualities of high school students should be the result of their specialized training. Their personal qualities, which were not previously demanded by society, namely a sense of personal responsibility, entrepreneurship, independence, etc., acquire special significance. In addition, it is necessary to form competences in high school students, which are necessary for the scientific and technological future. economic and environmental justification of each device, technological solution, etc. Accordingly, their practical actions in the process of implementing educational projects should always include their scientific and technical justification and ecological and economic analysis.

Conversely, every technical project, every economic decision must be supported by appropriate technological support taking into account environmental safety. Thus, in modern conditions, the task of creating the necessary and sufficient organizational and pedagogical conditions that will contribute to mastering basic technological and socio-economic competences by high school students becomes urgent. After all, they are the basis of high-quality, productive activity of a specialist of any specialty in the conditions of functioning of modern innovative production.

To solve this task, we highlight the competencies of high school students, which form the core of their future knowledge of innovative production, economics, the basics of technology, and entrepreneurial activity. We include such competencies as:

- technological competence, which is based on activity-oriented training and is aimed at forming the ability to solve economic and technological problems arising in the process of technological activity by involving knowledge, skills, and own experience;

- subject competence, which is based on a system-personal approach and is aimed at forming the ability to critically assess social economic conditions of human life and its social, legal, technical, ecological and ethical aspects from the point of view of the individual, enterprise, state, national and world economy;

- social competence, which is formed through specialized training using active

methods and is aimed at forming a sense of social responsibility, one's own position as a citizen and the ability to actively participate in social processes.

We believe that the tasks of specialized training of high school students should include:

- formation of a holistic view of modern innovative production, the role of technology, design and technology in the development of society; students gaining experience in the implementation of technological activities, partnership interaction and a valuable attitude to labor traditions;

- formation of technological knowledge, abilities and skills of students;

- introducing students to traditional, modern and promising materials processing technologies, decorative and applied arts;

- implementation of students' abilities and interests in the field of design and technological activity and technical creativity;

- creation of conditions for self-realization and professional self-determination of each student;

- mastering the skills to evaluate one's own results and the level of development of key technological competencies.

Solving these tasks can be successful only in the conditions of a practice-oriented educational environment of an educational institution. In which, during the educational process, high school students are taught technologies at the theoretical and practical level, and they acquire the necessary project and technological competencies. Various forms of organization of the educational process are used to teach technology to high school students. In particular, individual, group (homogeneous and heterogeneous), brigade, link, which contribute to the formation of the ability to work in a team and communicative competence. Interviews, practical works, assessments, seminars, discussions, debates on the theory of technological processes are also used.

In addition, systematic monitoring of the progress of assimilation and consolidation of competences regarding the technologies being mastered is carried out. Feedback, systematic diagnosis of training results are necessary, since

specialized training requires timely adjustment of the performance of technological operations by high school students. Interviews on the theory of technological processes have great opportunities for this. During preparation for them, the technology teacher familiarizes high school students with the issues to be discussed in advance and advises them. Pupils prepared answers to questions, and while answering them compared theoretical information with personal practice, which contributed to the qualitative mastery of technologies. The interview was conducted in the form of free communication.

The technology teacher asked questions, the students voluntarily answered them, complemented each other, and exchanged opinions. At the end, the teacher analyzed the progress of the conversation, the level of activity of the high school students and gave grades, because it is important for students to see their real successes and shortcomings, to know how their practical activity is evaluated as a whole. Such an educational process was clearly organized and contributed to a better consolidation of competences and stimulated high school students to engage in cognitive activities.

It is expedient to introduce various auxiliary forms into the professional education of high school students: electives, circles, sections of rationalizers, experimental student laboratories, design bureaus. Wide use of auxiliary forms allows students to be involved in free, creative activities, which are needed in the conditions of scientific and technical progress, computerization, complex mechanization and automation of production.

Results and discussion. In recent years, a lot of attention has been devoted to the socio-economic problem of preparing high school students for employment in the conditions of innovative production. The problem was studied by A. Amend, A. Gorchynska, V. Kremen, N. Nikandrov, A. Salamatov, V. Sydorenko, and others. The scientists noted that modern innovative production requires the creation of fundamentally new conditions for the formation of socio-economic knowledge and technological skills in high school students, which are necessary for future work. They offer students to perform various tasks related to the implementation of

educational projects. Determining the problematic nature of this area of educational activity of educational institutions, scientists note that the limiting factor in this case is a complex of very difficult socio-economic tasks:

- the limitation of the technological base of specialized training, which makes it difficult for high school students to get acquainted with the world of professions and the requirements of the modern labor market;

- the impossibility of providing schoolchildren with the opportunity to master initial professional skills and abilities from a wide range of competitive specialties, etc.

At the same time, other scientists, determining the socio-economic aspects of preparing high school students for work in the conditions of innovative production, note practically oriented training, i.e. specialized training and professional orientation of the younger generation to work in the conditions of innovative production and market relations. For this, the appropriate implementation of the educational process is necessary, during which students have ample opportunities to show themselves in practical activities. In the process of which, their theoretical knowledge, ability to design, construct, model, program, and the ability to obtain a finished product will be required.

Conclusions. Thus, there can be no doubt that the socio-economic aspects of preparing high school students for future work in the conditions of innovative production are relevant, but at the same time, from the point of view of their practical solution, they are quite complex.

The situation in which our state is located does not contribute to the fact that this problem is finally solved now at the general national level. At the same time, its relevance imposes on the heads of educational institutions, pedagogical teams of educational institutions the responsibility for preparing high school students to participate in future labor activities in the conditions of innovative production. Accordingly, there is a need for educational institutions to create a coherent, interrelated cycle of training high school students in the basics of technology in the direction in which the educational institution is able to provide them with full-fledged

technological training. At the same time, the chosen direction must be coordinated with all subjects of the educational process, as well as meet the needs of the economy and industry.

At the same time, heads of educational institutions should involve business entities in this process and, based on these contacts, create a full-fledged system of specialized training. According to the authors of the article, this path in the current socio-economic conditions is promising and well-founded and will ensure the formation of high school students with the necessary level of technological readiness for future work in the conditions of a modern innovative environment.

DEVELOPMENT OF SPEAKING COMPETENCE IN ENGLISH LISTENING OF 2ND YEAR STUDENTS IN THE PROCESS OF INDEPENDENT WORK WITH AUTHENTIC VIDEO MATERIALS

Haieva Polina Oleksandrivna

DOI <https://orcid.org/0000-0002-2017-3430>

Lecturer of the Department of Humanities

National Technical University of Ukraine

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Kyiv, Ukraine

Currently, the urgency of organizing independent work of students in the conditions of distance learning in Ukraine, caused by the pandemic, has increased due to the war. Since the beginning of the war, distance learning has become the main option for access to knowledge, and universities are trying to adapt their work to new conditions during the pandemic. As for the trends in the organization of distance learning in educational institutions under martial law, students and teachers often do not have the conditions for conducting classes (stable Internet connection, computers, a separate room, etc.). Many universities have implemented unified platforms (based on the Moodle tool) and learning tools (the so-called LMS - learning management system), which allows to simplify the educational process and organize independent work with the support of the teacher [3].

The basis of the educational process in the conditions of distance learning is the purposeful and clearly controlled intensive independent work of the student, who can study in a convenient place at a convenient or safe time, having only a smartphone with him. Under the independent work of students, some scientists understand any active activity of students organized by the teacher, aimed at fulfilling the set didactic goal [4, p. 336].

The main problems of organizing independent work were revealed by scientists: V. M. Vergasov, M. I. Sychova and others. Scientist P. I. Podkasisty believes that independent work is a specific pedagogical means of organizing the independent activity of students in the educational process, which should include the

method of educational or scientific knowledge and which occurs without the guidance of a teacher, although it is directed and organized by him. Independent work requires that students use previously acquired knowledge, known work methods, perform many cognitive tasks and gain some experience in self-management of their educational activities.

We will present a set of exercises for the development of speaking competence in listening of 2nd year students with an authentic video source "15 Things You didn't know about Vincent Van Gogh" [1], which we selected for the stage of work on the topic of Culture. When selecting video material, we use Internet sources, which allows us to constantly expand and update the bank of educational audio-visual materials of the educational and methodological complex. In our case, it is a video clip from the You Tube channel, which takes into account the levels of students' training. Valuable advantages of the You Tube platform are the ability to slow down the message and use subtitles if the student needs it.

For students' independent work, we suggest using the MOODLE electronic learning platform, where you can conduct independent listening training.

The video material corresponds to the level of language proficiency of the students, is relevant to the topic being studied, and the vocabulary. The pace of speech messages at this stage is natural for the native speaker. The number of presentations can be chosen independently by students, depending on the need.

The choice of this video clip for work on the generalization and systematization of knowledge on the topic is justified by the following factors:

- 1) the film is an authentic modern audio-video material that demonstrates both linguistic and non-linguistic realities of the English-speaking environment;
- 2) texts convey modern and general educational information on a given topic, which increases the interest and attention of students;
- 3) non-verbal means of communication, the presence of which characterizes any natural and not artificially created speech act;
- 4) rich linguistic material.

The purpose of the exercises is to develop speaking competences in listening,

listening skills and abilities that ensure understanding of what is heard due to the counter internal activity of the student.

Pre-text stage (previewing). Considering the research of S.I. Shevchenko and I. Y. Halimon, which are described in detail in point 1.3, where the shortcomings of the accompanying questions that students receive at the pre-text stage are proven, as they limit the focus of attention, preventing them from independently distinguishing the main and secondary points in the text, we exclude the pre-text stage and immediately offer a full viewing of the video clip, which, in our opinion, will allow students to focus on the main information that corresponds to the set goal of developing speaking competence in listening [2].

Demonstration stage (while-viewing), or viewing stage. Since the film is informative, the structure of the video consists of 15 parts, and each fragment contains a lot of meaningful and linguistic information that should be paid attention to and processed during the tasks, we recommend that students divide the viewing into fragments and organize the work in such a way that they do not overload the RAM without interfering with the perception process. The optimal volume of a speech message for second-year students is from 5 to 10 minutes, as it does not exceed the ability to retain information and allows developing predictive skills at the text level. This division of work is taken into account in the exercises for the video clip.

- *The film You are going to watch today is «15 Things You didn't know about Vincent Van Gogh» to have an education and knowledge of the most important and significant individual in the world culture through the years. Please follow this link. Look carefully once time, if necessary, repeat the attempt and watch the video again. Enjoy watching [1].*

The final stage (post / after-viewing). Taking into account the independent, non-auditory form of learning and the content and technical characteristics of the selected video source, we offer receptive and reproductive exercises for the development of speech competence of students of higher education institutions to control the understanding of what they have heard. Since the video plot is

thematically divided into 15 parts, the proposed exercises will be developed for each plot separately and combined relative to the conventional story in the video into one point, which structures and facilitates the work of students.

Systematic extensive listening of interesting and meaningful foreign language authentic video materials will contribute to the intensification and optimization of students' learning, since such listening will not overload them, will increase motivation, will contribute to independent organization and improvement of listening mechanisms, and will also provide preparation for classroom listening. In order to develop the speaking competence of language higher education students, we recommend using and developing extensive listening as a method of teaching foreign languages in the conditions of distance learning in Ukraine.

REFERENCES

1. «15 Things You didn't know about Vincent Van Gogh» YouTube. [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://www.youtube.com/watch?v=ZaynGNXAIJ0&t=658s&ab_channel=Alux.com
2. S. I. Shevchenko, I. Y. Halimon, the result of trial training of autonomous listening for future teachers. *Innovative pedagogy*. 2020, No. 21, pp. 146-149.
3. State Education Quality Service of Ukraine (2022). All-Ukrainian survey on trends in the organization of distance learning in educational institutions under quarantine conditions in the 2nd semester of the 2021/2022 academic year. https://new.sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/07/ANALITCHNA-DOVIDKA_vesna_2021-1.docx
4. Tarnapolskyi O. B., Kabanova M. R. *Methodology of teaching foreign language speech activity in a higher educational institution: teaching manual*. Kyiv: INKOS Firm, 2006. 248 p.

МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У РОБОТІ З БАТЬКАМИ ВИХОВАНЦІВ

Беспалько Ганна Михайлівна

асистент

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

Вступ. Сучасні тенденції в освіті вимагають великої гнучкості та динамічності в організації не тільки навчального-виховного процесу а й дієвих методів співпраці з родинами дітей. Процес інформатизації, який відбувається в освіті, передбачає формування інших методологічних основ, розробку нових інноваційних методів залучення батьків до співпраці з педагогами.

Сьогодні, знаходячись у новому інформаційному просторі батьки отримують інформацію з різних медіа джерел: преси, радіо, телебачення, інтернету. Різноманітна медіаінформація розширює знання батьків щодо особливостей розвитку дитини, формує точку зору щодо виховання, сприяє підвищенню педагогічної культури, розвиває медіакомунікативну обізнаність, та стає джерелом формування позитивної мотивації до співпраці з вихователями.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та висвітлити практичне застосування медіаосвітніх технологій у роботі з батьками вихованців.

Матеріали та методи: теоретичний аналіз наукових літературних джерел, освітніх програм для виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми; аналіз застосування методичних підходів і педагогічного досвіду щодо використання медіаосвітніх технологій для співпраці з родинами вихованців.

Результати та обговорення. Дитина є невичерпним джерелом життєвих успіхів, емоційних стимуляторів для дорослих. Ледь з'явившись на світ, вона значно розширює горизонти для своїх батьків, вносить у їхнє життя багато нового. Підростання, дорослішання дитини потребує нових знань, виховних

умінь і навичок дорослих, реалізації своєї соціальної ролі на більш високому рівні. Виховуючи дитину, батьки самі повинні постійно розвиватись, підвищувати свою педагогічну культуру.

Співпраця дошкільного закладу та сім'ї передбачає наявність у батьків відповідальності, а у вихователів — сімейно центрованої педагогічної діяльності, в основі якої є дитина. Саме ефективність партнерських стосунків і гармонійний вплив з боку сім'ї та педагогічного колективу забезпечують процес самопізнання й самоствердження дитини, реалізацію творчого потенціалу особистості в життєвій перспективі.

Аналіз наукових літературних джерел, освітніх програм, перспективних планів роботи закладів дошкільної освіти з родинами вказує на досвід використання традиційних форм взаємодії та пошук нових акцентів і нюансів їх застосування, а також виважене впровадження медіаосвітніх технологій [1, 4].

Медіаосвітні технології спрямовані на підготовку особистості до результативної взаємодії з сучасною системою мас-медіа, що включає в себе як традиційні, так і новітні медіа. Друковані видання (книги, журнали, газети), кінематограф, телебачення, радіо – традиційні медіа. Мобільний зв'язок, інтернет, комп'ютерні технології належать до новітніх медіа. Широкий доступ до інформаційних технологій дає батькам можливість отримання та передачі інформації і викликає необхідність медіаграмотності для створення власного медіаконтенту [3].

Питання формування медіа-освіти розглядаються у наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених: І. М. Дичківської, І. К. Хижняк, І. М. Чемерис, М. Simonson, М. Collins та ін. [5, 6].

Розглянемо медіаосвітні технології, які б стимулювали батьків вихованців до пізнавальної діяльності і активної співпраці з педагогами:

- аудіовізуальні технології (audiovisual technologies) – сукупність засобів, що забезпечують здійснення збору, зберігання, переробки та передачі аудіовізуальної інформації;
- аудіовізуальні навчальні технології (audiovisual educational

technologies) – сукупність методів, що забезпечують застосування аудіовізуальних засобів для досягнення педагогічних цілей;

- інформаційні технології (informational technologies) – сукупність математичних і кібернетичних методів, технічних засобів збору, зберігання, переробки та передачі інформації;

- інформаційні навчальні технології (information educational technologies) – сукупність засобів телекомунікаційного зв'язку, сучасної комп'ютерної техніки, що забезпечують інтерактивний, програмно методичний супровід сучасних технологій навчання;

- інформаційно-комунікаційні технології – ІКТ (information and communication technologies-ICT) – сукупність різних методів та засобів збору, зберігання, обробки і розповсюдження цифрової, текстової, графічної та звукової інформації;

- комунікаційні технології (communication technologies) – сукупність технологій, які забезпечують доступ до інформаційних ресурсів;

- комп'ютерні технології навчання (computer educational technologies)

- сукупність методів використання комп'ютерної техніки, засобів телекомунікаційного зв'язку та інтерактивного програмного продукту для досягнення педагогічних цілей;

- медійні технології навчання (media educational technologies) сукупність різних методів із застосуванням медіа для досягнення педагогічних цілей;

- мультимедійні технології (multimedia technologies) – комплекс апаратних і програмних засобів, що дозволяють використовувати найрізноманітніші середовища, такі як графіка, анімація, звук, відео [2].

В останні роки одне з провідних місць починають займати електронні книги, а форми спілкування з батьками здійснюється за допомогою гаджетів і комп'ютерів. За допомогою аудіо та відеоматеріалів батьки мають можливість ознайомитись з світлинами, що відображають перебіг дня дитини в дошкільному закладі.

Інтернет дає змогу батькам і педагогам поповнити свої знання необхідною інформацією про методи батьківства, методи впливу на дитину, мотивує враховувати точку зору дитини. В освітній програмі «Дитина» інформативно-комунікаційні форми взаємодії з батьками рекомендують використовувати, однак наголошують, що «ніяка техніка не замінить живого спілкування» [4].

Доцільність використання медіаосвітніх технологій сприяє активізації батьків вихованців, формуванню в них таких мотиваційних вмінь, як: розвиваючі, стимулюючі, спонукальні, пошукові, експресивні [6]. Розвиваючі мотиваційні вміння батьків реалізуються через інформаційно-просвітницькі форми взаємодії: «Батьківське віконечко», «Родинний кейс» розміщеними на електронній Padlet-дошці чи у тематичній хмарі на Google-диску.

Стимулюючі мотиваційні вміння виражаються в участі батьків у проектах, майстер-класах, дискусіях, дослідженнях та опитуваннях.

Спонукальні мотиваційні вміння реалізуються у різних групових формах та інтерактивних формах взаємодії, таких як перегляд фільмів, прослуховування аудіозаписів, дискурсах.

Пошукові мотиваційні вміння формуються за допомогою завдань («Батьківський дайджест», Онлайн-книгарня), пов'язаних із пошуком в Інтернеті необхідної інформації, що стимулює пізнавальний інтерес.

Експресивні мотиваційні вміння заохочують виражати особистісні якості та емоції. Для реалізації експресивної функції доцільно використовувати творчі форми взаємодії з використанням аудіо та відеоматеріали, організувати брейн-ринги, рольові ігри, круглі столи, які дають змогу батькам виразити свою точку зору, емоції та почуття.

Висновки. Таким чином, зміцнення й розвиток тісного зв'язку й взаємодії різних соціальних інститутів забезпечують сприятливі умови для життя й виховання дитини, закладають фундамент гармонійної особистості. Застосування медіаосвітніх технологій у роботі з батьками вихованців є ефективним засобом психолого-педагогічної просвіти батьків, розширює

формат взаємодії з родинами та сприяє формуванню позитивної мотивації до співпраці з педагогами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. Навчальний посібник. Київ. Академвидав. 2004. 352 с.
3. Nosenko, Yu., Matyukh, Zh.: The Implementation of Multimedia Technology in Ukrainian Inclusive Pre-school Education. In: 13th Int. Conf. ICTERI, pp. 459-466. CEUR Workshop Proceedings, Kyiv (2017). – Режим доступу: <http://ceur-ws.org/Vol-1844/10000459.pdf>
4. Програми розвитку дітей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej>
5. Чемерис І.М. Медіаосвіта за кордоном: теорії медіаосвіти та коротка історія розвитку. Вища освіта України. 2006. № 3. С. 104-108.
6. David Yun Dai. Motivation, Emotion, and Cognition: Integrative Perspectives on Intellectual Functioning and Development. Lawrence Erlbaum Associates: Mahwah, NJ, 2004. 45p.

УДК: 37.0

РОЗВИТОК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ НА УРОКАХ АСТРОНОМІЇ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вернидуб Оксана Михайлівна,
науковий співробітник
відділу роботи з обдарованою молоддю,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0003-1925-0491

Анотація. Розвиток інформаційних технологій, особливо в області мультимедіа, віртуальної реальності і глобальних мереж, створили умови для радикальних перетворень з погляду методів, інформаційного змісту, освітнього простору, які переживає сучасна глобальна система освіти.

Започатковані інноваційні перетворення в сучасній освіті, пов'язані з компетентнісно орієнтованим підходом до навчання, що заснований на оволодінні засобами безперервного самостійного набуття нових знань, який розвиває здібності та уміння учнів адаптуватися до складних, швидкоплинних і непередбачених ситуацій.

Ключові слова: Концепція Нової української школи, заклад освіти, уроки астрономії, розвиток компетентностей, обдаровані учні.

Вступ./Introduction. В освітньому процесі українських закладів освіти важливого значення надається зростаючому розмаїттю джерел знань та розширенню доступу до них, що відкриває додаткові можливості для успішного навчання учнів. Останні події, які відбуваються в країні сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою стала концепція навчання протягом усього життя (Lifelong Learning). Навчання стає основною діяльністю учнів протягом усього життя, що мотивується швидкістю та різноманіттям змін.

Астрономія - одна з найдавніших наук, що зародилась із практичних потреб людини й бажання пізнати довкілля. У наш час на підставі астрономічних досліджень значною мірою формуються принципи пізнання матерії і Всесвіту, найважливіші наукові узагальнення. Сучасна астрономія наука про небесні світила, про закони їхнього руху, будови і розвитку, а також про будову і розвиток Всесвіту в цілому, є однією із важливих складових природознавства (нині вона є всехвильовою, експериментальною й еволюційною наукою).

Головною метою вивчення астрономії в закладах загальної середньої освіти є формування загальнокультурної компетентності учнів, наукового світогляду та основ системи знань про методи й результати вивчення законів руху, фізичної природи, еволюції небесних тіл та Всесвіту в цілому.

У кожному космічному явищі і процесі можна спостерігати прояви основних, фундаментальних законів природи. Невпинно зростає практична значимість астрономічних досліджень, що суттєво сприяють розвитку фізики, хімії, інших природничих наук, техніки й енергетики. Зв'язок астрономії з іншими науками, її вплив на розвиток культури і технологій є складним і багатограним.

Основні завдання вивчення астрономії ґрунтуються на вимогах Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, Концепції Нової української школи, оскільки під час навчання астрономії випускники закладів освіти мають: знати облік часу й календарі, орієнтуватися на місцевості за допомогою небесних світил, уміти пояснювати явища добового й річного руху небесних тіл; розуміти причини сонячних і місячних затемнень, появи комет і метеорів, знати будову Сонячної системи; знати, які небесні тіла складають Всесвіт і чим вони відрізняються (планети, планетні системи, зорі, скупчення зір, галактики, скупчення галактик), знати в загальних рисах про походження Сонячної системи, Всесвіту та якими методами й засобами ведуться астрономічні дослідження з поверхні Землі й за межами земної атмосфери.

Видатний вчений М. Коперник зазначав, що «філософи шляхом надзвичайної досконалості неба називали його видимим божеством, а тому, якщо оцінювати «достойність наук» у залежності від того предмета, який вони досліджують, найвидатнішою буде астрономія. Саме вона, безперечно є главою шляхетних наук і найбільш гідним заняттям вільної людини, діяльність якої ґрунтується на розрахунках математичних наук, оскільки це є відволіканням «звільняється» від пороків і спрямовується до кращої, неймовірно значної насолоди, яку вона надає розуму».

Ціль роботи./Aim. Організуючи освітній процес, учителю необхідно використовувати різні методи, зокрема, словесні (навчальна лекція, розповідь, бесіда тощо), наочні (використання приладів і моделей, аудіовізуальні засоби навчання) та практичні заняття (вправи, спостереження) та пам'ятати, що компетентісно зорієнтоване навчання передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення й розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, наявні неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причино наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності - здатності діяти в конкретних умовах і досягти результату.

Ключовими поняттями в системі параметрів «компетентісної моделі освіти» є «компетентність» та «компетенція», які останнім часом активно вивчаються в наукових дослідженнях.

Поняття «компетентність» запозичено із західної педагогічної лексики й до недавнього часу є предметом дослідження різних міжнародних організацій, які розробляють власні рекомендації щодо її формування. Здебільшого компетентність розглядається як «спроможність особистості сприймати й відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, кваліфіковано здійснювати діяльність у певній виробничій галузі, виконувати завдання або роботу».

Практичні роботи, включені в програму закладів загальної середньої

освіти, мають для курсу астрономії важливе значення, як і лабораторні роботи в курсах інших природничих наук. Уміння, сформовані під час виконання практичних робіт, дозволять учневі: застосовувати на практиці різні астрономічні методи; опанувати елементи проведення науково-дослідної роботи; співвідносити результати практичної діяльності з теорією; використовувати на практиці міжпредметні зв'язки. Розв'язування задач, особливо типових, має сприяти закріпленню вивченого матеріалу, демонструвати єдність астрономії з математикою та іншими предметами природничого циклу. Особливо важливим для курсу астрономії є проведення спостережень небесних світил. Астрономічні спостереження можна проводити впродовж усього навчального року, оскільки на уроках астрономії в умовах реалізації Концепції Нової української школи практична частина та розв'язування задач є обов'язковими й нерозривними її складовими.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проблема формування та розвитку компетентностей учнів ґрунтовно досліджена на рівнях загальних положень впровадження засад компетентної освіти у навчальний процес (І. Бех, С. Гончаренко, В. Краєвський, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, І. Родигіна, О. Хуторський, С. Шишов та ін.), організації освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти (К. Баханов, Ю. Галатюк, І. Зязюн, О. Іваницький, О. Пінчук, М. Степаненко, В. Шарко та ін.), формування та розвитку ключових та фізичної компетентностей (П. Атаманчук, Н. Бібік, Л. Благодаренко, С. Величко, Н. Єрмакова В. Заболотний, К. Крутій, О. Лебедев, М. Мартинюк, В. Мендерецький, Л. Петухова, М. Садовий, М. Шут, та ін.).

Організовуючи освітній процес, учителю варто враховувати особливості викладання фізики в 11 класах за навчальними програмами (наприклад, авторського колективу під керівництвом В. Локтева). Програми орієнтовані на формування основних компетентностей у природничих науках і технологіях, а також ключових компетентностей (математичної, інформаційно-цифрової, уміння вчитися впродовж життя тощо).

Зазначене передбачає приділення головної уваги не запам'ятовуванню певного матеріалу, а глибокому розумінню законів природи та вмінню застосовувати ці закони. Саме тому основну частину уроку слід використовувати для наведення прикладів фізичних явищ у природі та побуті, пояснення фізичної суті явищ, аналізу прикладів їхнього застосування в техніці, медицині, будівництві тощо, розв'язування якісних і кількісних задач.

Сутність компетентнісного підходу до навчання, реалізується на практиці шляхом впровадження сукупності загальних принципів визначення цілей, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу й оцінки освітніх результатів, пов'язаних з наступними положеннями, а саме:

- освіта потрібна для життя, для успішної соціалізації в суспільстві і особистісного розвитку людини;
- сутність освіти полягає у розвитку в учнів здатності самостійно розв'язувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є й власний досвід учнів;
- зміст освіти представляє собою дидактично адаптований соціальний досвід розв'язання пізнавальних, світоглядних, моральних та інших проблем;
- організація освітнього процесу полягає у створенні умов для формування у суб'єктів навчання досвіду самостійного вирішення пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем пов'язаних зі змістом освіти;
- оцінювання результатів навчальних досягнень потрібне перш за все учням для забезпечення можливості самим планувати власні освітні результати й удосконалювати їх у процесі самонавчання;
- власна мотивація і відповідальність учнів за отримані результати навчання мають виступати стимуляторами під час вибору різноманітних форм самостійної діяльності учнів;
- система управління компетентнісним навчанням передбачає делегування частини повноважень учням і батькам, а також залучення їх до

управління навчальним процесом та оцінювання його результатів;

- оцінка освітніх результатів здійснюється шляхом аналізу рівнів освіченості, досягнутих учнями на певному етапі навчання.

Під час вивчення нових питань учителю на уроці астрономії слід якнайширше спиратися на вже вивчені розділи фізики та на аналогії між різними явищами та фізичними величинами (наприклад, застосування аналогії між механічними та електромагнітними явищами полегшує вивчення електромагнітних коливань і хвиль, дозволяє учням краще розібратися в природі цих явищ).

Висновки./Conclusions. Компетентнісний підхід передбачає освоєння учнями різного роду вмій, що дозволять їм у майбутньому діяти ефективно в ситуаціях особистого, професійного й суспільного життя. Особливе значення надається вмінням, що дозволяють діяти в нових, невизначених, проблемних ситуаціях, для яких не можна заздалегідь напрацювати відповідних способів розв'язання проблем, а саме тим, які розглядаються на уроках астрономії. Вчителю потрібно знаходити час в ході розв'язування подібних ситуацій і досягати необхідних результатів у роботі з учнями.

Уроки з астрономії в закладах загальної середньої освіти мають супроводжуватись показом добре ілюстрованих наочних засобів викладання, а також екскурсіями до обсерваторій і планетаріїв, де це можливо.

Відтак, складовими навчальних досягнень учнів з курсу астрономії є не лише володіння навчальною інформацією, а й її відтворення, вміння знаходити потрібну інформацію, аналізувати її та застосовувати в межах програмних вимог до результатів навчання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Крячко І. П. (2013). Астрономічні бази даних для науки й освіти. Методичний посібник. К. : Наше небо, 60 с.

2. Крячко І. (2013). Нове в астрономії : книга для вчителя та учня. К. : Шкільний світ, 104 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).

3. Кузьменков С. (2011). Актуальні проблеми астрономічної освіти. *Фізика та астрономія в школі*. № 7. С. 27–32.

4. Пришляк М. П. (2011). Астрономія 11 кл.: підручник для загал. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень / за заг. ред. Я. С. Яцківа. Х.: Вид-во «Ранок», 160с.: іл.

ВИХОВНІ ІННОВАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЇ «ПЛАСТ»

Внукова Ольга Миколаївна,

канд. пед. наук, доцент,

Горбач В'ячеслав Ігорович,

студент,

Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. За останнє століття світ стрімко змінився і продовжує розвиватися в усіх напрямках. Оскільки нові виклики потребують сучасних методів їх вирішення, суспільство освоює інноваційні методи та підходи до навчання та виховання задля покращення якості освітнього процесу. І це стосується не тільки шкіл та закладів професійної чи вищої освіти, а і громадських організацій, які спрямовані на виховання молоді. Однією з них є «Пласт» Національна скаутська організація України. Соціально-педагогічну діяльність сучасних громадських молодіжних об'єднань в Україні досліджував Поліщук Ю. Й., історію українського скаутського руху – Сич О., зокрема, періодів: 1911 -1944 рр. – Окаринський В. М., 1911-1939 рр. – Савчук Б. Питання виховання особистості у «Пласті» були предметом вивчення Ждановича Ю., Алексеєнко Т., Старосольського Ю., Тисовського О. Але не достатньо уваги приділено інноваційним аспектам у виховній діяльності «Пласту» на сучасному етапі.

Мета роботи. Метою нашого дослідження є розгляд інновацій у виховній діяльності Національної скаутської організація України та можливість їх застосування у процесі патріотичного виховання студентів.

Матеріали та методи. У дослідженні нами було використано методи аналізу історичної та педагогічної літератури, зокрема щодо педагогічних інновацій та історії діяльності «Пласту», твори засновників та наставників «Пласту»: П. Франка, І. Чмоли, О. Тисовського, Ю. Старосольського, І. Боберського та ін., документи організації (статут, положення, методичні рекомендації та розробки), спостереження, бесіди, порівняння.

Результати та обговорення.

Інновації – це нові та креативні способи створити цінність шляхом виробництва нових товарів та створення нових послуг, нових бізнес-моделей або процесів [1]. Інновації на сучасному етапі розглядаються переважно не просто як технічні винаходи і наукові відкриття, а плід людської креативності, який допомагає оптимізувати той чи інший процес. Інновації в освіті підвищують якість освіти, роблять цікавішими процеси навчання та виховання.

Яскравий приклад інноваційного підходу до виховання особистості на сучасному етапі демонструє Національна скаутська організація України «Пласт», яка базується на традиціях українського козацтва (козацький підрозділ козаків-розвідників називався пластунами). Мета цієї організації – виховання української молоді як свідомих, відповідальних і повновартісних громадян місцевої, національної та світової спільнот, провідників суспільства на ідейних засадах християнської моралі [4]. Пластуни активно брали участь у розбудові та захисті України, зокрема, під час визвольного руху та війн за незалежність УНР та ЗУНР у ХХ ст., і продовжують захищати Батьківщину у наш час. Сьогодні 118 осередків «Пласту» діють у всіх областях України [3] та об'єднують близько 10 000 членів [2].

Хоча історія Національної скаутської організації України налічує понад сотню років, її методи та підходи до виховання молоді постійно змінюються. Це дозволяє новим поколінням легко інтегруватися в соціум та змінювати світ на краще. Чинники, що приваблюють молодь до діяльності в «Пласті» (за Хандрук О.): 1) відсутність формалізму та примусовості; 2) використання різноманітних форм виховання; 3) належний менеджмент самовиховного процесу юнацтва, що передбачає створення умов, середовища самовиховання, педагогічну підтримку юнацтва; 4) пластовий світогляд і спосіб життя: означає дотримання всіх пластових приписів поведінки не лише у пластовому середовищі, а й за його межами; 5) переважання толерантності; 6) підтримка у досягненні поставленої мети, відзначення успіху і можливість проявляти ініціативу; 7) створення емоційного забарвлення всіх видів діяльності;

8) «правила чесної гри», що означає наявність єдиних вимог до всіх пластунів [5].

Програма «Пласту» включає щотижневі заняття в малих групах – гуртках (бесіди, дискусії, захист проектів, співи, ігри та ін.), тематичні прогулянки, екскурсії, мандрівки, табори, мистецькі, спортивні, інтелектуальні та інші змагання. Під час занять та акцій кожен з її учасників має можливість долучитися до їх організації та реалізації, спробувати себе у різних ролях.

Основною методикою в «Пласті» є самовиховання. Тут немає домашніх завдань чи прямих обов'язків, як в школах чи університетах, окрім чотирнадцяти точок Пластового закону – провідних ліній поведінки у щоденному житті пластуна. Пластовий закон – це позитивні вказівки, дороговказ для пластуна. Цей закон вивчають ті, хто бажає вступити до організації. Потім проходять випробувальний термін та складають присягу перед прапором України. Таким чином пластківець добровільно погоджується на прийняття Пластового закону для свого самовдосконалення.

Категорії «точкування» пластуна: завжди дотримується даного слова, незважаючи на перепони; кожне діло, за яке добровільно взявся, виконує якнайкраще; дотримується визначених меж початку чи кінця якогось заняття або виконання дорученого завдання; без потреби і користі не витрачає ні грошей, ні часу, ні енергії; справедливий, у кожному змаганні дотримується засад «чесної гри»; ввічливий; братерський і доброзичливий; зрівноважений; займається тим, що приносить справжню користь йому самому та іншим. Також цінує та шанує працю інших людей; слухняний пластовій старшині, але не виконує наказу, який суперечить пластовим законам; спостерігає за довколишнім світом і помічає всі дрібні деталі та зміни, що відбуваються в ньому; дбає про своє здоров'я; підприємливий, енергійний і вірить у свої власні сили; любить красу і дбає про неї; не розгублюється і не падає в розпач навіть у найскладніших ситуаціях. Завдяки досвіду, практик виживання, самостійного розв'язування складних ситуацій, пластуни нині під час війни активно долучилися до волонтерських проєктів, а також організують їх самостійно.

«Пласт - це Велика Гра» – найвідоміша цитата засновника скаутського світового руху Роберта Бейден-Пауела. І це чи не найкраще визначення пластової методики – виховання та навчання через гру. Щоправда з кожним рівнем гра стає складнішою і відповідальнішою. Наприклад, на останньому рівні юнацтва (третья проба) застосовується інноваційний метод проєктів. Юнаку потрібно за певний період часу (1-2 роки) реалізувати 9 суспільно корисних проєктів на різних рівнях: від місцевих до крайових та міжнародних. Це дає практику комплексних вмінь та навичок з комунікації, лідерства, стресостійкості, роботі в команді тощо. І це все в період з 11 до 18 років.

Таку методику можна вважати ефективною, оскільки чимало видатних діячів вийшли з цієї організації, серед яких: провідний науковець компанії IBM, співвинахідник процесів для запису інформації, автор і співавтор понад 65 патентів Любомир Романків, провідний економіст світу Богдан Гаврилишин та багато інших.

На нашу думку, у закладах вищої освіти варто активно використовувати пластовську методику суспільно-корисних проєктів, взявши до уваги специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців. У Київському національному університеті технологій та дизайну (КНУТД) для студентів, які здобувають фах педагогів для системи професійної освіти, поширена практика їх залучення до проєктної діяльності.

Але, як показали бесіди зі студентами, це варто активізувати, спираючись на самодіяльність самих здобувачів вищої освіти. Серед освітніх компонентів для підготовки бакалаврів з вищезначеного фаху у КНУТД є «Теорія та методика виховної роботи», де передбачено тему «Вплив на формування особистості громадських організацій та неформального молодіжного руху». Під час семінарського заняття з теми студенти детально ознайомлюються з принципами діяльності «Пласту» та інноваційними методиками формування особистості громадянина України у «Пласті». Це сприяє формуванню фахових педагогічних компетентностей у здобувачів вищої освіти та їх патріотичних почуттів.

Висновки. Інноваційна виховна методика «Пласту» формує особистість свідомого патріота України, розвиває почуття потреби у постійному самовихованні та самовдосконаленні. Виконання суспільно-корисних проєктів сприяє формуванню у молодих людей відповідальності, організованості, комунікативності та інших важливих якостей громадянина. Ця методика, на нашу думку, має активно використовуватися у системі вищої школи для підготовки майбутніх педагогів, а також з метою патріотичного виховання студентської молоді.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вагнер Т. Створення інноваторів: як виховати молодь, яка змінить світ. Київ: K.FUND, 2015. 222 с.
2. Київський Пласт. URL: <https://kyiv.plast.org.ua/>
3. Пласт – Національна скаутська організація України. URL: <http://www.plast.org.ua/plast/fact-list/>
4. Статут молодіжної організації «Пласт – Національна скаутська організація України». К. 2019. URL: https://www.plast.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/Statut_diyuchyj_2019.pdf
5. Хандрук О. Навчально-виховна система в діяльності Пласту. *Актуальні питання культурології: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології»: У 2-х т. Вип. 10 / За ред.. проф. В. Г. Виткалова. Рівне; РДГУ, 2010. Т. 1. С. 125-129.*

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Галич Анна Валеріївна,
здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня. Групи СО-22-Г1 спеціальності 016
«Спеціальна освіта» ННІМП ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»,
Калініченко Ірина Олександрівна,
Науковий керівник: доцент кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної
освіти ННІМП ДЗВО «Університет
менеджменту освіти», кандидат
педагогічних наук, доцент
м. Полтава, Україна

Вступ. Сучасні освітні тенденції, зокрема трансформація спеціальної освіти зумовлюють активне включення дітей з особливими освітніми потребами у процес навчання з метою реалізації їх права на освіту. Основні завдання вимагають швидкого і максимально повного орієнтування в постійно змінюваних життєвих обставинах. Пошук сильних сторін кожної дитини, талановитість, радість пізнання нового, цінність дитинства, розвиток особистості, здоров'я та безпека – головні принципи, на яких ґрунтується сучасний освітній процес.

Одним із пріоритетних завдань освіти є формування особистості, здатної творчо мислити, бути гнучкою, приймати нестандартні рішення. Помітна тенденція серед педагогів до розвитку дітей з особливими освітніми потребами засобами мистецтва, зокрема впливу арт-терапії на особистісний та психічний розвиток. Мистецтво здійснює значний вплив не лише на емоційний та естетичний розвиток, а також на інтелектуальну та мовленнєву сфери особистості дитини.

Психічний розвиток сучасних школярів зумовлений станом системи нової української школи, під час трансформації якої кількісно та якісно змінюються

показники розвитку учнів. У сучасній педагогічній практиці усталився і комплексний підхід до організації занять мовленнєвого розвитку дітей починаючи з дошкільного віку. Діти з тяжкими порушеннями мовлення (далі ТПМ) проявляють знижену активність у спілкуванні з оточуючими, мають особливості у пізнавальному та особистісному розвитку, що перешкоджає успішній соціалізації та становленню комунікативної поведінки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики розвитку пізнавальних процесів у дітей з тяжкими порушеннями мовлення засобами арт-терапії охоплюють такі аспекти: опанування спеціальних освітніх методик для роботи з дітьми з дітьми з особливими освітніми потребами (далі ООП), які мають порушення мовлення (О. Бабаяк, Е. Данілавичюте, В. Засенко, В. Кобильченко, А. Колупаєва, С. Литовченко, Л. Прохоренко, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тарасун); специфічні особливості дітей з тяжкими порушеннями мовлення в пізнавальному та особистісному розвитку, комунікативної поведінки (Н. Чередніченко, А.. Савицький, І. Марченко, В. Тищенко, Ю. Коломієць); становлення та розвиток арт-терапевтичних методів розглядалися науковцями з погляду вітчизняного соціокультурного та психолого-педагогічного досвіду: у психологічному (О. Копитін, О.Вознесенська, Е. Крамер, К. Роджерс, З. Фройд, К. Юнг), педагогічному (Л. Аметова, М.Поваляєва, О.Брюховецька) та корекційному (Л. І. Аксьонова, В. П. Кащенко, А. А. Колупаєва, Л. М. Руденко, Т. В. Скрипник, З. П. Ленів, О. В. Чеботарьова, М. К. Шеремет) аспектах; особливості мовленнєвої підготовки (А. Богущ, Д. Ельконін, Л. Пеньєвська).

Мета роботи - теоретично дослідити вплив мистецтва (арт-терапії) на розвиток пізнавальних процесів у дітей, які мають тяжкі порушення мовлення.

Викладення основного матеріалу. Загальний контекст змін українського суспільства передбачає тривалу реформу освіти і повноцінне функціонування Нової української школи. Завдяки інклюзивному навчанню діти з ООП мають змогу ефективно включатися в освітній процес та життя суспільства на рівні своїх можливостей з нормотиповими дітьми. Доктор психологічних наук,

професор В.Лубовський зазначає, що «особливі освітні потреби – це потреби в умовах, необхідних для оптимальної реалізації актуальних і потенційних можливостей (когнітивних, енергетичних, емоційно-вольових та мотиваційних), які може проявляти дитина з порушеннями розвитку під час навчання». [5]

Дитина, яка має тяжкі порушення мовлення, навчаючись у закладі освіти ставить перед педагогами завдання допомогти їй максимально швидко компенсувати наявні негативні особливості психофізичного розвитку. З метою успішного опанування знань та повноцінної соціальної адаптації кожен педагог, як і команда фахівців має знати і вміти визначати види наявних бар'єрів здобувача освіти. З метою пошуку шляхів ефективного подолання негативних бар'єрів у процесі навчання педагог має створювати відповідні індивідуальні психолого-педагогічні умови.

В останні роки в закладах освіти різних країн все більш активно застосовується такий інноваційний здоров'язбережувальний підхід, як психотерапія мистецтвом. Згідно з міжнародною класифікацією (European Consortium for Arts Therapies Education, 1999, 2002, 2005), психотерапія мистецтвом представлена чотирма модальностями: арт-терапією (психотерапією за допомогою образотворчої діяльності), драматерапією (психотерапією за допомогою сценічної гри), танцювально-руховою терапією (психотерапією засобом руху і танцю) і музичною терапією (психотерапією за допомогою звуків і музики).

Арт-терапія визначається як профілактична та корекційна лікувальна діяльність з використанням мистецтва. Л.Терлецька [5] стверджує, що терапія мистецтвом дає можливість дитині навчитися виражати свої почуття в соціально допустимій формі, розвинути емпатію та сформувати почуття самоконтролю, сприяти розвитку уваги та посилити відчуття власної гідності. Дитина з особливими освітніми потребами на практиці отримує позитивне розуміння себе, своїх дій навичок, своєї унікальності та значущості. Арт-терапія є альтернативним засобом пізнання себе через мистецтво,

самовираження та налагодження комунікації з оточуючими, розвитку пізнавальних процесів, емоційної, вольової та особистісної сфери, стабілізації внутрішнього світу особистості.

Пізнавальна діяльність дошкільників має свої відмінності від активності в освітньому процесі молодших школярів: дошкільник має практичні знання внаслідок дійового та наочного досвіду ознайомлення з довкіллям; учень засвоює знання про навколишнє в системі теоретичних понять у міру оволодіння писемним мовленням. Саме тому перехід від практичного до теоретичного засвоєння знань без достатньої мовленнєвої підготовки може спричинити тривалу адаптацію до школи й порушення психологічного характеру. Середовище, в яке потрапляє дитина висуває значні вимоги до рівня мовленнєвого розвитку, і якщо в дитини наявні порушення звукової сторони мовлення, процес навчання значно ускладниться. Писемне мовлення, як відомо, формується на базі усного мовлення, а відхилення у його формуванні перешкоджають успішному опануванню предметів мовного циклу.

Необхідною основою є психофізіологічна готовність дитини з достатнім рівнем розумового розвитку та усного мовлення, зокрема зв'язного мовлення, правильної звуковимови та лексико-граматичної його сторони. З метою корекції певних форм системних порушень писемного мовлення та попередження мовленнєвих порушень у дітей (дислексії та дисграфії) мають бути сформовані на достатньому рівні фонематичні процеси – сприймання, уявлення, мислення, звукового аналізу та синтезу слів. Рівень зазначених функцій залежить від розвитку слухової уваги, пам'яті та слухового контролю, рівня розумових операцій та вольових процесів.

Тяжкі порушення мовлення (ТПМ) – це низка розладів (афазія, дизартрія, ринологія, заїкання), які супроводжуються загальним його недорозвитком тяжкого ступеня та характеризуються різко вираженою обмеженістю засобів мовленнєвого спілкування в умовах нормального слуху та збереженого інтелекту (Л. С. Волкова). Спільні особливості прояву труднощів за умови різних первинних порушень є визначальними для створення методичних

систем. Організація освітнього процесу для дітей з ТПМ має відбуватися системно, з врахуванням формування фонетичних, фонематичних і лексико-граматичних компонентів мовлення.

У дефектологічному словнику за редакцією В. І. Бондаря арт-терапія визначається, як «...лікувально-профілактичний, корекційний засіб подолання психологічних проблем, відновлення емоційної рівноваги чи усунення порушення поведінки...». [3]

У корекційній педагогіці арт-терапія розглядається з позиції мистецтва, психології, педагогіки та медицини в їх сукупності. З метою корекційного впливу на психічний, психосоматичний та особистісний розвиток дитини, їх спільне застосування дозволяє активізувати у дитини, яка має особливості психофізичного розвитку, творчість та креативність.

Арт-терапія розглядається науковцями (З.П.Ленів, О. Л. Вознесенська, Т. Д. Зінкевич-Євстігнєєва, О. І. Копитін, В. І. Петрушин, С. Г. Рібакова, О. Є. Свістовська та ін.) як узагальнююче поняття, що включає в себе такі напрямки:

- образотерапія (ізотерапія) (терапевтичний вплив через засоби образотворчого мистецтва);
- бібліотерапія (терапевтичний вплив через читання);
- казкотерапія (терапевтичний вплив через казку);
- музикотерапія (терапевтичний вплив через музичні твори);
- драмтерапія (терапевтичний вплив через драматизацію, інсценізацію);
- танцювально-рухова терапія (терапевтичний вплив через рухи та танці);
- пісочна терапія (терапевтичний вплив через маніпуляції з піском);
- лялькотерапія (терапевтичний вплив через використання ляльок).

Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами спрямовані на:

- 1) доступність для всіх дітей незалежно від віку, соціального стану, культурного досвіду, не вимагаючи від них особливих творчих здібностей чи

художніх навиків;

2) сприяння налагодженню емоційного зв'язку між педагогом та дитиною, яка має комунікативні порушення, порушення соціальної взаємодії;

3) допомога у самовираженні дітям, які мають мовленнєві порушення, труднощі з вербальним описом своїх бажань чи переживань;

4) вивільнення внутрішніх переживань, відображення актуального психологічного стану дитини через зображувальну діяльність;

5) підвищення активності та ініціативності через позитивні емоції в арт-терапевтичній роботі;

б) розкриття потенційних можливостей дитини, самоцілення через мистецтво. [2]

Висновки. Метою арт-терапії є гармонійний розвиток дитини з особливими освітніми потребами, розширення можливостей її соціальної адаптації, надання необмежених можливостей для самовираження та самореалізації за допомогою напрямів мистецтва. Застосування даного виду діяльності створює сприятливі умови для розвитку спілкування дітей, з мовленнєвими порушеннями, дозволяє отримати позитивні результати у розвитку комунікативних навичок, пізнавальних процесів, самоусвідомлення та саморегуляції, впевненості у собі за рахунок визнання цінності мистецького продукту, створеного дитиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

2. Кіпріанов І. Ю. Використання арт-терапії у роботі з дітьми з особливими потребами / І. Ю. Кіпріанов, Т. І. Ковальчук // Науковий часопис [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2014. – Вип. 5. – С. 77-81.

3. Ленів З. П. Діагностика усного мовлення старших дошкільників

засобами арт_терапії: Навчально-методичний посібник. – К.: Спадщина, 2011.-64 с.

4. Терлецька Л. Г. Психологія здоров'я: арттерапевтичні технології : навч. пос. - К: Видавничий дім «Слово», 2016. 128с.

5. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток: навч.-метод. посіб./ Юлія Рібцун. – Львів: Світ, 2020. 264с.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ХАРИЗМАТИЧНОГО ЛІДЕРА В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Грень Лариса Миколаївна,
д.н.держ.упр., професор
Хазієв Арсеній Вадимович,
Адамкевичус Кирило Юрійович
магістр
Національний технічний університет
Харківський політехнічний інститут
м. Харків, Україна

Вступ. Лідерство відіграє важливу роль у житті будь-якого суспільства. Проблему лідерства як соціально-психологічного феномену досліджували К. Берд, Р. Вуд, Ф. Гальтон, С. Гіб, Л. Картер, Д. Крюгер К. Левін, Т. Мітчелл, Дж. Мукуні, П. Пігорс, Ф. Оллпорт, С. Сміт, Р. Стогділл, Ф. Фідлер, Дж. Шнайдер. Питання лідерства знаходяться в колі наукових інтересів вітчизняних дослідників: О. Бойка, О. В. Копаниці, І. Линьової, О. Маковського, Н. Мараховської, В. Михайличенко, С. Нестулі, О. Романовського, Н. Спейда, В. Стрельнікова, П. Ткачук та інших науковців. Неоднозначно науковці підходять до питань формування особистості харизматичного лідера.

Ціль роботи. Розкрити шляхи формування особистості харизматичного лідера в закладах вищої освіти.

Матеріали та методи. У роботі були використані загальнонаукові методи досліджень, проведено аналіз праць науковців, які займалися вивченням питань лідерства, харизматичного зокрема.

Результати та обговорення. Лідер (від англ. leader – ведучий, перший, що йде попереду) – особа в будь-якій групі, яка користується великим, визнаним авторитетом, яка має вплив, що проявляється як керуючі дії. При цьому група визнає за ним право приймати відповідальні рішення у значущих для неї ситуаціях. Це найбільш авторитетна особистість, яка реально займає

центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємин у групі. Лідер – людина, до думки якої прислухаються, хто може вести за собою людей, яка навчилася контролювати, мотивувати та спрямовувати себе та інших для досягнення своїх цілей та вирішення поставлених завдань. Лідер – це особа, здатна впливати на інших з метою інтеграції спільної діяльності, спрямованої на задоволення інтересів даного співтовариства. Лідер веде людей за собою, володіючи для цього необхідними якостями. Вплив лідера має, як правило, два джерела: авторитет (члени групи визнають лідера за становищем, досвідом, професіоналізмом, освітою тощо); харизматичні особливості особистості (людяність, моральність тощо) [4].

На думку сучасних дослідників, «харизма є соціально-психологічним феноменом, який може бути сформований і розвинений як зусиллями власної особистості, так і представниками тієї спільноти, в яку вона реально включена. Тобто, харизма є свого роду інтегративною якістю, що має під собою кожен раз новий набір характеристик, який найбільш оптимально підходить до даної, конкретної ситуації. У більшості випадків в управлінській діяльності наявність харизматичного лідера розцінюється як великий успіх і надійна гарантія організації.

К. Лазор вважає, що харизматичних лідерів виокремлюють такі особливості: «1) високий енергопотенціал – здається, що ці люди випромінюють енергію і заряджають нею оточуючих людей; 2) переконлива зовнішність – харизматичні лідери необов'язково красиві, але завжди привабливі, мають гарну осанку, чудово тримаються; 3) незалежність характеру – ці люди швидше керуються власними спонуканнями і уявленнями, ніж думкою інших; 4) риторичні здібності – вони володіють розвиненими комунікативними вміннями і легко спілкуються; 5) здатність вловлювати захоплення своєю особистістю – для харизматиків важливе відчуття позитивного емоційного відгуку (наприклад, симпатії чи, особливо, захоплення) з боку оточуючих; 6) гідна і впевнена поведінка – вони виглядають зібраними та такими, що володіють ситуацією» [3, с. 151]. Дослідивши

психологічні характеристики харизматичної особистості працівника Національної поліції України, В Бліхар доходить такого висновку, що «чим більше особа є впевненою у собі, проявляє лідерські якості, зорієнтована на результат, самоактуалізована, альтруїстична, тим більше у ній проявляється харизма. Вона вміє притягувати увагу до себе, повести за собою інших, брати відповідальність за свої вчинки і рішення, zorganizувати колектив, володіє високими комунікативними й організаторськими здібностями» [1, с. 135].

Виникає питання стосовно того, чи можуть викладачі посприяти формуванню у студентів-лідерів якостей харизматичного лідера? Можуть, якщо цей процес буде відзначатися активним навчанням збоку викладачів. Адже, як зазначає Г. Васянович, «педагог перебуває практично у постійній екстремальній ситуації, йому потрібно вести учнів за собою, і якщо він не має ознак лідерства, харизматичних якостей, то стає дуже сумнівним те, чи здатний він активно впливати на гармонійний розвиток своїх вихованців» [2, с. 21]. Скористаємося твердженням Д. Гоулмена, який провів дослідження з обстеження менеджерів різних рівнів у 188 компаніях, у тому числі, і транснаціональних, стосовно складових емоційного інтелекту лідера (соціальний досвід) [5]. Вважаємо, що саме соціальний досвід формує харизму лідера. За Д. Гоулменом, соціальний досвід містить: «візіонерське лідерство здатність викликати в людях піднесення і надихнути на виконання мрії; вплив здатність використовувати різноманітні прийоми переконання; розвиток інших прагнення розвивати здібності підлеглих за допомогою зворотного зв'язку та навчання; комунікація – володіння навичками слухання та передачі чітких, переконливих повідомлень; ініціювання змін – володіння мистецтвом ініціювати нові ідеї та вести людей у новому напрямку; управління конфліктом здатність знижувати розбіжності і сприяти виробленню рішення; командна робота та співпраця – володіння навичками кооперації та створення команд.

Використання інтерактивних технологій в закладах вищої освіти є доцільним у формуванні особистості харизматичного лідера. Інтерактивні технології навчання включають в себе чітко спланований очікуваний результат

навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, розумові навчальні умови і процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів. Доцільним також є запровадження викладання на засадах лідерства в освітній процес методів студентоцентрованого навчання та викладання: метод креативного мислення, побудова проблеми (stage setting), візія майбутнього (visioning and futuring), резюме відповіді іншого студента (student summary of another's answer), зображення ідей (Concept Maps), метод коучингу та методи роботи у групі (Подумай – Розкажи другу – Поділись з усіма (Think, Pair, Share); метод ділової (рольової) гри; метод академічного протиріччя (academic controversy); метод фасилітації; метод інтерв'ю у три етапи та інші.

Висновки. На підставі вище викладеного ми дійшли висновків, що у формуванні особистості харизматичного лідера в закладах вищої освіти велика роль належить педагогу, який у процесі викладання використовує інтерактивні технології та методи студентоцентрованого навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бліхар В. С. Психологічні особливості харизматичної особистості працівника національної поліції України. С. 133-138.
2. Васянович Г. П. Герменевтико-культурологічні засади формування харизматичного лідера-педагога. Теорія і практика управління соціальними системами 3'2021, С. 17-26.
3. Лазор К. П. Теоретична проблематика харизматичного політичного лідера. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Том 31 (70) № 3 2020. С. 149-152.
4. Романовський О. Г., Михайличенко В. Є., Грень Л. М. Педагогіка лідерства: монографія. Харків: НТУ «ХПІ». – 2023. – 432 с.
5. Goleman D. (2000). Leadership that Gets Results. Harvard Business Review. Vol. 78 (2).

**ФОРМУВАННЯ «SOFT SKILLS» У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ
ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ»**

Денисенко Наталія,
Доктор педагогічних наук,
Заслужений вчитель України,
декан факультету початкової освіти та фізичної культури
Комунальний заклад вищої освіти
Луцький педагогічний коледж
Волинської обласної ради, Україна

Вступ/ Introductions. Професійні навички (якими б переконливими вони не були) не гарантують успішну професійну діяльність. Гарантією є формування у здобувачів вищої освіти Soft skills (гнучких навичок). Студіювання наукових праць і вивчення сучасного стану проблеми засвідчили відсутність цілісного наукового дослідження щодо особливостей формування Soft skills у майбутніх фахівців фізкультурної освітньої галузі. Вважаємо, що ключовими методами розвитку Soft skills майбутніх учителів фізичної культури є запровадження в процес їх підготовки освітніх компонентів інноваційного спрямування.

Мета роботи / Aim. З'ясувати особливості формування «SOFT SKILLS» у процесі викладання освітнього компонента «Теорія і методика фізичного виховання». Схарактеризувати зміст модуля «Інноваційні технології в роботі з дітьми. Педагогіка Фрідріха Фребеля» (Фізкультурна освітня галузь).

Матеріали та методи /Materials and methods. У процесі дослідження ми виявили низку суперечностей, які виникають на:

– *державному рівні:* між зростаючими потребами суспільства у вчителів фізичної культури, здатних до спрямування освітнього процесу в русло дитиноцентризму та недостатнім його урахуванням у створенні освітнього середовища закладу вищої освіти на основі єдності принципів зв'язку теорії з практикою, вибору власної освітньої траєкторії, креативності, соціальної

активності, освітньої рефлексії, професійної мобільності, міждисциплінарної інтеграції;

– *професійно-практичному рівні*: між неухильно зростаючою значущістю системних гнучких навичок і мобільного мислення вчителя фізичної культури, необхідних для розв'язання складних і багатоцільових завдань фізичного виховання у Новій українській школі, та відсутністю системи формування у здобувачів вищої освіти soft skills у закладах вищої освіти;

– *конкретно-пошуковому рівні*: між підвищенням ролі вчителя фізичної культури з гнучкими навичками, здатного виховувати спортивно-активних людей нової епохи, та відсутністю дієвих механізмів реалізації концептуально стратегічних засад формування soft skills в процесі фахової підготовки.

Ми впевнені, що саме soft skills стають специфічним каркасом, який дає змогу здійснювати підготовку креативних вчителів фізичної культури для Нової української школи.

Як вважає К. О. Коваль термін «soft skills» найчастіше при перекладі визначають як «м'які» навички (компетенції), проте зустрічаються й інші переклади, наприклад, людські або уніфіковані. Ми поділяємо думку автора про те, що «Soft skills» - соціологічний термін, який відноситься до емоційного інтелекту людини, свого роду перелік особистих характеристик, які так або інакше пов'язані з ефективною взаємодією з іншими людьми [2, с. 163].

Основними методами розвитку soft skills О. В. Жмай пропонує вважати: самонавчання; пошук зворотного зв'язку; навчання на досвіді інших і ментворкінг; спеціальні завдання (фонові тренінги); рішення кейсів дослідження конкретних ситуацій з пропозицією оптимальних шляхів вирішення [1, с. 124]. Розвитку soft skills через неперервну підготовку як складову фахової діяльності вчителя фізичної культури надавала перевагу С. Старченко [3, с. 287].

Водночас, у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури поняття «soft skills» є відносно новим та недослідженим. При чому інтерпретація soft skills може істотно різнитися в освітніх програмах з

підготовки здобувачів вищої освіти. Вважаємо, що ключовими методами розвитку soft skills майбутніх учителів фізичної культури є запровадження в процес їх підготовки освітніх компонентів інноваційного спрямування.

Результати та обговорення./Results and discussion. Схарактеризуємо зміст модуля «Інноваційні технології в роботі з дітьми. Педагогіка Фрідріха Фребеля» (Фізкультурна освітня галузь). Ми припустили, що саме ця інновація буде дієвою у процесі підготовки вчителя фізичної культури і сприятиме формуванню гнучких компетенцій (вміння працювати в команді; критичне мислення; лідерство; креативність; відповідальність та дисциплінованість).

При вивченні дисципліни теорія і методика фізичного виховання ми запропонували студентам вивчати тему «Шість дарунків для дитячих ігор».

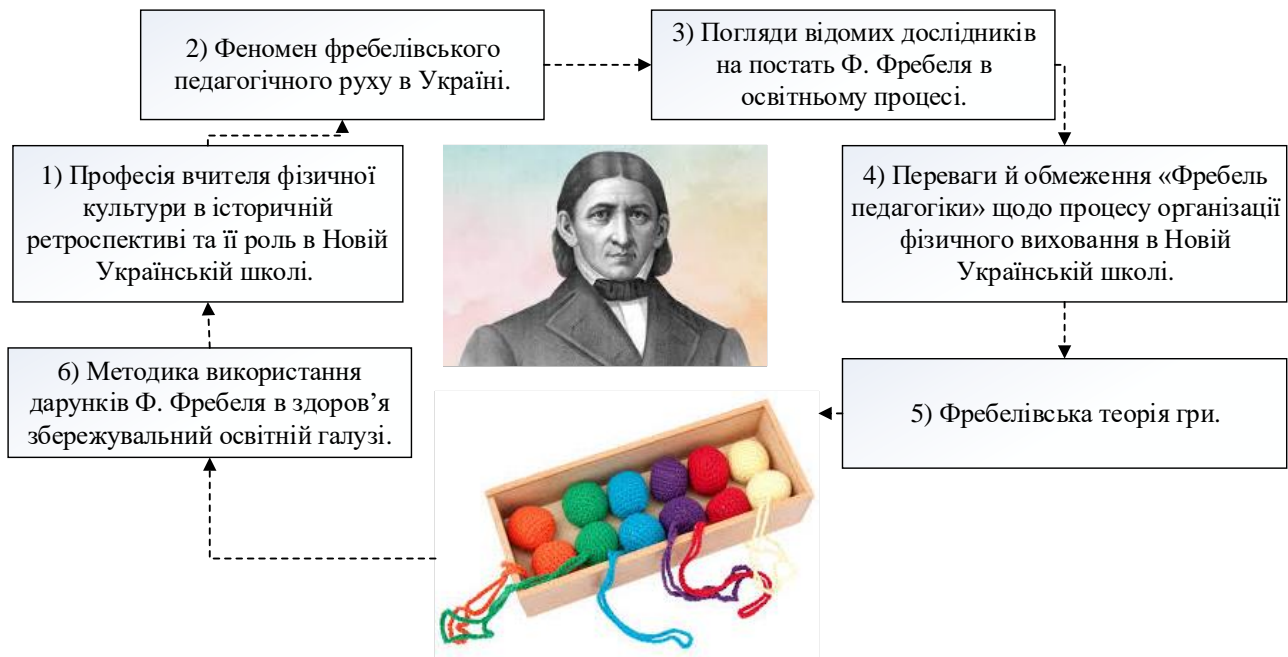
У вигляді експерименту застосовували на практиці технологію дуальної діалогової взаємодії та ігрового комп'ютерного моделювання при вивченні педагогіки Фрідріха Фребеля, зокрема його ігрові і словесні методики фізичного розвитку дитини. Практикували проведення таких занять двома викладачами (теоретиком і практиком). Так, при вивченні теми «Ідеї фізичного виховання в педагогічній спадщини Ф. Фребеля: теорія і практика» нами застосовувалися теоретично-практичні методи навчання. Спочатку матеріал детально аналізувався, а потім здійснювали практичну реалізацію «Шести дарунків для дитячих ігор», які обов'язково супроводжувалися авторськими словесними іграми і музикою (за оригінальною методикою Фрідріха Фребеля).

Проведення таких лекцій проходило під гаслом самого Фрідріха Фребеля: «...з усіх предметів дитячих ігор, яким би не був їхній зовнішній вигляд, найбільше задоволення доставить дитині той, за допомогою якого він може створити і реалізувати найбільшу кількість образів, тобто зуміє викликати в собі найбільшу кількість живих образів і фантазій, що цілком задовольняють його уявлення...».

Лекції передбачали висвітлення запитань що подано у рис. 1.

У завдання й запитання для обговорення були винесені такі проблеми: *науково означити* поняття «фребель-педагогіка»; *з'ясувати*, у чому полягають

особливості застосування «Дарунків» Ф.Фребеля з молодшими школярами; *поміркувати*, як трансформується педагогіка Ф. Фребеля у фізичне виховання Нової української школи.

Рис. 1. Тематика лекцій при вивченні модуля «Інноваційні технології в роботі з дітьми. Педагогіка Фрідріха Фребеля»

Завдання й запитання для обговорення були також спрямовані на участь студентів у філософських дискусіях, що також сприяли формуванню «Soft skills» зокрема: 1) «Чому куля за Ф. Фребелем – символ згуртованості і асоціюється з ігровими видами спорту?» 2) «Чому вивчення творчого доробку Ф. Фребеля доводить співзвучність його ідей із сьогоденними концептуальними положеннями національного фізичного виховання?» 3) «Чому класифікацію дитячих ігор, запропонованих Ф. Фребелем можна вважати ефективним засобом саморозвитку дитини, його пізнавальних, мовних і фізичних можливостей?» 4) «Як відбувається віршований супровід рухливих ігор з використанням першого дару?» 5) «Чи поділяєте Ви думку видатних педагогів-реформаторів К. Ушинського, П. Лесгафта, С. Русової, які висвітлюючи різні аспекти діяльності Ф. Фребеля, намагаючись досягнути філософські основи його педагогічної теорії?»

Поступово в процесі активного обговорення суперечливих філософських

та інформаційно-проблемних питань ми цілеспрямовано підводили студентів до діалогу, щодо розуміння ними ідей фізичного виховання у педагогіці Фрідріха Фребеля. Розроблені нами ігри з дарунками Ф. Фребеля в переважаючій своїй більшості сприяли формуванню особистості із глибокими знаннями і гнучкими навичками «Soft skills».

Розроблені нами ігри з дарунками Ф. Фребеля в переважаючій своїй більшості були побудовані за принципом інтеграції навчальних дисциплін, що формує особистість із глибокими і гнучкими навичками.

Наприклад, змодельована гра «Покрокові дії при організації словесних ігор з першим даром Ф. Фребеля» об'єднувала такі освітні галузі знань: «Мовно-літературна та Іншомовна», «Соціальна і здоров'я зберезувальна», «Мистецька», «Технологічна та інформаційна».

У процесі проведення практичного заняття на тему: «Покрокові дії при організації словесних ігор з першим дарунком Ф. Фребеля у колі» використовували розвивальний потенціал технологій ігрового моделювання за додержанням низки вимог:

- постановка навчальних цілей гри з використанням конкретного «Дарунку» – це іграшки, предмети у формі м'яча, кулі, куба, циліндра, маленьких кубиків, які можна ефективно використовувати у фізичному вихованні; формулювання дидактичної мети; аргументація значення гри; визначення інтенсивності;

- визначення кількості учасників гри;
- дидактичний інструментарій;
- покрокове пояснення правил гри;
- організація самостійної роботи всіх учасників гри, результати якої підкріплюватися презентаціями в хмарному онлайн сервісі Prezi;
- оцінка самостійної роботи студентів і підведення підсумків.

Одним із методів роботи, що дозволяв повно і раціонально використати перевагу і розвивальний потенціал ігрових технологій Ф. Фребеля у процесі підготовки майбутніх учителів фізичної культури, став метод ігрового

проектування. Наведемо приклад ігор в колі з використанням першого дарунку.

Висновки. Отже, Фребелівський дидактичний матеріал був спрямований на оволодіння студентами методикою розвитку фізичних здібностей дітей, їх здатності до конструктивної діяльності, логічного мислення, що набуває сьогодні особливої значущості не тільки у фізичному вихованні, але і у професійному спорті. Педагогіка Ф. Фребеля покликана виховувати у майбутнього вчителя не тільки фізичну культуру, але й «культуру» в широкому розумінні цього слова, формує його професійно-мобільні компетентності комбінаторного типу зі soft skills (гнучкими навичками).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жмай О. В. Формування емоційного інтелекту як необхідна складова процесу розвитку soft skills. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. - 2018. - Т. 17, вип. 2. С. 119-132.

2. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з чинників для їх працевлаштування. Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2015. № 2. С. 162-167.

3. Старченко С. О. Неперервна підготовка як складова фахової діяльності вчителя фізичної культури. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. - 2013. - № 4. С. 286-293.

МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ПРОЦЕССА ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ

Кахаров Равшанджон Турсунович

преподаватель Наманганского государственного университета
независимый исследователь
Наманган, Узбекистан

Аннотация: В этом исследовании мы рассмотрим и проанализируем методы организации современного процесса электронного обучения. Рассмотрим 4 метода электронного обучения: А, В, С и D. В процессе анализа особое внимание уделим методам А и В, рассмотрим возможности, преимущества и эффективность этих методов. А методов С и D просто прокомментируем.

Ключевые слова: электронное обучение, дистанционное образование, онлайн-тестирование, LMS MOODLE, эффективность дистанционного образования, инновационный образовательный процесс.

Введение

С появлением современных технологий и развитием интернета электронное обучение стало все более популярным и доступным. Электронное обучение предлагает множество преимуществ, таких как гибкость, доступность и возможность индивидуализации образовательного процесса. Однако, для эффективного использования электронного обучения необходимо правильно организовать его процесс. Одним из ключевых инструментов в организации электронного обучения являются платформы электронного обучения. Второй ключевой элемент электронного обучения являются интерактивные материалы и мультимедиа. Онлайн-тестирование и обратная связь становятся все более популярными и неотъемлемыми элементами электронного обучения. Эти инструменты предоставляют уникальные возможности для оценки знаний студентов и обеспечения качественного образовательного процесса.

Следующий метод электронного обучения - коллаборативное обучение. Коллаборативное обучение является эффективным подходом в образовательном процессе, способствующим развитию коммуникационных, сотрудиических и критического мышления навыков у студентов. При электронном обучении коллаборативные методы становятся еще более доступными и полезными. Ниже мы рассмотрим преимущества и возможности использования платформ электронного обучения, использования интерактивных материалов и мультимедиа, также рассмотрим преимущества и возможности онлайн-тестирования и коллаборативное обучение при электронном обучении.

А. Использование платформ электронного обучения:

Одним из основных методов организации электронного обучения является использование специализированных платформ. Эти платформы предоставляют инструменты для создания, управления и предоставления образовательного контента. Они также обеспечивают возможность взаимодействия между преподавателями и учащимися, а также контроля и оценки успеваемости студентов. Некоторые из популярных платформ электронного обучения включают Moodle(Рис. 1), Canvas, Stepik, Blackboard и др. [1] [2] [10].

Рисунок. 1. Обзор LMS MOODLE

1. Гибкость и доступность:

Платформы электронного обучения предоставляют гибкость и доступность в обучении. Студенты могут получать образование в любое время и из любого места, имея только доступ к интернету. Они могут изучать материалы, проходить тесты, задавать вопросы и общаться с преподавателями и другими студентами, не выходя из дома. Это особенно важно для людей, которые работают или имеют другие обязанности, и они могут гибко планировать свое обучение в удобное для них время [2] [3].

2. Индивидуализация обучения:

Платформы электронного обучения предоставляют возможность индивидуализации образовательного процесса. Студенты могут проходить обучение в своем собственном темпе и выбирать интересующие их темы или модули. Платформы также могут предлагать персонализированные рекомендации и материалы на основе результатов тестирования или предпочтений студентов. Это помогает студентам более эффективно усваивать материал и достигать своих образовательных целей.

3. Разнообразие образовательных материалов:

Платформы электронного обучения предлагают разнообразие образовательных материалов, которые могут включать текстовые материалы, видеоуроки, аудиозаписи, интерактивные задания, симуляции и другие ресурсы. Это позволяет преподавателям предоставлять более интерактивные и увлекательные учебные материалы, которые способствуют лучшему пониманию и усвоению информации студентами. Разнообразие материалов также позволяет преподавателям адаптировать содержание к различным стилям обучения и потребностям студентов.

4. Взаимодействие и коммуникация:

Платформы электронного обучения обеспечивают взаимодействие и коммуникацию между преподавателями и студентами. Студенты могут задавать вопросы, обсуждать материалы и работать над проектами с помощью форумов, чатов или видеоконференций. Это способствует активному участию

студентов, обмену идеями и опытом, а также созданию сообщества обучающихся. Преподаватели могут также предоставлять обратную связь и поддержку студентам, что способствует лучшему пониманию и успеху в обучении [4] [5].

В. Интерактивные материалы и мультимедиа: Один из ключевых аспектов электронного обучения - это использование интерактивных материалов и мультимедиа. Вместо традиционных учебников и лекций, электронное обучение предлагает возможность использовать видеоуроки, анимации, симуляции и другие интерактивные материалы. Это делает обучение более привлекательным и увлекательным для студентов, а также способствует лучшему усвоению и пониманию материала [8].

1. Повышение привлекательности обучения:

Интерактивные материалы и мультимедиа делают процесс обучения более привлекательным и увлекательным для студентов. Вместо традиционных учебников и лекций, студенты могут взаимодействовать с различными типами материалов, такими как видеоуроки, анимации, симуляции, веб-сайты и т.д. Это создает более динамичную и интерактивную образовательную среду, которая стимулирует интерес и мотивацию студентов к обучению.

2. Улучшение понимания и усвоения материала:

Интерактивные материалы и мультимедиа помогают студентам лучше понять и усвоить учебный материал. Визуальные элементы, аудио- и видео компоненты, а также интерактивные задания и симуляции, позволяют студентам визуализировать и конкретизировать сложные понятия. Это способствует более глубокому пониманию и усвоению материала, поскольку студенты могут видеть его в действии и применять на практике.

3. Индивидуализация и адаптация обучения:

Интерактивные материалы и мультимедиа позволяют индивидуализировать и адаптировать обучение под потребности и стиль обучения каждого студента. Платформы электронного обучения могут предлагать персонализированные рекомендации и задания на основе

результатов тестирования или предпочтений студентов. Это позволяет каждому студенту проходить обучение в своем собственном темпе и выбирать материалы, соответствующие его уровню и интересам.

4. Взаимодействие и сотрудничество:

Интерактивные материалы и мультимедиа способствуют взаимодействию и сотрудничеству между студентами и преподавателями. С помощью форумов, чатов и онлайн-коллабораций студенты могут задавать вопросы, обсуждать материалы и работать над проектами вместе. Это развивает коммуникативные и сотруднические навыки студентов, а также позволяет им изучать различные точки зрения и подходы к учебным задачам [8] [9].

С. Онлайн-тестирование и обратная связь: Онлайн-тестирование является неотъемлемой частью электронного обучения. Он позволяет проверять знания студентов и оценивать их успеваемость. Платформы электронного обучения обычно предоставляют возможность создания различных типов тестов, включая выбор вариантов ответа, заполнение пропусков, соответствие и др. Кроме того, обратная связь играет важную роль в электронном обучении. Преподаватели могут предоставлять студентам обратную связь по результатам тестирования и другим заданиям, что помогает улучшить их учебный процесс [6] [7].

Д. Коллаборативное обучение: Еще один метод организации современного электронного обучения - это коллаборативное обучение. С помощью онлайн-форумов, чатов и групповых проектов студенты могут сотрудничать и обмениваться идеями и знаниями. Это способствует развитию коммуникативных и сотруднических навыков, а также позволяет студентам из разных мест взаимодействовать и обучаться вместе [9].

Заключение

Методы организации современного процесса электронного обучения играют важную роль в достижении эффективности и успеха этой формы образования. Использование специализированных платформ, интерактивных материалов, онлайн-тестирования, обратной связи и коллаборативного

обучения помогает создать интересную и продуктивную образовательную среду. Современные технологии открывают новые возможности для электронного обучения, и внедрение этих методов может значительно улучшить качество образования и достижение учебных целей студентов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Итинсон Кристина Сергеевна, Чиркова Вера Михайловна обзор платформ электронного обучения: инструменты, преимущества, недостатки // БГЖ. 2021. №3 (36). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/obzor-platform-elektronnogo-obucheniya-instrumenty-preimuschestva-nedostatki>;
2. Валетова М. А. Использование онлайн-платформ для организации дистанционного обучения в вузе // Вестник магистратуры. 2022. №1-2 (124). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-onlayn-platform-dlya-organizatsii-distantsionnogo-obucheniya-v-vuze>;
3. Баканова Ирина Геннадьевна, Елизарова Евгения Анатольевна организация электронного обучения в современном вузе // Проблемы современного педагогического образования. 2020. №68-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-elektronnogo-obucheniya-v-sovremennom-vuze>;
4. Хусанов К. А., Кахаров Р. Т. Влияние пандемии COVID-19 на развитие цифрового обучения в высшем образовании Узбекистане. SCIENTIFIC COLLECTION “INTERCONF” №3(36), стр.513-522 WASHINGTON, USA, 26-28.11.2020. <https://www.interconf.top/documents/2020.11.26-28.pdf>;
5. R. T. Kakharov. ADVANTAGE OF MOODLE IN ORGANIZATION OF DISTANCE EDUCATION IN UNIVERSITIES.// *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, (2022),10(1),Retrieved from <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/1139>, p. 795–806;
6. О. В. Маслова, Т. Е. Медведева, А. Г. Пятков Онлайн-тестирование как форма электронного обучения иностранному языку и контроля знаний // Решетневские чтения. 2014. №18. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/onlayn->

testirovanie-kak-forma-elektronnogo-obucheniya-inostrannomu-yazyku-i-kontrolya-znaniy;

7. Мухамедова Гулчехра Рихсибаевна онлайн-тестирование в преподавании математики: проблемы и возможности дистанционного обучения // Бюллетень науки и практики. 2020. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/onlayn-testirovanie-v-prepodavanii-matematiki-problemy-i-vozmozhnosti-distantionnogo-obucheniya>;

8. Н. В. Павельева Коллаборативное обучение как модель эффективной реализации образовательного процесса // Образование. Карьера. Общество. 2010. №3 (29). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kollaborativnoe-obuchenie-kak-model-effektivnoy-realizatsii-obrazovatel'nogo-protsessa>;

9. Ольховая Т.А., Приходько О.В. ОРГАНИЗАЦИЯ ЭЛЕКТРОННОГО ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ ВУЗЕ // Современные проблемы науки и образования.–2020.№3.URL:<https://science-education.ru/ru/article/view?Id =29860>;

10. <https://sdo.bashedu.ru/mod/page/view.php?id=40950>.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ФАХІВЦЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Омельченко Марина Сергіївна

доктор психологічних наук, професор кафедри
спеціальної педагогіки та інклюзії

Акулова Яна Анатоліївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Державний вищий навчальний заклад

Донбаський державний педагогічний університет

м. Слов'янськ, Україна

Вступ. Безперервний процес трансформацій і оновлення системи навчання і виховання осіб з особливими освітніми потребами (ООП) в Україні зумовлює підсилення інтересу до питання формування професійної компетентності та педагогічного іміджу фахівців спеціальної освіти. У зв'язку з цим виникає потреба у якісній професійній підготовці педагогів на рівні, який відповідає сучасним тенденціям в освітній галузі. Зокрема у межах даного рівня простежується необхідність поєднання базових професійних знань із практико орієнтованим дослідницьким підходом до вирішення різних педагогічних проблем. Водночас надзвичайно важливим питанням постає формування особистості фахівця, здатного організовувати та реалізовувати освітню діяльність в умовах спеціального та інклюзивного навчання, яка б ґрунтувалася на засадах творчості та інноваційних змін.

Мета роботи. Дослідити теоретичні аспекти наукової проблеми формування професійного іміджу фахівця спеціальної освіти.

Матеріали та методи. Аналіз та синтез науково-педагогічного матеріалу.

Результати та обговорення. Компетентний спеціальний педагог повинен добре розумітися у питаннях корекційної педагогіки та спеціальної психології, володіти глибокими знаннями у галузях суміжних наук (загальні педагогіка і психологія, біологія, медицина, фізіологія та ін.), бути здатним застосовувати творчий підхід, реалізуючи інноваційні технології навчання.

Провідна роль у корекційно-педагогічному процесі в закладах освіти для дітей з ООП належить спеціальному педагогу (вчителю-дефектологу, вчителю логопеду, асистенту вчителя в інклюзивному класі тощо). О. Гаяш при цьому наголошує, що сфера його діяльності не обмежується задачами корекції порушень психічного розвитку, а включає в себе задачі забезпечення безперервності навчання дитини шляхом моделювання корекційного впливу у соціумі. У своїх наукових працях М. Берегова та В. Шевченко наголошують на тому, що в даному випадку педагогу дуже важливо володіти спеціальними професійними навичками, постійно самовдосконалюватися в професійному плані, комунікувати з фахівцями психолого-педагогічного супроводу та всіма учасниками освітнього процесу. Тоді він зможе виявити недоліки у розвитку дитини та підготувати її до шкільного та післяшкільного навчання.

У науковій праці, присвяченій проблемі професійної підготовки фахівців спеціальної освіти, С. Миронова вказує на те, що традиційні методи навчання у вищій школі у повній мірі не забезпечують майбутніх фахівців спеціальної освіти компетенціями щодо розв'язання задач взаємодії з дітьми з ООП. Вчена підкреслює, що значна кількість молодих педагогів на початку професійного шляху відчувають суттєві труднощі при плануванні корекційно-педагогічної діяльності у виборі методів і прийомів корекційної роботи. Крім цього часто спостерігається психологічний дискомфорт у спілкуванні з учнями та їхніми батьками. Відтак виникає протиріччя: з одного боку, зростає потреба освітньої практики у компетентних фахівцях спеціальної освіти, здатних ефективно взаємодіяти з дітьми з ООП; з іншого боку – випускники факультетів спеціальної освіти недостатньою мірою підготовлені до такого виду професійної діяльності.

О. Митцева у структурі професійного іміджу виділяє зовнішній, процесуальний та внутрішній компоненти. Зовнішня компонента включає міміку, жести, тембр і сити голосу, одяг, манери, ходу, тобто все те, що створює робочу атмосферу на занятті, або, навпаки, псує її. Саме зовнішня сторона іміджу вчителя здатна впливати на якість педагогічного спілкування.

Також на думку О. Митцевої, сутність професійної діяльності розкривається саме через процесуальну компоненту іміджу, яка конкретизується такими засобами комунікації як професіоналізм, пластичність та виразність. Погоджуючись з цим, відзначимо, що емоційно багатий педагог, який професійно володіє прийомами вербального та невербального прояву почуттів, професійно застосовує їх у корекційній роботі, здатний емоційно збагатити урок, зробити його експресивним, а також сприяти збагаченню емоційного досвіду та розуміння матеріалу дітей з ООП.

Внутрішньою компонентою професійного іміджу вчителя є його внутрішній світ, уявлення про духовний та інтелектуальний розвиток, його інтереси, цінності, особистість в цілому.

Вважаємо, що крім професійних якостей, будь-який педагог повинен володіти моральними якостями – бути добрим і відповідальним, любити дітей, захоплюватися своєю професією, проявляти ініціативність та енергійність. Робота з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку, на нашу думку, потребує також гуманного та поважливого ставлення до них, віри у їхні здібності та сильні сторони, здатність досягти навчальних і життєвих цілей. Тактовність і терплячість – ще дві важливі риси спеціального педагога, який є відповідальною особою за результати соціальної адаптації та соціалізації дитини з ООП.

Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП потребує сконцентрованого позитивного особистісного ставлення до цього процесу. Дослідниці С. Миронова та О. Таранченко зауважують на тому, що ставлення вчителя або психолога до самих учнів, їхніх проблем, взаємин у колективі, ціннісних орієнтацій базується на принципах гуманізму, коли кожна дитина розглядається як цілісна унікальна особистість. В. Бондар, який проводив дослідження за цим напрямом вказує на те, що такі складові гуманістичного підходу, як розгляд кожної особистості у єдиному процесі становлення та буття людини, врахування її потенційних можливостей до розвитку та саморозвитку, опора на цінності й виявлення смислу у всіх міжособових контактах, інтенційні

явища з тією чи іншою мірою реалізації творчих потенціалів – все це складає підґрунтя нормативних концепцій у відносинах «спеціальний педагог – дитина з ООП». Зазначимо, що під поняттям «можливості до розвитку та саморозвитку» вчений розуміє здатність до самоаналізу, особистісну спрямованість вчителя на аналітичну та рефлексійну діяльність відносно себе та інших.

Важливо розуміти, що важливим напрямом професійної діяльності фахівця спеціальної освіти є, перш за все, корекція розвитку дитини з ООП, забезпечення їй якісного психолого-педагогічного супроводу. Враховуючи те, що доволі частим явищем є наявність комплексних порушень розвитку у дитини, а також наявність вторинних, третинних ускладнень, для успішної реалізації професійних функцій необхідна тісна співпраця з фахівцями всього педагогічного колективу – логопедом, психологом, психіатром, реабілітологом і таке ін.. Іншими словами, необхідним у роботі спеціального педагога є комплексний підхід.

Задоволення особливих освітніх потреб дитини – це одна із базових умов її психофізичного здоров'я і розвитку. Відтак для того, щоб здійснювати корекційну та психологічну допомогу спеціальному педагогу необхідно володіти сукупністю знань про засоби і прийоми здійснення корекційно-педагогічної діяльності, вміти застосовувати інноваційні технології у галузі спеціальної та інклюзивної освіти. У даному аспекті відзначимо, що ефективність такої діяльності буде визначатися доцільною організацією занять, вмінням здійснювати індивідуальний та диференційований підходи до дитини з урахуванням особливостей її психофізичного стану.

Висновки. Таким чином, професійний імідж має являти цілісний образ фахівця спеціальної освіти, який би відповідав його внутрішнім установкам, органічно поєднувався із характером, життєвими та професійними поглядами. Захоплений педагог буде підсвідомо обирати моделі поведінки, які посприяють задоволенню особливих освітніх потреб учнів. В іншому випадку, буде існувати можливість, що штучно створений образ вчителя швидко зруйнується.

Для професіонала у галузі спеціальної освіти ключовою компетенцією є комунікативна, яка полягає у встановленні ефективних контактів з учасниками всього освітнього процесу. В даному контексті найбільш важливими є такі складові іміджу як: професійна компетентність, безперервне професійне самовдосконалення, любов до дітей, впевненість у власних силах, соціальна та особистісна відповідальність. Позитивний імідж педагога сприятливим чином впливатиме і на імідж закладу, в якому він працює.

ПРИКЛАДНІ ЗАДАЧІ ІНТЕГРАЛЬНОГО ЧИСЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗМІСТУ

Снітко Юлія Миколаївна

Викладач

Полтавський фаховий коледж Університету «Україна»

Вступ. На сьогодні здобувачам передвищої освіти на курсі математики більш цікаво розглядати задачі прикладного спрямування, так як вони ознайомлюють студентів з роботою підприємств, банківською та фінансовою сферою, ринковими відносинами, економікою тощо. Прикладні задачі викликають інтерес до обраної професії, заохочують дітей отримати знання, які неодмінно знадобляться їм у майбутньому. Адже такі задачі сприяють розвитку мислення, спонукають думати та допомагають здобувачам зрозуміти та розібратися з моделями розв'язування задач із реальними даними в повсякденному житті.

Розділ математики, в якому вивчаються інтеграли, їх властивості, способи обчислення та застосування в професійній діяльності називають інтегральним численням. Різноманітність задач економічного змісту дають можливість створити систему прикладних задач даного розділу та обумовлюють актуальність теми.

Мета роботи. Дослідити систему прикладних задач інтегрального числення економічного змісту, розглянути типи задач відповідно до виробничих функцій здобувачів економічних спеціальностей та визначити їх роль в курсі математики.

Матеріали та методи. Початок методів інтегрального числення з'явився ще в працях Архімеда. Далі вдосконалення та розвиток інтегрування відбувалося в роботах Кеплера, Ньютона, Лейбніца, Ейлера та інших вчених.

Зараз окремі питання прикладних задач інтегрального числення розглядали В. В. Барковський, В. Г. Бевз, О. В. Скворцова, С. О. Шевцов,

В. О. Швець, М. І. Шкіль та інші українські математики-методисти.

Результати та обговорення. Прикладні задачі економічного змісту загалом складаються з економічного предметного сюжету, умови та вимоги. В них виділяються економічні поняття з кількісними та якісними характеристиками та їх зв'язки. Серед основних економічних задач розглядають задачі на собівартість, продуктивність праці, еластичність, ренту, складний відсоток, рентабельність, прибуток, ринкову рівновагу, податки з доходу, попит на товар, пропозицію товару, споживацький надлишок та інші. Такі задачі є основою формування предметної математичної компетентності здобувачів передвищої освіти.

Система прикладних задач повинна дотримуватись таких принципів: послідовності та систематичності як доповнення наявних знань і вмінь студентів застосовувати математичний апарат до дослідження виробничих процесів новими знаннями і вміннями, розширення способів математизації ситуацій; науковості як відповідність змісту задач науковому рівню фахових дисциплін, створенню у студентів правильних уявлень про роль і місце математичних методів; соціальної ефективності як достатність системи задач для успішного вивчення інших навчальних дисциплін, застосування математичних знань у професійній діяльності; диференційованої реалізованості, де система задач має бути розрахована на реалізацію рівневої диференціації, яка передбачає добір задач різної складності з орієнтацією на різні вимоги щодо засвоєння курсу математики; професійної відповідності як забезпечення прикладними задачами формування професійних умінь та навичок здобувачів [2, с. 192].

Застосовують інтегральне числення до розв'язання економічних задач використовуючи коефіцієнт Джині (характеризує ступінь нерівності в розподілі доходів населення: коли коефіцієнт Джині не перевищує 0.33, тоді розподіл доходів можна вважати близьким до рівномірного; коли коефіцієнт Джині знаходиться в межах від 0.33 до 0.67, тоді розподіл доходів вважають нерівномірним; коли коефіцієнт Джині понад 0.67, тоді розподіл доходів можна

вважати істотно нерівномірним); витрати виробництва (закономірність, яка визначає залежність між витратами виробництва певного товару і обсягом виробництва, називається функцією витрат. Якщо через K позначити сумарні витрати виробництва x одиниць продукту, тоді функцію сумарних витрат можна записати у вигляді $K = f(x)$. Функція $\Pi = K / x = f(x) / x$ називається функцією середніх або умовних витрат); обсяг продукції, що випускається (при вирішенні практичних завдань доводиться знаходити середні значення функції, такі як: середню продуктивність праці, середні витрати виробництва, середню потужність двигуна тощо. Тоді використовують теорему про середнє значення, тобто інтеграл. Відносно функції продуктивності праці застосовують формулу як середнє значення продуктивності праці за проміжок часу від t_1 до t_2 :

$$f_{\text{сеп}} = \frac{1}{t_2 - t_1} \int_{t_1}^{t_2} f(t) dt, \text{ зміна продуктивності праці визначається функцією } f(x), \text{ де}$$

t – час, відлічуваний від початку робочого дня, а $f(t)$ – продуктивність праці в даний момент); дисконтований дохід (при вивченні економічної ефективності капітальних вкладень зустрічаються завдання, пов'язані з визначенням початкової суми за її кінцевою величиною, отриманою через t років при річному відсотку P . Таке завдання називається дисконтуванням. Нехай дохід, що надходить щорічно, змінюється в часі і описується функцією $f(t)$ при питомій нормі відсотка $i = P / 100$. Відсоток нараховується безперервно. Тоді

дисконтований дохід K за час T визначається за формулою $K = \int_0^T f(t)e^{-it} dt$

[3, с. 37].

Часто застосовують визначені інтегралі в задачах економічного змісту: реалізації товарів (надлишок споживача, вигода виробника); в динамічних процесах (обсяг виробленої продукції з продуктивністю праці за інтервал часу; виробнича функція Кобба-Дугласа); обчислення середніх значень економічних функцій (середні значення змінних витрат, доходу і прибутку підприємства); визначення приросту капіталу за відомими інвестиціями за інтервал часу;

обчислення зміни витрат, доходу і прибутку зі збільшенням реалізації виробленої продукції із заданою функцією граничних витрат, доходу і прибутку; у фінансових задачах (повна дисконтна сума прибутку за певний час); оцінка ступеня нерівномірності розподілу доходів населення (коефіцієнт нерівномірного розподілу прибуткового податку) тощо [1, с. 71].

Розглянемо приклади задач.

Задача 1. Відомо, що попит на деякий товар описує функція $q = \frac{1000}{p^3}$, а пропозиція даного товару характеризується функцією $q = 62,5p$. Знайдіть величину надлишку споживача при придбанні даного товару.

Розв'язання: для розрахунку надлишку споживача спочатку з'ясуємо параметри ринкової рівноваги (p ; q). Для цього розв'яжемо систему рівнянь:

$$\begin{cases} q = \frac{1000}{p^3} \\ q = 62,5p \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} \frac{1000}{p^3} = 62,5p \\ q = 62,5p \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} p^4 = 16, \\ q = 62,5p \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} p^* = 2, \\ q^* = 125. \end{cases}$$

Споживчий надлишок визначається за формулою: $CS = \int_0^{q_0} f(q) dq - p^* \cdot q^*$,

де $f(q)$ – функція, обернена до функції $q = \frac{1000}{p^3}$, тобто $f(q) = \sqrt[3]{\frac{1000}{q}} = 10q^{-\frac{1}{3}}$.

$$\begin{aligned} CS &= \int_0^{125} 10q^{-\frac{1}{3}} dq - 2 \cdot 125 = \frac{3 \cdot 10q^{\frac{2}{3}}}{2} \Big|_0^{125} - 250 = \\ &= 15 \cdot 125^{\frac{2}{3}} - 250 = 15 \cdot \sqrt[3]{15625} - 250 = \\ &= 15 \cdot 25 - 250 = 125 \text{ (грн)}. \end{aligned}$$

Відповідь: 125 грн.

Задача 2. Функція маргінальних витрат фірми має вигляд: $P' = -0,02x + 47$. Знайти зростання загальних витрат, коли виробництво зростає з 200 до 500 одиниць.

Розв'язання: Застосувавши формулу зростання загальних витрат,

отримаємо:

$$\int_{200}^{500} P'(x)dx = \int_{200}^{500} (-0,02x + 47)dx = \left(\frac{-0,02x^2}{2} + 47x \right) \Big|_{200}^{500} =$$
$$\left(-0,01 \cdot (500)^2 + 47 \cdot 500 \right) - \left(-0,01 \cdot (200)^2 + 47 \cdot 200 \right) = 42 \cdot 500 - 45 \cdot 200 = 12\,000.$$

Відповідь: витрати зростуть на 12 000 гривень.

Таким чином, застосування інтегрального числення допомагає вирішувати багато реальних завдань в економіці, сприяє зменшенню витрат часу та коштів, підвищує ефективність виробництва в бізнесі.

Висновки. Отже, розв'язування задач інтегрального числення з економічним змістом сприяє кращому розумінню і засвоєнню теоретичного матеріалу, також умінню здобувачами передвищої освіти застосовувати на практиці отриманий матеріал.

Як підсумок, можна сказати, що використання прикладних задач в курсі математики надасть студентам наочності, забезпечить володіння фаховими знаннями, уміннями та навичками при здобуванні професії та підвищить якість і ефективність їх навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баск Н. С. Застосування визначених інтегралів в економічних задачах. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Теорія і практика актуальних наукових досліджень»*. м. Запоріжжя. 28-29 вересня 2018 р. С. 70-73.
2. Бас С. В. Роль та місце системи прикладних задач економічного змісту у формуванні предметної математичної компетентності економіста. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. № 2 (28). 2013. С. 189-196.
3. Шевцов С. О., Грудкіна Н. С. Розв'язування задач з економіки методами математичного аналізу: посібник до практичних занять і самостійної роботи. Краматорськ, 2019. 55 с.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «БІОЛОГІЯ»

Степанюк Алла Василівна,
д.п.н., професор,
Букавин Лілія Михайлівна,
здобувач освіти
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Як стверджують науковці (Н. Бібік), одним з пріоритетних напрямків розбудови Нової української школи є формування в молоді системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довілля, повага до закону, солідарність, відповідальність). У центрі освіти має перебувати виховання в учнів відповідальності за себе, за добробут нашої країни [1, с. 19].

Однак, в умовах воєнної агресії російської федерації проти України саме національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно державних цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції й законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України.

Патріотизм та героїзм українців є прикладом для багатьох країн світу. Тому питання національно-патріотичного виховання має велике значення в освіті. Українським патріотизмом захоплюються всі. Українці зараз проходять через жакливі випробування, щодня виборюють свою свободу і незалежність. Це відбувається на «очах» цілого світу. Ми є прикладом незламності і

смівості для багатьох країн. Ми ще раз довели, що наша нація сильна, незламна і непереможна.

Ціль роботи. Ми поставили перед собою мету – дослідити сутність поняття «патріотизм», встановити, якими методами і прийомами добитися позитивних результатів в патріотичному вихованні учнів у процесі вивчення біології в 7 класі, що потрібно робити вчителям, щоб діти стали справжніми патріотами нашої Батьківщини.

Матеріали та методи. Для реалізації поставленої мети використовувались такі методи дослідження: *теоретичні*: аналіз нормативних документів, наукової та методичної літератури, абстрагування, систематизація, узагальнення; *емпіричні*: контент-аналіз, опитування, бесіда, анкетування, спостереження, аналіз продуктів діяльності учнів та педагогів.

Результати та обговорення. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема патріотичного виховання в Україні розглядається на усіх рівнях конструювання змісту освіти [3]. Про це свідчать Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді і методичні рекомендації щодо її впровадження, Указ Президента України №580/2015 «Про стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 рр. [4]. Ґрунтовну відповідь на запитання, що таке патріотизм, а також важливі завдання, які постають перед Україною та кожним її громадянином в умовах викликів сучасності, звернено в Українській Хартії вільної людини [7]. Автори Хартії пропонують 10 орієнтирів (цінностей) – напрямів праці та три принципи, яких слід дотримуватися кожному українцеві, щоб жити як «вільна людина у вільній країні» [7].

Кожен громадянин має бути патріотом своєї країни. Патріотичне виховання завжди було актуальним. У зв'язку із ситуацією, яка є зараз в Україні, виховати справжнього патріота – чи не найголовніше завдання сучасної української школи. *Патріотизм* (грец. πατριότης – співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria – батьківщина) – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради

неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [5]. Значущість патріотизму зумовлена здатністю мобілізувати суспільство, залучати матеріальні та людські ресурси для досягнення певної мети, зокрема в умовах воєнного стану.

Дослідженням характеристик патріотизму займалися багато науковців. І. Бех та Н. Чорна вважають, що патріотизм – це «суттєва частина суспільної свідомості, яка проявляється у колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу...» [2, с. 17].

Проведений нами контент-аналіз сутності поняття «патріотизм» засвідчив, що для більшості науковців це означає: любити Батьківщину, її природу, людей, відстоювати інтереси держави, її незалежність, поважати державну символіку, а головне, бути готовим захищати свою землю. Велику роль у формуванні цих якостей відіграє школа. Аналізуючи події сьогодення, а також події історичного минулого українці – справжні патріоти своєї країни. Наші солдати, волонтери та й звичайні люди, які по-різному допомагають Україні вистояти, є прикладом для підростаючого покоління. Маленькі діти, дивлячись на дорослих, викрикують «Слава Україні!» і відповідають «Героям слава!». Це показує, що ми – герої, ми – єдина нація, ми – патріоти!

Історичні витoki українського патріотизму засвідчують, що він ґрунтується на ідеях багатовікової боротьби за незалежність українського народу, закономірностях історичного розвитку Української нації. Історичне джерело патріотизму – це формування зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою. Тому, в основу національно патріотичного виховання мають бути покладені історичні й культурні цінності, традиції, звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. Значні можливості у формуванні в школярів зв'язків із рідною землею, народними традиціями, звичаями та культурою має шкільний курс біології, предметом вивчення якого є життя у всіх його проявах [6]. Його

вивчення сприяє формуванню у школярів патріотичних почуттів. Це відбувається через любов до природи, до всього живого, що формує глобальну екосистему України. Любов до Батьківщини – головна риса сучасної людини. Людина як особистість «зріє» в школі. Тому в навчальних закладах мають бути створені всі умови, щоб школярі дізнавалися про свою Батьківщину, гордилися нею, вивчали історичне минуле, зберігали традиції українського народу. «Любов до Батьківщини починається із захоплення красою того, що бачить перед собою дитина, чим вона милується, у що вкладає частинку своєї душі. Захоплення красою землі, де жили діди і прадіди, де нам судилось прожити життя, повторити себе в дітях, постаріти і піти в землю, яка народила нас – це найважливіше емоційне джерело любові до Батьківщини» [2, с. 256].

Наступною теоретичною засадою патріотичного виховання є орієнтація на дієвість, тобто спроможність перетворювати почуття у конкретні справи та вчинки на користь держави та українського суспільства. Патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами та способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні. Відповідно до методів патріотичного виховання молоді дослідники (О. Вишневський та інші) відносять переконання (формування впевненості в суспільній корисності діяльності), стимулювання (реалізується у різноманітних формах заохочення), особистий приклад (діяльність вчителя як наставника, який має бути взірцем для школярів), самовдосконалення (процес активного формування і самовдосконалення молодої людини, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю) тощо [2, с. 116].

Ці дві теоретичні засади ми взяли за основу при виборі методів та засобів патріотичного виховання школярів у процесі вивчення біології, що передбачає поєднання урочної та позакласної роботи.

Проведений аналіз змісту навчальної програми та підручників із шкільного курсу біології засвідчив, що він передбачає і сприяє формуванню в учнів таких позитивних якостей, як повага і любов до Батьківщини, гордість за неї, захоплення красою живої природи, прагнення берегти все це, прикрашати і

захищати. Вчитель-біолог повинен розуміти, що діти дуже люблять живу природу, зокрема тварин. Вони захоплюються навіть маленькими комашками і вважають себе їх захисниками. Можна навести декілька прикладів цього: хлопчик-семикласник побачив на вікні метелика, який бився до скла і, звичайно не міг вилетіти. Школяр обережно взяв його в руки і виніс із класної кімнати на вулицю, щоб випустити. Ще один приклад: при вивченні теми «Ссавці», учні почали розповідати, як вони знайшли і відігрівали кошеня, після чого нагодували.

Це свідчить про високі гуманні якості цих дітей, співчутливість, здатність допомогти слабкому. Саме природа є дуже сильним фактором виховання патріотизму, поваги й любові до Батьківщини. Для успішного досягнення мети патріотичного навчання на уроках біології, потрібно розв'язати ряд виховних завдань. Для цього вчитель повинен використовувати на уроках біології різноманітну наукову інформацію, краєзнавчий матеріал екологічного спрямування. Це ще більше підсилює ефективність в школярів патріотичного виховання. Адже, обговорення із дітьми особливостей природи своєї місцевості, екологічних проблем формує в них почуття дбайливого господаря рідного краю.

Вчитель біології допомагає учню зрозуміти глобальність екологічних проблем. Діти мають усвідомлювати, що будь-яку проблему вирішують разом усі народи світу. Тобто патріотичне виховання має здійснюватись в єдності з інтернаціональним і гуманістичним.

Важливо також наголошувати школярам про досягнення вчених України в галузі біології. Кожного разу, коли є така можливість, педагог повинен підкреслювати приналежність того чи іншого вченого до України. Необхідно звертати увагу на внесок української біологічної науки в розвиток світової. Наприклад, ознайомлення учнів із діяльністю В. Вернадського, С. Навашина, С. Гершензон. Наші спостереження засвідчили, що діти щиро пишуться тим, що це вчені України.

Учням цікаво також підбирати різні прислів'я та приказки про тварин,

розгадувати загадки. Із захопленням школярі говорять про тварин – супутників, які «крокують» із людиною із сивої давнини. Варто тільки подивитися скільки світла і сяння в очах дітей, коли вони розповідають про своїх домашніх улюбленців: котів, собак, кроликів. Скільки в них доброти і любові! Такі діти не можуть бути жорстокими. У них проявляються такі моральні якості як чуттєвість, співчуття, почуття відповідальності. Такі моральні якості тісно пов'язані з патріотизмом.

Світлини наших солдатів із врятованими собаками, кішками захоплюють учнів. Це означає, що захисники України – це не жорстокі люди, які в руках тримають лише зброю, а чуйні і добрі, справжні патріоти, які нізащо не віддадуть свою землю ворогам. Виховувати патріотизм на уроках біології можна і прикладами волонтерів, які піклуються про тварин, залишених в зонах бойових дій. Діти уважно слухають такі розповіді, бажають бути схожими на них.

Для реалізації питання щодо патріотичного виховання в процесі вивчення біології доцільно використовувати такі методи та прийоми, як тренінги, природо-охоронні акції, вікторини, усні журнали, проектна діяльність, презентації. Особливої уваги варті усні журнали та природо-охоронні акції. Для учнів семикласників можна провести усний журнал «Тварини дикої природи», який готують до Всесвітнього дня дикої природи, який цього року припадає на 3 березня, п'ятницю. Сама форма виховної роботи дуже інтригуюча. Школярі з великим задоволенням приймають в ньому участь. Адже, це журнал і не звичайний, а усний. А ще – він про тварин. При організації такого заходу є один дуже важливий момент – вчитель біології повинен включити сюди тварин рідного краю. Цей захід повинен нести не тільки природоохоронну тематику, а й патріотичну. Аналогічну мету мають і такі природо-охоронні акції: «Годівничка», «Повернись лелеко!», «Де ластівка, там щастя!» тощо.

Висновки. Патріотизм – це любов до Батьківщини, здатність до самопожертви заради неї. Чим більше виражений патріотизм, тим міцніша держава. Дитина не народжується із сформованими патріотичними якостями. Її

потрібно виховувати, прищеплювати любов до землі, природи рідного краю, до свого народу, мови. Патріотичне виховання – одне із пріоритетних завдань України. Особливо це актуально зараз, коли в нашій країні йде війна.

Для реалізації питання патріотичного виховання в процесі вивчення біології доцільно використовувати такі методи й прийоми: екскурсії, тренінги, природо-охоронні акції, створення проєктів та презентацій. Особливе місце належить екскурсіям. Ознайомлення з природою рідного краю – могутній засіб виховання в учнів почуття любові до Батьківщини, національної свідомості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа: poradnik dla vchitelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
2. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. 408 с.
3. Загальна методика навчання біології: [навч. посібник] / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар та ін.; за ред. І. В. Мороза. К.: Либідь, 2006. 592 с.
4. Концепція національно-патріотичного виховання молоді URL: http://petschool.at.ua/publ/vchitelju/%20konceptija_nacionalno
5. Патріотизм – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Степанюк А. В. Формування цілісних знань школярів про живу природу: монографія. Вид. 2-ге, перер.й доповн. Тернопіль: Вектор, 2012. 228 с.
7. Українська Хартія вільної людини. Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudyny>

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стець Галина Володимирівна,
Кишакевич Світлана Володимирівна,
к. пед. наук, доценти,
доценти кафедри вокально-хорового,
хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка, Україна

Вступ. / Introductions. В сучасних умовах розвитку української системи освіти актуалізується питання професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва, який здатний вирішити низку важливих педагогічних завдань. Насамперед, це стосується вміння педагогом розвинути інтерес до навчання, сприяння саморозвитку та самовдосконаленню особистості дитини, розкриття її музичних здібностей.

Саме тому особливо важливим аспектом у підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва вважаємо створення та забезпечення відповідних умов для зростання і творчого розвитку вчителя нової формації, готового до нововведень в освітньому просторі.

Означена проблема дослідження, а саме, професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва, висвітлювалась у працях багатьох вітчизняних науковців, таких як Л. Гаврілова, С. Грозан, А. Король, М. Мороз, М. Михаськова, Л. Пастушенко, Т. Пляченко, А. Растригіна, О. Рєзнік, К. Сичевська, О. Щолокова та інші.

Мета роботи. / Aim. – на основі аналізу теоретичних джерел уточнити сутність поняття «професійної компетентності вчителя музичного мистецтва» та його структуру, а також висвітлити сучасні підходи до визначення проблеми професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Матеріали та методи. /Materials and methods. У ході дослідження було

застосовано теоретичні методи аналізу, синтезу, систематизації та узагальнення науково-педагогічної літератури.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Для з'ясування сутності поняття професійної компетентності педагога звернемося, насамперед, до тлумачення українського педагогічного словника, згідно з яким дане визначення трактується як необхідні та важливі професійні якості особистості, з допомогою яких можлива ефективна реалізація завдань навчання, виховання та розвитку учнів [1].

Різноманітність музично-педагогічної роботи, наявність в ній характерних форм та методів мистецького навчання і виховання формують поняття професійної компетентності вчителя музичного мистецтва. Майбутній педагог, для досягнення успішної педагогічної діяльності, повинен оволодіти новітніми педагогічними концепціями та технологіями, вміти реалізовувати в життя кардинальні трансформації в освітній сфері, прагнути до самовдосконалення та розвивати його у своїх учнях.

Професійна компетентність педагога у сфері музичного мистецтва визначається його власним набутим арсеналом не лише психолого педагогічних, але й особливих мистецьких знань та відповідних музично виконавських навичок. На сьогоднішній день особливо актуальним є не стільки рівень знань вчителя, скільки вміння застосовувати їх в музично-педагогічній діяльності [4].

Компетентнісний підхід у підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва є надзвичайно важливим для професійного становлення його як успішного фахівця. Цієї думки дотримується А. Король, яка вважає, що саме застосування цього підходу викликає особливе зацікавлення до музичного мистецтва, сприяє розширенню решти професійних компетенцій, формує високий рівень методичної підготовки фахівців та забезпечує якість викладання предмета у подальшій діяльності [3].

Важливим для нашого дослідження є визначення професійної компетентності вчителя музичного мистецтва і як певної сукупності тих

якостей, здібностей та задатків, які позитивно впливають на підвищення результативності у мистецько-педагогічній діяльності. Зокрема, О. Резнік та К. Сичевська наголошують на мистецтвознавчому ключовому елементі професійної компетентності вчителя музичного мистецтва, який «ґрунтується на основі володіння широким спектром мистецьких знань» [5].

Аналіз наукової та довідникової літератури засвідчив, що професійна компетентність педагога трактується вченими як певна система, що перебуває у площині особистісно-психологічних якостей. У цьому контексті виникає потреба розглянути складові цієї системи. Цікавим є структурний поділ професійної компетентності, запропонований С. Грозан [2]. Дослідниця виділяє три взаємодіючих між собою компоненти, які формують дану структуру:

- *знаннєвий компонент*, що являється основою майбутньої професії. Освітня функція є провідною у педагогічному процесі, адже вона утворює систему, до якої входять фундаментальні наукові знання не лише загальнокультурного, але й професійно орієнтованого плану в конкретній профільюючій предметній галузі;

- *діяльнісний компонент*, у взаємодії із наведеним вище компонентом сприяє відмінному виконанню педагогічної діяльності фахівця у конкретній сфері та забезпечує вдалу реалізацію здібностей, набутих умінь і навичок майбутнього вчителя у його подальшій роботі. Дана структурна складова містить різноманітні види діяльності, у сфері музичного мистецтва це: вокальна, інструментальна, диригентська, виконавська та інші;

- *особистісний компонент* є надзвичайно важливим для сучасного фахівця та сприяє здійсненню на високому рівні професійної діяльності [2].

Висновки./Conclusions. Таким чином, теоретичне обґрунтування означеної проблеми дає можливість стверджувати, що майбутній вчитель музичного мистецтва повинен вміти застосовувати новітні педагогічні концепції та технології в навчально-виховному процесі у закладах загальної середньої освіти, вміти вдало реалізовувати в життя кардинальні трансформації в освітній сфері, прагнути до самовдосконалення та розвивати його у своїх

учнях для досягнення успіху у власній педагогічній діяльності.

Професійна компетентність вчителя музичного мистецтва визначається тими необхідними та важливими професійними якостями особистості, з допомогою яких можлива ефективна реалізація завдань музичного навчання, виховання та розвитку учнів.

Здійснений аналіз професійної компетентності вчителя музичного мистецтва виявив, що усі його структурні компоненти є надзвичайно важливими, являються основою майбутньої професії та сприяють відмінному виконанню педагогічної діяльності фахівця у музично-педагогічній сфері.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.

2. Грозан С. Професійна компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки. 2018. Вип. 151(2). С. 152–155.

3. Король А. Формування професійної компетенції майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 1 (60). С. 127–131.

4. Мороз М. Теоретико-методологічні аспекти формування професійної компетентності майбутніх учителів музики. *Нові технології навчання*. 2020. № 93. С. 151–161.

5. Рєзнік О., Сичевська К. Питання професійної компетентності вчителя музичного мистецтва в аспекті безперервного акту висловлювання думки науковців. *Innovations and prospects in modern science : Proceedings of III International Scientific and Practical Conference Stockholm, Sweden 13-15 March, 2023*. P. 244–251.

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ СЕСТЕР

Троцюк Ніна Вікторівна

викладач

Ківерцівський фаховий медичний коледж

Вступ./Introduction. Сучасне навчання вимагає від здобувачів освіти не лише набуття теоретичних знань, практичних вмінь та навичок, воно повинно активізувати навчально-пізнавальну діяльність здобувачів освіти, розвивати вміння творчо мислити, аналізувати наукові факти, аргументовано відстоювати власну позицію, критикувати та правильно використовувати джерела інформації, співпрацювати один з одним.

Ціль роботи./Aim. Обґрунтувати доцільність використання сучасних педагогічних інновацій при вивченні дисципліни «Основи медсестринства» .

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз літературних джерел та власний досвід дозволяють виокремити сучасні педагогічні інновації, які формують професійні компетентності майбутніх медичних сестер.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Педагогічні інновації пов'язані сьогодні із застосуванням ІКТ та інтерактивних методів в освітній діяльності викладачів навчального закладу.

Інтерактивне навчання — це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. «Інтерактивний» означає: здатність взаємодіяти в процесі бесіди, діалогу з чимось (комп'ютером), або кимось (людиною). Інтерактивне навчання це діалогове навчання, в результаті якого здійснюється взаємодія викладача та студента [5].

Суть інтерактивного навчання: навчальний процес організований так, що всіх учасників залучено до процесу пізнання, формування висновків, створення певного результату, де кожен робить індивідуальний внесок, обмінюється знаннями, ідеями, способами діяльності. Це дозволяє отримати нові знання й

розвинути пізнавальну діяльність [4].

Сьогодні у час реформування охорони здоров'я, медичній галузі потрібні кваліфіковані медичні сестри, які повинні високоякісно виконувати маніпуляції, вміти творчо мислити та відстоювати свою думку.

Тому під час проведення занять з «Основ медсестринства» я використовую наступні інтерактивні методи навчання:

Метод «Мікрофон» застосовую на етапі актуалізації опорних знань студентів або на етапі закріплення вивченого матеріалу. Він дає можливість кожному висловити свою думку з приводу чогось.

Метод «Мозковий штурм» застосовую на різних етапах заняття. Цей метод базується на використанні знань студентів, потребує від них короткої, швидкої точної відповіді, передбачає вислуховування ідей без їх обговорення.

Найбільш поширеною інноваційною технологією навчання при проведенні практичних занять є використання методу кейсів як одного з найбільш ефективних і поширених методів організації активної пізнавальної діяльності студентів. Метод "кейсів", або ситуаційних завдань - техніка навчання, що використовує опис реальних ситуацій. дозволяє формувати гнучке мислення, розвивати аналітичні здібності та клінічний досвід, навчає оптимальній роботі в команді. Студенти повинні проаналізувати ситуацію, розібратися в суті проблем, запропонувати можливі рішення і вибрати краще з них.

Підвищується позитивна мотивація до навчання, стимулюється активність студентів. Використання методу "кейсів" розвиває здатність до аналізу життєвих і професійних завдань, дає студентам змогу не тільки краще засвоїти матеріал, але й розглядати різноманітні можливості та підходи до вирішення тієї чи іншої практичної задачі або проблеми.

Робота в малих групах дозволяє набути навичок, які необхідні медичній сестрі для професійної діяльності. Об'єдную студентів у малі групи (по 3-4 студенти), пропоную завдання, група на короткий час (до 5 хвилин) виконує це завдання та оголошує результати роботи своєї групи.

Використання методу роботи в малих групах дає можливість усім студентам брати участь у роботі, практикувати навички міжособистісного спілкування та співробітництва. Робота в малій групі – невід’ємна частина багатьох інтерактивних методів навчання. Наприклад, на практичному занятті «Парентеральне введення ліків» студенти оволодівають навичками введення лікарських засобів, після чого вони об’єднуються в малі групи і отримують завдання: виявити причини виникнення ускладнень, запобігти ускладненням та надати допомогу пацієнту в разі ускладнень.

Робота в парах є різновидом роботи в малих групах. Ця форма роботи дозволяє студентам набути навичок співробітництва, оволодіти уміннями висловлюватись та спостерігати за діями свого напарника, слухати. Студенти в парах відпрацьовують практичні навички по черзі, один працює, інший спостерігає, при цьому можуть дати поради один одному в процесі виконання роботи.

Метод інциденту. Навчання студентів сфокусоване вирішенні проблем, які вимагають від медичної сестри прийняття негайного вирішення, наприклад, надання долікарської допомоги. Студентам пропонується конкретна ситуація, яка вимагає прийняття швидкого рішення. Студент імітує роботу медичної сестри. Тут оцінюється не так об’єм теоретичних знань, а швидкість і алгоритм надання допомоги пацієнтові. Така методика ефективно активізує клінічне мислення у студента, відпрацьовує швидкість прийняття рішень в екстремальних ситуаціях.

Ділова гра як метод активного навчання. Ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Ділова гра, імітуючи окрему ситуацію, дає змогу розв’язувати конкретно сформульовані викладачем завдання та проблеми. Головна функція ділової гри на занятті є вироблення навичок та вмінь діяти у стандартних ситуаціях, з якими стикається медична сестра у своїй професійній діяльності. Ділову гру використовую для засвоєння нового та закріплення вивченого матеріалу, вона дає можливість студентам зрозуміти і вивчити навчальний матеріал з різних позицій, також,

оскільки ділова гра завжди супроводжується емоційним залученням учасників, вона також розвиває творчі навички студентів. На практичних заняттях вивчаючи «Медсестринський процес» студенти опрацьовують спілкування з пацієнтом у форматі рольової гри. Під час гри студенти спілкуються один з одним (один в ролі медичної сестри, інший у ролі пацієнта), вивчають проблеми пацієнта, долаючи власні труднощі у спілкуванні.

Метод проєктів - педагогічна технологія, зорієнтована не на інтеграцію фактичних знань, а на їх застосування і набуття нових (часто шляхом самоосвіти). Активне включення студентів у зміст тих або інших проєктів дає можливість засвоїти нові способи людської діяльності в соціокультурному середовищі.

Метод проєктів - один з найперспективніших методів навчання, адже він підвищує мотивацію до навчання, дозволяє кожному студенту виявити свої здібності у груповій співпраці, спонукає грамотно працювати з інформацією, залучає студентів до активного пізнавального процесу.

Висновки./Conclusions. При використанні сучасних педагогічних технологій навчання у студентів-медиків підвищується ефективність засвоєння навчального матеріалу, відпрацьовуються до автоматизму практичні навички, відбувається процес наближення до реальних ситуацій, з якими вони матимуть справу у своїй професійній діяльності, а також розвиваються особистісні та професійні якості майбутнього медичного фахівця.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Захарчук Т. В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі / Захарчук Тетяна Віталіївна // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: Український науковий журнал / Гол. ред. В. М. Бебик. – 2011. №3.
3. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор укладач Н. П. Наволокова. — Х.: Вид. група «Основа», 2012. - 176 с.

4. Інтерактивні технології навчання : теорія, практика, досвід : [метод. посіб.] / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.Н.Н., 2002. – 136 с.

5. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. За ред.. О. І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004 – 192 с.

МЕТОДИ МУЗИЧНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗЗСО

Ульянова Вікторія Станіславівна

д.пед.наук

Шестакова-Станіславчик Ніана Олександрович

Пак Софія Євгенівна

студенти

Харківська гуманітарно- педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ/Introduction. Важлива роль у вихованні учнів, розширенні й поглибленні їхніх знань, розвиткові творчих здібностей належить спеціально організованій виховній роботі у позанавчальний час. Позакласна робота спрямована на задоволення інтересів і запитів дітей, організована в позаурочний час педагогічним колективом школи. Позакласна робота сприяє створенню певних умов для набуття соціальної компетентності школярів, закріпленню, збагаченню та поглибленню знань, набутих у процесі навчання, застосуванню їх на практиці. Позакласна виховна робота – це організація педагогом різних видів діяльності школярів у позанавчальний час, які забезпечують необхідні умови для соціалізації особистості дитини. Позашкільною роботою називають освітньо-виховну діяльність позашкільних закладів для дітей та юнацтва. Сутність позакласної освіти та виховання як складової частини системи освіти України визначають специфічні умови її функціонування, а саме: диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність варіативність, доступність тощо.

Позакласна освіта та виховання – процес безперервний. Він немає фіксованих термінів завершення і послідовно переходить із однієї стадії в другу від створення умов, сприятливих для творчої діяльності дітей і підлітків, до забезпечення їх співробітництва у творчому процесі та самостійній творчості, яка і формує потребу особистості в подальшому творчому сприйнятті світу. Особливість позакласної виховної роботи полягає в проектуванні таких педагогічних методик та технологій, що могли б якнайповніше допомогти дітям

зорієнтуватися і самореалізуватися у складній багатогранній соціокультурній ситуації. Позакласна робота передбачає самостійний вибір і використання її суб'єктами доступних для сприйняття різноманітних форм і методів роботи. Виховна робота в школі базується на історично обумовлених традиціях виховання особистості, створених представниками різних національних спільнот України, суспільних та родинних цінностях, ідеалах і реалізується в позаурочний час у спільній роботі педагогічного та учнівського колективу загальноосвітнього навчального закладу. Головна мета позакласної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі – створення умов для творчого інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, підготовка підлітків до життя в умовах переходу до ринкової економіки, задоволення їх потреб шляхом залучення до науково експериментальної та дослідницької діяльності. Мета позакласної виховної роботи – поглиблення й розширення знань, формування практичних навиків і світоглядних переконань. Цілеспрямована позаурочна діяльність сприяє виробленню звичок поведінки, що відповідають нормам загальнолюдської культури і моралі. Позакласна виховна робота тісно пов'язана з навчальною діяльністю школярів, та, не дивлячись на це, являє собою автономну область навчально-виховного процесу.

У цій сфері діяльність школярів відзначається більшою самостійністю, творчістю, індивідуальністю тощо. Творче джерело є основною рисою, яка визначає життєздатність і результативність вчинків і дій людей в умовах реальної дійсності. У зв'язку з цим мета освіти і виховання пов'язується з формуванням творчої особистості, котрій притаманне гостре почуття нового, повна самореалізація сил і здібностей в діяльності і спілкуванні; всебічне пізнання і самопізнання власного “Я”, інтенсивний розвиток духовного потенціалу в цілому, а не лише у сфері покликання; гармонія між самопізнанням, самовираженням, самоутвердженням і саморозвитком.

Мета роботи/Aim. Основні принципи, які визначають зміст, форми і методи виховання учнів засобами позакласної роботи повинні відповідати

завданням української освіти, відобразити закономірності розвитку української педагогіки, вимоги державних документів.

Принцип гуманізації виховної діяльності передбачає гуманне ставлення до кожної особистості зокрема, гуманізації взаємин між вихователями і вихованцями, повагу до особистості, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довір'я до неї. Важливим є сприйняття особистості вихованця як вищої цінності, визначення її права на свободу, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності. Принцип демократизації процесу виховання передбачає усунення зі спілкування і співробітництва авторитарних стосунків, забезпечення співробітництва на правах суб'єктів, формування глибокого усвідомлення взаємозв'язку між ідеями свободи, правами людини, її громадянською відповідальністю.

Багатоукладність та варіативність передбачає можливість широкого вибору змісту, форм і засобів освіти і виховання у вільний від навчання час, альтернативність у задоволенні духовних запитів особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей та інтересів. Дотримання цього принципу дає можливість молодій людині застосувати свої здібності керуючись внутрішніми мотивами і особистими потребами та інтересами, не зважаючи на рамки навчального процесу у школі чи іншому закладі. Принцип єдності вимог і поваги до особистості вихованця вимагає від учителя поряд з високою вимогливістю також і належної поваги до нього.

Поважати вихованця і ставити вимоги до нього - це означає уважно ставитись до нього, знати його сильні і слабкі сторони і створювати необхідні умови для його зростання та вдосконалення. Вихователь повинен враховувати бажання і прагнення особистості, рахуватися з думкою школяра, поважати його вибір, надавати свободу щодо вибору форм, змісту та окремих деталей в організації спільної позаурочної діяльності. Поряд з цим, учень, виявивши бажання займатися спільною діяльністю, цим самим бере на себе обов'язок сумлінно виконувати доручення, які покладаються на нього. В цьому випадку учитель повинен добиватися ретельного виконання спільної справи, яка стала

тепер не лише бажанням і прагненням, але й обов'язком школяра, від виконання якого залежатиме спільна справа.

Тому учитель повинен об'єктивно оцінювати громадську діяльність своїх вихованців, відноситись до них з довір'ям і в той же час розумно контролювати їх поведінку і суворо, без прискіпливості, карати за невиконання добровільно взятих на себе обов'язків. Таке ставлення вихователя мобілізує сили і прагнення учнів до самовдосконалення. Принцип добровільності і доступності передбачає право вибору та доступність у забезпеченні потреб особистості у творчій самореалізації, духовному самовдосконаленні, здобутті додаткових знань, умінь та навичок, підготовки до активної професійної та громадської діяльності.

Принцип природовідповідності виховання передбачає врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, багатогранної і цілісної природи людини, її анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей, визначення вчителем змісту діяльності відповідно до віку, сил та можливостей дітей. Безумовно, принцип природовідповідності у організації позаурочної виховної роботи тісно пов'язаний із змістом такого принципу у народній педагогіці.

Його обґрунтував відомий дослідник української етнопедагогіки академік М. Г. Стельмахович. Він вважав, що принцип природовідповідності вимагає будувати процес виховання з урахуванням особливостей природи. Принцип природовідповідності застосовується в організації форм позаурочної діяльності і активного залучення до їх проведення самих учнів. Якщо у середніх класах в переважній більшості роботу по організації заходів проводить сам учитель, то в старших класах вихователі довіряють проведення бесід, вечорів, диспутів самим учням.

З урахуванням вікових особливостей дітей учитель підбирає і методи виховання. При проведенні позакласної роботи по вихованню учнів потрібно враховувати індивідуальні особливості дітей. Вчителю слід уміти визначати межі кругозору і давати дітям посильні індивідуальні завдання.

Матеріали і методи./ Materials and methods. Принцип самодіяльності, ініціативи, диференціації, індивідуалізації виховного процесу та громадської активності школярів під педагогічним керівництвом учителів. Людина за своєю природою внутрішньо активна. Її громадська активність виявляється в різноманітних формах і має різну спрямованість. Для українського школяра поряд із пізнавальною активністю велике значення має і громадська активність. Участь школярів в житті колективу свого класу, загальношкільного колективу і виробничих колективів значною мірою розвиває їх самодіяльність, ініціативу і громадську активність. Великі можливості для розвитку самодіяльності, ініціативи і громадської активності надає їх участь в роботі самодіяльних клубів, учнівських гуртків, в організації роботи суспільних молодіжних організацій і об'єднань.

Керівництво самодіяльністю і творчістю молоді по усвідомленню процесів, які відбуваються в суспільстві – обов'язкова умова успішного досягнення мети позакласного виховання учнів. Учитель повинен його здійснювати так, щоб залучати всіх без винятку школярів до активної співпраці, щоб розвивати їх самоуправління, зацікавленість в справах свого колективу, свого міста, області, країни. Методи художньо-естетичного виховання можна об'єднати в три групи. Перша група включає методи стимулювання і збагачення сприймання та інтерпретації творів мистецтва. Застосування методів цієї групи викликає у школярів прагнення до опанування цінностями мистецтва, сприяє формуванню естетичної свідомості, світосприймання, що ґрунтується на свідомій рефлексії.

Емоційне стимулювання художнього сприймання учнів, зміцнення і розвиток їх здібностей передбачає введення різноманітних прийомів, передусім інтригування, ігрових ситуацій, де акцент робиться не на раціональні способи трансляції художньої інформації, а на процеси її емоційного переживання. Реалізація ігрових прийомів у виховному процесі здійснюється з урахуванням вікових особливостей школярів. В ігровій діяльності розвивається здатність учнів співвідносити художні предмети та явища з навколишнім світом,

продуктивно конструювати їх за допомогою уяви, випробовувати себе в різних ролях.

Другу групу методів виховання складають методи сприяння творчості в художньо-практичній діяльності, які здійснюються опосередковано за допомогою прийомів емоційного впливу. Головним їх змістом є спрямованість на створення сприятливих, позитивних емоційно-психічних станів учнів у процесі художньої діяльності, створення атмосфери творчого пошуку, емоційної активності і захопленості. До числа прийомів належать: ігрові імпровізації, обговорення у формі бесіди чи дискусії, самохарактеристики та взаємні характеристики, критика і самокритика, переключення уваги школяра на різноманітні завдання тощо.

Третя група об'єднує методи, спрямовані на стимулювання і регулювання соціокультурної діяльності. Один із механізмів становлення особистості ідентифікація із значущою особистістю. Оточивши школярів "золотим фондом" людських життів, відображених у художніх образах, педагог тим самим допомагає їм у засвоєнні кращого досвіду людства, накреслюючи естетичні та моральні орієнтири на їхньому шляху, мистецтво вчить розрізняти добро і зло, красу і потворність, надає яскраві приклади – моделі поведінки у світі. Для виконання цих завдань педагог використовує методи обговорення й дискусії, аналізу конкретних соціально значущих ситуацій.

За допомогою цих методів активізуються соціокультурні зусилля школярів, стимулюється їх самоорганізація, соціальна активність, ініціативність та свідомість у ставленні до різних явищ культури. Школярі повинні розмірковувати, об'єктивно оцінювати художні явища, знаходити в них позитивні або негативні сторони, співвідносити із своїми морально-естетичними позиціями; це вчить відчувати переходи від "позиції поза мною" до "моєї позиції" і до "позиції, яку я змінюю відповідно до обставин".

Результати та обговорення/Results and discussion. Мета і завдання позакласної виховної роботи надають специфічного характеру функціям цілісного педагогічного процесу – навчальній, виховній і розвивальній.

Навчальна функція позакласної роботи, наприклад, не має такого пріоритету, як в навчальній діяльності. У позакласній роботі вона виконує роль допоміжної для більш ефективної реалізації виховної і розвивальної функції. Навчальна функція позакласної роботи зосереджується у навчанні дітей певним навичкам поведінки, колективного життя, навичок спілкування і ін. Розвивальна функція міститься в розвитку психічних процесів школяра, а також в розвитку індивідуальних здібностей школяра.

Зміст позакласної роботи – це адаптований соціальний досвід, емоційно пережиті і реалізовані у власному досвіді дитини різноманітні аспекти людського життя: наука, мистецтво, література, техніка, взаємодія між людьми, мораль і ін. Специфіка змісту виховної позакласної роботи характеризується: по-перше привалюванням емоційного аспекту над інформаційним; по-друге, у змісті позакласної роботи визначальне значення має практична сторона знань, тобто зміст позакласної роботи спрямовано на вдосконалення найрізноманітніших умінь і навичок.

Висновки/Conclusion. Ми розібрали сутність музично-виховної роботи. Її принципи та методи і зміст. З цього можна зробити висновок, що музично-виховна робота це великий та складний компонент в формуванні та розвитку майбутніх людей. Та від її проведення залежить їх ставлення та поведінка в світі в їх майбутньому житті.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНЬОЇ КАРТИНИ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Ільченко Ірина Юріївна
магістрантка кафедри психології
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Вступ. У формуванні ВКЗ особливу роль відіграють інтелектуальні і вольові компоненти. На основі людського досвіду (побутових уявлень), інформації, використаної з медичних літературних джерел, а також з науково просвітницьких телевізійних передач (наукового уявлення), кожна людина створює для себе власну *концепцію здоров'я*. Ця концепція містить причини, механізм розвитку, ознаки, які характеризують самопочуття, симптоми, які свідчать про відхилення від норми, у тому числі домінуюче уявлення про майбутнє і деякі сплановані кроки до нього, прогноз просування до здоров'я.

Як уже відзначалося, завданням психології здоров'я є формування у майбутнього фахівця психологічної грамотності, тобто озброєння його знаннями й вміннями, які дозволять йому:

- а) «розшифровувати» власний психічний стан;
- б) здійснювати ефективне управління власною психікою в рамках можливого;
- в) враховувати адаптаційно-компенсаторні реакції організму;
- г) адекватно оцінювати справжній рівень власних фізичних і психічних можливостей.

Ціль роботи – проаналізувати фактори та чинники формування внутрішньої картини здоров'я, як одного з компонентів структури психології здоров'я.

Матеріали та методи. Суб'єктивне ставлення до захворювання називається також «внутрішньої картиною хвороби» (Р.А.Лурія), концепцією хвороби, *нозогнозія*. Суть його полягає в інтелектуальній інтерпретації діагнозу захворювання, когнітивної оцінці його тяжкості і прогнозу і у формуванні на цій основі емоційного та поведінкового патерну.

Для пацієнта внутрішня картина хвороби складається з розуміння механізмів виникнення неприємних і хворобливих відчуттів, оцінки їх значення для майбутнього. *Об'єктивна тяжкість хвороби* - інформація про летальності після подібного розладу, ймовірності інвалідизації та хроніфікації хворобливого процесу є одним з факторів для формування внутрішньої картини хвороби. Однак, як правило, пацієнт рідко повністю довіряє медичним даними. Він схильний аналізувати ситуацію крізь призму суб'єктивної тяжкості хвороби, ґрунтуючись на ведених тільки йому або його субкультуральними групами (сім'ї, мікроколективу) відносинах до захворювання. Суб'єктивне ставлення до хвороби формується на базі безлічі факторів.

Фактори суб'єктивної тяжкості захворювання:

1. *Стать.* Жінки краще чоловіків переносять больові відчуття та стани довготривалої нерухомості (одні готуються переносити біль, а інші працюють не звертаючи уваги)

2. *Вік:* для кожного віку є свій реєстр тяжкості захворювання в психологічному відношенні. Діти, молодь-найстрашніші хвороби що змінюють зовнішність (шкірні, алергії, опіки). Зрілий вік – хронічні, онкологічні, венеричні, психічні. Похилий вік-значимі ті хвороби, що можуть призвести до смерті (інфаркт, інсульт, злоякісні пухлини).

3. *Професія:* професійно обумовлена цінність певного органу (співак-ангіна, горло).

Під індивідуально-психологічними параметрами, що формують суб'єктивне відношення до хвороби розуміють:

1. *Особливості темпераменту* (динамічні особистості психічної діяльності – ритм темп, інтенсивність): *емоційність* - суб'єктивне перенесення

болю (екстраверти менш інтенсивно ніж інтроверти), *психофізіологічні особливості «больових порогів»* (низькі-у холерика і меланхоліка, ніж у сангвініка і флегматика), *обмеження рухливості або нерухомість*.

2. *Особливості характеру* .Тип реагування формується на основі сімейного виховання.

3. *Особливості особистості* (особливості власного світогляду, філософська позиція стосовно життя та смерті) віруючі більш психологічно комфортно відносяться до хвороби ніж атеїсти.

Вивчення проблем, пов'язаних із збереженням та зміцненням індивідуального здоров'я, показує, що обов'язковим фактором у цьому контексті є формування *внутрішньої картини здоров'я (ВКЗ) – особливого ставлення до здоров'я, яке виражається в усвідомленні його цінності, й активно-позитивному прагненні до його збереження та зміцнення*.

ВКЗ – це самосвідомість і самопізнання людиною самої себе в умовах усього діапазону здоров'я. ВКЗ є базовим поняттям як у валеології, так і в психології здоров'я.

Внутрішня картина здоров'я – це певний психофізичний простір, в якому людина здатна оцінити свої біологічні, соціально-психологічні і духовні можливості. Це не тільки знання про свої можливості, але й уміння користуватися справжніми резервами і нерозкритими індивідуальними потенціями.

Формування ВКЗ для здорової людини є більш складним завданням, ніж формування внутрішньої картини хвороби для хворої людини. Це пояснюється тією обставиною, що у хворої людини виникають значні функціональні порушення або органічна патологія, тому їй легше оцінити зміни, які відбуваються з нею. Щодо здорової людини, то складність формування ВКЗ багато в чому обумовлена перевантаженням її свідомості нагальними проблемами, які дуже часто обмежуються форматом: гроші – престиж – гроші. Однобічна опора людини на такі базові цінності, як гроші – багатство престиж влада, буде перешкоджати адекватному сприйняттю сигналів, які виходять з

«системи раннього оповіщення» і приведе до перекрученого формування ВКЗ.

Висновки. Формування внутрішньої картини здоров'я припускає:

- усвідомлення власного внутрішнього динамічного стану гомеостазу;
- ототожнення себе з образом здорового психосоматичного цілого;
- усвідомлення ознак будь-якого стійкого порушення гомеостазу, тобто ідентифікацію власних *індикаторів* передхвороби – провісників відхиляючого стану у динамічному процесі збереження здоров'я.

Таким чином, внутрішня картина здоров'я – це сукупність інтелектуальних описів (уявлень) індивіда про власне здоров'я, а також комплекс емоційних переживань, відчуттів і поведінкових реакцій, які мають відношення до індивідуального здоров'я людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Корнієнко О. В. Підтримання психосоматичного здоров'я практично здорових людей: Навч. посібник. – К.: Вид. центр “Київський університет”, 2000. – 126 с.

2. Мухамед'яров Н. Н. Формування здорового способу життя: теоретичний аспект / Н. Н. Мухамед'яров // Вісник Харківської державної академії культури - 2013. - Вип. 39. - С. 249-256.

3. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / Навчальний посібник: М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, А. Ф. Косенко, Т. І. Кочергіна. Загальна редакція М. С. Корольчука. – К.: Фірма “ІНКОС”, 2002.-272 с.

**СУЧАСНІ ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА СЛУЖБІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ**

Паловскі Ю. О.

доктор філософії психологічних наук,
старший науковий співробітник,
лабораторія психології особистості імені П. Р. Чамати,
Інститут психології імені Г. С. Костюка, НАПН України
Київ, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1537-027X>

Анотація: у матеріалах обґрунтовано необхідність забезпечення належного психологічного комфорту та емоційного благополуччя громадян навіть в умовах війни; операціоналізовано поняття «емоційне благополуччя» та «психологічна технологія»; описано специфіку надання психологічної допомоги в умовах військового стану; доведено, що психологічна наука накопичила значний арсенал психологічних технологій надання допомоги постраждалим від війни, які можуть успішно застосовуватись не тільки для роботи з психологічними наслідками бойової травми, але і для повного відновлення емоційного благополуччя.

Ключові слова: психотехнологія, психологічна допомога, емоційне благополуччя, адаптація, постраждалі від війни.

Війна характеризується руйнівним впливом на психологічне здоров'я та благополуччя усіх, кого вона торкається. Адже військовий конфлікт кардинальним чином дезорганізує звичайне життя громадян, призводить до численних матеріальних і нематеріальних втрат, до моральних страждань, провокуючи появу різноманітних психологічних дисфункцій та порушень. Тому в умовах збройного протистояння провідну роль відіграє питання надання вчасної та якісної психологічної допомоги людям, які постраждали від війни. Враховуючи те, що військовий конфлікт може тривати значний період часу,

протягом якого за лінією фронту продовжується цивільне життя, психологи мають не тільки попереджати виникнення психологічних порушень, але і забезпечувати належний рівень психологічного комфорту та благополуччя, щоб навіть в умовах війни якість життя людей та їх функціональні спроможності залишались на високому рівні. Одним з ключових орієнтирів у сучасних наукових пошуках є перехід до вивчення психічно здорової та психологічно благополучної особистості, яка успішна в обраній сфері діяльності та характеризується високим адаптаційним потенціалом до умов життя. Значна увага приділяється дослідженню феноменів суб'єктивного, соціального та психологічного благополуччя. На початку ХХІ століття у галузі психології особистості виник самостійний напрям досліджень – позитивна психологія. Його представники вивчають психологічні характеристики та явища, що проявляються у повноцінно функціонуючої особистості, а саме – суб'єктивне благополуччя, соціальне благополуччя, психологічне благополуччя, задоволеність життям, щастя тощо [1].

Емоційне благополуччя – це показник якості емоційного життя особистості. Значна вираженість суб'єктивного благополуччя, у структуру якого входить суб'єктивна задоволеність своїм життям та собою, переважання позитивного ставлення до різних сторін власного життя та інших людей, пов'язана саме з емоційним благополуччям. Детальний аналіз явища емоційного благополуччя знаходимо у роботах Д. Шульженко та О. Шульженко. Зокрема, емоційне благополуччя тлумачиться ними як «стійкий позитивний емоційний стан, який підвищує загальний рівень якості життя особистості», а також як «багатовимірне явище, яке визначає емоційне самопочуття, є показником успішності емоційної регуляції людини, а також нерозривно пов'язане з її психологічним благополуччям» [2, с. 123]. На думку вчених емоційне благополуччя характеризується як стійко-позитивний, комфортно-емоційний стан, який є основою ставлення людини до світу і впливає на особливості переживань, пізнавальну, емоційно-вольову сферу, стиль переживання стресових ситуацій, стосунки із оточуючими людьми [2].

Категорія осіб, які, безпосередньо перебуваючи у зоні військової активності, зазнають на собі вплив усіх небезпек та травматичних чинників різного характеру вважаються постраждалими від війни. Можна виділити наступні категорії осіб, постраждалих від війни: особи, які виїхали із зони ведення бойових дій та мають статус внутрішньопереміщених осіб; особи, які втратили близьких та рідних людей внаслідок військового конфлікту; особи, які перебували / перебувають на території ведення активних бойових дій, стали свідками збройного протистояння ворогуючих сторін, потерпали або потерпають від обстрілів та руйнувань, відчували реальну загрозу власному життю та здоров'ю або були поранені. Ці люди особливо гостро потребують якісної психологічної допомоги, що не є можливою без використання новітніх психотехнологій.

Єдиного визначення технології психологічної допомоги не існує. Спираючись на роботу М. Павлюка та М. Шепельової, можна зробити висновок, що психологічну технологію можна трактувати як комплекс консультативних, психокорекційних та психотерапевтичних технік, розроблених у рамках певного теоретичного підходу та спрямованих на вирішення конкретно визначених завдань (наприклад, психотехнології роботи з сім'єю як системою; психотехнології надання допомоги постраждалим від війни тощо) [3, с. 63].

Надання психологічної допомоги під час війни передбачає застосування цілого арсеналу різноманітних заходів консультативного, психокорекційного та психотерапевтичного впливу, що покликані допомогти постраждалим успішно подолати ці кризові та важкі життєві події, впоратися з ними з мінімальними психологічними втратами, подолати наслідки психологічного травмування, а також відновити психологічний ресурс, зберігаючи емоційне благополуччя. На відміну від класичної психодіагностичної, консультативної, корекційно-розвиткової роботи надання психологічної допомоги під час війни носить переважно ситуативний, неплановий характер, зумовлене нагальною необхідністю нормалізувати психоемоційний стан потерпілої від військового

конфлікту людини, характеризується терміновістю та короткостроковістю. Зміст використання психотехнологій в таких умовах значно залежить від конкретної ситуації, в якій вони використовуються, та психологічного стану постраждалого. Робота психолога, який застосовує ту чи іншу психологічну технологію надання допомоги містить одночасно елементи діагностичної, консультативної, корекційної та психотерапевтичної діяльності.

У контексті нашого викладу важливо відзначити, що під процедурами у практиці надання психологічної допомоги розуміють групу прийомів ведення спеціалістом клієнта, що об'єднані за цільовим призначенням та за допомогою яких вирішується одне із завдань того чи іншого етапу (В. Панок, Я. Чаплак, Я. Андреева) [4, с. 269]. Кожній процедурі відповідають певні техніки спеціальні прийоми, що застосовуються психологом для вирішення завдань процедур на кожному етапі надання психологічної допомоги. Дослідники доречно зазначають, що та чи інша техніка може успішно використовуватись у самих різних видах надання послуг психологічного супроводу (консультування, психокорекція тощо). Отже, техніка психологічної допомоги – це спеціальні прийоми, які психолог, діючи у межах ти чи інших процедур організації психологічного супроводу, використовує для наповнення цих процедур на кожному із етапів надання психологічної підтримки. В. Панок, Я. Чаплак, Я. Андреева підкреслюють, що існують універсальні та специфічні психологічні техніки. Універсальна психологічна техніка застосовується у самих різних ситуаціях надання психологічної допомоги. Специфічна психологічна техніка зорієнтована на подолання конкретної психологічної дисфункції, що була діагностована у постраждалого [4, с. 270].

Станом на теперішній час у вітчизняних та зарубіжних джерелах детально описано численні процедури та технології психологічної допомоги людям, які постраждали внаслідок бойових дій. Вони підібрані таким чином, щоб відповідати критерію найвищої ефективності при роботі з психологічними наслідками досвіду перебування у зоні військового конфлікту: депресивні та тривожні стани, а також інші емоційні розлади, посттравматичний стресовий

розлад, порушення сну, когнітивні дисфункції та ін. Науковцями рекомендується використовувати увесь спектр накопичених світовою психологічною наукою методів психологічної допомоги: техніки психоаналізу, когнітивні техніки, техніки гештальт-терапії, арт-терапії, позитивної психотерапії тощо. Особливу цікавість мають техніки психологічної допомоги постраждалим від війни, які, не дивлячись на короткий термін свого існування, характеризуються високою ефективністю саме у практиці психологічної роботи з цією категорією постраждалих. Зокрема, для психологічної допомоги постраждалим від війни можуть використовуватись такі новітні техніки нарративної психотерапії як екстерналізація та деконструкція.

Техніка екстерналізації полягає у вербальному відділенні проблеми від людини, її винесення в зовнішню щодо клієнта площину.

Техніка деконструкції полягає у ретельному аналізі вербальних повідомлень суб'єкта отримання психологічної допомоги, що уособлюють цілісну структуру його нарративу. Деконструктивне опитування спонукає клієнта побачити травматичні події з різних точок зору, та побудувати інші нарративи для їх оцінювання [5, с. 42].

Очевидно, що наведені психологічні технології спрямовані, у першу чергу, на роботу з когнітивною сферою потерпілих та є досить спорідненими з техніками когнітивної психотерапії, ефективність якої для подолання емоційних розладів та забезпечення емоційного благополуччя була неоднократно доведена.

Таким чином, станом на теперішній час українські психологи озброєні як класичними, так і новітніми технологіями забезпечення емоційного благополуччя в умовах війни, досконале оволодіння якими є умовою їх високої професійної ефективності. Характерною особливістю надання екстреної психологічної допомоги українцям, які постраждали від військової агресії, є те, що зміст і процедури застосовуваних психологічних технологій все більше і більше наближаються до європейських стандартів та зорієнтовані на короткострокову, але дуже дієву взаємодію психолога з потерпілими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аршава І. Ф., Носенко Е. Л. «Позитивна психологія» й перспективи досліджень оптимального функціонування людини як суб'єкта життєдіяльності. *Педагогіка і психологія*. 2009. №3. С. 56-66.
2. Шульженко Д. І., Шульженко О. Є. Емоційна стабільність як чинник фахової готовності студентів-спеціальних психологів. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Соціальна педагогіка. 2013. Вип. 23(2). С. 122-131.
3. Павлюк М. М., Шепельова М. В. Сучасні психологічні технології надання психологічної допомоги сім'ям постраждалих у подоланні складних життєвих обставин : практичний посібник. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2020. 124 с.
4. Панок В. Г., Чаплак Я. В., Андрєєва Я. Ф. Основи психологічної допомоги: теорія та практика психоконсультації. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 384 с.
5. Карпенко Є. Методи сучасної психотерапії. Дрогобич : Посвіт, 2015. 116 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Пріснякова Людмила
завідувачка кафедри психології
Заброда Дар'я
магістранта кафедри психології
Дніпровський гуманітарний університет
Україна

Вступ./Introduction. Актуальність проблеми професійного самовизначення полягає, насамперед, в тому, що випадковий вибір професії призводить до небажаних наслідків: - низької продуктивності праці; - помилок і браку в роботі.

Професійного самовизначення починається в період навчання в школі, а закінчується нерідко вже після виходу на пенсію. На кожному етапі людина робить вибір, який визначає його життя на скільки років вперед.

Проблема підготовки підростаючого покоління до професійного самовизначення була в центрі уваги багатьох дослідників. Так, психолого педагогічним та організаційними основами підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено праці Г. Балла, О. Вітківської, Ю. Гільбуха, Є. Клімова, Г. Костюка, В. Рибалки, В. Синявського, Б. Федоришина, С. Чистякової та ін. Як філософську категорію професійне самовизначення розглядав Г. Москалик, О. Стояно та інші. Загальним теоретичними проблемами формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень К. Альбуханової-Славської, О. Борисової, Є. Головахи, Ф. Іващенко, М. Пряжнікова, М. Піддячого, В. Полякова, М. Статкіна, Т. Чиркової та ін.

Загальним теоретичними проблемами формування готовності до професійного самовизначення у майбутній трудовій діяльності присвячено ряд досліджень К. Альбуханової-Славської, [О. Борисової, Є. Головахи, Ф.Іващенко,

М. Пряжнікова, М. Піддячого, В. Полякова, М. Статкіна, Т. Чиркової та ін. Е. А. Клімов розуміє самовизначення як важливий прояв психічного розвитку, як активний пошук можливостей розвитку, формування себе як повноцінного учасника співтовариства професіоналів. Від змісту життєвого самовизначення залежить не лише позитивне рішення внутрішніх протиріч, але і направленість розвитку особистості в цілому. У кожному конкретному випадку в ньому певною мірою присутні всі його структурні складові: - аспекти самореалізації, - вибору і - адаптації є взаємопов'язаними компонентами структури професійного самовизначення.

І. С. Кон зазначає, що суть самовизначення молодого людини полягає у «чіткому орієнтуванні і визначенні свого місця у світі дорослих», а також «у виборі соціально і особистісно значущих цілей, досягнення яких забезпечується самореалізацією суб'єкта» Поняття «самовизначення» І. С. Кон пов'язує з процесами «пошуків себе», «відкриття я», соціального і морального дозрівання, які мають світоглядний сенс і «виразно соціальний зміст».

Згідно І. С. Кону, проблема професійного самовизначення особистості, представлена у трьох аспектах :

- Як проблема самореалізації особистості ;
- Як проблема вибору прийняття рішень ;
- Як проблема адаптації .

Ціль роботи./Aim. Мета дослідження: дослідження особливостей взаємозв'язку особистого і професійного самовизначення студентів Предмет дослідження: взаємозв'язок характеристик особистого та професійного самовизначення здобувачів вищої освіти. В дослідженні взяло участь 50 осіб це здобувачі вищої освіти ДНУ та ДГУ м. Дніпра.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження використано ряд методик, серед яких “*Методика опитувальник професійних схильностей*” Л. А. Йовайши : Тест призначений для вивчення професійної спрямованості. Л. А. Йовайши виділяє в структурі особистості чотири компонента, що визначають вибір професії : активність, можливість, стиль і

спрямованості. Ці компоненти утворюють дві взаємно пересічні лінії: активність – спрямованість і стиль – можливості.

Друга методика – “16 факторний опитувальник Р.Кеттелла“, який дозволяє виявити значення прояву симптомокомплексів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати психодіагностики представлені у таблиці 1 та на рисунку 1.

Табл. 1

Середні значення по методиці Р.Кеттелла «16 факторний опитувальник» з урахуванням середніх значень

Симптомокомплекс	Результати хлопців	Результати дівчат
I. Комунікативних особливостей (A+H+N+L+E+Q2)	34,8	35,4
II. Інтелектуальні можливості (B+M+N+Q1)	23,4	22,1
III. Емоційно – вольові особливості (C+O+F+G+I+Q3+Q4)	39,8	34,2
IV. Регуляторний (G+Q3)	12	12,2

Отримані значення свідчать, що проблема зв'язку життєвого і професійного самовизначення актуальна в даний час, період нестабільності, коли соціальна криза загострює не тільки зовнішні, а і внутрішні протиріччя, знаходить повне відображення в соціально - психологічному феномені самовизначення.

Друга методика - Методика Л. А. Йоваши

Рис. 1 Виявлення професійної спрямованості учасників дослідження

Таким чином, професійне самовизначення відіграє важливу роль в процесі соціалізації. Сучасні умови на ринку праці, сам вхід в ринкову економіку змінюють характер і мету праці: зростає її інтенсивність, посилюється напруга, вимагається високий професіоналізм, особливо необхідними якостями стають витривалість і професіоналізм

Висновки./Conclusions.

Від змісту життєвого самовизначення залежить не лише позитивне рішення внутрішніх протиріч, але і направленість розвитку особистості в цілому. Всі ці вимоги, в свою чергу, вказують на важливі психологічні якості, які повинні бути наявні у людини на ринку праці: активність, стресостійкість, виражені когнітивні здібності, працелюбність, моральність.

АНАЛІЗ МАЛЮНКІВ СТРАХІВ У ДІТЕЙ З ОНКОГЕМАТОЛОГІЧНИМ ДІАГНОЗОМ

Скаковська Анастасія Володимирівна

аспірант

Львівський державний університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Вступ. Онкологічна хвороба впливає на життя дитини. Досвід тривалої госпіталізації та лікування призводить до певних особистісних змін. Перебування дитини в онкостаціонарії може сприяти актуалізації страхів.

Мета роботи. З'ясувати страхи у дітей з онкогематологічними захворюваннями молодшого шкільного віку у вимірі: до ситуації хвороби, під час хвороби та уявлення про страхи після одужання.

Матеріали та методи. У вивченні особливостей страхів у дітей з онкогематологічними захворюваннями прийняли участь 77 хлопчиків та 75 дівчаток. Вибірку дослідження склали 152 дитини віком від 6 до 10 років, що лікувались з приводу онкогематологічних хвороб у відділенні гематології та інтенсивної хіміотерапії Західноукраїнського спеціалізованого медичного центру (м. Львів), Обласної дитячої клінічної лікарні (м. Рівне), дитячій клініці «Бамбіно Джезу» (м. Рим), Університетській дитячій клініці (м. Люблін).

Пацієнти, які проходили лікування у закордонних клініках, були опитані нами під час перебування в Україні у трактах перерви між хіміотерапією та під час перебування на амбулаторному лікуванні в тракті підтримуючої терапії. Усі діти взяли участь у дослідженні за згодою батьків або опікунів.

У вивченні особливостей страхів у дітей з онкогематологічними нами була використаний малюнок страхів, діти малювали, чого вони боялись, коли були здоровими, чого бояться, коли хворіють та чого будуть боятись, коли одужають.

Контрольну групу нашого дослідження склали 152 відносно здорові дитини, які не мали хронічних захворювань. Серед них 88 дівчаток та

64 хлопчика віком від 6-10 р., які проходили амбулаторне лікування у Західноукраїнському спеціалізованому дитячому медичному центрі (м. Львів), приватній поліклініці «Мініполіклініка» (м. Львів) з приводу таких хвороб як: ангіна, ГРВІ, гастрит, отит, бронхіт, захворювання ЖКТ, алергічний дерматит.

Результати та обговорення. Як видно з рис. 1. найбільш поширеним страхом в минулому діти зобразили тварин (76 осіб).

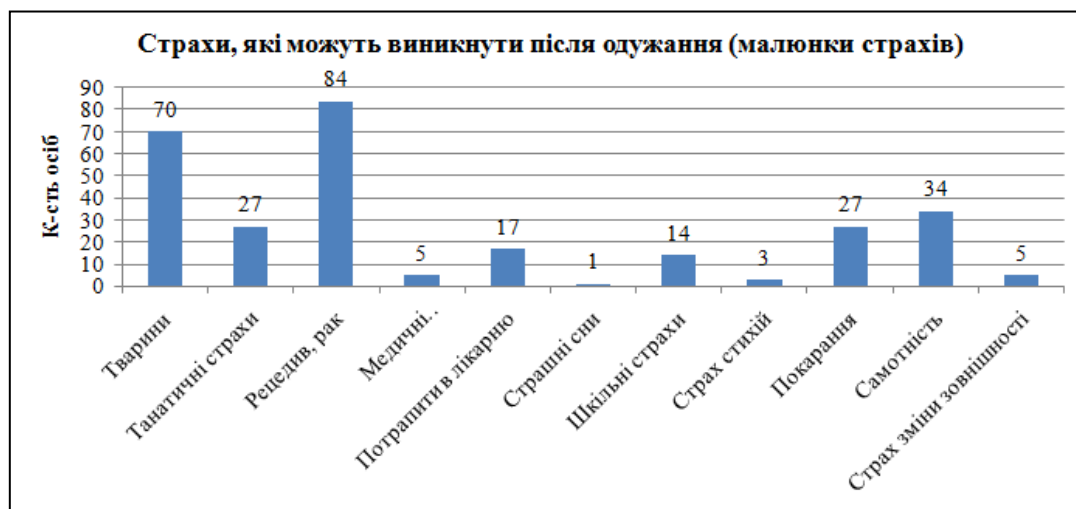
Рис. 1. Розподіл домінуючих страхів у дітей, що хворіють онкогематологічними захворюваннями за результатами малюнку страху

Найбільш домінуючим страхом під час хвороби виявились танатичні страхи (63 дитини) та страх тварин (53 дитини). (Рис. 2)

Рис. 2. Розподіл домінуючих страхів у дітей, що хворіють онкогематологічними захворюваннями за результатами малюнку страху

З малюнків про уявлення майбутніх страхів після одужання найбільш часто зустрічаються зображення, що позначають страх перед рецидивом, поверненням хвороби (84 особи), а також страх тварин (70 осіб). (Рис. 3)

Рис. 3. Розподіл домінуючих страхів у дітей, що хворіють
Розподіл домінуючих страхів у дітей, що хворіють онкогематологічними
захворюваннями за результатами малюнку страху

Якщо поглянути на динаміку розвитку страхів у досліджуваних дітей молодшого шкільного віку за малюнками, якими вони зображали свої страхи, стає помітно, що такі страхи як «танатичні», «страх темряви» та «страх перед болем» зростають у дітей під час онкологічного захворювання. В той час «шкільні страхи», «страх перед кров'ю», «страх потрапити в лікарню» та «страх комп'ютерних персонажів» зникають під час захворювання.

Навіть схильність боятись тварин трохи знижується в період хвороби. З одужанням від захворювання діти вважають, що боятимуться повернення хвороби, знову потрапити в лікарню, бути покараними (27 осіб) та страх бути самотніми (34 дитини).

Для дітей з контрольної групи було запропоновано намалювати страхи. Діти малювали, чого вони боялись, коли були здоровими, чого бояться, коли хворіють та чого будуть боятись коли одужають.

Так аналіз малюнків страхів з минулого, тобто зображення того, що діти з контрольної групи боялись, коли були здоровими дозволив визначити найбільш

домінуючі страхи. (Рис. 4)

Рис. 4. Розподіл домінуючих страхів у дітей з контрольної групи за результатами малюнку страху

До них належать «страх тварин» (116 дітей), «шкільні страхи» (31 дитина) та «страх фізичних ушкоджень» (26 дітей). Не виявлено таких страхів, як «страх потрапити в лікарню», «страх покарання», «страх самотності», «страх зміни зовнішності», «страх соматичних реакцій», «страх не ви здоровіти», «просторові страхи» та «соціальні страхи». До потрапляння в лікарню з певним діагнозом, діти в незначній кількості боялись таких страхів, як «кров» (18 осіб), «страх медичних маніпуляцій» (11 дітей), «страх стихій» (19 дітей), «страх комп'ютерних персонажів» (18 дітей).

У період хвороби діти з контрольної групи виявили нові страхи, яких не було раніше. А саме зросла кількість дітей, що бояться медичних маніпуляцій, наркозу (37 осіб), виник новий «страх потрапити в лікарню» (45 дітей), «страх болю» (12 дітей) та «страх соматичних реакцій» (19 осіб).

Проте варто помітити, що деяких страхів діти почали боятись менше в цей період, а саме «страх крові» (5 осіб), «шкільні страхи» (13 дітей), «страх темряви» (3 дітей), «страх стихій» (7 осіб), «страх перед комп'ютерними персонажами» (5 осіб), та «страх фізичного ушкодження» (11 дітей). (Рис. 5)

Рис. 5 Розподіл домінуючих страхів у дітей з контрольної групи за результатами малюнку страху

Серед можливих страхів, які діти з контрольної групи зобразили на малюнку «Чого я боюся, коли буду здоровим» найбільш домінуючими є «страх тварин» (117 дітей), «шкільні страхи» (34 дитини), «страх фізичних ушкоджень» (28 осіб) та «страх стихій» (21 дитина). Рідко в малюнках простежується зображення таких страхів, як «страх потрапити в лікарню» (1 дитина) та «страх болю» (1 дитина). І не зустрічались в емпіричному матеріалі зображення, що позначають наступні дитячі страхи після одужання: «страх рецидиву», «страх покарання», «страх самотності», «страх зміни зовнішності», «страх соматичних реакцій», «страх не одужати», «просторові страхи» та «соціальні страхи».

За допомогою аналізу проєктивної методики виявлено страхи, які виникли в період захворювання (медичні маніпуляції, наркоз, страх потрапити в лікарню, страх болю, страх соматичних реакцій) у дітей з контрольної групи, а також ті страхи, які стали не такими відчутними в момент лікування в лікарні (страх крові, шкільні страхи, страх стихій, страх фізичних ушкоджень. (Рис. 6)

Рис. 6. Розподіл домінуючих страхів у дітей з контрольної групи за результатами малюнку страху.

Висновки. За результатами даного дослідження виявлено до хвороби страх перед тваринами притаманний групі дітей з онкогематологічними захворюваннями так і дітям з контрольної групи. Домінантним страхом у дітей з онкогематологічними захворюваннями коли опитувані були здоровими є страх тварин, актуальними страхом під час онкогематологічної хвороби є танатичний страх, це може бути пов'язане з усвідомленням важкості власного захворювання, відчуттям небезпеки, досвідом смерті інших дітей-пацієнтів у відділенні.

Після хвороби діти які хворіють онкогематологічними захворюваннями вважають, що найбільше боятимуться повернення хвороби та тварин. Діти з контрольної групи найбільше боялись до того як захворіли тварин, на противагу дітям з онкопатологією під час хвороби в них також зберігся страх тварин. Дітям без онкопатології під час хвороби високою мірою притаманний страх медичних маніпуляцій та лікарні, також такі діти мають уявлення, що після одужання також будуть мати страх перед тваринами. Також діти без онкопатології не бояться повернення свого захворювання.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ З РІВНЕМ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ ПІД ЧАС ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Соловйова Діана Андріївна
студентка кафедри психології
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

Вступ. У 2020 році навчальні заклади змушені були масово перейти до онлайн-формату через пандемію COVID-19. Після чого цифрове освітнє середовище, що реалізує освітні програми із застосуванням дистанційних технологій та цифрових засобів навчання, почало активно досліджуватися фахівцями з різних галузей: філософії, соціології, педагогіки, психології. У процесі досліджень відзначаються сильні та слабкі сторони онлайн-навчання, розробляються нові технології, методи та засоби включеності у процес оволодіння професією, якому сприяє високий рівень мотивації навчальної діяльності.

На сьогоднішній день все більше уваги приділяють проблемі мотивації пізнавальної та навчальної діяльності студента. Даний аспект пов'язаний з дедалі більшими вимогами до професіонала. Цифрове освітнє середовище, що робить акцент на самостійній роботі студентів, може сприяти розвитку таких особистісних якостей як самодисципліна, тайм-менеджмент, вміння ставити цілі, тим самим сприяючи підготовці фахівців з вищезазначеними параметрами, а може навпаки сприяти формуванню або розвитку такого психологічного феномену як прокрастинація.

Дослідники, які вивчали проблему прокрастинації, відзначили значне зростання академічної прокрастинації під час переходу на онлайн-навчання, що вплинуло на ефективність мотивації досягнення.

Сьогодні студенти уже мають досвід навчання із застосуванням дистанційних технологій. У зв'язку з цим актуальним стає вивчення проблеми

взаємозв'язку академічної прокрастинації з рівнем мотивації досягнення в умовах навчання у цифровому середовищі.

Важливо зрозуміти чи формуються/розвиваються необхідні особистісні якості студентів в умовах електронного освітнього середовища, або ж це благодатний ґрунт для формування та розвитку прокрастинації, яка надалі негативно позначиться на якості навчання, на професійній сфері тощо.

Мета роботи. Емпірично дослідити взаємозв'язок академічної прокрастинації з рівнем мотивації досягнення під час онлайн-навчання студентів.

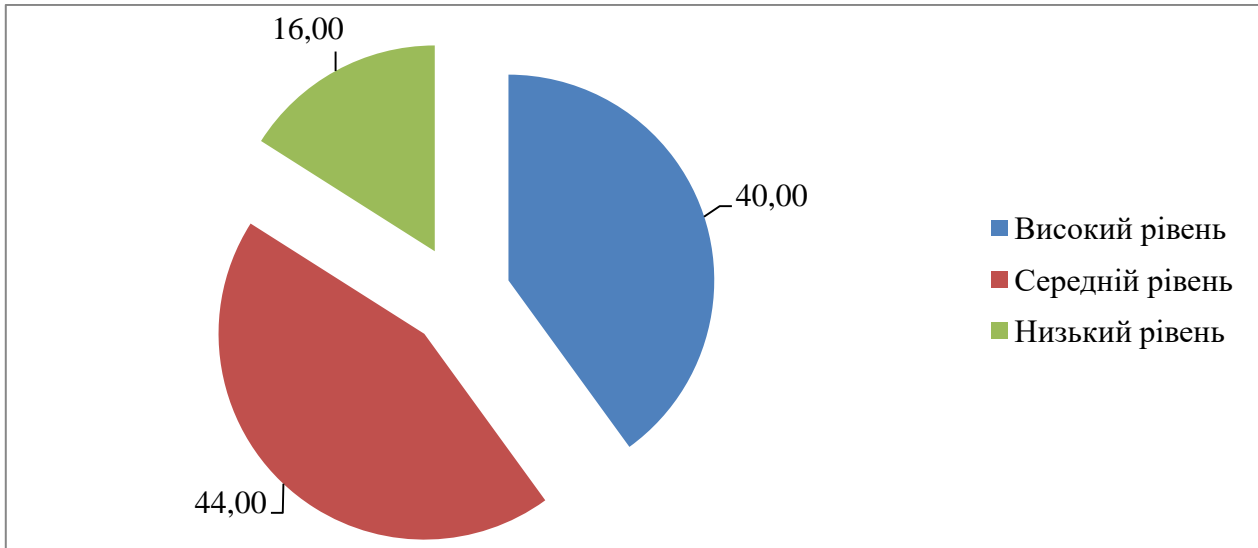
Матеріали та методи. Для з'ясування взаємозв'язку академічної прокрастинації та рівня мотивації досягнення під час онлайн-навчання студентів-першокурсників використано психодіагностичні засоби: опитувальник академічної прокрастинації (шкала PASS) Л. Соломон і Е. Ротблум; методика «Шкала загальної прокрастинації Тукмана» (Tuckman General Procrastination Scale, TGG); опитувальник освітньої мотивації (ЕМІ) та «Шкала академічної мотивації» (ШАМ).

Емпіричне дослідження було проведено в Сумському державному педагогічному університеті імені А.С. Макаренка. В якості вибіркової сукупності виступили студенти першого курсу навчально-наукового Інституту педагогіки і психології. Середній вік студентів – 18,9 років. Загалом у дослідженні взяли участь 50 осіб, з них 22 юнаки та 28 дівчат.

Результати та обговорення. Аналіз результатів, отриманих після застосування методики диференційної діагностики депресивних станів Цунга, шкали депресії А. Бека та методики визначення рівня депресії, дав розгорнуту картину частоти депресивних розладів серед учнів – старшокласників. Результати обстеження подано у наступних таблицях.

Як свідчать дані, наведені на рисунку 1, відсоткова кількість першокурсників з високим рівнем академічної прокрастинації дорівнює 8,0%.

Водночас частка із середнім рівнем академічної прокрастинації у першокурсників становить 74,0%. Частка низького рівня академічної прокрастинації дорівнює 18,0%.

Рис. 1. Відсоткове співвідношення респондентів з різним рівнем академічної прокрастинації серед першокурсників

Для вивчення взаємозв'язку між особистісною та академічною прокрастинацією було розраховано коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s) на загальній вибірці. Було отримано підтвердження даного взаємозв'язку ($r_{semn}=0,54$, при $r_{skp} = 0,26$ ($p \leq 0,001$)). Особистісна прокрастинація статистично значуще пов'язана з такими причинами академічної прокрастинації як соціальна тривожність, лінь, виклик, поганий перфекціонізм, а також імпульсивність і уникнення невдач.

Організованість та самоконтроль, навпаки, негативно пов'язані з особистісною прокрастинацією.

Далі розглянемо взаємозв'язок між академічною прокрастинацією та освітньою мотивацією також на загальній вибірці досліджуваних студентів. У таблиці 1 представлені одержані результати.

Таблиця 1

Зв'язок академічної прокрастинації та її факторів із мотивацією

	Частота прокрастинації	Соціальна тривожність	Лінь	Імпульсивність	Поганий перфекціонізм	Організованість	Самоконтроль
Амотивація	0,06	0,12	0,16*	0,12	0,31***	-0,28***	-0,41***
Мотивація уникнення неспіху в навчанні	0,29***	0,40***	0,02	0,27***	0,23**	-0,07	0,01
Мотивація до соціально схвалюваного успіху	-0,01	0,08	-0,14	0,03	-0,05	0,17*	0,42***
Надмотивація	-0,19*	-0,15	-0,24**	-0,04	-0,20*	0,36***	0,53***
Пізнавальна мотивація	-0,16*	-0,15	-0,18*	-0,03	-0,23**	0,25**	0,42***
Мотивація досягнення	-0,29***	-0,20*	-0,20*	-0,17*	-0,21**	0,32***	0,36***
Мотивація саморозвитку	-0,13	-0,17*	-0,19*	-0,01	-0,17*	0,32***	0,44***
Мотивація самоповаги	0,06	0,15	-0,06	0,14	0,05	0,20*	0,24**
Внутрішня мотивація	0,09	0,30***	0,11	0,09	0,30***	-0,04	-0,05
Зовнішня мотивація	0,22**	0,30***	0,15	0,11	0,30***	-0,16*	-0,21**
Амотивація	0,19*	0,28***	0,27***	0,17*	0,39***	-0,23**	-0,33***

Було здійснено статистичний аналіз для розгляду відмінностей між тими студентами, хто має низький рівень академічної прокрастинації, і тими, хто має високий рівень академічної прокрастинації. До першої групи належать 8 осіб, а до другої 20 осіб. Отримані дані представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Особливості мотивації залежно від рівня академічної прокрастинації

Назви методик		Непрокрастина тори	Прокрастина тори	U _{емп}	P-рівень
Шкала загальної прокрастинації Тукмана		34,92	52,90	24,50	0,00
Шкала оцінки академічної прокрастинації	Соціальна тривожність	1,95	3,23	40,00	0,00**
	Лінь	2,20	3,38	58,00	0,00**
	Виклик	1,29	1,54	131,50	0,23
	Поганий перфекціонізм	1,37	1,95	85,00	0,01**

	Організація	3,54	2,53	80,50	0,01**
	Уникнення невдач	3,35	3,99	54,00	0,00**
	Імпульсивність	2,28	3,11	84,50	0,01**
	Самоконтроль	4,53	3,68	64,00	0,00**
Опитувальник освітньої мотивації	Мотивація уникнення неуспіху в навчанні	33,83	42,31	94,50	0,02*
	Надмотивація	51,50	47,07	1,50	0,04*
Опитувальник «Шкали академічної мотивації»	Мотивація досягнення	16,67	13,41	88,50	0,01**
	Зовнішня мотивація	9,08	12,17	97,00	0,03*

Примітка: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

Висновки. Таким чином, можна зробити висновки, що студенти, котрі прокрастинують під час навчальної діяльності, також більше прокрастинують в цілому в процесі свого життя (показник загальної прокрастинації Тукмана статистично значно відрізняється). До аналогічних висновків дійшли дослідники Д. Феррарі та Л. Джонсон.

За шкалою оцінки академічної прокрастинації у прокрастинаторів більш виражені такі негативні фактори як соціальна тривожність, лінь, поганий перфекціонізм, уникнення невдач та імпульсивність. Іншими статистично значущими відмінностями при вищих значеннях у прокрастинаторів є мотивація уникнення неуспіху у навчанні та зовнішня мотивація. Інші дослідження показують аналогічні дані: у мотиваційній сфері прокрастинатори відрізняються переважанням зовнішньої мотивації, відсутністю мотивації досягнення успіху та перфекціонізмом; у пізнавальній сфері присутні ірраціональні переконання, пов'язані з різними страхами, а емоційна сфера пов'язана з тривогою, занепокоєнням, почуттям провини та депресією.

JOURNALISM

WEB-САЙТ ЯК СКЛАДОВА УСПІШНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ФЕШН-ІНДУСТРІЇ

Доценко К. О.

к.філол.н., доцент,

Запорізький національний університет

Назарова Д. І.

студентка 4 курсу фак-ту журналістики,

Запорізький національний університет

Вступ. За останнє десятиліття існування людства важливість Інтернет технологій важко переоцінити. На сьогодні в умовах локдаунів Covid-19 вони стали домінантним каналом комунікації для багатьох як українських, так і світових брендів. Сучасний споживач товарів і послуг переважно більшість часу проводить в інтернеті, тому розробку бренд-комунікаційних стратегій неможливо представити без використання електронних майданчиків для спілкування.

Загалом fashion-індустрія стала предметом досліджень багатьох вчених, зокрема Р. Барта, Л. Березової, Ю. Кавамури, А. Гофмана та інших. Переважна більшість практиків реклами і піару, розглядаючи питання створення каналів комунікацій, звертають увагу як на онлайн, так і офлайн можливості для взаємодії з цільовою аудиторією:

- «Рекламні кампанії та акції.
- Групи в соціальних мережах та чат-боти.
- Просування за допомогою контекстної реклами.
- Зручний web-сайт із формою для зворотного зв'язку.
- Підключення ретаргетингу та ремаркетингу.
- SEO-просування.

- Колаборації з блогерами та робота з лідерами думок» [2].

Мета дослідження: проаналізувати наявність сайтів у сфері модної індустрії України і їх роль у ефективній комунікації fashion-брендів. Оскільки сфера моди (або fashion) є доволі широким поняттям, охоплюючи всі аспекти соціального життя, культури і поведінки людини, отже, великий обсяг продуктів можна наділяти fashion-значеннями. Так, до модної продукції, у вузькому сенсі слова, за словами Н. Чупріни, належать такі «групи споживацьких продуктів:

- одяг;
- аксесуари (взуття, панчішно-шкарпеткові та галантерейні вироби, годинники, ювелірні прикраси і аксесуари для волосся);
- парфумерія і косметика;
- домашні аксесуари і декоруючі прикраси (шпалери, килими, постільна білизна, посуд)» [3].

Як показує практика, на сьогодні одним із найважливіших елементів успішної комунікації переважної більшості брендів є сайт компанії, успішне функціонування якого «може забезпечити ефективність засобів маркетингової комунікації в мережі» [1].

Варто наголосити, що стратегія брендингу в мережі Інтернет реалізується в 90 відсотках за допомогою зручного сайту. Сайт, на думку дослідників Л. Васильченка, О. Якушева та С. Литвина – це «головний транслятор цінності та змісту бренда. На успіх сайту найбільше впливає його відвідуваність. У процесі комунікації користувача з сайтом компанія через інформаційне наповнення сайту може звернути його увагу на свою продукцію (чи послуги), зацікавити та побудувати з ним довготривалі відносини» [3]. Хоча сайт як засіб комунікації має бути підсилено за допомогою іміджевої реклами, реклами за допомогою розсилок, банерної реклами, он-лайн відео- і аудіореклами, контекстної реклами, спонсорства, PR, партнерства (зокрема й партнерськими програмами), і за можливості стаціонарними комунікативними постійнодіючими проектами. Всі перераховані елементи свідчать про високий

потенціал комплексних бренд-комунікацій в сучасному світі.

Головним засобом просування бренду в мережі Інтернет є офіційний сайт компанії. Цільова аудиторія приділяє офіційному сайту фірми максимальну увагу. По-перше, він дає можливість донести до споживачів цінності та переваги бренду. По-друге, саме він цікавить потенційних покупців найбільше. На сайті повинна бути зручна навігація, зміст сайту має бути інформативним, дизайн повинен відповідати дизайну бренду.

До основних характеристик Інтернет-бренду, як засобу глобальної маркетингової комунікації, можна віднести:

1) досить інформативне наповнення web-сайту і миттєвий діалог зі споживачем;

2) персоніфікація повідомлень конкретному користувачеві (споживачеві) залежно від його демографічного і соціального портрету;

3) високий ступінь зручності і ефективності Інтернет-ресурсу [2].

Треба відзначити, що робота над сайтом включає в себе кілька етапів: передусім, це проектування (для цього визначають мету створення сайту та потреби цільової аудиторії). Потім підбирається інформація, що буде розташована на сайті та вирішується питання її стилю (графічного оформлення). Наступним етапом є розробка, коли залучаються всі необхідні технології, які сприятимуть успішній роботі сайту. На етапі тестування сайт аналізують щодо його коректної роботи у різних версіях браузерів та пристроїв, а потім публікують сайт (тобто надають його для користувачів). Найголовніший етап – попереду, адже сайт потрібно просувати та популяризувати. Час від часу виникає потреба оновлювати матеріали або й технології, на яких він працює – тобто сайт потребує підтримки технічних фахівців [3].

Існують різні погляди на класифікації вебсайтів, найчастіше виокремлюють такі :

- сайт-візитка (містить коротку, чітку, найважливішу інформацію про діяльність компанії, товари чи послуги, контактні дані підприємства). Такі

сайти є вигідними для підприємств, які не ведуть свою діяльність в Інтернеті і не вважаються ефективними каналами маркетингових комунікацій.

- корпоративний сайт (є одним із каналів маркетингових комунікацій підприємства, що допомагає формувати його позитивний імідж, залучати нових стейкхолдерів, інформує клієнтів про товари (послуги) та ціни на них, надає можливість зробити замовлення безпосередньо на сайті);

- промо-сайт (є своєрідним рекламним інструментом для рекламної кампанії окремого товару, послуги чи культурного заходу. Структура такого сайту повинна виконувати функцію рекламного буклету, чи проспекту та привертати увагу клієнтів);

- сайт-вітрина (бюджетний варіант реклами компанії, що містить структурований, логічно організований каталог (опис, фото, ціна), мета якого, привернути увагу клієнта, «спонукати» до замовлення товару, зробивши при цьому якомога менше кліків);

- інтернет-магазин (відрізняється від сайту-вітрини тим, що клієнт може не лише переглянути характеристики та наявність товару, але й тут же зробити замовлення, «поклавши» товар до кошика, вибрати спосіб доставки, форму оплати [6].

Серед переваг торгівлі через веб-сайт – можливість розміщувати необмежений асортимент товарів, велика цільова аудиторія). Інтернет комунікації, які здійснюються через посередництво веб-сайтів за своєю суттю надзвичайно схожі з традиційними, але значно відрізняються своїми властивостями та специфікою електронного середовища. Зокрема, комунікації в мережі Інтернет, порівняно з традиційними засобами, мають ряд таких особливостей:

- «різноманітність видів представлення інформації;
- висока гнучкість і масштабованість даних;
- контрольованість процесу пошуку і отримання необхідних даних;
- інтерактивний характер контактів;
- можливість укладання угод і проведення платежів» тощо [6].

Дослідники Дж Рейпорт, Б. Яворські у своїй праці говорять про те, що основні характеристики сайту можна описати моделлю «7C» [7]: контекст (context); ступінь об'єднання (community); комунікації (communication); зв'язок (connection); комерція (commerce); кастомізація (customization).

Must have характеристикою функціональності сайту на сьогодні визначають юзабіліті – наскільки зручно користуватися цим онлайн-ресурсом. Кращим показником того, що юзабіліті блогу, інтернетмагазину або порталу на високому рівні – є збільшення часу, який користувачі проводять на сайті, і кількості веб-сторінок, які кожен із них переглядає за один сеанс. Онлайн ресурси, якими зручно користуватися, часто швидше піднімаються до перших позицій пошукових систем. Це пояснюється тим, що одним із важливих елементів ранжування пошукових систем є поведінкові фактори, що включають час, проведений на сайті та глибину перегляду сторінок [9].

Переважає більшість українських fashion-брендів на сьогодні мають розвинену схему віртуальної комунікації. Провідні українські бренди Bevza, Litkovska, Anna October, Ruslan Baginskiy, SLEEPER, KSENIASCHNAIDER FROLOV, Poustovit, Guzema Fine Jewelry по-різному вирішують питання щодо сайту. Деякі із них надають перевагу тісному спілкуванню в соцмережах, вважаючи це більш зручним і по-дружньому наближеним до аудиторії. Але більшість таки мають як представництва в інстаграм, так і офіційні сайти для просування своєї продукції.

У грудні 2022 р. в Києві відбувся VI Форум «Креативна Україна: Сила стійкості» – 2022. на якому одна з провідних модельєрок-дизайнерок України голова Експертного Комітету Української Ради Моди та CEO Ukrainian Fashion Week Ірина Данилевська, відзначила, що «цей модний сезон був найважчим і найтрагічнішим за всю історію UFW, якому виповнилось 25 років» [1]. Вона закликала всіх колег до єднання і підтримки і додала, що «їй би хотілося, аби консолідованим меседжем для всього світу, який несе українська фешн-індустрія, був меседж, спрямований на майбутнє: «Ми талановиті, ми духовні, ми ті, без кого цей світ не може існувати» [1].

Саме ці меседжі зараз можна побачити на переважній більшості сайтів fashion брендів України, бо «фешн демонструє, як охоче світ дізнається про Україну і сприймає Україну через моду, через красивий, емоційний, естетичний і якісний продукт», – наголосила Данилевська [1].

Умови локдауна (і війни в Україні) примусили учасників ринку більшість бізнес-ідей і розробок переносити в віртуальну площину Інтернету. Масове виробництво компаній традиційного бізнесу, в тому числі й фешн-індустрії перейшло в мережу і тепер роблять пропозицію власної продукції споживачам через сайти. Отже, результатами діяльності з просування бренду в Інтернеті стала логічна поява «електронних версій» існуючих брендів традиційного бізнесу. Електронний бізнес, який в більшості випадків провадиться через сайти-каталоги, дає змогу і комунікації, і просуванню, і завдячуючи новітнім технологіям штучного інтернету і 3D, задовольняє всі потреби цільової аудиторії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базів Л. Модна індустрія часів війни. Естетика супротиву 09.12.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3630493-modna-industria-casiv-vijni-estetika-suprotivu.html>
2. Безрукова Н., Тимченко Л. Брендинг в мережі Інтернет як засіб глобальної маркетингової комунікації. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3625>
3. Васильченко Л., Якушев О., Литвин С. Веб-сайт підприємства як ефективний інструмент маркетингових комунікацій в мережі інтернет. *Вісник ХНТУ*. № 1(72), Ч. 2, 2020 р. С.19-24.
4. Вєсьолов В. Що таке брендинг і навіщо він потрібний. 2022. 27 вересня. URL: <https://sendpulse.ua/blog/what-is-branding>
5. Доценко К. О., Іванець Т. О., Пилявська Д.О. Рекламні стратегії як інструмент інформаційної політики світових брендів фешн-індустрії. *Бренд менеджмент: вимір глобальний, вимір локальний* : монографія / За загальною

редакцією Є. В. Ромата. Київ : Студцентр, 2021. С. 167-188.

6. Типи сайтів. Сайт компанії «Спеціалізований центр БАЛІ» URL: <http://scbali.com/ua/webstudiya/typu-saytiv.html>

7. Україна лідирує за темпами зростання ринку інтернет-реклами в Європі – дослідження. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/23006/2019-06-07-ukraina-lidirue-za-tempami-zrostannyarinku-internet-reklami-v-evropi-doslidzhennya/>

8. Чупріна Н. Аналіз модних продуктів як об'єктів індустрії моди. URL: https://knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Chuprina4.pdf

9. Що таке юзабіліті сайту. Сайт cityhost.ua URL: <https://cityhost.ua/uk/blog/chto-takoe-yuzabilitisayta.html>

10. Базів Л. Модна індустрія часів війни. Естетика супротиву 09.12.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3630493-modna-industria-casiv-vijni-estetika-suprotivu.html>

НОВІТНІЙ ПРОСТОРОВО-ЧАСОВИЙ ФОРМАТ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТЬ І ВИЗНАЧЕНЬ

Порпуліт Олена Олександрівна

канд. філол. н., доцент

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. Стрімке ускладнення інформаційної, комунікаційної, технологічної, соціально-політичної, економічної, культурної тощо структур сучасного суспільства – від країни до глобального всесвіту, – в якому співіснують і взаємодіють різні види простору й часу паралельно з традиційними типами територіальної, темпоральної, суспільно-економічної і політичної організації спровокувало дослідницький інтерес до цих фундаментальних категорій. Доволі активно та впевнено на вітчизняній дослідницькій ниві завоюють позиції лідерів у сфері наукових інтересів і обговорень поняття «мас-медійний простір», «медіапростір» та похідні.

Так, поняття *мас-медійний простір* розглядається науковцями як «багаторівнева модель, участь у творенні якої беруть смисли, створювані як мас-медіа, так і різними соціальним інститутами як штучно, так і в процесі відображення соціальних практик» [9, с. 661], як джерело продукування і поширення нових виразних і несподіваних засобів образності, експресивних і конотаційних мовностилістичних новацій [5]. Основою мас-медійного простору є рух інформації, яку забезпечують засоби масової інформації, Інтернет, ток-шоу, серіальні проєкти тощо [1]. Домінантними рисами сучасного мас-медійного простору дослідники визначають тенденції таблоїдизації ЗМІ, примітивність, необтяжливість інформації [3]. Властивості мас-медійного тексту: інформаційний вакуум, моральна спустошеність, шаблонність конфліктів, неоригінальність ідей, патогенність змісту, – мають бути змінені шляхом впровадження у роботу сучасного журналіста / медійника

чотирифазової моделі переформатування мас-медійного простору в інформаційний медіапростір з орієнтацією на індивідуального представника соціуму: «Фаза позитивної інформації, фаза корисної інформації, фаза активного пошуку, фаза взаєморезультативності» [6, с. 74]. Як бачимо, спільним положенням у трактуванні поняття є певний «гіркий присмак», акцент на інформаційній спрощеності, «жовтопресовості», маніпулятивному характері, змістовій і тематичній неоригінальності, шаблонності, популяризації стандарту масової свідомості.

Термін «*медіапростір* (Media Space)» вперше був впроваджений в англomовній літературі Р. Стултсом і його колегами в Хейох PARC (80-ті роки ХХ ст.) у значенні «електронна система, в якій групи людей можуть працювати разом, навіть якщо вони не проживають в одному місці або не є присутніми в ньому одночасно. У медіапросторі люди можуть створювати в режимі реального часу візуальні й звукові середовища, які охоплюють фізично окремі області. Вони також можуть керувати записом, доступом і відтворенням зображень і звуків із цих середовищ» [10]. Акцент у «первозданній» інтерпретації терміна зроблено на п'ятьох вимірах медіапростору: 1) технологічний – тільки відповідний рівень розвитку технологій дає змогу об'єднатися в оригінальному своєрідному електронному середовищі; 2) соціальний – заснування самобутньої своєрідної атмосфери сумісної співпраці через створення й підтримання ілюзії співіснування в єдиному просторі й часі; 3) інформаційно-комунікаційний – генерування, трансляція, обмін і резервування інформації, вироблення різноманітних вербальних, візуальних, звукових середовищ; 4) територіальний – здатність до подолання й нівелювання фізичних меж; 5) людський (людиноцентричний) – головним суб'єктом визнається людина, яка керує процесами продукування, поширення, оброблення, відтворення, зберігання елементів, створених у форматі медіапростору. Наукова рецепція поняття «медіапростір», репрезентована в наукових доробках початку ХХІ століття, демонструє відсутність єдності у його трактуванні, що може бути пояснено, з одного боку, розмаїттям

теоретико-методологічних основ і концептуального апарату, з іншого, перебільшено практичноорієнтованим, прикладним фокусом досліджень. Наявні на сьогодні наукові підходи до визначення поняття «медіапростір» можуть бути інтегровані в три блоки: «Сфера особливих інформаційних відносин між людьми (соціологічний та психологічний підходи); символічний простір знаків (культурологічний підхід), “інформатизований” фізичний простір (геополітичний підхід, технологічний підхід та підхід в межах теорії журналістики)» [2, с. 118].

Окреслені тенденції дають змогу констатувати, що на сьогодні досягнуто вагомих результатів у вивченні категорій «мас-медійний простір» і «медіапростір». Заявлені науковцями визначення демонструють, з одного боку, збереження первісного смислового значення терміна «медіапростір», з іншого, уточнення, довантаження поняття технологічними, соціальними, територіальними, людиноцентричними, інформаційно-комунікаційними інтенціями, сформованими в умовах сучасних технологічних інновацій і трансформації соціальнокомунікаційних пріоритетів. Акцент Р. Стултса та його колег в Xerox PARC на здатності медіапростору забезпечувати, підтримувати, продукувати відчуття одночасності перебування в єдиному електронному середовищі, на жаль, сприймалося послідовниками як ознака, властива медіапростору апріорі, як твірна якість.

Трансформація змісту фундаментальних понять простору й часу, темпоралізація простору, парадокс часу, становлення культури поспіху, констатовані науковцями на початку ХХІ століття, ставлять на порядок денний фокусування дослідницької уваги на часовому параметрі медіапростору і, як наслідок, винайдення терміна, який би відбивав окреслені зміни просторово-часової системи координат сучасника, що бере участь у сумісній співпраці, у «співіснуванні» в єдиному часі-просторі, в управлінні візуально-звуковими середовищами в межах «електронної системи» – в медіапросторі.

Мета дослідження – артикулювати поняття «медіаконтинуум» у ракурсі соціальнокомунікаційних пріоритетів ХХІ століття. Реалізація окресленої мети

зумовила постановку та розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати смислове навантаження термінів «медіапростір», «мас-медійний простір» і похідних; 2) окреслити наукову рецепцію понять «хронотоп» і «контунуум».

Матеріали та методи. У ході дослідження використано низку методів: метод аналізу – для виокремлення сутнісних характеристик категорій «медіапростір», «мас-медійний простір», «хронотоп», «континуум»; метод синтезу – для окреслення смислових вузлів міждисциплінарного ракурсу дослідження категорій «простір» і «час»; аксіоматичний метод – для використання низки понять, концепцій як сталих аксіом і постулатів; метод дедукції – для артикулювання інтегрального бачення концепту медіаконтинуум.

Результати та обговорення. Беручи до уваги викладене вище, вважаємо доречним зосередитися на низці моментів.

По-перше, ми цілком погоджуємося з позицією науковців, хто підкреслює абстрактний, загальний характер понять, похідних від універсалії «простір». Окрім простору як незалежного від свідомості резервуару, в якому зосереджена об'єктивна реальність оточуваних нас предметів навколишнього світу, простору як сталого порядку взаємоіснування й взаємодії матеріальних об'єктів, простору як форми людської чуттєвості, існують і онтологічно різні простори. Так, з одного боку, йдеться про реальні, фізично наявні простори, з іншого – простори умовні, ідеальні, генеровані задля розв'язання певних пізнавальних завдань. вагомий онтологічний статус категорії обумовлює певні труднощі, які доводиться переборювати науковцям під час роботи з категоріальним поняттям простір. У найзагальнішому трактуванні, поняття простір у науковому обігу має два значення: простір фізичний і простір як метафора (медійний простір, інформаційний простір, електоральний простір, культурний простір, соціальний простір та ін.), використовуваний з метою опису структури певного явища відповідно до умовної системи координат. До того ж «простори – це не статична категорія. Усі простори взаємоперетинаються і мають взаємовплив один на одного, а також видозмінюються в часі й під зовнішньою дією різних чинників» [7, с. 23].

По-друге, релятивність, умовність універсальї простір і час була констатована А. Ейнштейном. Розроблена вченим теорія відносності спростовувала існування абстрактних категорій простору й часу класичної фізики через неможливість їхнього почуттєвого сприйняття та практичного вимірювання. Людина набула власного статусу – спостерігач, безпосередній суб'єкт фізичного досвіду. У такому ракурсі існування людини – вихідна умова вивчення фізичної реальності, а простір і час – суб'єктивні переживання, «спосіб, яким ми мислимо, а не умови, в яких ми живимо».

Додамо, що традиційне уявлення про простір як про абстрактну відстань, певну дистанцію, яку суб'єкт спроможний подолати за певний, визначений відрізок часу, в суспільстві інформаційному не може бути визнано орієнтиром, оскільки в сучасному контексті соціальних пересувань змінилися осі координат [8]. Так, порівняно невеликий локальний відрізок шляху людина здатна подолати за набагато більший часовий інтервал, ніж величезні глобальні дистанції, відповідно, є сенс визнати одиницею вимірювання просторових меж і відстаней у сучасному мережевому світі швидкість комунікацій. Одне і те саме просторове дистанціювання може означати різні інтервали і не бути еквівалентним жодному з них.

По-третє, маркером нерозривної єдності фундаментальних категорій простір і час є термін «хронотоп», впроваджений у науковий обіг як реакція на неактуальність, застарілість абстрактних універсальї «простір» і «час» у значенні закономірний зв'язок просторово-часових координат. Істинну сутність хронотопа науковці вбачали не в існуванні часу і простору як окремих параметрів, здатних утворювати певну єдиність, а саме як цілісність, монолітність, спаяність. Провідними ознаками хронотопа цифрової культури є візуально-семантична гіпертекстовість, ускладнена конфігурація, «плинність», «стислість», кластерна структура, фрагментарність [4].

Згідно з викладеним вище, наукова рецепція поняття хронотоп може бути зведена до наступних тез: 1) загальним значенням поняття є взаємодія простору і часу, їх органічна монолітність і цілісність; 2) смисл, значення, сутність

хронотопа детерміновані соціально-культурними параметрами певної історичної доби, пов'язані зі світоглядними уподобаннями, соціально комунікативними практиками й ціннісними орієнтаціями соціуму, що сприймає, оцінює, генерує дійсність; 3) хронотоп є інструментом конструювання динаміки навколишнього світу.

По-четверте, хронотоп – не єдиний термін, використовуваний на позначення спаяності, неділимості простору й часу. У цьому контексті варто пригадати знакову для нової релятивістської фізики подію – доповідь Г. Мінковського. На початку ХХ століття науковець вводить поняття «просторово-часовий континуум» як «четвертий вимір», як возз'єднання простору й часу. Термін континуум сьогодні певним чином задіяний у дисциплінах соціальнокомунікаційного циклу на тлі досить повільного його використання науковцями інших галузей знань. Так, способи людської діяльності визначають способи досягнення й опанування об'єктивного світу та його просторових і часових параметрів, відповідно різноманітність концепцій простору й часу, розмаїття континуумів – наслідок альтернативності вибору людиною пріоритетів у визначенні соціально-ціннісної скерованості власної діяльності, варіативності й гетерогенності способів і методів перцепції навколишнього світу, властивих тій або іншій культурі, розбіжності у трактуванні явищ, ситуацій, подій світу представниками різних прошарків населення тощо. Провідними властивостями сучасного просторово-часового континууму дослідники вважають динамічність; чотиривимірність (просторова тривимірність і часова вимірність); рівноправність і взаємозамінюваність координат простору і часу; обумовленість вибору координати як системи відліку позицією спостерігача.

Максимального ступеня репрезентативності виокремлені ознаки, на наше глибоке переконання, досягли в умовах цифровізації і технологізації суспільства. Мова йде про здатність новітніх каналів зв'язку досягати максимальної комунікативної взаємодії між різними соціальними угрупованнями, організаціями, культурними й політичними напрямками,

долати розрив між різновекторними світоглядами й дискурсивними практиками. Так, мобільні технології, інтернет, цифрові медіа пропонують нові форми й способи зв'язку, трансформують формати сприйняття комунікантами один одного, переінакшують просторово-часовий континуум спілкування.

Сучасний погляд на просторово-часовий континуум сприяє інтерпретуванню часу як якісної характеристики простору, за відсутності в ньому фундаментальних процесів, як вічності. Так, людиноцентризм сучасності формує підґрунтя для визнання за категорією час практичної, повсякденної вагомості, оскільки людина, усвідомлюючи тлінність, кінцевість життя, оцінюючи просторово-часові параметри власного існування, функціонально первинним компонентом виокремлює час (на противагу змістовної, матеріальної, буттєвої первинності простору).

Словом, навіть побіжний погляд на репрезентовані останнім часом наукові рефлексії простору і часу дають можливість визнати правомірність, мотивованість і зручність концепту «просторово-часовий континуум» при сприйнятті й розумінні сучасності: не просто спосіб презентації наявного у часі світу подій, а опис реальної дійсності в тому вигляді, в якому вона актуально існує [11].

Висновки. Спираючись на дослідницькі традиції трактування поняття континуум – неперервно-протяжне утворення – у дисциплінах соціальнокомунікаційного циклу, враховуючи акцентування науковців на принциповій, істотній, сутнісній ролі нових медій у моделюванні й форматуванні простору і часу сучасності, беручи до уваги обумовленість вибору просторово-часових координат буття і повсякдення позицією особистості, що перебуває разом з іншими в єдиному часі-просторі, має можливість керувати візуально-звуковими середовищами в межах «електронної системи» і, у такий спосіб, бере участь у одночасній і спільній праці, вважаємо доречним на позначення єдності, «возз'єднання простору й часу» новітніх соціальнокомунікаційних практик, інформаційно-комунікативної взаємодії використовувати термін медіаконтинуум – пластична просторово-часова

модель чуттєво-знакової реальності, яка, у свою чергу, інспірована соціально культурним, інформаційно-комунікаційним, технологічним, екстериторіальним, темпоральним потенціалом нових медій.

Актуальним і затребуваним вбачається необхідність комплексного осмислення й формулювання інтеграційного визначення поняття «медіаконтинуум» з урахуванням часового параметра, що, на нашу думку, можливе в межах соціальнокомунікаційного підходу, критеріями реалізації якого мають стати дослідження соціальних параметрів суб'єктів і об'єктів медіаконтинууму, дослідження соціальних параметрів умов, ефектів і наслідків інформаційно-комунікаційної взаємодії, здійснюваної в медіаконтинуумі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Зуєв А. Мас-медійний вирок людському. *Філософські обрії*. 2006. № 16. С. 1–6.
2. Конах В. К. Виникнення та еволюція поняття «медіа-простір» в науковій думці. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2015. № 2. С. 112-129.
3. Куц Г. М. Популізм у контексті таблоїдизації мас-медійного простору: політико-культурний вимір. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки*. 2017. № 57. С. 111–115.
4. Литовченко І. В. Інституалізація медіапростору в інформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія*. 2015. Вип. 2 (22). С. 42–45.
5. Пашинська Л. М. Детермінологізація як спосіб формування неофразем у сучасному україномовному мас-медійному просторі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 2017. Вип. 20 (1). С. 97–102.
6. Рак О. Трансформація сучасних мас-медіа до накопичення корисних знань: оцінка та планування. *Освіта регіону. Політологія. Психологія*.

Соціальні комунікації. 2016. Вип. 3 (44). С. 72–77.

7. Чальцева О. М. Просторові виміри публічної політики. *Актуальні проблеми політики*. 2015. № 56. С. 21–31.

8. Чернявська Л. В. Комунікаційна модель медіапростору України: автореф. дис.... докт. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01. Київ, 2020. 39 с.

9. Чернявська Л. В. Концептуалізований простір мас-медіа. *Молодий вчений*. 2016. № 3 (30). С. 658–662. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_3_157 (дата звернення: 30.11.2021).

10. Mackay W. Media Spaces: Environments for Informal Multimedia Interaction. 1999. URL: <https://www.lri.fr/~mackay/pdf/TRENDS99.Mediaspaces.pdf> (дата звернення: 30.11.2021).

11. Populit O. The phenomenon of media continuum. *Держава та регіони*. Серія: Соціальні комунікації, 2021. № 4(48), 10–17.

HISTORICAL SCIENCES

COSSACK QUESTION IN RUSSIAN EMPIRE: UKRAINOPHILE MANIPULATIONS OR GEOPOLITICAL NECESSITY

Hryhorenko Illia

Shkil Artem

Students

Kharkiv National University of Radioelectronics

Introductions: In the history of the Russian Empire, one of the key problems, which for a long time occupied an important place, was the so-called "Cossack question". The controversy around this issue still causes lively discussions and debates among historians and political scientists. At first glance, the Cossack issue can be seen as a rivalry between Ukrainophile manipulation and the geopolitical necessity of the Russian Empire. However, in order to fully comprehend this problem, a deeper consideration of the historical context and the political situation of that time is necessary.

Aim: The purpose of this work is a detailed study of the "Cossack question" in the Russian Empire and an analysis of controversial aspects related to Ukrainophile manipulations and geopolitical necessity.

Materials and methods: To achieve the set goal, this work will use historical sources, such as archival documents, literary sources, scientific articles and studies investigating the Cossack period in the Russian Empire. The methodology will include analysis and comparison of these sources, as well as critical thinking to uncover key aspects of the "fairytale question" and draw informed conclusions.

Results and discussion: For a more detailed consideration of this topic, we propose to specify the meaning of the TERMS used in the report:

Cossacks – representatives of the military class that formed on the territory of

modern Russia, Ukraine and Kazakhstan in the 15th century. Consisting of free and fugitive people of different ethnic origins, but predominantly of the Christian denomination and initially outside the state administrative jurisdiction.

Ukrainophilism – a term denoting love and affection for Ukraine and Ukrainians.

Political manipulation – a political technique, a method that affects the behavior of an individual (a key person in the state) or a group of people (parties) in society.

Geopolitical necessity – a forced decision in the management of the state.

Before substantiating the thesis, it would be appropriate to outline the policy of the empire for a better understanding of the issue. During this period of time, the Russian Empire is pursuing an active aggressive policy and annexing many territories, namely:

- Crimean Khanate (1783 yr. after secession from Turkey) and the Black Sea coast (from the Danube to Anapa (1829 yr.)).
- Crimean Khanate (1783 yr. after secession from Turkey) and the Black Sea coast (from the Danube to Anapa (1829 yr.)).
- Transcaucasia and North Caucasus (1801-1829 yrs. and the Caucasian War).

Thus, over the course of a century, the territory of the Russian Empire increased significantly.

After the liquidation of the Hetmanate, the Zaporozhian Sich, etc. a large number of Cossacks appeared on the Ukrainian lands, who had lost all traditions, so the imperial government was afraid of armed uprisings. In other words, it was necessary to establish control over them.

However, at that time there was a need to populate the southern territories newly annexed to the Russian Empire (access to the Black Sea in 1774 yr.). To solve this problem, an armed force was needed that could withstand Turkey's provocations in the border areas. The maintenance of regular troops here was fraught with great difficulties and required huge expenses, so it was decided to involve the Cossacks in

military service.

So, the Russian administration attracted the Cossacks to military service and, in particular, the creation of irregular formations, thereby solving their own problem and creating the illusion of the restoration of the former Cossacks.

At that time, there was a need to protect the empire from some aggressive neighbors (Turkey, Adygs, Circassians, etc.), so G.A. Potemkin actively launched the formation of irregular Cossack units. Buzskoe (1785-1786 yrs.), Ekaterinoslavskoe (1787 yr.), Chernomorskoe (1788 yr.) Cossack troops were formed, whose emergence was also associated with preparations for the Russian-Turkish war of 1787-1791 yrs., the basis of which were former Ukrainian Cossacks.

However, even here there was some manipulation. The Russian Empire promised to give benefits – exemption from taxes, inactivity of military units, service under the leadership of former Zaporizhzhya foremen, the right to improve one's social position, even to receive nobility, money and food abstinence from the government, and the like. Thus, luring the Cossacks under his control and creating the illusion of the restoration of the Cossacks.

After the signing of a peace agreement with Turkey (Yassky 1791 yr.), the need for troops disappeared, so the function of the Cossacks changed slightly. From the participants in the battles they were turned into border guards.

The Chernomorska army was relocated to the Kuban, replacing the regular military units there, which were hard to endure the harsh conditions of life there, with Cossacks, who could more effectively protect the borders from the Circassian tribes. However, along with this, the Chernomorsk Cossacs retained the old benefits, increased funds for their maintenance, and the like, which only attracted people to their ranks and created the illusion of strengthening the troops for the people.

Ekaterinoslavsk and Buzsk troops were disbanded (1796 and 1797 yrs.). Cossacks were transferred to the state of the state peasants.

And only with the aggravation of Russian-Turkish relations in 1803 yr. did the Buzsk troops were restored, but on its own full support. And the Ekaterinoslavsk army was renamed by Emperor Alexander I into Chuguev and settled in a single belt

from Chuguev (Sloboda-Ukrainian military settlement) to the Southern Bug (Kherson (Novorossiysk) military settlement). But after another truce (Bucharest Treaty of 1812 yr.) in 1817 yr., the troops were liquidated, and the Cossacks were made military settlers.

So we see that the troops were formed when there was some need, but along with these, the imperial government did not miss the opportunity to manipulate.

On the Ukrainian left-bank lands, there were two social groups "Little Russian Cossacks", and the Cossack foreman, who tried to enter the layers of the nobility.

In 1801 yr., Emperor Alexander I, by his order, confirmed the Cossack privileges, but did not indicate who exactly had them. And only 35 years later, he accurately explained that only officer lineage with supporting documents can receive hereditary and personal nobility, and all the rest without documents were transferred to the Cossack layers.

Regular Cossacks also demanded an explanation of their position. After the introduction of serfdom (1783 yr.), only registered Cossacks, identified during the revision (1782 yr.), received personal freedom, and the rest were to become landlord subjects. Due to inaccuracies with the ranks in the same order, the latter hoped to reconsider their position, and began to file "claims to the Cossacks" for the return. Explanations were given only after 3 years: only Cossacks who were recorded in the register, but accidentally enslaved, could get out of serfdom.

"Little Russian Cossacks" numbered more than 170 thousand. They were granted the right to own, buy and sell land, as a result, about 7,000 Cossacks voluntarily moved to the southern lands of Ukraine, and 25 thousand to the Kuban (1808 yr.)

Conclusions: It can be said that the organization of the Ukrainian Cossack troops in the Russian Empire after the liquidation of the Hetmanate and the Zaporozhian Sich was dictated, first of all, by the geopolitical need to create a combat-ready force for further territorial acquisitions and protection of the existing ones. But there was also the desire of the Cossacks themselves to preserve the remnants of their own traditions in the new conditions, which opened the way for

political manipulation and influenced the worldview of the local population.

SOURCES

1. Almazov Boris. Military history of the Cossacks. – M.: Yauza; Eksmo, 2008.
2. Bachinska A. A. Cossacks in the “post-Cossack era” of Ukrainian history (late 18th-19th centuries). Odessa, 2009. 256 p.
3. Bachinskaya A. A., Chukhlib T. V., Shcherbak V. A. Ukrainian Cossacks. Golden pages of history. Kyiv, 2015. 400 p.
4. D. N. Solovyov, V. A. Chernukhin Military history. – 2013.
5. Glushchenko V. V. Cossacks of Eurasia. – M., 2005.
6. History of the Ukrainian Cossacks: Essays / A. M. Avramenko and others. In 2 vols. Vol. 2. Kyiv, 2007. 724 p.

ПІВНІЧНА МАКЕДОНІЯ У ХХІ СТ.: ВИКЛИКИ І ПРОБЛЕМИ

Власюк Ігор Миколайович

к. і. н., доцент
Житомирський державний університет
імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна

Анотація: проаналізовано проблеми і виклики ХХІ ст. у державному та суспільно-політичному розвитку Республіки Північна Македонія, євроінтеграційні процеси, позицію щодо війни України проти повномасштабної російської агресії.

Ключові слова: Македонія; Північна Македонія; македонці; албанці; конфлікт; Європейський Союз; НАТО.

Проблеми та перспективи розвитку республік колишньої Югославії на сучасному етапі викликають значний інтерес дослідників як в Україні, так і за кордоном. Кожна з цих країн, у т. ч. Північна Македонія, має свої особливості історичного, культурного, релігійного розвитку, що має вплив на процеси державотворення, відносин із сусідніми державами Балканського півострова.

Перехід до ринкової економіки, міжетнічні конфлікти, європейська інтеграція, вступ до НАТО – це основні віхи сучасного розвитку цих країн.

В українській науці проблеми сучасного розвитку Північної Македонії (Македонії) знайшли своє відображення у працях: О. Усатенко (сучасний суспільно-політичний розвиток країни) [12], Н. Стрельчук (про конфлікт у Македонії 2001 р. та шляхи його розв'язання) [11], О. Чумаченко (політику ЄС щодо Македонії) [13], О. Скрипник (євроінтеграція Північної Македонії: здобутки, проблеми та перспективи) [10]; Р. Марчук, Є. Плуґіної (порівняльний аналіз парламентаризму Македонії та України) [6], Г. Січної (позиція Греції у питанні визнання македонської держави) [9] та ін.

Історія Македонії свідчить, що країна пройшла тривалий процес

формування власної нації, активна фаза якого відбувалася наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Процеси державотворення були загальмовані на століття османською експансією. Це негативно позначилося на етнічному складі населення. Відбувалися міграції, виникали конфлікти з албанцями. Македонія також зазнала великого впливу з боку Болгарії (Першого та Другого Болгарських царств, пізніше у ХІХ та першій половині ХХ ст.), а також Сербії, Візантії, Албанії. Македонське місто Охрид стало місцем перебування учнів Кирила та Мефодія і духовним центром балканських слов'ян.

ХХ століття стало для Македонії часом перебування у складі Королівства Югославії та СФРЮ. Можливості розвитку власної державності виникли лише на початку 1990-х рр. [11, с. 10-13].

Серйозним випробуванням на початку ХХІ ст. став албано-македонський конфлікт 2001 р., який вдалося швидко подолати завдяки позиції НАТО та ЄС.

Євроінтеграція Македонії тісно пов'язана з угодою в квітні 2001 р., що набула чинності через три роки, у 2004 р. [12]. Потім вона отримала статус країни-кандидата на вступ до ЄС (2005), пізніше, у 2009 р. – безвізовий режим з ЄС [10, с. 28]. Однак на цьому шляху виникли певні складнощі, пов'язані з позицією Греції щодо назви Македонії [9, с. 125]. Це в кінцевому рахунку стало причиною проведення референдуму 30 вересня 2018 р. Країна, незважаючи на визнання недійсним референдуму, протестну позицію македонських націоналістів, президента, змінила через парламент свою назву у лютому 2019 р. [5].

У березні 2020 р. Північна Македонія стала членом НАТО. Однак, процес входження до складу альянсу був довгим і важким [4]. На думку президента Північної Македонії Стево Пендаровського, з боку Російської Федерації (РФ) в країну надходять гібридні загрози ще з 2018 року, коли вона вирішила змінити свою назву і вступити до НАТО [1].

Виникли й нові проблеми щодо блокування вступу Північної Македонії до ЄС. Болгарія після Греції висловила свої претензії до Північної Македонії. Йшлося про те, що вона не хоче визнавати існування окремої македонської

мови та національності, вважаючи, що вони мають болгарські корені [3]. Як бачимо, історичне минуле дало знати про себе у ХХІ ст., створило проблему, яка, здавалося, не могла вже виникнути.

Війна в Україні проти повномасштабного вторгнення РФ прискорює процеси євроінтеграції на Балканах. В контексті російської агресії проти України Європейський парламент просив Раду ЄС у 2022 р. розпочати переговори з Албанією та Північною Македонією про вступ до ЄС [7]. Північна Македонія підтримує Україну в її боротьбі проти російської агресії та надає їй військову допомогу [8].

Суспільно-політичне життя Північної Македонії у ХХІ ст. не було стабільним, як показують політичні кризи останнього десятиліття. Позачергові парламентські вибори відбулися у липні 2020 р. Як зазначають аналітики, основна боротьба відбувається між двома політичними партіями македонських націоналістів та соціал-демократів. Перші орієнтуються на побудову македонської національної держави, другі – на вільне суспільство з політичним плюралізмом і є прибічниками євроінтеграційних процесів [2].

Отже, Північна Македонія у ХХІ ст. зіткнулася з проблемами та викликами, частина яких має своїм підґрунтям історичне минуле цієї країни. Євроінтеграційний вибір і вступ до НАТО забезпечує цій державі рух у визначеному напрямі, з впевненістю у захисті країни від викликів сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будрін А. "Гібридні загрози": лідер Північної Македонії заговорив про російську небезпеку в регіоні. *УНІАН*. 29.06.2022. URL: <https://www.unian.ua/world/gibridni-zagrozi-lider-pivnichnoji-makedoniji-zagovoriv-pro-rosiysku-nebezpeku-v-regioni-novini-svitu-11884062.html> (дата звернення: 09.06.2023)
2. Грозові хмари над Скоп'є: що принесуть Північній Македонії позачергові парламентські вибори. *ADASTRA*. 22.07.2020. URL: <https://adastra.org.ua/blog/grozovi-hmari-nad-skopye-sho-prinesut-pivnichnij->

makedoniyi-pozachergovi-parlamentski-vibori (дата звернення: 09.06.2023).

3. Луценко Є. Переговори про вступ Північної Македонії до ЄС блокуються. Болгарія не хоче визнавати македонську мову та національність. *Hromadske*. 07.11.2020. URL: <https://hromadske.ua/posts/peregovori-pro-vstup-pivnichnoyi-makedoniyi-do-yes-blokuyutsya-bolgariya-ne-hoche-viznavati-makedonsku-movu-ta-nacionalnist#tag=pivnichna-makedoniya> (дата звернення: 05.06.2023)

4. Луценко Є. Північна Македонія стала 30 країною членом НАТО. *Hromadske*. 30.03.2020. URL: <https://hromadske.ua/posts/pivnichna-makedoniya-stala-30-krayinoyu-chlenom-nato#tag=pivnichna-makedoniya> (дата звернення: 08.06.2023)

5. Македонія змінила назву заради членства в НАТО – офіційно. *Радіо Свобода*. 12.02.2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-macedonia-zminyula-nazvu/29766410.html> (дата звернення: 01.06.2023).

6. Марчук Р. П., Пługина Є. П. Порівняльний аналіз парламентаризму в Республіці Македонія та Україні. *Вісник НАДУ при Президентіві України (серія «Політичні науки»)*. №1(80). 2016. С. 24-28.

7. Орлова В. Європарламент ініціює початок переговорів про вступ Албанії та Північної Македонії до ЄС. *УНІАН*. 19.05.2022. URL: <https://www.unian.ua/world/evroparlament-iniciyuue-pochatok-peregovoriv-pro-vstup-albaniji-ta-pivnichnoji-makedoniji-do-yes-novini-svitu-11833326.html> (дата звернення: 01.06.2023).

8. Північна Македонія передала Україні танки і літаки, підтвердили в офісі Зеленського. *BBC News Україна*. 06.08.2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-62450142> (дата звернення: 05.06.2023)

9. Січна Г. В. Визнання республіки Македонія і позиція Греції в 1990-х роках. *Культура народів Причорномор'я*. 2012. № 248. С. 121-125.

10. Скрипник О. Євроінтеграція Рпсубліки Північна Македонія: здобутки, проблеми та перспективи. *Європейські історичні студії*. 2022. № 21. С. 28-40.

11. Стрельчук Н. В. Конфлікт 2001 р. у Македонії та роль НАТО і ЄС у його вирішенні. *Історична панорама*. Зб. наук. праць. Ч. III. Чернівці: Рута, 2007. С. 89-103.
12. Усатенко О. О. Виникнення та суспільно-політичний розвиток Республіки Македонія (1991-2006 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук. Київ, 2009. 22 с.
13. Чумаченко О. А. Політика Європейського союзу щодо Республіки Македонія в 1990-х рр. – на початку 2000-х рр. *Історичні студії суспільного прогресу*. 2016. Вип. 4. С. 47-55.

ЖИТТЄВИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ ВАЛЕНТИНА ДМИТРОВИЧА ОТАМАНОВСЬКОГО

Чернуха Олександр Васильович

Доцент, к.і.н,
Харківський національний медичний університет,

Таран Олексій Сергійович

Студент 1 курсу,
Харківський національний медичний університет, Україна

Старостенко Анна Сергіївна

Студентка 1 курсу
Харківський національний медичний університет, Україна

Введення./Introduction. Актуальність обраної теми зумовлена 130-ти річчям з дня народження видатного українського діяча Валентина Дмитровича Отамановського. Його великий вклад в історію України, краєзнавство Харківщини, Вінниччини, та інших регіонів, особливо в розвиток медичного краєзнавства, заслуговує на особливу увагу. Тому ми розглянемо науковий та життєвий шлях цієї видатної особи.

Мета роботи./Aim. Метою дослідження є узагальнення та систематизація знань про життєвий та науковий шлях Валентина Дмитровича Отамановського.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єктом аналізу даної роботи є життєвий та науковий шлях В. Д. Отамановського. Предмет дослідження – особливості життєвого та наукового шляху Валентина Дмитровича Отамановського.

Результати та обговорення./Results and discussion. Валентин Дмитрович Отамановський народився 14 (26) лютого 1893 в селі Яблунівка Смілянської волості Черкаського повіту Київської губернії, зараз це Смілянський район Черкаської області. За своє життя він був істориком, бібліографом, краєзнавцем, громадським і політичним діячем. Також він був засновником та головою «Братства самостійників», депутатом Української Центральної Ради, учасником бою під Крутами, засновником Вінницького

Кабінету виучування Поділля. Він перший в Україні написав історико-правового монографічного дослідження міста а саме міста Вінниця [1].

Розглянемо рані роки життя та юність Валентина Дмитровича Отамановського. Народився у багатодітній родині дрібного службовця, рахівника цукроварні графів Бобринських. Дід Валентина був кантоністом («миколаєвським» солдатом з аракчеєвських поселень) і під час 25-літньої військової служби став фельдшером-практиком, брав участь в обороні Севастополя 1854 - 1855 рр. Наприкінці XIX ст. його родина переїхала до Києва. В 1912 р. Валентин Дмитрович закінчив Київську гімназію із золотою медаллю. Після цього він вступив на юридичний факультет Київського університету. Після року навчання там він перейшов до Київського політехнічного інституту. У КПІ входив до напівлегальної студентської організації «Українська громада». В ній він працював головою термінологічної комісії при гуртку «Натураліст». Складав українську наукову термінологію [1].

Участь Отамановського у «Братстві самостійників». В 1914 р. він заснував таємну організацію «Братство самостійників». Вони сповідували та активно поширювали ідеї Міхновського. В березні 1917 р. організація разом з «Товариством українських поступовців» ініціювала створення Української Центральної Ради.

Діяльність Валентина Дмитровича Отамановського у УЦР. За його ініціативи у Києві вже (2) 15 березня 1917 року формувався штаб української міліції та розпочалося формування першої кінної сотні. Потім разом із Михайлом Міхновським він був організатором товариства «Український військовий клуб ім. гетьмана П. Полуботка» та брали участь у заснуванні товариства «Батьківщина». Пізніше (8) 21 квітня Всеукраїнський Національний Конгрес обрав Валентина Дмитровича Отамановського до складу Центральної Ради, але після короткострокового депутатства він складає повноваження. Він хотів зайнятися літературною та організаційно-партійною діяльністю. Пізніше він повернувся на юридичний факультет Київського університету. Видавництво «Вернигора», яке Валентин Дмитрович очолював в 1917 р., видало дуже велику

кількість брошур та листівок із портретами видатних українських гетьманів та патріотичними цитатами [2, с. 18].

Валентин Дмитрович Отамановський брав участь у бою під Крутами. 16 (29) січня 1918 року він був юнкером Першої Української юнацької військової школи ім. Б. Хмельницького взяв участь в бою під Крутами. Командуючий боєм Аверкій Гончаренко пізніше згадував про нього: «... юнак Валентин Атамановський подав мені телеграму, з якої я довідався, що Шевченківський полк з Ніжина виступив на з'єднання з наступаючими на нас більшовиками, себто, наступає на нас із запілля. Атамановський був дуже відважний, а що найважливіше було у ньому цінного — це завжди прекрасний гумор. В цій рішальній хвилині він почав порівнювати наш бій з боями шведів і наших з москвинами під Полтавою...» [2, с. 18].

В 1918 р. Валентин Дмитрович виїхав на стажування до Віденського університету. Там він був представником видавництва «Вернигора» та відповідав за випуск шкільних підручників, карт, зошитів для українських освітніх закладів [1].

Велику роль у житті Отамановського зумовлює його переїзд до Вінниці. В 1920 році він повернувся на Україну та переїхав до Вінниці. Зміна місця проживання викликана необхідністю роботи в архіві. В цьому архіві збереглися першоджерела з історії магдебурзького права України, а саме Поділля та Вінниці. На той час до міста Валентин Дмитрович забирав паралізованого батька та сестру. Він влаштувався завідувачем українського відділу Вінницької філії Всенародної бібліотеки ВУАН. Після в березні 1922 р. очолив її. Він одночасно працював над монографією про середньовічну міщанську громаду Вінниці. Дослідження він робив на основі рукописних та друкованих джерел XIV—XVIII ст. багатьма мовами, а саме: польською, німецькою, давньоруською та латинською мовами. Валентин Дмитрович проявляв талант не тільки історика, а й лінгвіста з дуже гарними знаннями, адже загалом він володів сімома європейськими мовами. У квітні 1924 відкрився науково методичний краєзнавчий центр – «Кабінет виучування Поділля». Він розпочав

систематичне та комплексне дослідження краєзнавства та його поширення, а саме знань з його історії, та культури, та природи, та народного господарства. До роботи у науково-методичному краєзнавчому центрі було залучено близько 30 вчених. Їх об'єднали у колегію наукових консультантів. Кабінет виучування Поділля згуртував місцевих науковців, а саме аматорів-краєзнавців для дослідницької роботи по вивченню рідного краю, також він створив бібліотечно-бібліографічну базу для цих дослідників, та проводив науково-просвітницьку роботу. З першого дня існування науково-методичний краєзнавчий центр «Кабінет виучування Поділля» Валентин Дмитрович Отамановський брав найактивнішу участь у його роботі у ролі консультанта з історії права. Потім у 1925 році очолив всю науково-координаційну діяльність центру. Разом з Хомою Коцюбинським Отамановський створив у Вінниці комісію з увічнення пам'яті його брата Михайла. 8 листопада 1927 р. відкрив меморіальну садибу-музей, саме в ній народився Михайло Коцюбинський [3, с. 450].

Розглянемо непростий період життя Валентина Дмитровича Отамановського, а саме арешт та заслання. У серпні 1929 року його заарештували у сфабрикованій справі Спілки визволення України. тоді його заслали на 5 років таборів суворого режиму та 2 роки заслання до Татарстану. Це були непрості роки для Валентина Дмитровича. Одна з най вірогідніших причин арешту є часте листування з віце-президентом ВУАН Сергієм Єфремовим. Сам Єфремов неодноразово згадує в своїх «Щоденниках» про Отамановського. Після звільнення Отамановському було заборонено виїжджати з Казані. Йому довелося викладати іноземні мови у медичних вишах Краснодар, Казані, Ташкента та Саратова [4, с. 191-192].

У 1945 Валентин Дмитрович Отамановський став дипломованим істориком, та після цього у 1946 він успішно захищає кандидатську дисертацію: «Вінниця як тип українського міста Південного Правобережжя XIV—XVIII ст. Еволюція правового стану на тлі соціально-економічного розвитку Побужжя XIII—XVII ст. і процесу утворення станів. Історико-юридичне дослідження»

Вже через 10 років захистив докторську дисертацію на тему: «Города Правобережной Украины под владычеством шляхетской Польши от середины XVII до конца XVIII в. в. Проблема возникновения и развития украинского феодального города». З 1958 і до смерті жив та працював у Харкові. Він працював у Харківському національному медичному університеті та викладав латинську мову. З 1958 до 1964 року він завідував кафедрою латинської мови ХНМУ та внес великий вклад у її історію. Валентин Дмитрович займався вивченням історії медицини, а особливу увагу приділяв діяльності вчених медиків України [5].

Помер Валентин Дмитрович Отамановський 10 березня 1964 року та похований та похований у Харкові на міському кладовище № 2 [1].

Висновки./Conclusions. Підбиваючи підсумок можна сказати, що Валентин Дмитрович Отамановський прожив велике та різноманітне життя. За своє життя він був від військового до професора. Його великий внесок в розвиток краєзнавства Волині та найбільше міста Вінниці заслуговує на особливу увагу. Він був людиною яка боролася за справедливість. Ми вважаємо, що ця видатна постать заслуговує на особливу повагу та пошану, саме тому 25 січня 2018 року Вчена рада Харківського національного медичного університету присвоїла Центру медичного краєзнавства ім'я професора В. Д. Отамановського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Учасники проектів Вікімедіа. Отамановський валентин дмитрович вікіпедія. Вікіпедія. 2010. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Отамановський_Валентин_Дмитрович#cite_note-12 (дата звернення: 29.05.2023).
2. Гончаренко А. Спогади про бій під станцією Крути // «За Державність». Вип. 6. — Варшава, 1938. — С. 18.
3. Отамановський В. Д. Вінниця в XIV—XVII століттях: Історичне дослідження. — Вінниця, 1993. — 462 с

4. Філонов Л. Краєзнавець Отамановський // Вітчизна. — 1990. — № 11. — С. 191 –192

5. Кафедра медичної та біологічної фізики і медичної інформатики ХНМУ. ХНМУ. URL: <https://knmu.edu.ua/departments/kafedra-medychnoyi-ta-biologichnoyi-fizyky-i-medychnoyi-informatyky/> (дата звернення: 29.05.2023).

CULTUROLOGY

МУЗИЧНО-ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Горова Віталія Олександрівна

здобувач освіти за освітньо-науковим рівнем

доктор філософії

кафедри культурології та інформаційних комунікацій

Інституту практичної культурології та арт-менеджменту

НАКККіМ

м. Київ, Україна

Вступ./Introductions.

Культура є однією з найважливіших галузей повсякденного життя кожної людини, кожного громадянина окремої держави. Культура, ще з часів первісного суспільства, мала значний вплив на формування соціальних стосунків, спілкування, естетичних норм, дозвіллевих практик тощо.

Зупинившись у дослідженні на питанні дозвілля, варто зазначити, що ця галузь суспільного життя кожного індивіда присутня в окремій культурі як одна з перших ознак її існування, адже первісне суспільство тільки тоді може ідентифікуватися як первісна культура, якщо до його повсякденності входить не лише задоволення базових інстинктів таких, як життєзбереження та розмноження, а і спілкування, наявність релігійних вірувань та вищезгаданого дозвілля.

Музично-дозвіллева діяльність, яка в свою чергу тісно пов'язана з мистецтвом за рахунок створення та відтворення останньої засобами здобутків музичного, художнього, літературного та естетичного розвитку суспільства, може сигналізувати про бажання та стремління культури розвиватися та проводити своє дозвілля не лише на базовому, побутовому рівні, а й на більш

соціально розвиненому та значущому.

Мета роботи./Aim.

Здійснити аналіз значення та впливу музично-дозвіллевої діяльності України на сучасну європейську культуру та європейську культурну спадщину. Розглянути музично-дозвіллеву діяльність України як елемент загальноєвропейської культури. Визначити зв'язок та взаємодію музично-дозвіллевих практик України та інших провідних європейських країн.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Опрацьовано інтернет-ресурси та літературні джерела з питань культури, мистецтва, соціології, філософії, історії, психології та релігієзнавства. Здійснений соціокультурний підхід, використані аналітичний, емпіричний та системний методи дослідження.

Результати обговорення./Results and discussion.

Європейська культурна спадщина – поняття доволі об'ємне та містить під собою низку важливих для дослідження пунктів. Культура Європи полягає у здобутках митців, філософів, науковців та теїстів усіх часових проміжків, починаючи з перших історичних згадок і до сьогоднішніх днів. Первісне суспільство, з часів формування племен, вже мало певні ознаки культури, а тому мало зачатки власної релігії, власного образотворчого, музичного, видовищного мистецтва, власної архітектури та власних педагогічних і освітньо-наукових процесів.

Якщо говорити про давньогрецьку культуру як колиску сучасної європейської культури, то можна стверджувати про соціальну значущість дозвіллевих, та саме музично-дозвіллевих практик у повсякденному житті тогочасного суспільства. За часи розвитку європейська культура неодноразово підлягала експансії: починаючи від античної культури, теїстичними концепціями Середньовіччя, завершуючи радянізацією та американізацією. Безумовно, це відображалось і у організації та проведенні дозвіллевої діяльності. Але через багатство європейської культурної спадщини, експансія не є стовідсотковою, у історичному проміжку вона виступає як культурна

дифузія. Історико-культурні області зберігають свою культурну ідентичність, хоч і підлягають постійній реформації та реорганізації. На сьогоднішній день найяскравіше це проілюстровано на прикладі української культури під тиском радянської. Збереження національної ідентичності невід'ємне та помітне під призмою збройної агресії з боку Російської Федерації як правонаступниці Радянського Союзу.

Українська дозвіллева діяльність, як культурний елемент, має спиратися на власний культурно-мистецький доробок та популяризувати це у загальноєвропейському просторі як елемент національної ідентичності. В свою чергу, європейська культура, складає синтез різних культурних ареалів, у різному відсотковому співвідношенні. Але навіть у такій синтетичній культурі об'ємну нішу займає українська культура та українська дозвіллева діяльність як її складова. Остання є незмінною та незамінною, оскільки є фундаментальною частиною повсякденного життя суспільства.

Ткож, варто зазначити, що українська культура та українська дозвіллева діяльність, у свою чергу, підлягає реформації під впливом європейської культури. Вона збагачується новими елементами, символами, цінностями. Це допомагає розвивати культуру та її основні напрями. Європейський культурний рух диктує нові норми, деякі з яких сприймаються і підхоплюються широкими масами українського суспільства, а деякі залишаються неприйнятими, але толеруються українцями, сприймаються як важливий елемент іншої культури.

Українська музично-дозвіллева діяльність базується на здобутках багатьох поколінь, які збагачували та відшліфовували національну культуру. Як і в будь-якому іншому елементі дозвілля, в музично-дозвіллевій діяльності містяться історичні, наукові, релігійні та, безумовно, мистецькі прояви.

Висновки./Conclusions.

На сьогоднішній день музично-дозвіллева діяльність України як ніколи важлива для європейської культурної спадщини, оскільки, в умовах війни та окупації культурні межі окремого суспільства розмиваються. Війна в Україні породила фемонен українського біженства у Європі, тим самим розвернула

розповсюдження української культури, та її важливої складової, дозвілєвої діяльності, на більш широкі європейські території. Зважаючи на той факт, що відсоткове співвідношення української культури та інших європейських культур має дуже високий ступінь розбіжності, ми розуміємо, що українська культура або змішується з іншими, або підлягає накладанню певних обмежень під час відтворення останньої.

Але, оскільки європейська культура на сьогоднішній день досягла доволі високого рівня розвитку та може толерувати популяризацію інших, ментально близьких, або віддалених культур на своїх територіях, у цьому історичному моменті є і позитивні наслідки. Вони полягають у вмінні ідентифікувати свою, або близьку до своєї культуру, знайти спільні та відмінні риси між ними, проявити зацікавленість як на загальнолюдському так і на освітньо-науковому рівні, а це має вагомим значення і виступає рушійною силою під час руйнування культурних стереотипів та комплексу меншовартості.

POLITICAL SCIENCES

PROSPECTS OF THE EURASIAN UNION AND GEORGIA

Balukhashvili Veriko

Ph.D student of Law and International Relations
of Technical University of Georgia

Abstract: Despite the fact that Georgia is a small country, it still occupies a strategically important place at the crossroads of Eastern Europe and Western Asia. [5] The potential for closer relations between the EAEU and Georgia has been the subject of lots of debate in recent years. The article explores potential prospects and challenges of Georgia in relation to EAEU. It was founded in 2015 and has become a major player in the global economy since its inception. The union of Russia, Belarus, Kazakhstan, Armenia and Kyrgyzstan represents a market involving more than 180 million people and the combined GDP is over 5 trillion US dollars. [6]

Keywords: Prospects of Georgia, Eurasian economic model, European Union, Eurasian Economic Union.

Introduction: When we try to define what will be better for Georgia European or Eurasian choice, we should take into account almost all factors related to it, including historical experience and development perspective. The economic component is one of the most important components for any union of states, which requires a special study. It is important to note that the European Union was created as an economic union, which aimed to promote the economic development of the member states. And as for the Eurasian Union, despite the fact that its name contains the term "economic", it must be said that its main purpose is not to promote economic development. It is a certain tool in the hands of Moscow, which tries to maintain and increase its political influence on the member states of the Union through economic

mechanisms (aiming, not the redistribution of income in favor of Russia).

Georgia and the perspective of the Eurasian Union: Since ancient times, the necessity of political orientation of Georgia was determined mainly by two factors: the difficult geopolitical location of Georgia and the small number of the population. When we talk about the small number of the population, it can be said that all the above-mentioned factors did not allow the state of Georgia to conduct an aggressive policy, which would be related to conquest of other peoples. As we have already mentioned, today Georgia faces a choice. It must choose between two alternatives: continue to move closer to the EU on the basis of an association agreement (and eventually join through a long, drawn-out process), or join the Eurasian Economic Union (EAEU), which is a much simpler prospect. Our country has sharply fixed its position. It supports engagement with Europe and Euro-Atlantic institutions; However, at the same time, it became more urgent to discuss the issue of rapprochement between Georgia and Russia. The process of Russia's invasion of Ukraine contributed to the relevance of this process. [4] As the head of the Center for Globalization and Regional Studies, a member of the Armenian opposition Stefan Grigoryan pointed out: “Joining the Eurasian Union is a disastrous path”. According to him, five months after Armenia's accession to the Union, the number of investments decreased by half. The country had about a 20% drop in production, reduced trade and cargo turnover, and lots of other negative changes. At the same time, the closer approach of the Armenian economy to the corrupt economy of Russia made the situation in the country worse. The main motivating factor driving the political elite in making the decision was the expectation that (as during the USSR) Armenia would receive free gas and other resources. However, Russia did not make a similar commitment to the countries that joined the Union. Instead, the Russians took control of the country's main strategic facilities of the country, including the energy system, which led the country to the current crisis. Russian companies decide the price policy and the government acts “as a puppet”. [1]

Challenges and different foreign policy objectives: One of the main challenges lies in the foreign policy goals of Georgia and the EAEU. Georgia joins

the European Union and NATO and the EAEU is considered to be a mechanism of Russia's efforts, which aims to maintain its influence in the post-Soviet space. It will be difficult for Georgia to balance these competing orientations. A close relationship with the EAEU could harm Georgia's relationship with the EU, which remains its largest trading partner and source of foreign investment. The European Union assisted Georgia through its European Neighborhood Policy and Eastern Partnership. Their initiatives are aimed at deepening the integration between the European Union and its Eastern neighbors. Also there are some threats, that close relations with the EAEU may lead to the loss of Georgia's sovereignty. Critics argue, that the EAEU is a tool through which Russia can influence its neighbors. Accordingly, Georgia can easily become vulnerable to this influence.

As for economic opportunities, economy of Georgia will potentially benefit from deeper economic integration with the EAEU. As a trading bloc, the EAEU can offer Georgia access to a large and relatively untapped market that could dramatically boost exports and manufacturing sector of Georgia. It is also important to mention the importance of cooperation regarding the use of energy resources. In particular, Georgia can deepen relations with Russia and other EAEU members regarding energy resources. By diversifying energy imports, Georgia can strengthen energy security and reduce its dependence on any single source. But we should underline the fact, that it is not a relevant solution, as Georgia has enough resources, which can ensure its energy independence. In case of proper utilization of energy resources, Georgia will not need to be a member of any alliance. .

According to a study conducted by Transparency International, reflected in the Corruption Perceptions Index ranks, [7] in 2014, in the EU the least corrupt country was Denmark and it was the first among 175 countries in the world. The most corrupt country was Romania, which ranked 69th among the best countries in the world. In Eurasian Economic Union, Armenia is on the first place. It occupies only the 94th place among the countries of the world. According to the ranking, Russia and Kyrgyzstan have the worst situation as they share only the 136th place. For comparison, Georgia is 50th, and with the existing indicator it is more in line with the

European Union standard (as Latvia is 48th, and the Czech Republic is 53rd among the EU member states).

Some researchers believe, that improved relations with the EAEU can contribute to regional stability, as economic integration often promotes both diplomatic dialogue and cooperation. This may be particularly important in the context of the ongoing conflicts with separated regions of Georgia, including Abkhazia and South Ossetia. However, some researchers believe, that this will help Georgia's dependence on Russia. Unlike the European Union, joining the Eurasian Economic Union does not have any hard prerequisites [3], as the political goal of Moscow is to expand this union and use economic leverage to strengthen its own political influence on the member states of the Union.

If we summarize the above-mentioned distinguishing factors between the European Union and the Eurasian Economic Union, we can say that Georgia can more easily join the Eurasian Economic Union than the European Union. Here we have a logical question: why should Georgia, which has a level of corruption more or less corresponding to the standards of European Union, join the much more corrupt Eurasian Economic Union, which is institutionally and technologically more backward than the European Union and at the same time serves political goal of Moscow - to strengthen its control over the states united with it? It is obvious that the answer cannot be in favor of the Eurasian economic union. [2]

Conclusion: The issue of close ties between Georgia and the EAEU presents both potential benefits and significant challenges. This is a complex issue involving economic, political and strategic considerations. This is a complex issue involving economic, political and strategic considerations. Any potential decision of Georgia to join the EAEU should be carefully evaluated. In this regard, the country should take into account the above-mentioned factors. So far, it seems, that Georgia maintains a Western orientation, but the situation may evolve according to regional and global dynamics. The goal of Georgia should be to protect its national interests and ensure the further development of the country. In our opinion, in the background of the current developments, the path leading to European integration is the right choice for

Georgia. Obviously, joining the Eurozone does not guarantee “a carefree life” for the country and its citizens (Greece is a clear example). Though we should not consider unification in the Eurasian Union as an alternative path – this is a way back to “our dark past”. The geographical location of Georgia is of particular importance for all roads in the direction of Central Asia and the Caucasus. New projects further increase its importance in Europe, China. We should use all the above-mentioned factors to strengthen the interests of our country.

REFERENCES

1. Eurasian Union - The Black Plague We Reject!
<https://forbes.ge/blogs/e1-83-94-e1-83-95-e1-83-a0-e1-83-90-e1-83-96-e1-83-98-e1-83-a3-e1-83-9a-e1-83-98-e1-83-99-e1-83-90-e1-83-95-e1-83-a8-e1-83-98-e1-83-a0-e1-83-98-e1-83-a8-e1-83-90-e1-83-95-e1-83-98-e1-83-ad/>
2. Papava Vladimir, "Choice: European Union or Eurasian Economic", published with the financial support of the Embassy of the United States of America, 2016
3. Evrazii'skii' ekonomicheskii' sojuz. Voprosy i otvety. Tsifry i fakty [Eurasian Economic Union. Questions and Answers. Figures and Facts]. Moscow, Evrazii'skaja ekonomicheskaja komissija [Eurasian Economic Commission], 2014, www.eurasiancommission.org/ru/Documents/eaes_voposy_otvety.pdf
4. Papava Vladimer, „Global challenges and rational choice of Georgia“ JEL Classifications, Published: 2016, 18-26
5. The role of georgia on the crossroads of asia and europe (dialogue and development) <https://geosilkroad.company/en/news/the-role-of-georgia-on-the-crossroads-of-asia-and-europe-dialogue-and-development/>
6. What is the Eurasian Economic Union?
<https://www.chathamhouse.org/2022/07/what-eurasian-economic-union>
7. “Corruption Perceptions Index 2014: Results.” Transparency International, www.transparency.org/cpi2014

TRANSFORMATION OF SOCIAL INSTITUTIONS IN UKRAINE AS A MECHANISM OF PRACTICE OF THE IMPLEMENTATION THE MODEL OF NATIONAL STATEHOOD

Dymova Olena

Ph.D. of Political Sciences, Associate Professor

Odessa National Marine University

Odessa, Ukraine

The problem of building a national statehood of a new format that will meet the challenges of our time and create effective conditions for a competitive society directly related to the functioning of the main social institutions. The most important of social institutions – the state, nation, religion, family, ideology, army, law – are being tested extremely intensively right now, in the context of war.

It is necessary to correlate global trends with the current situation in the national society and the prospects for overcoming the crisis processes. They are directly related to the need to rebuild the functioning of social institutions in a new way and to revive the deeper meaning of the "correct" Ukrainian society, which will meet national expectations and the archetypal whole.

The author's aim is to identify the optimal mechanisms for the transformation of social institutions that will meet to the modern needs and expectations of Ukrainian citizens. The pathfinding for the implement of these mechanisms for the efficiency of social institutions, which should ensure the transformation of society to the post-industrial era.

Application of the components of general scientific methodology, in particular, the system-analytical approach and the historical method. The methods of comparative and structural-functional analysis were used. They made it possible to extrapolate the features of each of the constructs of the "optimal social institution" to the level of goodwill of our citizens. The sociological method helped to identify the peculiarities of the attitude of Ukrainian citizens to the main socio-economic and political institutions.

First of all, there is a need to redefine the basic category of an economic institution – "private property". At the beginning of 2020, the 50th WEF Summit was defined in Davos, where the topic of stakeholder was discussed, according to which Klaus Schwab proposed to transfer social responsibility from the state to corporations. These corporations should follow the policy of maxims profits for all participants in free exchange, not just shareholders [5]. According to Schwab, the economy of the new social system should be governed by huge monopolies, and private property will be withdrawn, its place will now be taken by the "user economy" [4].

These statements are aimed at a radical transformation of the internal content of the institution of "private property", which was defined by the industrial system as inviolable. The next step is to understand what kind of economic institution will be created in the state if the transformation of the property institution is required. The average citizen of Ukrainian society has faced with the psychological shock – related to the fragility of human life during the bombing and the importance of preserving it rather than private property. This leads us to a completely different psychological attitude towards immovable and movable property, which quickly ceases to be a superior value to life and health. This psychological attitude will be transferred to the interests of the nation as a whole, which means psychological consent on the part of society to the nationalization of strategically important sectors of the economy. However, whereas the current situation is the oligarchisation of big capital, which "plays on the field" of transnational interests, destroying national security.

Moreover, if we accept the assertions of the ideologues of the stakeholder capitalism about the need to establish a single planetary state with a common government, about the need to abandon "dark religious worldviews and ethnic preferences..." [4], it seems that the current situation of the main social institutions the state, nation, religion, ideology – requires a significant transformation of the internal content and, accordingly, other external forms.

Does need today Ukrainian society this? It seems that society can still use certain resources of each of the identified social institutions. For example, Ukrainians

highly appreciate the capability of their armed forces and the military talent of the nation, which indicates not only the need for the existence of one of the main social institutions of the state, but also the rapid level of ability to transform new knowledge into effective military tactics and strategy – modernization of social practice (92.5% of respondents trust the Armed Forces of Ukraine, 85.5% of volunteer battalions, 84% of the National Guard of Ukraine) [2]. This also indicates a high level of trust in interpersonal and family ties (almost 30% of respondents said that it was family and loved ones who gave them the strength to survive these difficult times [2]) and respect for various non-state communities [3]. Other institutions of the state do not function in accordance with modern needs, which indicates the need for transformation, search for new forms of social practice or liquidation [2].

Thus, the following trends can be identified: a surge in national unity and support for institutions performing the functions of external and internal security, and a high level of dissatisfaction with the work of other political institutions, which, from the point of view of citizens, should immediately find new means of effective practice to ensure social protection [2].

This indicates the absence of an alternative to the state as a structure that should establish internal and external security, a high level of complaints about the low efficiency of institutions of government, but no psychological inclination of citizens to shift responsibility to international structures.

Interesting results regarding the religious institution – the share of citizens who identified themselves as believers has increased, which is a consequence of the recognition of the positive role of the church in the lives of citizens (59%) and the belief that its primary task is psychological assistance (54%) [6]. It becomes obvious that Ukrainians intuitively seek inner harmony and confidence in difficult times in such a traditional institution as a religious. This institution – unlike the institute of practicing psychologists – is able to provide answers to existential questions not of an individual but of the existence of the entire Universe.

The next main social institution – the ideological one – seems to be the most problematic in terms of efficiency in the Ukrainian space. The destruction of the

USSR undermined confidence in left-wing ideologies in general, but classical notions of liberalism have also not gained sufficient dominance in the Ukrainian consciousness (only 4% of supporters of liberal ideology and 7% of social democratic ideology). So it is not surprising that more than 48% of respondents do not want to identify themselves as supporters of a particular socio-political ideology or even consider the possibility of learning about and choosing a particular political course of the state [1].

This defines the situation of extremely ineffective work of such an institution as political parties, which should function on the basis of an ideological platform. It is likely that these forms are outdated, and thus there is a need to look for other principles for the rationalisation the concept of social justice in Ukrainian society.

The most effective of social institutions today is the institution of the nation, one in modern conditions is still more of a cultural-social structure than a biological social one.

A high level of respect for cultural values, demonstration of unity in the means of preserving national self-identity and state-building, respect for the memory of ancestors and creative and vibrant models of modern culture - all this indicates the powerful potential of this social institution in the near future, if the nation is able to overcome some tendencies of dangerous tribalism and a closed loop of narcissism.

It is becoming clear that such social institutions as religion and nation are a source of consolidation for Ukrainian citizens. At least it is to support at the level of the desire to maintain goodwill and mutual, which becomes the basis for agreeing on national priorities.

The state – as the only universal institution of social responsibility today. The state leaves a high functional need which cannot be fulfilled by any other institution, because taxes are paid, military and other duties are fulfilled. The most difficult situation is the institution of private property and the economy as a whole, but this is not a national problem. It is a problem of humanity's transition to a new post industrial form of existence. It is to affect the entire global system of economic existence and cannot be solved by national measures alone.

REFERENCES:

1. Citizens' assessment of the situation in the country, trust in social institutions, political and ideological orientations of Ukrainian citizens in the context of Russian aggression (September-October 2022): Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named O.Razumkov URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykoideologichni-oriientsii-gromadian-ukrainy-v-umovakh-rosiiskoi-agresii-veresen-zhovten-2022r> (date of application 30.05.2023)
2. Political Results of 2022: Citizens' Assessment of the Situation in the Country and the Government's Actions, Trust in Social Institutions (December 2022): Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named O. Razumkov URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/politychni-pidsumky-do-sotsialnykh-institutiv-gruden-2022r> (date of application 30.05.2023)
3. Results-2022: Under the blue and yellow flag of freedom! (December 2022): Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named O.Razumkov URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/pidsumky2022-pid-synozhovtym-praporom-svobody-gruden-2022r> (date of application 30.05.2023)
4. Schwab K., Malleret T. Covid-19: The Great Reset. URL: https://straight2point.info/wp-content/uploads/2020/08/COVID-19_-The-Great-Reset-Klaus-Schwab.pdf
5. The 2021 Just 100. Forbes. 2021. URL: <https://www.forbes.com/just-companies/#4ab3b2782bf0>
6. War and the Church. The Church-Religious Situation in Ukraine in 2022 (November 2022) Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named O. Razumkov URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r> (date of application 30.05.2023)

PHILOLOGICAL SCIENCES

LEXEMES OF TIME AS TOOLS OF COHESIVE AND COHERENT LITERARY DISCOURSE (IN THE NOVEL HARRY POTTER AND THE PHILOSOPHER'S STONE BY J. K. ROWLING)

Andrushchenko Viktoriia Olehivna

Doctor of Philosophy, Associate Professor
of English Philology and Translation Department
Horlivka Institute for Foreign Languages
of the State Higher Educational Establishment
“Donbas State Pedagogical University”
(Bakhmut (Dnipro), Ukraine); Postdoctoral Applicant,
Vasyl' Stus Donetsk National University
Vinnytsia, Ukraine

Introductions. Since 60–70's of the XX th century text unity has been studied-through the prism of the following approaches: 1) *structural-grammatical* (40–60's) – formal markers and coherence (cohesion) types (R. De Beaugrand, W. Dressler, M. Halliday, I. Sevbo); 2) *semantic* (70's) – semantic similarity of words, semantic repetition as text coherence realization (E. Agricola, V. Buchbinder, S. Gindin); 3) *socio communicative* (90's) – text is distinguished as a means of communication, a certain communicative act (N. Arutyunova, T. Matveeva, T. Radzievska); 4) *pragmatic* within socio-communicative approach – text is regarded as a definitely organized speech (V. Karasik, A. Kintsel, V. Krasnykh); 5) text interpretation in relation to contemporary *synergistic* paradigm as a specific object that only being in contact with a human being, who produces and comprehends it, comes alive, becomes mobile, dynamic, full of sense owing to a person's energy, thought (K. Belousov, G. Moskalchuk, V. Pyschalnikova) [1, p. 5–6].

In our research text is considered as a level horizontally and vertically organized content-functional theme-rheme whole of segmented text units – *supra*

phrasal unities which formal, semantic and communicative structure is provided by *the category of coherence (cohesion / coherence)* realization as the most prominent text category in its correlation with the textual categories of *integrity, segmentation* and *continuum* by language patterns of its expression which choice is predetermined by the author's intention that is coded within a literary text [1, p. 5–6].

The most prominent markers of the category of coherence realization within text boundaries appear to be: 1) *lexical units* (lexical, synonymic, antonymic, derivational, hyponymic, periphrastic, thematic repetition); 2) *linear homogeneity of verbs-predicates tense forms; syntactic parallelism*; 3) *deictic-functional components* (pronominal-substitutive elements, conjunctions, prepositions, adverbs, particles, numerals, modal words, parenthetical words) [2].

Aim. The objective of the current study is to investigate lexical repetitions on the concept *time* within a literary text and qualify the latter as strong formal-semantic tools of the analysed cohesive and coherent text discourse.

Materials and methods.

Harry Potter and the Philosopher's Stone has had enormous influence as a book and then as a film, and is therefore very important in constructing and reinforcing ideologies of education, gender, nature, and the British culture. For this reason it has been chosen as material for analysis.

To explore a structural-semantic and communicative-informative essence of a literary text by the analysis of the coherence category language expression within its boundaries we propose to use structural and functional methods. Systemic sampling method enables to extract from the analysed text continuum supra-phrasal unities which contain time lexemes in their structure.

Results and discussion.

Lexis to do with time doesn't seem to be especially important in this novel. Birthdays and Christmases recur annually. The year is neatly divided into terms, and holidays. The terms, with exams at the end and Quidditch matches punctuating them, are divided into weeks, and the weeks and days into timetabled periods. This is part of a larger pattern in which each of the five novels in *the Harry Potter* sequence

represents one year in his school life [5, p. 146]. Even though appearing not so frequently recurrent within literary text time lexemes (*time, second, new, next, last, year, moment, week, long, old, night, morning, day, past, Christmas, minutes, late, hour, etc.* [7]) stand out as significant structural cohesive devices and semantic bearers of covert subtextual communicative, pragmatic and informative senses of literary text whole.

'And finally, bird-watchers everywhere have reported that the nation's owls have been behaving very unusually today. Although owls normally hunt at night and are hardly ever seen in daylight, there have been hundreds of sightings of these birds flying in every direction since sunrise. Experts are unable to explain why the owls have suddenly changed their sleeping pattern' [7, p. 6] (structural cohesion and semantic coherence of the components within this supra-phrasal unity is determined by thematic repetition of the lexemes *today, daylight, at night, sunrise* etc. to mark concept *time*; by antonymic repetition of the words *at night – daylight (sunrise)*; by hyponymic repetition *birds – owls* to focus the reader's attention on some important event – that is Harry's birth – which might have happened if even owls gave up their common sleeping at night).

Dudley's mouth fell open in horror but Harry's heart gave a leap. Every year on Dudley's birthday his parents took him and a friend out for the day, to adventure parks, hamburger bars or the cinema. Every year, Harry was left behind with Mrs Figg, a mad old lady who lived two streets away. Harry hated it there [7, p. 23] (formal and semantic-communicative integrity of the constituents of this supra phrasal unity is intensified by lexical anaphoric parallel repetition *Every year* which brings contrast to the sense of the conveyed message – that is Dudley's happy, careless, bright childhood opposed to Harry's dull, miserable and poor one; the accent is being made on the lexeme *the day* to draw the recipient's attention to the fact that one day matters very much indeed and may change one's life drastically).

Snape was shaking Professor McGonagall's hand, with a horrible forced smile. He caught Harry's eye and Harry knew at once that Snape's feelings towards him hadn't changed one jot. This didn't worry Harry. It seemed as though life would

be back to normal next year, or as normal as it ever was at Hogwarts. It was the best evening of Harry's life, better than winning at Quidditch or Christmas or knocking out mountain trolls ... [7, p. 330] (these are the recurrent lexemes *next year*, *the best evening* and *normal* which provide grammatical cohesion within the analysed supra phrasal unity alongside with its informative coherence explicating a covert subtextual sense of Harry's hope and belief in his bright future despite all the enemies attacking him; the lexeme *the best evening* embodies the end of a school year and Harry's delight because of the victory of their faculty *Gryffindor* over *Slytherin*, since after every triumphant finishes there will certainly be a new good start with forthcoming achievements – next year with life going on).

What is most apparent in the text structure is the sense that there is never enough time to do things. Both *late* and *time* are values. The emphasis here is often on being too late or not having enough time:

'Hagrid's *late*. I suppose it was he who told you I'd be here, by the way?' [7, p. 13]; 'It's gettin' *late* and we've got lots ter do tomorrow', said Hagrid loudly [7, p. 65]; *Had Hagrid collected that package just in time?* [7, p. 152].

Time is regarded as the goal or gift that is highly valued: '*Christmas is a time for family*' [7, p. 218]; *Up in the air, Snape turned on his broomstick just in time to see something scarlet shoot past him...* [7, p. 241]; *They couldn't afford to waste any more time...* [7, p. 201].

Conclusions.

As we can admit, language cohesive devices and tools are significant if being explored and interpreted in the right way. They not only integrate text discourse elements in one unity structurally, functionally and communicatively, but they also help readers to cognitively and emotionally engage with the minds of characters.

This refers to the imaginative process by which readers come to lose awareness of their external role as a reader and take up the internal perspective of one of the characters aligning themselves with both the thoughts, beliefs, goals, as well as feelings and perceptions of characters.

The more logical cohesive language patterns the author applies to, the most

completely in terms of sense the addressee may get, perceive and interpret text discourse.

The prospect for further study lies in the necessity to investigate language patterns of text categories interrelation in structure of modern English and Ukrainian literary texts to explore the specificity of an addresser and an addressee's mutual emotional and imaginative interaction as well as their cultural communication.

REFERENCES

1. Андрущенко В. О. Закономірності вияву категорійної зв'язності в горизонтальній і вертикальній внутрішній художньо-текстовій структурі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. 2013. 20 с.
2. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту : Теорія і практикум. Донецьк : ООО „Юго-Восток” Ltd, 2006. 289 с.
3. Carmel C. Context, Material Situation and Text / Text and Context in Functional Linguistics / Ghadessy Mohsen. John Benjamins Publishing Company, 1999. Pp. 177–217.
4. Dusková L. From Syntax to Text : the Janus Face of Functional Sentence Perspective. 1st edition. Prague : Charles University : Karolinum Press, 2015. 388 p. ISBN9788024628790.
5. Goalty A. Corpus Linguistics, Systemic Functional Grammar and Literary Meaning : A Critical Analysis of Harry Potter and the Philosopher's Stone. *A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*. № 46. 2008. Pp. 115–154. <https://doaj.org/article/350a01ba71c04458b15930f3278026b1>
6. Sanders J., Willems R. M. Engagement with narrative characters: the role of social-cognitive abilities and linguistic viewpoint. *Discourse Processes*: Routledge Taylor & Francis Group, Volume 60, Issue 1 (2023). Pp. 1–23. DOI: 10.1080/0163853X.2023.2206773
7. Rowling J. K. Harry Potter and the Philosopher's Stone. London : Bloomsbury, 2014. 332 p.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ МЕТРИКИ ЯПОНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Грабар Ольга Володимирівна

викладач

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Анотація: Автор тез розглядає особливості передачі метрики японської поезії при перекладі на українську мову. Оскільки поетична форма традиційно поставлена в жорсткі рамки обмежень, то при перекладі особливу увагу перекладач звертає на ритм, розмір, каденцію, кількість стоп, риму, тип чергування рим, строфи, рефрени, звукопис. Автор розглядає японську поезію з точки зору її розміру.

Ключові слова: метрика, строфа, японська поезія, склад, віршовий розмір.

Якщо переклад прози підкоряється хоч будь-яким технічним правилам, то переклад поезії здається зовсім недосяжним. Перекладач поезії іноді виношує своє кількарядкове дітище місяцями. Потім переклади переписуються і виправляються багато разів. Однак ніхто, мабуть, настільки не обтяжений необхідністю дотримуватись різних правил оформлення тексту, як перекладач поезії. І ніхто з такою серйозністю не відноситься до збереження чисельних умовностей форми [1, с. 26].

Ритм, розмір, каденція, кількість стоп, рима, тип чергування рим, строфа, рефрен, звукопис — це ті особливості форми, які, поєднуючись, надають віршу особливого параметру музичальності. У жодному іншому тексті гра форми не має такого важливого значення. Ніде естетична інформація не представлена такою концентрацією засобів, як у поезії. Тому великий інтерес у процесі

поетичного перекладу становлять специфічні особливості національного вірша, способи передачі ритміко-інтонаційних характеристик оригіналу.

Сучасна європейська поезія представлена перш за все силабо-тонікою (розмір — рима) і верлібром (складний алгоритм, побудований на нерівномірному чергуванні наголошених і ненаголошених складів, часто підсилений повторами). Рідко зустрічаються силабіка і тонічний вірш – обидва більше характерні для поезії минулих віків. А у східній поезії найчастіше зустрічаються саме силабічні вірші. Якщо і в мові оригіналу, і в мові перекладу існує традиція використання даної віршової системи, то перекладач повинен зреалізувати її так, як це зробив автор оригіналу. Якщо ж такої традиції не існує, то перекладач повинен докласти максимум зусиль, щоб зберегти зміст оригіналу.

Для перекладу віршів важливим є відтворити їх мовою перекладу в найбільш слухній для даного випадку віршовій формі.

Кожна високорозвинута мова здатна передати зміст твору, виражений іншою мовою, у його єдності з формою. При цьому стилістичні засоби мови перекладу служать не для копіювання формальних особливостей мови оригіналу, а для передачі стилістичних функцій першотвору, незважаючи на їх відмінності [2, с. 122]. Перекладати слід так, щоб передати всю повноту змісту оригіналу, включаючи його найтонші відтінки.

Працюючи у сфері поетичного перекладу, необхідно враховувати метричні закони мови оригіналу, особливо якщо перекладаєш східну поезію. Метрика японського вірша дуже відрізняється від метрики української поезії. Японське традиційне віршування опирається на три основні принципи:

- 1) встановлене чергування ритмічних стовпчиків, в даному випадку “рядків”, що складаються з певної кількості складів;
- 2) характерний музичний наголос у вірші і в строфі;
- 3) мелодійний малюнок, що тісно пов’язаний з наголосом [3, с. 23].

Таким шляхом утворюється метрика японського вірша, його ритміка і мелодика.

Основною одиницею метра японського вірша є склад. Склад відіграє роль стопи: на ньому будується весь вірш. Разом з тим та чи інша кількість складів поєднання, яке розуміється виключно в кількісному змісті, – утворює те, що в японському віршуванні називається розміром. Якісна сторона складу якщо якось і береться до уваги з метричної точки зору, то лише як якісний вимір: довгий склад сприймається як два коротких.

Складовий принцип японської метрики не підлягає будь-якому сумніву. Також незаперечним являється і той факт, що японська поезія має визначену кількість розмірів. Ще в давні часи були встановлені і протримались аж до сьогодні два розміри: семискладовий і п'ятискладовий. Навіть зараз, незважаючи на зусилля японських поетів сприйняти європейське різноманіття метрики, вони не в змозі подолати споконвічний метричний закон: п'ятискладові і семискладові розміри постійно виявляються в наче б то вільних формах сучасного японського вірша.

Пояснити походження цих двох розмірів дуже важко. На даний час можливо лише прослідкувати їх виникнення і закріплення в японській поезії. Для цього необхідно опрацювати поетичний матер'ял 古事記 (kojiki), 万葉集 (manyōshū) [3, с. 55].

Згідно з дослідженнями професора С. Сасаки, весь матер'ял давньої японської поезії можна охарактеризувати з його метричної сторони, особливо з точки зору розміру [4, с. 79]. Професор Сасаки поділяє японську поезію на такі типи:

- 1) вірші, метрична схема яких складається з двох рядків по 5 складів в кожному: 5-5;
- 2) вірші, що складаються з трьох рядків, метрична схема яких можлива в двох варіантах: а) 5-7-5, б) 5-7-7;
- 3) чотиривірші з дуже нестійкою метричною схемою. Найчастіше зустрічається чергування рядків в такому порядку: 4-8-5-7;
- 4) п'ятивірші з метричними схемами 5-7-5-7-7 і 4-6-4-5-7;
- 5) три види шестивіршів: а) подвійне повторення тривірша – 5-7-7-5-7-7,

б) поєднання п'ятивірша з додатковим семискладовим рядком в кінці – 5-7-5-7-7-7, в) п'ятивірш з додатковим семискладовим рядком на початку – 7-5-7-5-7-7;

б) вірші різної довжини і різних видів: восьмивірші зі схемою 4-6-5-6-4-6-7-8, дев'ятивірші зі схемою 5-7-5-6-5-7-5-7-7.

Найчастіше в японській поезії зустрічаються два розміри: п'ятискладовий і семискладовий, а їх поєднання є найбільш очевидним і постійним. І народна, і літературна японська поезія будується за допомогою саме цих двох розмірів [3, с. 78].

Природним є твердження, що така метрична одноманітність робить японський вірш монотонним. Але це твердження не відповідає дійсності. Метрична монотонність і одноманітність частково паралізуються ходом музичних наголосів, який в двох однакових за метричною схемою віршах може бути різним. Важливу роль відіграє мелодична схема, яка є різною для різних віршів. Саме так акустично долається метричне одноманіття, створюється враження ритмічної різноманітності навіть в межах одної метричної схеми.

Дуже важко говорити щось конкретне про ритміку (у вузькому значенні цього слова) японського вірша, а тим більше про його мелодику. Ці явища ще настільки не вивчені, що доводиться обмежуватись лише посиланнями на їх існування і на ту роль, яку вони відіграють у вірші. Єдине, про що можна говорити, – це метрика японського вірша.

Дуже важко перекладати японську поезію, керуючись метричними принципами оригіналу, оскільки вони відрізняються від метрики європейського вірша. Одним із найскладніших завдань є зберегти п'ятискладові і семискладові розміри віршів у перекладі, а також музичний наголос, якого не існує в європейських мовах. Часто перекладачі не беруть до уваги японські розміри, а намагаються просто передати зміст оригіналу, зберігаючи кількість рядків японського вірша. Цей крок є оптимальним вирішенням даної проблеми.

Отже, ніхто настільки не обтяжений необхідністю дотримуватись різних правил оформлення тексту, як перекладач поезії. Його важливим завданням є передавати у своїх перекладах не тільки дух твору, але, наскільки це можливо, і

його форму. Для перекладачів японської поезії питання збереження форми оригіналу є досить проблематичним, оскільки метричні закони побудови японської поезії є досить специфічними та історично зумовленими.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рильський М. Мистецтво перекладу. К.: Радянський письменник, 1975. – 341 с.
2. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: Лингвистические проблемы. – 4-е изд. – М.: Высшая школа, 1983. – 303 с.
3. Конрад Н. И. Японская литература в образцах и очерках. – М.: Наука, 1991. – 551 с.
4. 和歌 俳句 歌謡 音曲集 / 久保田啓一 [ほか] 校注. 岩波書店, 2003.-244 p.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

SOCIAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS IN FUTURE MEDICINE

Pavlenko Natella,

Candidate of Philosophical science,
Lecturer of the Department of Social Studies,
Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University

Introductions. Such trends as automation, mechanization and digitalization, which guide the development of absolutely all spheres of human activity today, have led to the emergence of certain logical tendencies in modern medicine, namely: actualization of preventive medicine, further development of 4 P medicine, work with DNA chips, robots, bioprinters, nanosensors, electronic pills, the use of artificial intelligence in the medical field, emphasis on the creation of personalized medicine, Internet medicine or robotic medicine, molecular medicine, genetic engineering, etc. And those challenges that humanity faced, we are talking about the coronavirus epidemic, war, became a catalyst for rapprochement with technologies and in a short period of time fundamentally has changed our lives. Such changes require the medical community to rethink its field of activity and solve a number of urgent issues in the health care system, which will determine the further vector of the development of medicine for the coming decades [2].

Aim. The aim of the research is to analyze the influence of modern world trends on the medical field.

Materials and methods. The methodological grounds for the thesis are the concepts of system, interdisciplinary, historical, political and economic as well as sociocultural approaches. The combination of axiological and praxeological analysis in the study of the medical trends reveals important trends in the development of modern medicine in Ukrainian society and European countries in general. Despite the fact that this problem is extremely relevant and is being studied by many leading

scientists it is probably necessary to admit that today the issue of social and philosophical aspects in future medicine remains insufficiently developed in world and domestic humanitarian science.

Results and discussion. The most important questions are: first, when we will be able to artificially create new organs, print tissues on a bioprinter, stop or at least slow down the aging process, destroy cancer cells, etc. Secondly, what negative and positive consequences we will receive from new opportunities, how it can affect Man himself, as a highly spiritual creature. Speaking of medicine and the health care sector, new professions are emerging today (bioethicist, medical equipment architect, network doctor, etc.), and some, accordingly, are disappearing. What we can deal with in the nearest future: whether it is unemployment, new crises, increasing the gap between the poor and the rich (both within the same country and between countries), or vice versa, development in the field of education, freeing people from heavy physical labor, improvement of reproduction processes of society as a whole. That is why it is necessary to carefully study all aspects of such changes, which have one goal - the preservation of the most valuable - human life, and today we can add ensuring the quality of human life.

It is worth noting that in the conditions of the above-mentioned changes, it is vital to realize the aspect that it is necessary to increase the level of education not only of doctors, but also of patients who will be forced and must be able to carry out early diagnosis and treatment. This does not at all simplify the task of painlessly introducing changes that are inevitable into the medical system. One of the obstacles is a large amount of medical information in general access, and it is not always legitimate, and the one that is, can be perceived by an untrained person not always adequately. It is necessary to involve quite a lot of social institutions, including the medical education system, for the comprehensive preparation of the average citizen for such changes that will require him to make independent decisions and take active actions aimed at preserving his health and life and of his relatives.

We should not forget about such important issues of the medical field as “shadow” medicine, corruption aspects caused by the commercial component,

criminalization of the medical field. Therefore, there will always be a conflict here: on the one hand, effective treatment and care for the patient, and on the other hand, the question of profits. This is also an important and difficult problem to be solved. Considering all the obvious privileges and attractive points for manufacturers of medical services and goods, nevertheless, human safety, health and life of a person, society as a whole should always stay the goal for which the institution of medicine exists. It is worth noting that all these corrupt aspects became possible as a compensation for the inefficient functioning of the state and civil society.

Today, scientists note that the medical field is being roboticized extremely quickly and on a global scale. First of all, it will concern the field of care [1]. In Ukraine, not so many roboticists are interested specifically in the medical field, mostly original projects can be found in the military, industrial and agricultural sectors, but this is a matter for further research.

Conclusions. Unfortunately, these contradictions, which are mentioned above, and their solutions, are even more aggravated by digitalization and robotics, and their solution requires incredible efforts, professionalism and following humanistic principles, and not the anti-humane principles of the race for profits that are relevant today.

REFERENCES:

1. Semenchenko M. Virtual reality and robots — already in hospital wards. Electronic resource. Access mode: Режим доступу: <https://bigggidea.com/practices/yak-novi-tehnologi-zminyat-meditsinu-majbutnogo/>
2. Utiuzh, I. & Spysia N. Medicine and philosophy: methodological synthesis of the implementation of the new paradigm "4R" // Collection of materials of the 1st Ukrainian scientific and practical conference "Social-ethical and deontological problems of modern medicine (non-medical problems in medicine)" (February 20-21, 2020). – Zaporizhzhia: ZDMU, 2020. – P. 7-9.

ІДЕНТИЧНІСТЬ В ДОБУ КІБЕРСУСПІЛЬСТВА – ЦЕ ОПРИЯВЛЕННЯ ДУХОВНИХ ШИФРІВ, ЧИ СИМУЛЯКР ІНФОРМАЦІЙНОГО КОДУ БУТТЯ

Долгий Андрій Іванович

студент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. Інформаційно-комунікативні технології сьогодення працюють у кіберрежимі. Вони скеровуються глобальною кібернетично-інформаційною мережею. Тож, людина потрапляє у загальний потік світового руху. Наразі, виникає загроза втрати особою самоусвідомлення та здатності до індивідуального розвитку, комунікації, репрезентації.

Мета роботи. Визначення сенсу та можливостей людської ідентичності в добу кіберсуспільства, за умов управління глобальних інформаційно комунікативних технологій.

Матеріали та методи. Джерельною базою вивчення зазначеної проблеми мають бути філософсько-культурологічні дослідження буття людини та суспільства у часи постмодернізму й влади інформації. Тож, розкрити питання людської ідентичності в добу високих технологій і смислових шифрів дозволяє аналіз праць Е. Фромма, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Ліповецькі. Наразі, зрозуміти філософські та культурологічні засади постмодернізму дозволять ґрунтовні дослідження вітчизняних вчених: В. Ляха, В. Пазенка, О. Йосипенко, Я. Любивою, Ю. Райди, Л. Ситніченко.

Особливості доби кіберсуспільства й засад постмодернізму обумовлюють методологію даного дослідження. Так, доцільними постають: аналітичний, діалектичний, історико-культурний, екзистенційний методи. Проте, основою методології даної роботи виступає герменевтичний метод.

Результати та обговорення. Важливо розглянути проблему збереження ідентичності в добу кіберсуспільства з урахуванням викликів та можливостей

часу.

Ключовими викликами кіберсуспільства виступають: по-перше, узагальнюючий простір глобалізованого світу, який невілює національну й особистісну ідентичність; по-друге, комунікативна ізоляція, й як наслідок, комунікативна пасивність індивіда, що обумовлено надлишковим споживанням особи. Так, людина втрачає комунікативну активність та креативний потенціал. Це формує ізольовану нарцистичну особистість. [1]

Непересічними можливостями кіберсуспільства постають: по-перше, мультіверсійність існування; по-друге, сингулярність буття; по-третє, великі технологічно-знакові потужності часу. Зазначимо, що використання індивідом інформаційно-знакових об'єктів перетворює його на інформаційно-знакового суб'єкта, що стає частиною зашифрованого глобального тексту світової культури. Між тим, створені людством образи та речі функціонують в площині тексту культури незалежно від активної волі індивіда. [2, с. 37] У добу діалогу речей та сенсів буття інтерпретується як текст. [3, с. 259]

Наразі, кожна подія, явище, людського існування постає текстом. Водночас, обставини виникнення останнього також виступають певним зашифрованим текстом. Тож, екзистенційний вибір людини стає інтерпретацією інформаційно-культурологічних шифрів, а також реалізує сенсову площину мультіверсійності кіберсуспільства. Важливим є збереження інтерпретаційної активності особи, за для трансцендентальної креативності, що забезпечить автентичність і сенсотворчість людського буття. Так, великий обсяг інформаційних шифрів може виключити активну участь індивіда та позбавити його ролі деконструктора. [4]

Варто відзначити, що мультіверсійність існування зберігає можливість екзистенційного розвитку лише за умови сенсотворчої активності особистості. В разі, втрати останньої, індивід потрапляє до каузальної дилеми існування: «бути чи здаватися». [5, с. 303] Дана каузальність визначається активністю екзистенційного вибору, особистісною та культурною ідентичністю. Культурна форма ідентичності обіймає національний та духовний виміри. Між тим,

відсутність зазначених індикаторів каузальності людського існування перетворює екзистенційний простір на симулякри, а також унеможлиблює екзистенційну комунікацію, яка ґрунтується на духовних екзистенціалах. Наразі, функціонування індивіда в світі симулякрів зупиняє екзистенційний розвиток.

Зазначимо, що можливість сингулярності буття обумовлюється активністю духовних екзистенціалів індивіда. Так, перспективність розвитку нового вектору буття оприявлюється в духовному, екзистенційному виборі особи. Підкреслимо, що духовно спустошений індивід, позбавлений культурної та екзистенційної ідентичності здатний лише приймати, але не проектувати нову реальність.

Між тим, великі технічні можливості в добу кіберсуспільства створюють значний інформаційно-комунікативний потенціал індивіда. Простором для реалізації останнього виступають два виміри: по-перше, культурно інтерпретований вимір екзистенційної ідентичності; по-друге, ерзацовий вимір буття, що виключає функцію деконструктора – аналітика, інтерпретатора. Зазначимо, що другий вимір пригнічує критичне мислення індивіда, його активну роль в інтерпретації та проектуванні соціального й особистісного простору. Водночас, перший вимір інтерпретаційній та критичній активності культурної та особистісної ідентичності. Наразі, зазначена активність особи в межах інтерпретації культурних та національних шифрів, реалізує креативний екзистенціал. Так, умовою для екзистенційної та культурної ідентичності виступає синкретичність критичного та креативного мислення індивіда.

Висновки. Таким чином, проблема ідентичності особистості в добу кіберсуспільства визначає подальший розвиток людства. Технологічні та цивілізаційні можливості нашого часу реалізують різні форми самоусвідомлення та саморепрезентації: оприявлення духовних шифрів та симулякр інформаційного коду. Перший шлях ідентифікації ґрунтується на активному включенні індивіда в культуроінтерпретаційний та культуротворчий процес. Умовою для реалізації даного шляху ідентифікації постає

синкретичність критичного та креативного мислення індивіда. Водночас, технократична та психологічна ізоляція особи від екзистенційної комунікації та інтерпретаційного процесу формує пасивну роль людини в інформаційному просторі сьогодення. Це обумовлює втрату індивідом критичної активності, а також пригнічує його емоційно-креативну діяльність. Відповідно, процес ідентифікації перетворюється на штучний, пасивний, замкнений симулякр.

Варто зазначити, що ключовою вимогою до самоідентичності постає активна критично-креативна діяльність індивіда в царині національної культури. Адже, духовні екзистенціали особи, які забезпечують аналітично творчу активність, формуються під впливом культурної спадщини народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Липовецьки Ж. Ера пустоты. URL: <https://alternatio.org/articles/library/item/1817-эра-пустоты> (дата звернення 25.04.2023)
2. Соціокультурні та теоретичні засади філософії постмодерну / В. В. Лях та ін. Київ, 2017.
3. Фуко М. Слова и вещи : Археология гуманитарных наук. Санкт-Петербург : Academia, 1994. 406 с.
4. Деррида Ж. О граматології. URL: <http://yanko.lib.ru/books/philosoph/derrida/derrida-grammatologie.htm> (дата звернення 09.06.2023)
5. Фромма Э. Иметь или быть? – Москва : АСТ, 2015. – 320 с.

ECONOMIC SCIENCES

COMPARATIVE ANALYSIS THE BASKET OF GOODS IN THE WORLD AND UKRAINE

Kosteniuk Yuliia

PhD, associate professor

Mamedova Aitach

Student

Vasyl' Stus Donetsk National University

Vinnytsya, Ukraine

Introductions. One of the most important social categories is the assessment of the population living standard, which is directly related to the basket of goods formation. By understanding the main aspects of consumption, the government decides on the setting of a minimum consumption budget (living wage), wages, pensions and scholarships. The basket of goods is a tool for analyzing consumer behavior, so it allows you to learn how expenses have changed when incomes change, the prices of goods and services, as well as the characteristics of people's preferences and needs. This enables researchers and economists to understand how the economy develops and what factors influence consumer behavior in general. In particular, the basket of goods is an important tool for budget planning, both for individuals and families. Understanding which goods and services are most needed allows consumers to make more informed choices when making purchases and use their budget more efficiently.

Aim of the paper is to analyze the peculiarities of the formation and basket of goods setting in Ukraine and the countries of the world with a reflection of distinctive aspects in their implementation.

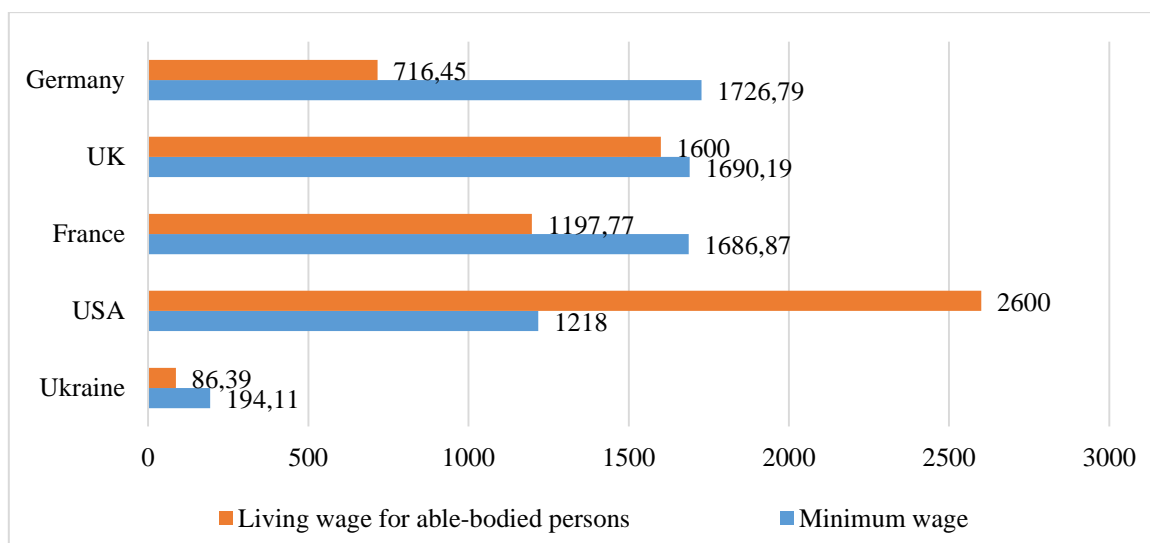
Materials and methods. The subject of the subsistence minimum, its physiological and social factors, has gained considerable popularity in the works of

many domestic and foreign scientists.

A. Kolot, V. Lytvynov, O. Varetska, V. Mandybura, O. Grishnova and others are among the scientists who paid considerable attention to the problems of the basket of goods as a basis for assessing the subsistence minimum. This issue was also highlighted in the works of such domestic scientists as D. Boginya, O. Grishnova, A. Kolot, E. Libanova, L. Denisova, M. Papiev, O. Savenko, M. Shapoval, K. Kovyazina, Yu. Kharizashvili, O. Lyubich, N. Dmytrenko, V. Viter, and others.

Results and discussion. Basket of goods - an assortment of goods that characterizes the typical level and structure of a person's or family's monthly (annual) consumption [1].

The subsistence minimum, as a cost estimate of the basket of goods, becomes a serious problem due to the inconsistency of goods and volumes of the basket of goods with wages, international standards and is used to analyze and compare estimated and real levels of consumption [2] (fig. 1).

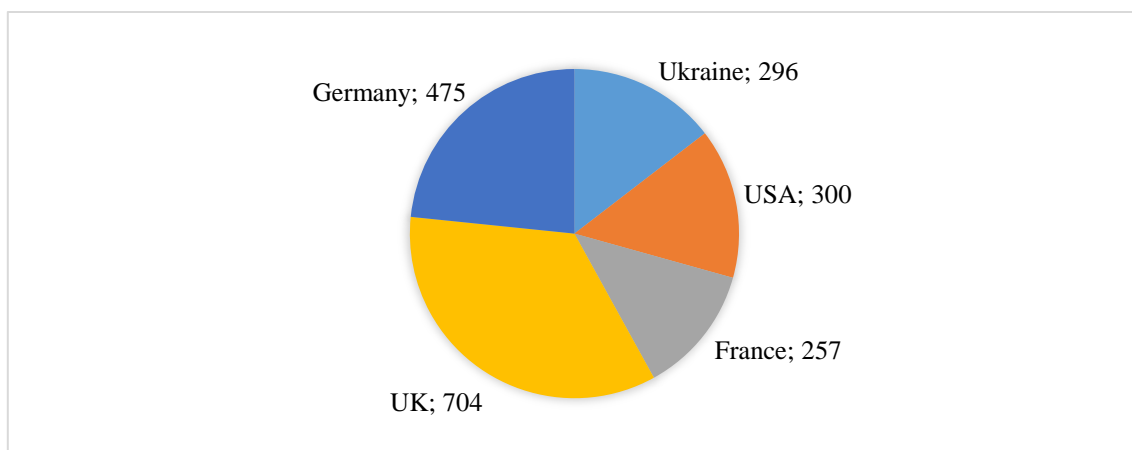
Figure 1 – The minimum wage and subsistence minimum in Ukraine and the countries of Western Europe in 2020, USD

The basket of goods can vary depending on the income and preferences of each family or person, so it is individual. For each of the countries of the world, it is characterized by certain features, which gives it a competitive advantage and a difference from the Ukrainian market. This can be directly influenced by the level of

socio-economic development of the country, the standard of citizens living and income, and the specifics of goods and services consumption.

The Ukrainian basket of goods is restrained, which relates to the complete dissatisfaction of consumer needs and strict savings. From food products, the basket of an able-bodied Ukrainian includes wheat bread (51.1 kg per year), rye bread (28 kg), flour (7.9 kg), pasta (4 kg), more than 15 kg of various cereals, potatoes (93.7 kg), cabbage (21.9 kg), tomatoes (21.9 kg), fruits (over 60 kg), juices (55 l), sugar (23 kg), honey (1.1 kg), confectionery (6.1 kg), sunflower oil (5.1 l), eggs (365 pieces), dairy products (over 200 kg), meat and meat products (over 60 kg), fish slightly more than 20 kg, a 100-gram pack of tea, cocoa (365 g), salt (3.3 kg) and a pack of bay leaves [3].

Other countries of Western Europe have a much wider range of goods and services, which are at least 2-3 times greater than the poor Ukrainian basket. Most of them are characterized by annual changes in the basket of goods associated with the tastes and preferences of the country's residents, including social benefits from the state (fig. 2).

Figure 2 – The total number of goods and services in basket of goods for Ukraine, the USA and the countries of Western Europe in 2020

Thus, the French basket of goods is dominated by wines, visits to restaurants and hairdressers, cosmetic and hygienic care products, food for pets and a considerable number of flowers. Germany is famous for its non-standard distribution of the basket of goods into social groups, including large families, widows and

singles, pensioners and children. Their range of goods and services includes a fitness center, a solarium, as well as the purchase of fast food, semi-finished products and baked goods. The English basket of goods is mainly focused on the sphere of services and recreation. A characteristic feature of the USA is the distribution of goods and services between states and the provision of subsidies by the state.

Conclusions. In summary, it can be noted that Ukraine, unfortunately, is the poorest country in Europe, as evidenced by its basket of goods. Aimed at the state social policy and the standard of population living, it gives us a clear idea of the economic situation in each of the countries and prospects for more efficient and rational use of goods and services.

REFERENCES

1. Spozhyvchi koshyk v zhytti naseleattia Ukrainy [Basket of goods in the life of the population of Ukraine]. (n.d.). *oldconf.neasmo.org.ua*. Retrieved from <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2971> [in Ukrainian]
2. Bondarchuk K. (2013). Prozhytkovyi minimum yak kryterii vstanovlennia sotsialnykh standartiv [The subsistence minimum as a criterion for establishing social standards]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini Formation of market relations in Ukraine*, 4, 174 – 179 [in Ukrainian]
3. Vyno, korm dlia tvaryn ta kvity: porivniuiemo spozhyvchi koshyky v Ukraini, SShA ta krainakh Yevropy [Wine, animal feed and flowers: compare baskets of goods in Ukraine, the USA and European countries]. (2020). *slovoidilo.ua*. Retrieved from <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/24/infografika/suspilstvo/vyno-korm-tvaryn-ta-kvity-porivnyuyemo-spozhyvchi-koshyky-ukrayini-ssha-ta-krayinax-yevropy> [in Ukrainian]

BUILDING EFFICIENT COMMUNICATION WITH A TEAM: EXPERIENCE OF CHINESE ENTERPRISES

Semenchenko Tamara

PhD in Education, Associate Professor

Peng Mingsheng

Master's degree student

Education and Research Institute "Karazin banking Institute"

of V. N. Karazin Kharkiv National University

Kharkiv, Ukraine

Introduction. The ability to conduct a dialogue, to openly and acutely debate, to listen and understand the opponent, to defend one's positions in a reasoned, convincing and frank way, without humiliating others, to be able to convince - this is far from a complete list of qualities of a modern leader, as it significantly influences the course of a business conversation, and can have a decisive impact on its results.

Aim. This paper aims to consider the experience of Chinese enterprises in furtherance of applying the best practice of communication to Ukrainian business environment.

Materials and methods. Data was collected via direct communication with Chinese students working for eastern enterprises, analysis and synthesis of info available on the web regarding companies Baidu and Huawei.

Results and discussion. First company to consider is to be Baidu, which is a Chinese multinational technology company specializing in Internet-related services, products, and artificial intelligence (AI), headquartered in Beijing's Haidian District.

Efficient communication: Baidu realizes the goal of efficient communication within the team through the use of psychological management tools. These tools not only help employees deliver information faster and more accurately, but also help them understand each other better and build good partnerships. Therefore, Baidu's team reached consensus in a shorter time, effectively solved the problem and improved the work efficiency.

Quick feedback: The feedback system in the essential psychological

management tool for operation provides Baidu with the opportunity for quick feedback, which is crucial for the long-term development of the company. Employees can feedback their opinions and suggestions anytime and anywhere, so that leaders can better understand the actual situation of the team and timely adjust management strategies. At the same time, the feedback system provides employees with more opportunities for self-reflection and growth.

Positive attitude: Baidu's psychological management tool also focuses on employees' mental health and happiness at work. Through regular psychological survey and training, help employees to better manage their emotions and mentality, resolve negative emotions, improve personal happiness and work quality. Therefore, Baidu employees hold a positive attitude and treat work and life optimistically, creating a more harmonious and pleasant working atmosphere.

Team building: Baidu provides high-quality team building courses aimed at improving team members' abilities in mutual trust, cooperation, coordination and communication, so as to enhance team cohesion and executive power. Meanwhile, Baidu has launched leadership training courses and an in-house mentoring program to provide team members with opportunities for personal and professional growth and help them play a bigger role in the team.

Information sharing: In order to promote the sharing and dissemination of team information, Baidu has built an open, intuitive and convenient internal information communication platform, through which anyone can quickly obtain the latest information of the team and the company, and understand the market dynamics and corporate strategy. In addition, Baidu also encourages team members to participate in various industry activities and exchanges, and learn, absorb and draw on excellent experience and practices from the outside through communication and interaction with peers.

Cultural construction: Good corporate culture is one of the important factors to build team cohesion. Adhering to the core values of "user first, openness, integrity, innovation and passion", Baidu has continuously sublimated its brand image and social image in terms of corporate culture and corporate image. At the same time,

Baidu also carried out a variety of team cultural activities and festival celebrations, creating a relaxed, happy and healthy working atmosphere, so that every team member feels proud and confident.

Baidu has adopted many psychological management tools to help employees get more motivation in the dynamic working atmosphere. One of the most interesting tools is the Mental Stretch exercise. Through this exercise, employees can relax, reduce pressure, increase self-confidence and improve work efficiency.

In the morning meeting, all the employees will follow the leader to do this stretch exercise. This short but pleasant activity can lead to long-term positive results. In addition, Baidu also provides a number of other psychological management tools to help employees better manage their emotions and maintain a productive work state.

Huawei is known for its emphasis on the following management principles:

Long-Term Orientation: Huawei has been known for its long-term perspective and commitment to strategic planning. This approach emphasizes patience, perseverance, and investing in long-term goals rather than pursuing short-term gains. It involves focusing on sustainable growth and development over time.

Customer-Centric Approach: Huawei places a strong emphasis on understanding and meeting customer needs. They strive to develop products and solutions that align with customer requirements and expectations.

Employee Empowerment: Huawei encourages employee empowerment and fosters a culture of innovation and entrepreneurship. Employees are given opportunities to take ownership of their work, make decisions, and contribute to the company's success. This empowerment helps motivate employees and fosters a sense of ownership and responsibility.

Talent Development: Huawei places a significant focus on talent development and nurturing a skilled workforce. They invest in training programs, career development opportunities, and provide a supportive environment for employees to learn and grow. This approach aims to attract and retain talented individuals and cultivate their potential.

Performance-Based Evaluation: Huawei is known for its performance-based evaluation system. They set high-performance standards and evaluate employees based on their achievements, contributions, and adherence to company values. Performance evaluations play a critical role in career advancement and rewards within the organization.

Collaborative Culture: Huawei promotes a collaborative and team-oriented culture. They encourage cross-functional collaboration, knowledge sharing, and teamwork to foster innovation and problem-solving. Collaboration is facilitated through effective communication channels and open dialogue among employees.

Adapting to Change: Huawei operates in a rapidly changing technology landscape, and adaptability is a key aspect of their management approach. They encourage employees to be adaptable, open to new ideas, and embrace change. This adaptability enables them to respond to market dynamics and technological advancements.

Conclusions. These tools and activities not only promote communication and collaboration among employees, but also help enterprises build a positive corporate culture where everyone can create better value and results for the company.

**СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ПІДХОДИ ТА ВИКЛИКИ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ
(НА ПРИКЛАДІ ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ УКРАЇНА»)**

Басаргіна Олеся Петрівна

здобувачка

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Анотація: У статті звернуто увагу на важливості корпоративної соціальної відповідальності для сталого розвитку підприємств. Подано розширене визначення соціальної відповідальності. Визначено переваги та виклики інтеграції соціальної відповідальності підприємства в його бізнес стратегію. Наведено напрямки діяльності у сфері соціальної відповідальності ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна».

Ключові слова: соціальна відповідальність, сталий розвиток, імідж, бізнес-стратегія, ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна».

Концепція корпоративного сталого розвитку у ХХІ столітті змінила напрямок та зміст досліджень корпоративної соціальної відповідальності, пов'язавши її зміст з досягненнями підприємствами стійких конкурентних переваг. Сьогодні проблема соціальної відповідальності розглядається з позиції формування іміджу підприємства в очах споживачів, контрагентів і формування сприятливих умов для майбутнього розвитку підприємства. При цьому підприємство починає орієнтуватися у своїй діяльності не на максимізацію прибутку у короткостроковій перспективі, а на формування сприятливих умов для здійснення довгострокового сталого розвитку і зростання, що засноване на врахуванні інтересів усіх зацікавлених сторін.

Сутність соціальної відповідальності компанії полягає в тому, що вона виступає як добровільна діяльність компанії приватного чи державного

секторів, направленої на дотримання високих стандартів виробничої й операційної діяльності, якості роботи з персоналом, соціальних стандартів, мінімізацію шкідливого впливу на довкілля, задля вирівнювання існуючих економічних та соціальних диспропорцій, формування довірливих взаємин між державою, суспільством та бізнесом, покращання результативності господарської діяльності і показників прибутковості у довгостроковому періоді [1, с. 190].

Соціальна відповідальність підприємства має бути інтегрована в його бізнес-стратегію і має бути націлена на досягнення сталого розвитку, забезпечуючи баланс між економічними, екологічними і соціальними цілями. Підприємства також повинні залучати своїх зацікавлених стейкхолдерів до процесу прийняття управлінських рішень, включаючи персонал, клієнтів, громадські організації тощо.

Сьогодні все більше підприємств розуміють важливість соціальної відповідальності у своїй діяльності, тому вони займаються не тільки отриманням найбільшого рівня прибутку, але й враховують свій вплив на навколишнє середовище і соціальне благополуччя. Така поведінка сприяє досягненню цілей сталого розвитку, однак слід пам'ятати, що надмірна соціальна відповідальність бізнесу також може бути викликом для сталого розвитку. Наприклад, через високі витрати на соціальну та екологічну діяльність компанії можуть стикнутися зі зниженням рівня прибутковості та конкурентоспроможності. Крім того, помилки у реалізації соціальної відповідальності можуть спричинити недовіру у соціально свідомих споживачів і підірвати репутацію компанії [2, с. 120].

ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» є представником азербайджанської державної нафтогазової компанії SOCAR в Україні. Компанія реалізує продукти паливної та непаливної груп, а саме: бензин, дизельне паливо, моторні масла, газ, бітуми. В Україні SOCAR представлений розвиненою мережею автозаправних станцій. Представництво SOCAR в Україні було засновано в 2008 році, а в 2011 році відбулась урочиста церемонія відкриття

перших АЗК під цим брендом [3].

ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» розуміє важливість соціальної відповідальності та активно займається впровадженням соціальних та екологічних проєктів. ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» є прикладом компанії, яка не лише займається ефективною бізнес-діяльністю, але й прагне забезпечувати соціально-економічний розвиток та збереження природних ресурсів.

У сфері соціальної відповідальності ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» зосереджується на підтримці освіти, науки, культури, спорту та охорони здоров'я. Компанія надає стипендії та гранти для студентів, фінансує культурні та спортивні заходи, а також реалізує проєкти в області охорони здоров'я, включаючи розвиток медичної інфраструктури та підтримку вразливих груп населення. У сфері екологічної відповідальності ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» зосереджується на зменшенні впливу своєї діяльності на довкілля та збереженні природних ресурсів. Компанія реалізує проєкти з впровадження енергоефективних технологій, відновлюваної енергетики та зменшення викидів шкідливих речовин у повітря та воду.

Отже, слід відмітити, що соціальна відповідальність бізнесу є важливою складовою сталого розвитку, оскільки вона допомагає забезпечити рівномірний розподіл ресурсів, екологічну стійкість та соціальну справедливість. ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» розуміє важливість соціальної відповідальності та активно займається впровадженням соціальних та екологічних проєктів. ТОВ «СОКАР ЕНЕРДЖІ Україна» є прикладом компанії, яка не лише займається ефективною бізнес-діяльністю, але й прагне забезпечувати соціально економічний розвиток та збереження природних ресурсів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Біла І. В. Корпоративна соціальна відповідальність транснаціональних корпорацій. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. Економічні науки*. 2022. Том 2. № 14. С. 189-192.

2. Клименко І. М. Теоретико-методологічний підхід до ролі соціальної відповідальності бізнесу в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 8. С. 118–124.

3. Офіційний сайт ТОВ «Сокар Енерджі Україна». URL:<https://socar.ua/>

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ УПРАВЛІННЯ БРЕНДАМИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Безрукова Наталія Валеріївна,

к.е.н., доцент

Свічкарь Віталій Анатолійович,

к.е.н., доцент

Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна

Вступ. /Introduction. У наш час бренди увійшли у буденне життя майже кожної людини, яка бере участь у процесі купівлі та продажу товарів. Вони використовуються торговими фірмами всіх країн, як засіб для ідентифікації своїх товарів та послуг. Тому мільйони їх змагаються за увагу споживачів. Ринок став глобальним. Кожний товар повинен мати товарний знак, який відповідає його природі, щоб, побачивши товарний знак, весь ринок, тобто весь світ, зміг би впізнати та зрозуміти, що представляє собою цей товар.

Бренди, як нематеріальний актив компанії, стали об'єктом управління. Управління брендом являє собою процес брендингу. Сила і розповсюдженість брендингу настільки явна, що все більша кількість різноманітних організацій переймають методи і мову брендів для своєї діяльності і характеристики. В умовах глобалізації «розкрутка» відомих особистостей від спортсменів до оперних виконавців - також відбувається у вигляді брендингу.

Мета роботи. /Aim. Дослідження особливостей управління брендами в діяльності транснаціональних корпорацій.

Матеріали та методи./Materials and Methods. Теоретичну та методологічну основу роботи становить сукупність загальнонаукових і спеціальних принципів, методів та прийомів наукового дослідження, використання яких зумовлене поставленою метою. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використані такі методи наукового дослідження: індукція, дедукція, аналіз, синтез, системно-структурний аналіз

економічних процесів та явищ.

Результати та обговорення./Results and discussion. Глобалізація є найважливішим чинником, який призвів до зміни парадигми управління брендами. Транснаціональні корпорації (ТНК) є новаторами у сфері управління взагалі і глобальними брендами, зокрема. Вони володіють портфелями торгових марок, що налічують сотні брендів, проводять свої операції в десятках країн, координують діяльність десятків і сотень тисяч людей по всьому світі. Все це вимагає пошуку нових ідей з управління брендами, експериментів з організаційними структурами.

Головною причиною існування брендів є економіка. Назви брендів і інші товарні знаки все ще використовуються для визначення продукції чи послуг конкретного постачальника, і виділяють його із числа конкурентів, що пропонують аналогічні товари чи сервіс. Це, принаймні, робить життя споживача простішим і менш ризикованим. Хоча символічність брендів відіграє все більшу роль в житті споживачів, більшість торгових марок все ще роблять головний акцент на дійсних перевагах свого товару, таких, як популярність, передбачуваність і цінність. В галузях, де імідж відіграє першочергову роль, наприклад, косметика і мода, імідж бренду і асоціації, що він викликає, можуть самі впливати на вибір споживача. Завдяки тому, що успішний бренд представляє цінність для споживача, фірма може продавати більше і по більш вищій ціні, ніж якщо б товар не мав торгової марки. Таким чином, це компенсує витрати компанії на розробку і рекламу нової продукції чи послуг, а також забезпечує підтримку на певному рівні якості і іміджу.

Управління брендом (брендинг) як самостійний напрям у системі внутрішньофірмового управління сформувався за кордоном ще у першій половині ХХ ст. Сьогодні важливість брендингу є безперечно визнаною міжнародним бізнесом, основними суб'єктами якого є транснаціональні корпорації. Практичні та теоретичні питання управління брендом були висвітлені широким колом закордонних науковців і менеджерів-практиків. Відбулась значна еволюція розуміння та інтерпретації понять «бренд» і

«торгова марка», однак досі не було сформовано єдиної позиції щодо розмежування цих економічних категорій.

Зародження брендингу пов'язують з появою індустрії пакування у ХІХ ст., що, в свою чергу, внаслідок модернізації виробничих процесів було викликано їх централізацією у межах кількох спеціалізованих фабрик. Проблеми подібних фабрик були пов'язані з продажем їхніх товарів споживачам у інших регіонах, що викликало велику конкуренцію з місцевими, і тому звичними для покупців, товарами. Виробники у такий спосіб хотіли заручитися довірою місцевих жителів до свого продукту.

З початком світової лібералізації ринків, виходом американських і європейських ТНК на закордонні ринки, активізацією їх експансії, управління брендом на міжнародному рівні стало ключовим чинником розвитку бізнесу будь-якої компанії і країни. Без управління брендом можна обійтися лише в двох випадках: по-перше, коли компанія не ставить на меті випустити на ринок бренд, по-друге, коли компанія на ринку є монополістом. На відміну від сировинних ринків на всіх інших цінова конкуренція та конкуренція за якістю майже вичерпалися. Використання новітніх маркетингових технологій стало імперативом міжнародного ринку.

Основною ознакою розвитку світової економіки на сьогодні є поглиблення глобалізації, як економічної, політичної, культурної інтеграції, важливим чинником якої є стандартизація економічних і технологічних процесів. Саме глобалізація сприяла розвитку управління глобальним брендом, оскільки маркетингові кампанії для індивідуальних товарів втратили свою актуальність та ефективність. Розвиток технологій та широке використання новітніх інформаційних технологій (інтернет, мобільний зв'язок) для просування брендів сприяли змінам у поведінці споживачів, що стали більш обізнаними, і як наслідок, більш вимогливими. Роль нецінової конкуренції та новітніх маркетингових технологій зростає внаслідок постійного зниження собівартості продуктів завдяки розвитку технологій, розширенню асортиментного ряду, наявності на міжнародних ринках продуктів, здатних

задовольнити будь-яку потребу споживача, і можливість їх швидкого копіювання конкурентами з будь-якої країни. Акцент маркетингових комунікацій змістився з якості продукту на емоційне наповнення бренда. Корпоративна культура і людський фактор набувають важливого значення в міжнародному управлінні брендом.

Зростанню інтересу до глобального управління брендом сприяли: посилення конкуренції на внутрішніх ринках; прагнення забезпечити зростання компанії і прибутків за рахунок зарубіжних операцій; досягнення ефекту масштабу від транснаціоналізації у сфері виробництва і збуту; необхідність диверсифікації ризиків; активізація міжнародної діяльності клієнтів. Чинниками розвитку сучасного управління брендом на рівні компаній є формування ідентичності та індивідуальності товару на довгострокових засадах. Головним завданням є створення сильного і стабільного бренда. У сучасних умовах боротьби за споживача і ринки збуту на перший план виходить конкуренція на рівні емоцій та прихильності споживача до бренда. Управління брендом - це ефективні маркетингові технології створення у споживачів особливого враження про компанію та її товари.

Бренди створюються як інструмент впливу на психо-емоційну сферу людини, на її підсвідомість з метою підвищення ефективності збуту продукції. Кваліфікований бренд-менеджер вміє в прямому значенні «грати» на почуттях потенційних клієнтів, зачіпаючи глибинні приховані бажання. Тому маркетинг ХХІ ст. є переважно психологічним маркетингом, що впливає, в першу чергу, на емоційні потреби споживачів, яким стає все важче орієнтуватися у великій кількості конкуруючих товарів та послуг, що пропонуються виробниками різних країн.

За підрахунками Наукового Фонду Брендів (The Brand Names Education Foundation – BNEF), сьогодні в середньому за розміром супермаркеті нараховується 45 тис. різних товарів, більшість з яких є брендами. Ця цифра збільшилась приблизно на 12-15 тис. позицій лише за 10 останніх років, що вказує на стрімке зростання кількості брендів.

Очевидно, поняття «бренд», «торгова марка» і «товарний знак» тісно взаємопов'язані, однак не є взаємозамінними. Потреба у власній торговій марці виникає у виробника, коли він розуміє, що вже не монополіст, і навколо його товару на ринку склалася вельми жорстка конкурентна боротьба. Ринок переходить в стадію товарної концентрації, і тут важливої ролі набуває особливе ім'я товару. Завданням торгової марки стає ідентифікація власного товару, індивідуалізація, відмежування від товарів-конкурентів. Торгова марка може бути словесною; графічною; комбінованою (тобто включати в себе як графічне, так і словесне позначення). «Товарний знак» є юридичним терміном, яким позначають об'єкт інтелектуальної власності, що захищає назву та інші атрибути товару (знак, символ) від копіювання конкурентами. Вагомою перевагою товарного знаку є те, що на відміну від бренду, його можна захистити від недобросовісної конкуренції, зареєструвавши його.

Торгова марка – це знак, символ, кольорова гамма або їх поєднання, що вказують на виробника товару чи компанію, яка надає послуги, а також чітко відмежовують товар чи послугу від конкурентів, захищаючи власника торгової марки від недобросовісної конкуренції. На відміну від торгової марки, бренд формується і зберігається у свідомості споживача, і належить клієнту. Тобто торгова марка може бути скопійована чи частково відтворена конкурентом, бренд є настільки багатограним як людські емоції, і скопіювати його, скоріш за все, нереальне завдання.

Отже, бренд - це більш емоційне поняття, що характеризується сукупністю економічних, емоційно-психологічних взаємовідносин між виробником і споживачем. Ці відносини базуються на обіцянках першого і очікуваннях другого. Іншими словами, торгова марка - це те, що ми бачимо, а бренд - те, що відчуваємо. Ідеальна позиція торгової марки - це таке її сприйняття споживачем, при якому він абсолютно упевнений в унікальних перевагах даної торгової марки над іншими марками, з даною торговою маркою пов'язані виключно позитивні асоціації, вона сприймається як незамінна цінність і необхідний атрибут життя. Основна відмінність торгової марки від

бренда полягає в тому, що сильні бренди апелюють не тільки до раціональних, але і до емоційних якостей споживачів.

Як вже було зазначено вище, процес управління брендом, що включає створення бренду, просування бренду на ринок, адаптацію бренду до умов, що змінюються, називається брендингом. Брендинг, по своїй суті, це революційне поняття. Ми розглядаємо брендинг, як нову основу для керування маркетингом у цілому. Доведена на практиці в останні десятиліття багатьма транснаціональними компаніями на різних міжнародних ринках ефективність даного підходу до керування маркетингом, дозволяє на основі принципів брендингу розробити нову концепцію міжнародного маркетингу комунікаційну, котра прийде на зміну концепції інтегрованих маркетингових комунікацій.

З визначень бренду і брендингу випливає, що найбільш успішним результатом останнього можна вважати таку ситуацію, коли споживачі починають сприймати бренд як окрему товарну категорію («Coca-Cola», «Pringles» тощо). Тобто споживач настільки чітко ідентифікує даний продукт, що вже не може поставити його в один ряд з якимось іншими продуктами. До такого положення речей повинен прагнути будь-який розроблювач бренду, застосовуючи комплексний підхід до його створення.

Прикладом такого комплексного підходу до бренду є чіпси «Pringles». Даний бренд має такі елементи, по яких споживач може його ідентифікувати:

- назва бренду – власне ім'я «Pringles»;
- логотип – голова вусача;
- фірмовий стиль – фірмовий шрифт, фірмові кольори;
- форма продукту (усі чіпси «Pringles» однієї унікальної форми, одного унікального розміру);
- форма упакування (чіпси «Pringles» представлені в унікальній картонній тубі із пластиковою кришкою);
- фірмовий звук – у всіх рекламних роликах «Pringles» герої витягують з банки-туби характерні звуки.

Саме такий підхід до брендингу, що демонструють розроблювачі бренду «Pringles», і дозволяє створити у свідомості споживача як би окрему категорію, у якій знаходиться тільки «Pringles» – відповідно, ніяка конкуренція в рамках даної категорії йому не загрожує.

Висновки./Conclusions. Таким чином, основною метою брендингу є заміна у свідомості як можна більшої кількості цільових споживачів позначення даного товару через назву (слово) на позначення даного товару через інші елементи (звичайно візуальні). Така заміна на ринках товарів масового попиту не може бути здійснена без масової комунікації. Бренд є маркетинговим терміном, а не юридичним, хоча дуже часто ототожнюють поняття торгової марки чи товарного знаку і бренду.

Основна задача міжнародного брендингу – побудова розвиненого бренду. Розвиненим брендом вважається такий бренд, який знають і можуть відрізнити від інших марок по ключовим елементам більше 60% споживачів даної товарної категорії. Якщо бренд знають і розрізняють від 30 до 60% споживачів, то його можна назвати брендом, що розвивається (причому цей розвиток може йти як у більшу, так і в меншу сторону). Якщо ж бренд знають і розрізняють серед конкурентів менше 30% споживачів, то по суті, це вже не бренд чи слаборозвинений бренд, тобто основна задача брендингу не може вважатися вирішеною.

**ЗАСТОСУВАННЯ ПІДХОДІВ КАДРОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ДЛЯ
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ЛОГІСТИЧНОГО
ПІДПРИЄМСТВА**

Дегтярьова Ольга Миколаївна

к.е.н., доцент

Нестерова Єлизавета Геннадіївна

Студентка

Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Успішність функціонування логістичного підприємства залежить від ефективності роботи його працівників. Їхні знання, компетентність, кваліфікація, дисципліна, мотивація, здатність до розв'язання проблем і готовність до навчання впливають на продуктивність та конкурентоспроможність організації. Тому для досягнення успіху та забезпечення високої конкурентоспроможності, необхідно належним чином організувати роботу працівників із застосуванням сучасних ефективних методів управління персоналом. Важливість раціонального управління людськими ресурсами на логістичних підприємствах постійно зростає, оскільки саме вони є складовою частиною ланцюга постачання і мають велике значення для забезпечення якісної та своєчасної доставки товарів до споживача.

Ключові слова: персонал, методи кадрового менеджменту, логістичне підприємство, ефективність управління персоналом.

Мета роботи. Узагальнення теоретичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо визначення і використання різних методів кадрового менеджменту для підвищення ефективності роботи логістичних підприємств.

Матеріали та методи. Кадровий менеджмент являє собою комплекс взаємопов'язаних економічних, організаційних і соціально-психологічних

методів, що забезпечують ефективність трудової діяльності та конкурентоспроможність підприємств [1]. Мета кадрового менеджменту забезпечення підприємства кадрами необхідної кількості і якості, організація його ефективного використання, професійного та соціального розвитку.

Основний зміст кадрового менеджменту включає наступні етапи:

- планування персоналу, головною метою якого є розробка плану задоволення майбутніх потреб організації в людських ресурсах;
- залучення персоналу та створення резерву потенційних кандидатів для заміщення усіх посад;
- відбір кадрів, у процесі якого здійснюється оцінка кандидатів та відбираються кращі із претендентів;
- визначення заробітної плати та можливих додаткових пільг для працівників організації з метою залучення та збереження кадрів;
- професійна орієнтація та адаптація з метою швидшого введення нових працівників в організацію та реалізації їх потенціалу;
- навчання персоналу як безперервний процес, що є необхідною умовою для ефективного виконання робіт;
- оцінка діяльності працівників (атестація кадрів);
- трудове переміщення (підвищення, пониження, переведення, звільнення працівників), метою якого є більш раціональне їх використання;
- підготовка керівних кадрів як важливої складової усієї системи управління персоналом [2].

Управління персоналом включає в себе комплекс заходів, спрямованих на спрямовуючий, координуючий та стимулюючий вплив керівництва на працівників, з метою раціонального та ефективного використання робочої сили. Цей процес є невід'ємною складовою успішного функціонування підприємства, який передбачає виявлення та реалізацію резервів, а також внесення відповідних змін до умов використання трудового потенціалу, що відповідатимуть новим вимогам внутрішнього та зовнішнього середовища.

Модель управління трудовим потенціалом складається з методів

управління, що взаємодіють між собою і забезпечують належний рівень ефективності використання персоналу.

Під методами розуміють прийоми, операції практичного або теоретичного пізнання дійсності, вирішення конкретного завдання. Методи кадрового менеджменту можна класифікувати за різними ознаками (рис.1).

Рисунок 1. Класифікація методів кадрового менеджменту

За способом впливу на трудову поведінку людей у сфері спільної праці виділяють методи: 1) стимулювання (основані на задоволенні потреб працівників і спрямовані на посилення мотивації до ефективної діяльності персоналу); 2) інформування (ґрунтуються на забезпеченні працівників

інформацією для самостійного та свідомого регулювання ними своєї трудової поведінки); 3) переконання (ґрунтуються на використанні коригувальних заходів поведінки окремих працівників); 4) примусу (базуються на застосовуванні негативних стимулів: догана, звільнення).

За напрямом впливу методи кадрового менеджменту класифікують на: 1) методи прямого впливу, які безпосередньо впливають на керовану систему (накази, розпорядження, вказівки, інструкції, положення, тарифи тощо); 2) методи непрямого впливу, які створюють умови для впливу (плани, стимули тощо).

За способом урахування інтересів працівників виділяють методи: 1) матеріального впливу (заробітна плата, премії та надбавки, штрафи тощо); 2) владного впливу (положення, інструкції, постанови, акти тощо); 3) морального впливу (переконання, творча реалізація і визнання, подяки тощо) [3].

Методи також можна класифікувати за ознакою належності до функцій управління: нормування, організації, планування, координації, контролю, аналізу, обліку.

Найбільш розповсюдженою є класифікація методів управління трудовим потенціалом підприємства на адміністративні, економічні й соціально-психологічні.

Адміністративні методи управління – це методи прямого рішення, яке має обов'язкову силу виконання [4, с. 472]. Основними складовими під час реалізації цих методів є організаційний вплив (організаційне регламентування, організаційне нормування, організаційне інструктування) та розпорядчий вплив. Адміністративні (організаційно-розпорядчі) методи управління базуються на владних, розпорядчих, наказових способах впливу на персонал. Основними засобами такого управління є організаційно-розпорядчі документи: накази, розпорядження, інструкції, положення, стандарти, правила. Адміністративні методи управління ґрунтуються на законодавстві та етиці спілкування. Поряд із застосуванням організаційно-розпорядчих документів

вони передбачають проведення спеціальних процедур і заходів: виробничих нарад, інструктажів, співбесід, атестацій, контрольних перевірок, звітів [3].

Економічні методи управління – це методи, які реалізують матеріальні інтереси участі персоналу у виробничих процесах (будь-якій іншій діяльності) через використання товарно-грошових відносин. Економічні методи управління базуються на врахуванні й використанні економічних інтересів індивідуальних, групових, колективних. Основні засоби економічного управління такі: плани та графіки виконання робіт, нормативи, норми й ліміти затрат коштів, калькуляції та ціни, кошториси витрат, економічні стимули й санкції. Економічні методи управління охоплюють широке використання таких процедур, як планування, облік, контроль, економічний аналіз, оцінювання персоналу за заслугами, мотивація та стимулювання [3].

Щодо соціально-психологічних методів. Соціальні методи управління це сукупність способів формування впливу на розвиток колективу й соціальних процесів всередині підприємства. До них відносяться: 1) методи соціального регулювання (критика і самокритика, соціальне планування, звичаї й традиції, обмін досвідом); 2) методи соціального нормування (правила внутрішнього розпорядку, статuti громадських організацій, правила службової етики й етикету, кодекси честі, форми дисциплінарного впливу); 3) методи морального стимулювання (оголошення подяк, присвоєння почесних звань, надання додаткових соціальних благ) [5, с. 179–180].

Психологічні методи управління (психологічний вплив) є методами регулювання відносин між всіма членами колективу з метою створення в ньому сприятливого психологічного клімату.

Вони включають: 1) методи гуманізації праці – методи, що спрямовані на поліпшення естетичних умов праці шляхом дизайну робочого місця, використання психологічного впливу кольору, музики, освітлення, використання сучасних технічних засобів праці тощо; 2) методи комплектування трудових колективів, які базуються на використанні соціометричного тестування, за допомогою якого встановлюють симпатії в

колективі, психологічну сумлінність тощо; 3) методи психологічного спонукання, які спрямовані на формування у працівників мотивів до високопродуктивної праці в результаті розвитку ініціативи та підприємливості; 4) методи професійного відбору і навчання, які включають відбір людей, що володіють такими психологічними харак теристиками, що найбільшою мірою відповідають виконуваній роботі [5, с. 180–181].

В результаті проведеного дослідження вважаємо, що до найбільш перспективних новаторських методів та інструментів ефективного управління трудовим потенціалом підприємств слід віднести:

1) коучинг – це метод інноваційного розвитку трудового потенціалу підприємства, що забезпечує розкриття ймовірних можливостей працівників, метод консультування, який відходить від традиційних підходів наставництва, а зосереджує свою увагу на вміннях підвести людину до самостійного [6].

2) аутсорсинг кадрових процесів – це така форма господарських взаємовідносин, за якої роботодавець частину обов'язків з управління трудовим потенціалом передає спеціалізованій компанії, що здатна надавати високоякісні послуги завдяки використанню сучасних новітніх технологій управління персоналом та наявністю у своєму штаті висококваліфікованих спеціалістів;

3) метод використання гнучкого графіка роботи персоналу – фіксована кількість годин робочого тижня підтримує застарілий менталітет;

4) масовий метод дистанційного навчання E-learning, який виявляється в передачі знань великій кількості осіб.

Система кадрового менеджменту на логістичному підприємстві вимагає постійного вдосконалення, основними напрямками якого, на наш погляд, мають бути: розробка ефективної кадрової політики; постійне вдосконалювання кадрової роботи на підприємстві; турбота керівництва про підвищення рівня кваліфікації своїх співробітників; поєднання ефективного навчання персоналу, підвищення кваліфікації і мотивації для розвитку здібностей працівників; чітка система управління коштами, виділеними на навчання та підвищення кваліфікації, облаштування робочого місця, виплату заробітної плати;

усвідомлення значення людського чинника як елементу конкурентоздатності підприємства; формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі, який забезпечить найповніше використання потенціалу працівників; створення на підприємстві умов для зменшення числа звільнених; продумана соціальна політика, в якій важливу роль відіграє матеріальне стимулювання персоналу, програми щодо покращення умов праці, відпочинку, пільгового харчування; вжиття комплексу заходів зі створення високопродуктивних виробничих колективів; координація і контроль виконання намічених кадрових заходів; пошук і добір персоналу є продовженням кадрової політики, реалізованої підприємством, і одним з ключових елементів системи управління персоналом, тісно пов'язаним практично з усіма основними напрямками роботи в цій сфері.

Як показали дослідження, до основних факторів успіху у вирішенні проблем кадрового менеджменту логістичних організаційних структур слід віднести: розробку ефективної кадрової політики; поєднання ефективного навчання персоналу, підвищення кваліфікації і мотивації для розвитку здібностей працівників; чітку систему управління коштами, виділеними на навчання і підвищення кваліфікації, облаштування робочого місця, виплату заробітної плати; формування позитивного морально-психологічного клімату в колективі, який забезпечить найповніше використання потенціалу працівників; продуману соціальну політику, в першу чергу матеріальне стимулювання персоналу, програми щодо покращення умов праці, відпочинку, пільгове харчування.

Висновки. Підвищення ефективності роботи логістичного підприємства передбачає оптимальне поєднання методів кадрового менеджменту. На практиці управління трудовим потенціалом найчастіше застосовують економічні, адміністративні та соціально-психологічні методи.

Оптимальне поєднання даних методів управління трудовим потенціалом дає змогу підвищити результативність управління персоналом і, як наслідок, підвищити ефективність діяльності логістичного підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дончак Л. Г., Добіжа В. В. Удосконалення кадрового менеджменту на підприємстві. Економіка і суспільство. 2018. № 17. С.233-239. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/34.pdf
2. Михайлова, Л. І. Управління персоналом : навч. посіб. 2007. 296 с.
3. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Кадровий менеджмент: навчальний посібник. – К.: ЦП "КОМПРИНТ", 2017 – 323 с.
4. Економічна енциклопедія / за ред. Б. Гаврилишина. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 951 с.
5. Харченко Г. Боровий Ю. Особливості соціально-психологічних методів в управлінні підприємством. Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013. № 53 (1026). – С. 178–181.
6. Короленко С., Короленко Р., Судакова Ю. Коучинг як інноваційний інструмент ефективного управління персоналом. Економіка. Управління. Інновації. 2013. № 1. С. 53–60.

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ КОНДИТЕРСЬКИХ ВИРОБІВ В УКРАЇНІ

Камша Марина Олександрівна

студент

Черкаський державний бізнес-коледж

м. Черкаси, Україна

Кондитерська промисловість в Україні — галузь, яка одна з найбільш розвинених у харчовій промисловості усієї України. Її інноваційна політика досить поширений процес, але це вимагає значних витрат і тому не всі галузі готові займатися нею. Загальний обсяг кондитерського виробництва становить майже 3% ВВП України. Кондитерська галузь є ефективно розвинутою галуззю у харчовій промисловості України, її асортимент продукції охоплює майже всі групи кондитерських виробів [1].

Протягом 2022 року в кондитерській галузі близько 20% підприємств постраждали від воєнних дій чи були закриті. Обсяги виробництва скоротилися на 10-12%, але це не спричинило дисбаланс продукції на ринку, оскільки у відсотковому співвідношенні через міграцію населення та зниження купівельної спроможності обсяги споживання теж скоротилися.

Ринок кондитерських виробів в Україні є висококонцентрованим, на ньому працює біля 800 компаній, наймасштабнішими з яких є виробники кондитерська корпорація «Рошен», «АВК», «Конті», Житомирська кондитерська фабрика «Житомирські Ласощі», компанія «Бісквіт-Шоколад», компанія «Nestle», ПАТ «Монделіс Україна» (називалось «Крафт Фудз Україна» до 2014 року), ПрАТ «КФ «Лагода», ПАТ «Полтавкондитер», ПрАТ «Одесакондитер» та ін. Найбільшими кондитерськими компаніями світу за щорічним світовим рейтингом визнано «Roshen», «АВК», «Конті». Згідно останніх досліджень перше місце в рейтингу міжнародної інноваційної діяльності зайняло кондитерська корпорація Roshen, вона на сьогодні складає практично 29 % і з кожним роком займає все більшу частку ринку країни. Друге місце ділять між собою «АВК» і Харківське кондитерське підприємство, що

займають 8% ринку. А третє місце у даному рейтингу посідає компанія «Конті», яка за останні три роки втратила значну частку ринку, на сьогодні її показник становить 4% [4].

Серед компаній спостерігається сильна внутрішня конкуренція. Виробники кондитерських виробів в Україні активно борються за місцевий ринок. Це пов'язано з тим, що експорт сильно скоротився. В існуючих умовах кондитери борються за клієнта перевіреним шляхом - зниженням вартості за продукцію. Чим нижче роздрібна ціна, тим більше шансів підвищити частку ринку. Зменшенням обсягів імпортової продукції дозволило виробникам перекрити витрати на сировину, яка збільшилася в ціні. Експорт приніс виробникам приблизно \$ 100 млн. Тепер фокуси виробників з керуванням ціною за рахунок зниження ваги, збільшення обсягу пакувальної коробки або спрощення рецептури вже не проходять, а розглядаються як спроба обману, що тут же негативно відбивається на репутаційному тлі навколо компанії.

Загальний обсяг кондитерського виробництва підприємств України становить понад 1 млн т продукції на рік, що повністю дозволяє експортувати вагомі обсяги продукції за кордон і забезпечити потреби всього внутрішнього ринку. Асортимент виготовленої продукції практично охоплює всі групи кондитерських виробів. На виробництві в кондитерській галузі задіяно понад 170 тис. працюючих. Орієнтовно на 70 % галузі виробничі потужності є завантаженими. Досліджена інноваційна галузь є одною з провідних споживачів сільськогосподарської української сировини — молока, борошна, цукру, крохмалю тощо, на яку забезпечується високий попит. Найбільшу частину займають цукристі вироби (цукерки, карамель, зефір, мармелад, ірис драже), борошняні кондитерські вироби (пряники, печиво, крекери, вафлі, торти, тістечка) – 35 %, шоколадні вироби та шоколад – більше 6 % [2].

Підприємства даної галузі постійно інвестують в інноваційний розвиток щорічно майже 200 млн дол. США. На провідних основних кондитерських фабриках встановлені виробничі найсучасніші лінії і проведено цілісну модернізацію виробництв. Вагомо підвищено наукомісткість та технологічність

кондитерського виробництва. В умовах жорсткої зовнішньої і внутрішньої конкуренції галузь стрімко розвивається, що сприяє забезпеченню світових високих стандартів і регулярному удосконаленню якості продукції та управлінських процесів [3].

Кондитерська промисловість є доволі розвинутою. Великі більш конкурентоспроможні підприємства стрімко витісняють малі підприємства з ринку завдяки накопиченню своїх виробничих потужностей. Внаслідок цього збільшується потреба в пошуку методів вирішення широкого спектру питань, які виникають на ринку кондитерських послуг під час створення економічно виваженої поведінки суб'єктів господарювання. Головними країнами, які купують українську продукцію, є Грузія, Білорусь, Молдова, Казахстан, Польща. А основні імпортери – це Німеччина, Польща, Нідерланди, Туреччина. Розглянемо світовий рейтинг виробників кондитерських виробів у табл. 1.

Таблиця 1

Світовий рейтинг виробників кондитерських виробів

Назва компанії	Країна походження	Чистий обсяг продажів, млн. дол.	Кількість працівників, чол.	Кількість фабрик
1. Mondelez International	Іллінойс, США	12900	100000	156
2. Ferrero Grup	Італія	10637	33245	22
3. Mars Inc.	Вірджинія, США	18000	34000	52
4. Nestle SA	Швейцарія	9138	335000	436
5. Roshen Corp.	Україна	800	10000	8
6. Konti Group	Україна	469	3792	5

Джерело: складено автором на основі [4]

Дані таблиці показують що дві потужні кондитерські компанії в Україні попали у світовий рейтинг, а саме це Roshen та Konti Group. Для того щоб збільшувати чи підтримувати рівень збуту на підприємстві чи організації, варто замінювати старі товари ні нові, тобто зайнятися якісною їхньою розробкою. Підприємства, що мають змогу впроваджувати нові товари для задоволення нових потреб споживачів, мають великі переваги над іншими в умовах конкуренції.

Виробники торгових марок представили новинки в серії у новому

форматі популярних серед споживачів брендів – у великих і зручних упаковках. Більше того, в доповіді «Confectioneries: A Global Strategic Business Report» ідеться про те, що сьогодні шоколад (цукерки, батончики та плитки) займають практично найбільшу частку кондитерського ринку. Шоколад пережив кризу відносно спокійно, на відміну від інших солодких сегментів, спад в цьому сегменті був незначний. Також в цей період особливо популярними були шоколадні цукерки в коробках, асорті. Отже, ринок кондитерських виробів в Україні є високонцентрованим. Серед найбільших українських виробників кондитерських виробів є корпорація «Рошен», «АВК», «Конті», Житомирська кондитерська фабрика «Житомирські Ласощі», компанія «Бісквіт-Шоколад», а серед світових які представлені в Україні варто відзначити Mondelez International, Ferrero Grup, Mars Inc., Nestle SA. Також левову частку в асортименті кондитерських виробів займають шоколадні вироби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В'як І. К. Тенденції розвитку кондитерського ринку України в сучасних умовах. Молодий вчений, 2016. 45-49 с.
2. Кондитерський ринок України. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/brending-i-marketing/analiz-rynka-konditerskikh-izdeliy-ukrainy-tendentsii.html> (дата звернення: 08.05.2023 р.)
3. Аналіз ринку кондитерських виробів України: тенденції. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/brending-i-marketing/analiz-rynka-konditerskikh-izdeliy-ukrainy-tendentsii.html> (дата звернення: 09.05.2023 р.)
4. Кондитерський ринок України напередодні змін. URL: <http://kviten.com/news-business/konditerskij-rynok-ukrainy-nakanune> (дата звернення: 09.05.2023 р.)

КЛЮЧОВІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Кузьмінський Сергій Васильович

аспірант

Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Вступ. Стратегічне планування та управління є важливими компонентами успішного розвитку будь-якого підприємства, особливо у сфері харчової промисловості. З урахуванням викликів сучасного світового ринку та специфіки українського контексту, формування ефективної стратегії розвитку є ключовим аспектом конкурентоспроможності та стабільності підприємств харчової промисловості України.

Галузь харчової промисловості України, яка включає виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюну, є однією з найбільш розвинених і стратегічно важливих галузей національної економіки. Однак, незважаючи на значні природні та людські ресурси країни, вона все ще стикається з рядом проблем та викликів, включаючи високу залежність від імпорту, недостатнє фінансування, відсутність новітніх технологій, та втрату традиційних ринків збуту.

Відповідно, відпрацювання та реалізація чіткої стратегії розвитку, яка б враховувала ці унікальні виклики та можливості, є важливою потребою для українських підприємств харчової промисловості. Дослідження ключових особливостей формування такої стратегії є актуальним та важливим для підвищення продуктивності та конкурентоспроможності галузі.

Мета роботи. Охарактеризувати ключові особливості формування стратегії розвитку підприємств харчової промисловості України.

Матеріали та методи. Основними матеріалами для дослідження є дані про діяльність вітчизняних підприємств харчової промисловості, статистичні дані, фінансові звіти цих підприємств, а також література та наукові

дослідження з проблем формування стратегій розвитку підприємств.

Методи роботи включають теоретичний аналіз літератури та наукових досліджень з проблем формування стратегій розвитку підприємств, емпіричний аналіз даних про діяльність вітчизняних підприємств харчової промисловості, порівняльний аналіз різних стратегій розвитку, використання методів SWOT-аналізу та PEST-аналізу для оцінки внутрішнього стану підприємств та зовнішнього середовища.

Результати і обговорення. Стратегія розвитку підприємства є системою взаємопов'язаних і координованих рішень і дій, спрямованих на досягнення довгострокових цілей та задач підприємства. Вона включає в себе комплексну оцінку внутрішнього стану підприємства та зовнішнього середовища, визначення стратегічних напрямків розвитку та механізмів їх реалізації.

Стратегія розвитку відображає взаємозв'язок підприємства з його зовнішнім середовищем і визначає, як підприємство може використати свої ресурси та можливості для виконання своєї місії та досягнення своєї візії.

Центральною ідеєю стратегії розвитку є гармонізація внутрішніх ресурсів підприємства і зовнішніх можливостей, з метою досягнення конкурентних переваг і забезпечення довгострокового успіху підприємства.

Стратегія розвитку формується на основі аналізу внутрішніх сильних і слабких сторін підприємства, а також зовнішніх можливостей та загроз. Цей процес, відомий як SWOT-аналіз (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), допомагає у прийнятті стратегічних рішень.

Стратегія розвитку в харчовій промисловості відіграє критичну роль, оскільки ця галузь постійно змінюється та розвивається під впливом різних внутрішніх та зовнішніх факторів. Зокрема, глобальні тренди здорового харчування, впровадження новітніх технологій, зміни в законодавстві, а також розвиток міжнародного експорту вимагають від підприємств харчової промисловості постійного перегляду та адаптації їх стратегії розвитку [1, с. 66].

Формування стратегії розвитку підприємств харчової промисловості України вимагає комплексного підходу та врахування ряду ключових

особливостей, включаючи внутрішній аналіз, аналіз зовнішнього середовища, визначення стратегічних цілей та напрямків.

Внутрішній аналіз. Спершу необхідно розглянути внутрішні ресурси та обмеження підприємства. Це включає оцінку таких аспектів, як організаційна структура, процеси, технології, людські ресурси, фінансові можливості та інші важливі фактори.

Аналіз зовнішнього середовища. Цей аналіз включає оцінку економічних, політичних, соціальних та технологічних факторів, які можуть вплинути на підприємство. Серед них можуть бути тенденції ринку, законодавство, конкурентні дії, зміни у споживчих вподобаннях та ін.

Визначення стратегічних цілей та напрямків. На основі отриманих даних підприємство може визначити свої стратегічні цілі. Ці цілі повинні бути реалістичними, міркуваними та відображати бажання підприємства розвиватися в певному напрямку. Після визначення цілей підприємство може визначити конкретні стратегії та тактики, які допоможуть йому досягти цих цілей.

Використання стратегічних інструментів. Під час формування стратегії підприємства можуть використовувати різні стратегічні інструменти, такі як SWOT-аналіз, PEST-аналіз, аналіз конкуренції за моделлю Портера, аналіз цінності для споживача тощо.

Формування стратегії. На основі отриманих даних та визначених цілей формується стратегія розвитку, яка далі реалізується за допомогою конкретних дій і ініціатив.

Важливо пам'ятати, що стратегія розвитку повинна бути гнучкою, щоб підприємство могло швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі або внутрішніх обставин [2, с. 8].

Аналіз ключових успішних стратегій розвитку на прикладі вітчизняних підприємств харчової промисловості України демонструє, що різні підходи можуть бути успішними в залежності від специфіки підприємства та його ринку.

Одним з найбільш відомих прикладів є "Рошен", одне з найбільших

кондитерських підприємств в Україні та Європі. Стратегія розвитку "Рошен" заснована на високих стандартах якості, інноваційних технологіях, активному маркетингу та експортній орієнтації. Вони активно диверсифікують свою продукцію та адаптують її до вимог і вподобань різних ринків.

Інший приклад - "ЮгАгро", провідний виробник хлібобулочних і макаронних виробів. Стратегія розвитку "ЮгАгро" заснована на використанні сучасних технологій, розвитку власної сировинної бази та використанні екологічно чистих технологій. Це дозволяє підприємству виробляти високоякісну продукцію та зберігати лояльність споживачів [3, с. 81].

Обидва підприємства використовують стратегічні інструменти, такі як SWOT-аналіз та PEST-аналіз, для оцінки свого внутрішнього середовища та зовнішніх умов. Це дозволяє їм розробляти ефективні стратегії, які відповідають їх потребам та можливостям, а також адаптуватися до змін у ринковому середовищі.

Висновки. Отже, формування ефективної стратегії розвитку для підприємств харчової промисловості України вимагає комплексного підходу, який включає внутрішній аналіз, аналіз зовнішнього середовища, визначення стратегічних цілей та напрямків, а також використання стратегічних інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Денисюк І. М. Стратегія розвитку підприємства харчової промисловості: економічна сутність. Економічний аналіз. 2013. Т. 12 (3). С. 112–115
2. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки : монографія. Миколаїв, 2010. 415 с.
3. Хрип'юк В. І. Харчова промисловість України: ретроспективний аналіз та сучасні проблеми розвитку. Економіка АПК. 2018. № 9. С. 77–86.

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ: АДАПТАЦІЯ ДО МІСЦЕВИХ УМОВ І ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Кузьмінський Сергій Васильович

аспірант

Національний університет харчових технологій

м. Київ, Україна

Вступ. Адаптація до місцевих умов та глобальних тенденцій в харчовій промисловості є не тільки актуальною, але й необхідною умовою для успішної діяльності сучасних підприємств. Харчова промисловість України, з її багатими сільськогосподарськими ресурсами, географічним положенням і якісними продуктами, має значний потенціал для зростання і розвитку. Однак, щоб реалізувати цей потенціал, підприємства мають уміти гнучко адаптуватися до змінних умов середовища, реагувати на нові виклики та використовувати можливості, які виникають.

Індивідуалізація стратегії розвитку, яка враховує як місцеві, так і глобальні особливості, стає ключовою в сучасному бізнесі. Тому вивчення даної проблеми є вкрай актуальним для підприємств харчової промисловості України, які прагнуть покращити свою конкурентоспроможність, збільшити обсяги продажів та зайняти більшу частку на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Мета роботи. Мета даного дослідження полягає у вивченні індивідуалізації стратегії розвитку харчових підприємств в Україні, зокрема, адаптації до місцевих умов і глобальних тенденцій.

Матеріали та методи. Для здійснення цього дослідження, основними матеріалами будуть наукові публікації та дослідження в галузі стратегічного менеджменту, дані статистичних відомств, а також фінансові звіти та корпоративні матеріали підприємств харчової промисловості України.

Методи дослідження включатимуть аналіз та синтез наукової літератури,

порівняльний аналіз різних стратегій розвитку, кейс-стаді, а також використання SWOT-аналізу та PEST-аналізу для оцінки внутрішнього стану підприємств і зовнішнього середовища. В результаті, очікується розробка рекомендацій для підприємств харчової промисловості України щодо індивідуалізації стратегій розвитку з урахуванням місцевих умов і глобальних тенденцій.

Результати і обговорення. Стратегія розвитку підприємства - це визначений керівництвом план дій, спрямований на досягнення довгострокових цілей підприємства. Вона базується на глибокому аналізі внутрішніх ресурсів та зовнішнього оточення, а також на визначенні конкурентних переваг та можливостей розвитку.

Стратегія розвитку має бути виражена в конкретних цілях, які мають бути досягнуті, а також в методах їх досягнення. Стратегія розвитку може включати різні аспекти діяльності підприємства, включаючи виробничу діяльність, маркетинг, фінансові операції, управління персоналом та інші.

Сутність стратегії розвитку підприємства полягає в поєднанні внутрішніх можливостей підприємства з можливостями зовнішнього середовища, з метою досягнення максимальної ефективності діяльності і виконання поставлених цілей. Це вимагає від керівництва підприємства глибокого розуміння потреб ринку, споживачів, конкурентних сил, а також внутрішніх ресурсів підприємства [1, с. 43].

Формування стратегії розвитку в харчовій промисловості вимагає врахування ряду особливостей цієї галузі.

По-перше, харчова промисловість має тісний зв'язок із сільським господарством, як основним постачальником сировини. Стратегія розвитку повинна враховувати стан сільського господарства, доступність і якість сировини.

По-друге, харчова промисловість працює в умовах високої конкуренції, що вимагає від підприємств постійного пошуку унікальних пропозицій для споживачів, розвитку нових продуктів і технологій.

По-третє, виробництво харчових продуктів підлягає строгому санітарному та гігієнічному контролю, що також повинно враховуватися при формуванні стратегії.

По-четверте, в харчовій промисловості велика роль відіграє довіра споживачів. Врахування цього фактору є важливим при формуванні стратегії розвитку.

Нарешті, важливо зазначити, що харчова промисловість підвладна глобальним трендам здорового харчування, екологічної відповідальності, розумного виробництва. Все це також має відобразитися в стратегії розвитку підприємства.

Місцеві умови для харчових підприємств в Україні включають в себе ряд значущих чинників, що мають бути враховані при формуванні стратегії розвитку.

Сировина. Україна є одним з провідних аграрних країн світу, тому харчові підприємства часто мають доступ до високоякісної місцевої сировини. Однак це також пов'язано із залежністю від сезонності, кліматичних умов і врожаю.

Ринок. Український ринок харчових продуктів володіє великим потенціалом, але також вимагає глибокого розуміння потреб споживачів. Чинники, які слід враховувати, включають демографічні характеристики, купівельну спроможність, культурні та смакові вподобання, а також свідомість щодо здорового харчування.

Інфраструктура. Харчові підприємства повинні враховувати інфраструктурні особливості України - стан доріг, доступність транспорту, логістичні маршрути та можливості для експорту.

Законодавство та регулювання. Підприємства харчової промисловості повинні дотримуватися строгих санітарних та гігієнічних норм, а також відповідати вимогам з боку державних органів щодо безпеки продукції.

Конкурентне середовище. Українська харчова промисловість включає в себе широкий спектр підприємств - від малих місцевих виробників до великих

міжнародних компаній. Поняття конкурентного ландшафту є ключовим для визначення свого місця на ринку [3, с. 22].

Усі ці чинники повинні бути враховані при формуванні стратегії розвитку для харчового підприємства в Україні.

Розробка стратегії, що враховує місцеві умови, включає декілька ключових етапів.

1. Аналіз місцевого середовища. Цей етап включає аналіз ринку, інфраструктури, регулювання, доступності сировини та конкурентного ландшафту. Це допоможе підприємству зрозуміти свої можливості та обмеження в рамках місцевого ринку.

2. Визначення цілей. На основі аналізу місцевого середовища підприємство повинно визначити свої довгострокові та короткострокові цілі. Цілі повинні бути чіткими, вимірюваними, досяжними, релевантними та обмеженими в часі.

3. Розробка стратегії. На цьому етапі підприємство розробляє план дій, спрямований на досягнення визначених цілей. Стратегія повинна включати конкретні дії, ресурси, що необхідні для їх виконання, та визначення осіб, відповідальних за виконання цих дій.

4. Виконання та моніторинг. Після розробки стратегії підприємство переходить до її виконання. Важливою складовою є моніторинг та оцінка результатів, що дозволяє коригувати стратегію відповідно до змін у місцевих умовах або на основі отриманих результатів [2, с. 61].

Підхід, що базується на врахуванні місцевих умов, забезпечує більшу адаптованість до місцевого контексту, можливість більш точно відповідати на потреби місцевого ринку та використовувати місцеві ресурси ефективніше.

Висновки. Дослідження виявило кілька ключових висновків та рекомендацій щодо індивідуалізації стратегії розвитку підприємств харчової промисловості в Україні.

Виявлено, що глибоке розуміння місцевого ринку є вирішальним для успіху. Підприємствам необхідно проводити детальний аналіз місцевого ринку,

щоб виявити потреби споживачів, ідентифікувати можливі ніші і зрозуміти особливості конкурентного середовища.

Урахування місцевих ресурсів та адаптація до місцевих умов також виявилися важливими чинниками. Україна має багатий аграрний сектор, і підприємства харчової промисловості можуть використовувати цей потенціал, інтегруючи місцеві сировини в свою продукцію та адаптуючи продукцію до місцевих вподобань та вимог.

Складно переоцінити важливість гнучкості стратегії. Регулярний моніторинг і оцінка ефективності впроваджуваних стратегій дозволить своєчасно вносити корективи, реагуючи на зміни в місцевих умовах або на нові можливості та виклики.

Наостанок, важливо не забувати про глобальний контекст. Незважаючи на важливість місцевої адаптації, підприємствам також необхідно слідкувати за глобальними трендами і нововведеннями в харчовій промисловості, щоб забезпечити свою конкурентоспроможність і відповідність сучасним вимогам ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Касьянова Н. В. Управління розвитком підприємства на основі кумулятивного підходу: концепція, моделі та методи : монографія. Донецьк : СПД Купріянов В. С., 2011. 374 с.
2. Хвостіна І. М. Механізм управління розвитком підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 1. С. 30–33.
3. Сіренко Н. М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки : монографія. Миколаїв, 2010. 415 с.

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ АНТИКРИЗОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Мандра Володимир Володимирович

Науковий керівник- д.е.н., професор
кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ

Жеведь Володимир Костянтинович

Студент групи МЕВ-401
Національного Авіаційного Університету
м. Київ, Україна

Повномасштабна військова агресія з боку Російської Федерації призвела до виникнення соціальної, демографічної, гуманітарної та еконо-мічної кризи на теренах нашої держави. Головне завдання українського народу та його влади забезпечити процес контрольованого виходу вітчизняної економіки з кризового стану у пост-воєнний час та переосмислити подальший розвиток країни з відходом від її сировинної орієнтації, високої енергоємності, низького рівня інновацій та технологій.

Формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу є дуже важливим завданням, оскільки воєнний час характеризується надзвичайно складними умовами, які вимагають від керівництва рішучості, вміння швидко реагувати на зміни обстановки та високої ефективності дій.

Підприємства повинні не лише готувати ресурси (такі як команди, матеріальна підтримка, плани тощо) відповідно до «мінімальної межі» оцінки впливу кризи, але й досліджувати вплив кризи (наприклад, інформаційне регулювання, схеми компенсації, клієнт відносини тощо). Значні інфраструктурні, демографічні та економічні втрати внаслідок проведення бойових дій і поширення вимушеної міграції населення обумовлюють необхідність пошуку адекватних та своєчасних відповідей на виклики, що поставлені перед нашою державою, її громадянами та суб'єктами господарської діяльності. У процесі управління кризою слід докладати зусиль, щоб уникнути інформаційної асиметрії. Ідеальним станом є збереження двостороннього

потоків інформації як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях.

Основними етапами формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу можуть бути наступні:

Аналіз ситуації. Першим етапом формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу є аналіз ситуації. На цьому етапі важливо з'ясувати, які загрози стоять перед підприємством, які можуть бути наслідки воєнних дій, які ресурси залишилися, які можуть бути використані для забезпечення роботи підприємства в умовах воєнного часу.

Формування плану дій. На основі отриманих результатів аналізу ситуації, необхідно розробити план дій, який буде включати в себе такі елементи, як забезпечення безпеки персоналу та обладнання, підтримка виробничого процесу, забезпечення матеріально-технічної бази, пошук і розвиток нових джерел сировини та комплектуючих в умовах обмежених можливостей.

Планування ресурсів. Під час формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу необхідно забезпечити належне планування ресурсів. Це означає, що потрібно розглянути варіанти забезпечення матеріально-технічної бази, зокрема здійснити оцінку потреб у різних видів ресурсів (матеріали, обладнання, паливо, енергія тощо) та знайти способи їх забезпечення. Також необхідно планувати фінансові ресурси, зокрема забезпечити фінансування військових витрат, а також забезпечити роботу підприємства в умовах зменшення обсягів продажів.

Мобілізація персоналу. Особливо важливим етапом формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу є мобілізація персоналу. Підприємство має забезпечити мобілізацію персоналу та забезпечення його бойової готовності. Також важливим елементом є забезпечення перепідготовки персоналу з метою розвитку нових компетенцій, що дозволить підприємству адаптуватися до змін у військовій ситуації.

Забезпечення стабільності виробництва. Особливу увагу необхідно приділити забезпеченню стабільності виробництва. Для цього необхідно виконати ряд завдань, зокрема: забезпечити роботу основних виробничих

потужностей, розробити план розвитку нових видів продукції, здійснювати пошук та розвиток нових джерел сировини та комплектуючих, забезпечити реалізацію продукції за ринковими цінами.

Взаємодія з державними органами. Підприємство повинно забезпечити ефективну взаємодію з державними органами, зокрема з військовими структурами, які забезпечують безпеку та оборону країни. Для цього необхідно забезпечити оперативний обмін інформацією, взаємодію з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, забезпечити вчасну інформацію про можливі військові загрози та дії військових формувань.

Забезпечення безпеки та захисту працівників. Однією з найважливіших задач є забезпечення безпеки та захисту працівників. Підприємство повинно забезпечити дотримання всіх норм та правил з питань охорони праці, забезпечити належний рівень безпеки на виробництві, вчасно надавати працівникам необхідну медичну допомогу, а також забезпечувати відповідний рівень соціального захисту.

Отже, формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу передбачає реалізацію широкого спектру заходів з метою забезпечення стійкості та ефективності діяльності підприємства в умовах воєнного конфлікту. Це передбачає виконання ряду завдань, які забезпечать мобілізацію персоналу, забезпечення стабільності виробництва, забезпечення безпеки та захисту працівників, а також ефективну взаємодію з державними органами та іншими зацікавленими сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Макроекономічний та монетарний огляд Національного банку України за вересень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/MM-2022-09.pdf?v=4.
2. Інфляційний звіт Національного банку України за липень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4.
3. Бланк І. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Київ : Ельга, 2008.

722 с. Птащенко Л. О. Управління корпоративними фінансами : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 296 с.

4. Шатайло О. А. Змістовна характеристика системи антикризового управління. БізнесІнформ. 2019. No 5. С.217–226. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2019-5_0-pages-217_226.pdf.

5. Гой В. В., Васильєв О. В. Антикризове управління корпоративними підприємствами: теоретичні аспекти. Ефективна економіка. 2018. No 8. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/8_2018/157.pdf.

6. Bundy J., Pfarrer M. D., Short C. E., Coombs W. T. Crises and crisis management: Integration, interpretation, and research development. *Journal of Management*. 2017. Vol. 43 (6). URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0149206316680030>

7. Ромашова, Я. В. Криза на різних стадіях життєвого циклу підприємства: причини та напрями реагування. Інвестиції: практика та досвід : науково-практич. журнал. Київ, 2016. No 4. С. 45–49. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/4_2016/11.pdf.

ОБ'ЄКТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Матрос Олена Миколаївна,

к.е.н., доцент

Михайловина Світлана Олексіївна,

к.е.н., доцент

Вступ. Зараз важливо зрозуміти, що цифровізацію всіх сфер нашого життя не зупинити. Все, що нас оточує в нашому повсякденному житті, тією чи іншою мірою, залежить від цифри. Вирішення багатьох суспільних та бізнесових питань інтегрувалось з цифрою: електронна черга в лікарні, електронний кабінет платника податку, хмарні технології бухгалтерського обліку, CRM-системи, клієнт-банк, інтернет-магазин, онлайн-школа, онлайн конференція, електронне видання, соціальні мережі тощо. На соціальних мережах варто зупинитися більш детально – це той медіа ресурс, який є потужною системою вирішення майже всіх питань/проблем сучасності.

Метою проведення дослідження є адаптація сучасної термінології бізнесу, яка використовується в соціальних мережах до законотворчої бази обліку і оподаткування. Серед основних завдань можна виділити наступні: провести порівняння між термінами в соціальних мережах та термінами бухгалтерського обліку і оподаткуванні; проаналізувати бізнес-терміни в соціальних медіа в контексті об'єктів бухгалтерського обліку; розглянути нормативні документи та запропонувати зміни до них.

Матеріали та методи.

Проблема синхронізації термінів в соціальних мережах з об'єктами бухгалтерського обліку виникає з-за різниці між способом використання термінів у цих двох сферах. Нижче наведено декілька проблем, які можуть виникати у зв'язку з цим:

Розбіжність в тлумаченні термінів. В соціальних мережах та в бухгалтерському обліку можуть використовуватися одні й ті ж слова або терміни, але з різними значеннями або тлумаченнями. Наприклад, термін

"актив" у соціальних мережах може відноситися до активного користувача, тоді як у бухгалтерському обліку він означає матеріальні або фінансові активи компанії. Це може призвести до неправильного розуміння інформації та спотворення результатів аналізу.

Відсутність стандартизації термінів. У соціальних мережах та в Інтернеті загалом існує велика свобода використання термінів і сленгу. Водночас, бухгалтерський облік базується на стандартизованих термінах та визначеннях. Це може створювати плутанину та незрозумілість, коли користувачі соціальних мереж намагаються зрозуміти та використовувати терміни, пов'язані з бухгалтерським обліком.

Обмежений контекст інформації: Соціальні мережі мають обмежений простір для передачі повної інформації, а користувачі зазвичай використовують скорочення та аббревіатури для зручності. У бухгалтерському обліку, натомість, необхідно передавати точну назву об'єкта.

Сучасна термінологія бізнесу в соціальних мережах не в повній мірі відображена нормативних документах з бухгалтерського обліку, звітності та оподаткування.

Швидка зміна термінології. У соціальних мережах часто виникають нові терміни та тренди, які швидко змінюються з плином часу. Це може створювати плутанину та незрозумілість, особливо для бухгалтерів, які не встигають постійно оновлювати свої знання про актуальну термінологію соціальних мереж.

Культурні різниці. Соціальні мережі мають глобальний охоплення, і користувачі з різних країн та культур можуть використовувати терміни та вирази залежно від своїх контекстів. Це може викликати непорозуміння та ускладнення при синхронізації з бухгалтерськими об'єктами, які мають свої власні універсальні терміни та визначення.

Отже, проблеми синхронізації термінології в соціальних мережах з об'єктами бухгалтерського обліку виникають через розбіжності у тлумаченні термінів, відсутність стандартизації, обмежений контекст інформації, швидку

зміну термінології та культурні різниці. Для успішного вирішення цих проблем необхідно зберігати чітку комунікацію, вдосконалювати знання бухгалтерів про цифрові технології та актуальну термінологію.

Якщо проводити дослідження зі сторони бізнесу, то всі бізнес-процеси (господарські операції повинні обліковуватися). Про це йдеться в ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: - всі господарські операції повинні бути відображені в облікових регістрах у тому звітному періоді, в якому вони були здійснені.

Проблемним залишається адаптація специфічної, відносно нової, цифрової термінології до термінології бухгалтерського обліку та оподаткування. Для цього потрібно провести паралель (табл. 1) між термінами в соціальних медіа та термінами (об'єктами), які застосовуються в обліку і оподаткуванні. Це дасть можливість швидко адаптувати законотворчу базу бухгалтерського обліку до сучасної мови бізнесу.

Таблиця 1

Аналіз бізнес-термінології в соціальних медіа в контексті об'єктів бухгалтерського обліку

Визначення термінів	Об'єкт бухгалтерського обліку - так «+», ні «-»	Обґрунтування	Назва об'єкта бух. обліку згідно НПС(б)О /МСБО	Рахунок бухгалтерського обліку
Акаунт - це сторінка в соціальній мережі (Facebook, Instagram) з особистими даними користувача, фотографіями, відео.	+	Згідно закону України «Про авторське право і суміжні права» [6] вміст акаунту (пости в соціальних мережах, авторські зображення, відео та аудіофайли)	<i>НПСБО 8 «Нематеріальні активи» [5], МСБО 38 «Нематеріальні активи» [2]</i>	125 "Авторське право та суміжні з ним права"
Клікбейт - контент (заголовок чи картинка), що привертає увагу та спонукає читача відвідати сайт чи подивитися відео, що забезпечує максимальну кількість кліків.	+	розцінюються як авторське право; клікбейт розцінюється як авторське зображення або текст	Нематеріальні активи – авторське право	
Контент - матеріал, який можна побачити в соціальних мережах. Це може бути текст, фото чи відео.				
Пост - допис (текст, фото, відео), що був опублікований у соціальній мережі.				
Сторис - формат публікацій у соцмережах, що дозволяє публікувати контент на 24 години.				
Контент-маркетинг - це цілий комплекс заходів, за допомогою		Комплекс витрат понесених на	<i>НПСБО 16 «Витрати» [4],</i>	23 «Виробництво» 81 Витрати на оплату

яких створюються та публікуються корисні для цільової аудиторії матеріали. Завдання контент-маркетингу – спонукати користувачів до взаємодії з брендом та змусити їх зробити цільову дію (залишити свої контакти, зробити замовлення).	+	створення та публікацію корисних для цільової аудиторії матеріалів	В залежності від виду діяльності суб'єкта господарювання: витрати основного виробництва, витрати на збут, інші витрати	праці 82 Відрахування на соціальні заходи 83 Амортизація 84 Інші операційні витрати 85 Інші затрати 93 «Витрати на збут» 94 «Інші витрати операційної діяльності» 97 «Інші витрати»
Тріп-вайер - це недорогий продукт, який перетворює лід у клієнта. Використовується не для отримання прибутку, а щоб наблизити клієнта до покупки основного продукту.	+	Витрати в рекламних цілях	НПСБО 16 «Витрати», витрати на збут	93 «Витрати на збут»
Лендінг - односторінковий сайт, сторінка для продажу продукту. На ньому користувач може замовити товар або залишити свої контактні дані.	+	Лендінг згідно п. 4 НСБО 8 є немонетарним активом, що немає матеріальної форми та може бути ідентифікований	НПСБО 8 «Нематеріальні активи», МСБО 38 «Нематеріальні активи» Нематеріальні активи – авторське право	Всі витрати на створення лендінгу накопичуються на рахунку 154 "Придбання (створення) нематеріальних активів". Після введення в експлуатацію нематеріального активу дані витрати капіталізуються на субрахунку 125 "Авторське право та суміжні з ним права".
CPA (Cost per action) – вартість цільової дії на сайті (вартість підтверженого замовлення)	+	Ціна продажу товару, послуги	НПСБО 15 «Дохід»[8], МСБО 18 «Дохід» [3] дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	70 «Доходи від реалізації»

Джерело: власна розробка авторів

Проаналізувавши бізнес-термінологію в соціальних медіа в контексті об'єктів бухгалтерського обліку приходимо до висновку, що зміни обов'язково повинні торкнутися законодавчої бази України в т. ч. обліку і оподаткування.

Висновки. Отже підбиваючи підсумки, констатуємо, що в дослідженні проведено паралель між термінами в соціальних медіа та термінами (об'єктами), які застосовуються в обліку і оподаткуванні, що дає можливість швидко адаптувати законотворчу базу бухгалтерського обліку до сучасної мови бізнесу. Проаналізовано бізнес-термінологію в соціальних медіа в контексті об'єктів бухгалтерського обліку, що вимагає обов'язкових змін законодавчої

бази України в т. ч. обліку і оподаткування, розглянуто, які нормативні документи потребують змін. Запропоновані зміни в нормативних документах в першу чергу дозволить уникнути багатьох помилок в обліку і скоротити час на вивчення специфічних об'єктів обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 (МСБО 18) Дохід: Стандарт; IASB від 01.01.2012. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_025#Text
2. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38). Нематеріальні активи: Стандарт; IASB від 01.01.2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/929_050#Text
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджено наказом Міністерства фінансів України 29.11.99 р. № 290. URL: <http://www.minfin.gov.ua>
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджено наказом від 31.12.99 р. №318. База даних Законодавство України / Міністерства фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 Нематеріальні активи», затверджено наказом Міністерства фінансів України 18.10.99 № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України № 2811-IX від 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>

ІНФЛЯЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Несветов Олександр Олександрович,

к.е.н., доцент, викладач економічних дисциплін,

Дуброва Юлія Максимівна,

молодший бакалавр,

Роменський фаховий коледж

Київського Національного Економічного Університету
ім. Вадима Гетьмана, м. Ромни, Сумська область, Україна

Вступ. Інфляція є однією з найбільш актуальних проблем сучасності, особливо в останні роки. Її прояви тісно пов'язані з зайнятістю, безробіттям, духовним і матеріальним благополуччям та добробутом населення. Дослідження видів інфляції, її прогнозування дозволяє передбачити обсяг втрат, забезпечити економічний розвиток. Ґрунтовне цих вивчення процесів допомагає зрозуміти механізми розвитку економіки та використовувати ці знання для планування та впровадження інноваційних технологій. Актуальність цих досліджень зростає, оскільки посилення інфляції супроводжується негативними соціально-економічними наслідками та проблемами розвитку економіки України.

Ціль роботи. Дослідити інфляцію в Україні на тлі зростання агресії з боку сусідньої держави з метою виявлення чинників впливу та пом'якшення наслідків інфляції на економіку регіонів і країни загалом.

Матеріали та методи. Використано загальнонаукові методи дослідження: аналіз, синтез та узагальнення інформаційної бази за науковими публікаціями у фахових виданнях. Також порівняльний аналіз підходів та методів вивчення інфляції, системний аналіз і графічний метод. Дослідження проводились також на матеріалах аналітичних публікацій НБУ, Держстату, Мінекономіки України.

Результати та обговорення. Інфляція є однією з основних макроекономічних проблем, що розглядаються в економічній теорії. Вплив інфляції на економіку завжди був в центрі уваги науковців. Причини, механізм

дії, її наслідки і сьогодні не мають однозначного пояснення. Цим і пояснюється актуальність дослідження, а особливо в нинішніх умовах функціонування економіки України.

Питаннями аналізу інфляції та розробкою основ антиінфляційної політики у різні часи займалися такі вчені, як Дж. Кейнс [1], Мілтон Фрідман [2], В. Геєць [3], А. В. Сірко [4], Івасів Б. С. [5], Шевченко Л. С [6]. Цей перелік далеко не повний. Проблема інфляції є дискусійною у наукових, і в політичних колах. Науковці можуть надавати різні визначення терміну «інфляція», мають власні теоретичні підходи та погляди на розмір інфляції та її вплив.

Темпи інфляції, що вважаються нормальними, варіюють залежно від країни та економічної ситуації, проте низька інфляція вважається бажаною, оскільки сприяє стабільності цін, забезпечуючи певний рівень купівельної спроможності населення. Висока інфляція матиме негативний вплив, спонукаючи людей швидше витратити гроші, призводячи до знецінення валюти та підриваючи довгострокове планування. В розвинутих країнах показник інфляції становить близько 2-3% на рік. Цей рівень називається «цільовим» та сприяє збалансованому економічному зростанню, що дає гнучкість для коригування інфляційних тисків та дозволяє уникнути як дефляції, так і високої інфляції. У країнах з менш стабільною економікою, нормальними можуть бути більш високі темпи. У таких випадках, темпи інфляції можуть сягати навіть двозначних показників. Це пов'язано з великим попитом на товари та послуги, обмеженим виробництвом і недостатньою конкуренцією. Конкретні показники, що вважаються нормальними, визначаються національним банком і урядом країни на основі аналізу економічних факторів. Деякі з цих факторів включають: економічне зростання - потенційно високі темпи економічного зростання можуть супроводжуватися трохи вищими рівнями інфляції; рівень безробіття - національний банк і уряд враховують рівень безробіття при встановленні цілей інфляції. Коли рівень безробіття низький або стабільний, цільовий показник інфляції може бути нижчим; грошова політика - національний банк використовує грошову політику для контролю

інфляції, зокрема, процентні ставки та резервні вимоги; зовнішні фактори - економічні умови на світовому ринку можуть впливати на цільові показники інфляції так, високі ціни на нафту призводять до зростання вартості виробництва і підвищення споживчих цін.

Враховуючи ці фактори, національний банк може встановлювати такий цільовий показник інфляції, щоб забезпечити стабільність цін і сприяти економічному зростанню. фіксоване число або діапазон, який вважається прийнятним для економіки країни. Якщо інфляція перевищує цільовий показник, нацбанк може підвищити процентні ставки, збільшувати резервні вимоги або впроваджувати інші заходи для зменшення грошового обігу та зниження інфляційних тисків. У разі, коли інфляція нижче цільового показника або загрожує дефляцією, нацбанк може знизити облікову ставку або вживати заходи щодо збільшення грошового обігу та підтримки інфляції на потрібному рівні. Підходи до визначення нормальних темпів інфляції можуть варіюватися в різних країнах і залежати від їх конкретних економічних умов, інституційної структури та цілей політики. Крім того, цільові показники інфляції можуть змінюватися з часом відповідно до змін у економічних умовах та політичних пріоритетах.

Хоча поняття інфляції тлумачиться по-різному, але з результатів аналізу, можемо скласти таке узагальнене визначення: інфляція – це процес тотального підвищення рівня цін на товари і послуги, спричинений збільшенням грошової маси, або через зменшення обсягу виробництва товарів і надання послуг, що пропонуються в економіці. Ймовірність настання інфляційної загрози визначається комплексом ризиків, які відрізняються за тривалістю та географічним поширенням. Інфляційний ризик - це перспектива виникнення високої або непередбачуваної інфляції, яка може негативно вплинути на економіку, бізнес та населення. Такі ризики можуть бути пов'язані з такими чинниками, як зростання попиту на товари та послуги, підвищення витрат на виробництво, дефіцит праці, неправильна монетарна політика, зниження обсягів виробництва, нестабільність на ринку валют, економічна нестабільність

тощо.

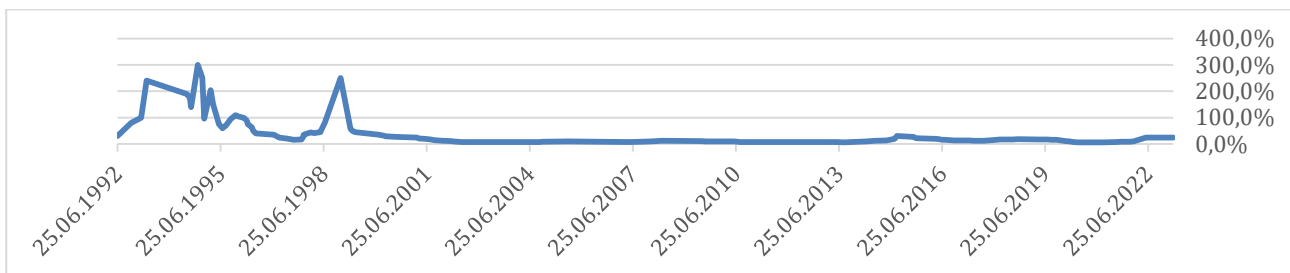
Інфляційні ризики за часовим критерієм поділяються на довгострокові, середньострокові та короткострокові. Довгострокові ризики існують внаслідок перманентного зростання цін з розвитком цивілізації, зростання вартості виробничих ресурсів. Цей ризик - глобальний і відображає тривалі тенденції в динаміці світових цін та національних ринків тому, його врахування є складним завданням, оскільки нейтралізація потребує випереджального зростання продуктивності праці і капіталу порівняно з їхньою теперішньою вартістю [7]. Ефективна протидія цим ризикам вимагає поєднання інструментів та заходів, спрямованих на підвищення продуктивності, регулювання грошової маси, рівня цін, підтримку міжнародної торгівлі та розвиток відновлюваної енергетики.

Середньострокові інфляційні ризики виникають через тривале, упродовж кількох років, підвищення цін. Вони зумовлені структурними зрушеннями в економіці, що призводять до перевищення сукупного попиту над пропозицією. Причини зростання цін знаходяться в реальному секторі економіки, але тривала імпульсивна фіскальна та грошово-кредитна політика також може призвести до зростання цін, через очікування інфляції у суб'єктів господарювання [8]. Причини виникнення цих ризиків можна попередити за допомогою політики, спрямованої на балансування сукупного попиту і пропозиції на ринку.

Короткострокові інфляційні ризики обмежуються можливістю цінових збурень, які продовжуються кілька місяців. Цей вид ризиків обмежений в часі, проте має серйозний вплив на економіку та населення. Вони спричинені сезонними коливаннями або одноразовими інфляційними очікуваннями, що пов'язані з політичною чи економічною нестабільністю [7]. Суттєвими чинниками короткострокової цінової нестабільності є монетарні, такі як курсові коливання та збільшення ліквідності банківської системи. Курсові коливання призводять до зміни цін на імпорт. Зростання ліквідності банків призводять до зростання вартості кредитів та збільшення сукупного попиту. Фіскальна експансія уряду, також може сприяти короткостроковому зростанню цін.

Контроль за інфляцією на рівні держави здійснюється шляхом

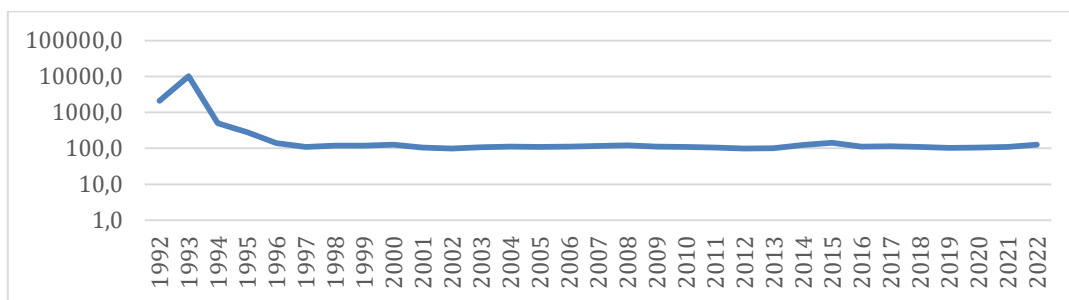
регулювання цін на певні товари і послуги. Такий контроль призводить до зниження виробництва. Інфляційні ризики є основною проблемою, з якою стикається бізнес. Зростання витрат на сировину та матеріали, ріст заробітної плати є причиною збільшення собівартості виробництва. Відбувається зріст транспортних витрат, тарифів на комунальні послуги та орендну тощо. Вплив інфляційних ризиків на фінансову та інвестиційну активність пов'язаний з відсотковими ризиками. Відсоткові ставки зростають разом з інфляцією, що знижує вартість інвестицій, кредитори підвищують відсотки, що викликає зростання терміну їх окупності. НБУ коригує ці негативні процеси шляхом зміни облікової ставки (Мал. 1). Загалом, ефективне управління інфляційними ризиками вимагає комплексного підходу, який включає в себе керування грошовою масою, стимулювання конкуренції та розвиток економіки в цілому.

Мал. 1. Динаміка змін облікової ставки НБУ за період 1992 – 2023 роки

Основним показником, за допомогою якого вимірюється інфляція в країні, є індекс споживчих цін. Динаміка індексу споживчих цін з 1992 р. по 2022 р. представлена на малюнку 2 [27]. Аналізуючи динаміку змін індексу споживчих цін протягом 1991-2022 р.р., бачимо, що найвища інфляція у 1992-93 р.р., що пов'язано з економічною кризою і також у 2022-23 р.р. відповідно до політичної ситуації в країні, а от найнижчий рівень споживчих цін був в 2019 р., що на 5,7% нижче ніж в попередньому 2018 р. Зниження інфляції до цілі - це результат послідовної монетарної політики НБУ, спрямованої на досягнення цінової стабільності в поєднанні з виваженою фіскальною політикою Уряду. Динаміка облікової ставки НБУ і індексу споживчих цін корелюють.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням 2022 року споживчі ціни по Україні зросли на 16,6%, по Сумській обл. на 17,2% відносно попереднього року. Найвищий показник цього року становив аномальні 142,3% по Херсонській обл., що на 30,6% більше за показник попереднього року. Найнижче значення у Запорізькій області - 124,1%, що на 15,7% перевищує показник 2021 року. І сьогодні, за січень - травень 2023р. до січня - травня 2022 р. інфляція продовжує зростати на 20,9% [9]. Можна зробити висновок про відносну стабільність 2019-2020 р., так як найвищий показник варіювався від 105,9% (Чернівецька обл.) до 106% (Донецька обл.), а найнижчий показник залишався по Вінницькій обл. - 102,4% - 102,9 %. Споживчі ціни по Україні в цей період не зазнавали суттєвих змін, демонструючи зростання лише на 0,9 %, а по Сумській обл. зміни відсутні.

Мал. 2. Динаміка індексу споживчих цін в Україні 1991 - 2022 р.р.

Можна зробити висновок, що споживчі ціни України мали досить стабільні значення протягом 2002 - 2013 та 2018-2021 років з відносним їх зниженням на період пандемії. Проте 2022 року військовий конфлікт наніс непоправне зростання інфляції з перевищенням норми, і продовжує зростати. Споживча інфляція становила 4,1% - нижче значення з квітня 2014 р., та вперше з 1991 року зафіксовано дефляцію. З огляду на різні показники зростання цін виявляється, що основними чинниками зниження стали адміністративні чинники та послаблення тиску з боку пропозиції сирих продуктів, зниження цін на пальне. Базова інфляція склала рекордні 3,9%. Прискорення інфляції у 2022 році пов'язане із наслідками повномасштабного вторгнення в Україну, відбулось руйнування підприємств та інфраструктури,

порушення виробництва та ланцюгів постачання, зростання виробничих витрат бізнесу, ситуативний ажіотажний попит на окремі товари та послуги. Впливали й непрямі наслідки війни - курсові ефекти та погіршення очікувань населення та бізнесу. На ціни в Україні тиснуло глобальне прискорення інфляції.

Висновки. Антиінфляційне регулювання в Україні потребує подальших заходів щодо протидії зростанню темпів інфляції та доведення її до цільового рівня. Зважені дії уряду і НБУ будуть визначальним для майбутнього успіху інфляційного регулювання. По-перше, необхідно розробити та реалізувати комплекс державних програм розвитку економіки, зосередившись на галузях та підприємствах, які сприятимуть формуванню конкурентного, технологічного та наукомісткого виробництва. По-друге, важливим є стимулювання кредитної та інвестиційної діяльності фінансової системи, розвитку фінансового ринку як механізму концентрації. Третє – розроблення послідовної та прозорої грошово-кредитної політики, спрямованої на забезпечення стабільності цін та зміцнення капіталу. Четверте – зміна структури виробничих фондів, розширення виробництва товарів народного споживання та спрощення переливу капіталу з однієї галузі суспільного виробництва в іншу. П'яте - вдосконалення податкової системи з особливим акцентом на її регулюючу роль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Keynes, John Maynard (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan (reprinted 2007). URL : [https:// files. ethz. Ch / isn / 125515 / 1366_keynestheoryofemployment.pdf](https://files.ethz.ch/isn/125515/1366_keynestheoryofemployment.pdf)
2. Фрідман, Мілтон *Капіталізм і свобода* / пер. з англ. Неля Рогачевська. - К.: Наш Формат, 2017. — 216 с.
3. Геєць В. Цінова конкуренція чи цінова стабільність: дуалізм політики економічного зростання // *Економіка і прогнозування*, 2014. № 4. С. 9-31.
4. Сірко А. В., Найдич Н. М. *Макроекономіка: навч. посіб.* - Тернопіль : СПП «Тайп», 2009. - 105 с.

5. Івасів Б. С. Гроші та кредит. Навч. посіб. Київ : Лібра, 2007. 528 с.
6. Шевченко Л. С. Основи економічної теорії : підр. – Х.: Право, 2008.-448с.
7. Сусіденко Ю. В. Вплив інфляційних процесів на економіку України. Економічний аналіз. 2014. Т. 18, № 1. С. 88–92.
8. Марцин В. С. Інфляційні процеси, причини їх виникнення та шляхи подолання в Україні // Регіональна економіка, 2012. № 1. С. 21–30.
9. Державна служба статистики. Держстат України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОРГІВЕЛЬНИХ МЕРЕЖ В УКРАЇНІ

Нинада Святослав Володимирович

студент

Черкаський державний бізнес-коледж

м. Черкаси, Україна

Широке різноманіття подібних за рівнем якості товарів і послуг, що пропонуються споживачам на більшості сучасних ринків, суттєво ускладнює для покупців проблему вибору. Допомогти у вирішенні цієї проблеми покликані бренди – стійкі, привабливі, впізнавані, емоційно забарвлені образи, завдяки яким споживач може обирати товар чи послугу не стільки за рівнем якості, скільки за ступенем відповідності власному характеру, образу думок, стилю життя. Комунікаційна діяльність роздрібних торговельних мереж в Україні включає широкий спектр активностей, спрямованих на залучення та збереження клієнтів, підвищення обізнаності про бренди та продукти, а також підтримку взаємодії зі споживачами [1].

В Україні діють як національні так і міжнародні торговельні мережі в різних сегментах. Серед іноземних продовольчих мережевих підприємств на ринку представлені «Metro Cash&Carry» (Німеччина), «Billa» (Австрія), «Auchan» (Франція), «Novus» тощо. Серед національних продовольчих роздрібних мереж можна виділити «Фоззі ГРУП» (мережі «Сільпо», «Фора», «FOZZY Cash&Carry»); «АТБ-маркет», «Фуршет»; «Велика кишеня» (супермаркети «Велика кишеня», «Просто маркет»); «Еко-Маркет» тощо. Серед непродовольчих торговельних підприємств представлені мережі побутової та цифрової техніки, парфумно-косметичних товарів, фармацевтичних товарів тощо, а саме «Фокстрот», «Ельдорадо», «COMFY», «Мою», «АЛЛО», «Мобілочка», «Watsons», «Єва», «Космо», «ProStor», «Бажаємо здоров'я», «Аптека низьких цін», «Люкс Оптика», «TAS», «Віталюкс», «Епіцентр», «Леруа Мерлен», «Олді», «Praktiker AG», «Інтертоп», «Спорт Майстер», «Argotrade», «O'STIN», «Антошка», «Chicco», «Будинок іграшок», «Smyk»

тощо [2].

Аналіз українського ринку fashion-ритейлу свідчить, що роздрібна торгівля в цьому сегменті за останні роки є одним з локомотивів розвитку української економіки. Це один із найяскравіших прикладів, коли міжнародні компанії охоче вкладають кошти в Україну. У нашій країні, крім турецьких (Colin's Україна, Suvari і Super Step, і до яких згодом приєдналися De Facto і Koton, LC Waikiki), вже працюють польські оператори (LPP Group: бренди Reserved, House, Mohito та ін.), іспанські (Inditex: Zara, Stradivarius, Bershka, Pull & Bear і т. д.), німецькі (Adidas, Puma, Nike, New Yorker) і ряд інших. Не менш активно розвиваються й українські бренди. Серед fashion-брендів за останні чотири роки дістав розвитку ринок одягу «made in Ukraine»: сплеск патріотизму та поява багатьох локальних виробників якісного та порівняно недорогого одягу дозволили українським дизайнерам зайняти помітне місце на вітчизняному fashion-ринку (Arber Fashion Group, Urban Planet Streetwear, Guilia та ін [3].

Відповідно на комунікаційну діяльність торгівельних мереж впливає сегмент ринку на якому вони здійснюють свою діяльність, проте основні елементи комунікаційної діяльності для всіх видів мереж включатимуть такі елементи:

1. Реклама. Роздрібні торгівельні мережі використовують різноманітні рекламні канали, включаючи телебачення, радіо, пресу, Інтернет та соціальні медіа, для просування своїх продуктів та послуг. Рекламні кампанії можуть бути спрямовані на привернення нових клієнтів або стимулювання покупок вже існуючих.

2. Пряма комунікація з клієнтами. Це включає здійснення акцій, знижок, програм лояльності, програм зі збору бонусних балів, розсилку електронних листів та повідомлень про спеціальні пропозиції. Роздрібні торгівельні мережі також можуть проводити промоакції, конкурси та події, щоб привернути увагу клієнтів та стимулювати їхню активність.

3. Візуальне оформлення торговельних точок. Роздрібні торгівельні

мережі звертають увагу на дизайн і візуальне оформлення своїх магазинів, супермаркетів та інших точок продажу. Це включає створення привабливих вітрин, правильне розташування товарів на полицях, налагодження зручного розміщення для покупців та надання інформаційних матеріалів про продукти.

4. Онлайн-присутність: У зв'язку з розширенням електронної торгівлі, роздрібні торгівельні мережі активно розвивають свою онлайн-присутність. Вони створюють веб-сайти, електронні магазини та мобільні додатки, щоб спростити процес покупок для клієнтів. Крім того, вони можуть використовувати соціальні медіа для взаємодії зі споживачами, відповіді на запитання та надання інформації про нові товари та акції.

5. Підтримка клієнтів. Роздрібні торгівельні мережі надають підтримку клієнтів через різні канали, такі як телефонні лінії підтримки, електронні листи, чати в режимі реального часу та соціальні медіа. Вони відповідають на запитання клієнтів, розв'язують проблеми, приймають замовлення та забезпечують високий рівень обслуговування.

Ці елементи комунікаційної діяльності допомагають роздрібним торгівельним мережам в Україні побудувати позитивний імідж, залучити нових клієнтів та зберегти вже існуючих. Оптимальний мікс комунікаційних каналів залежить від конкретних цільових аудиторій, бюджету та маркетингової стратегії кожної торговельної мережі.

В епоху діджиталізації та кризами, що пов'язані з пандемією та війною в Україні, найпопулярнішим каналом маркетингових комунікацій є додатки в телефоні, які можуть бути дуже ефективним способом комунікаційної діяльності для торгівельної мережі. Ось декілька способів, якими додатки можуть підтримувати комунікацію з клієнтами та забезпечувати ефективну взаємодію:

- додатки дозволяють клієнтам зручно здійснювати покупки зі своїх смартфонів. Вони можуть швидко переглядати асортимент товарів, розміщувати замовлення, вносити зміни до замовлень і відстежувати їх статус;

- також за допомогою додатків можна надсилати сповіщення про акції,

знижки та спеціальні пропозиції. Це дозволяє мережі швидко і ефективно повідомляти клієнтів про новітні пропозиції та заохочувати до покупок;

- підтримка програм лояльності, де клієнти заробляють бонусні бали або отримують спеціальні привілеї за покупки. Це стимулює повторні покупки та підтримує вірність клієнтів;

- у покупців є можливість залишати відгуки про товари та послуги, а також оцінювати їх. Це дозволяє іншим клієнтам отримувати довідки та рекомендації від реальних користувачів;

- додатки можуть мати функцію зв'язку з відділом підтримки, де клієнти можуть задавати запитання, вирішувати проблеми або отримувати консультацію. Це сприяє швидкому та зручному розв'язанню питань клієнтів.

Отже, використання додатків в телефоні може значно полегшити комунікацію торгової мережі з клієнтами, забезпечити зручну платформу для замовлень та інтерактивного спілкування. Додатки можуть також допомагати збирати дані про клієнтів, аналізувати їх поведінку та впроваджувати персоналізовані маркетингові стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антонюк Я. М., Шиндировський І. М. Тенденції розвитку ритейлу в Україні. Підприємництво і торгівля. 2019. Вип. 24. С. 22-30.

2. Офіційний сайт Асоціації ритейлерів України. URL: <https://rau.ua> (дата звернення: 09.06.2023)

3. GT Partners Ukraine. URL: <http://allretail.ua/> (дата звернення: 09.12.2020)/

ПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТ РЕГУЛИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Перебейнос Владимир Борисович,

PhD, член-корреспондент

Международной академии наук педагогического
образования, Заслуженный деятель науки и техники,
Спортивная школа Aad van Polanen, г. Лейден, Нидерланды,

Пакулин Сергей Леонидович,

доктор экономических наук, академик УАННП,

Близнюкова Татьяна Викторовна,

к.э.н., доцент,

Феклистова Инесса Сергеевна,

к.э.н., доцент,

Пакулина Анна Сергеевна,

аспирант, Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры,
г. Харьков, Украина

Введение / Introductions. Пространственное развитие является важным стратегическим инструментом регулирования и развития сельского хозяйства страны. Оно направлено на совершенствование государственного и хозяйственного управления сельским хозяйством и региональной экономикой, выступает в качестве объективного унифицированного инструмента регулирования и развития территории и должно учитывать наличие существенных природно-климатических, социально-экономических различий в специфике ведения хозяйственной деятельности, сложившуюся и перспективную систему жизнеобеспечения населения. Этим объясняется актуальность и выбор тематики исследования,

Цель работы / Aim. Целью исследования являлось обоснование тезиса о том, что пространственное развитие является важным стратегическим инструментом регулирования и эффективного развития сельского хозяйства страны с учетом биоклиматических особенностей и предрасположенности к

цифровой трансформации.

Материалы и методы / Materials and methods. Для достижения цели исследования нами использовались следующие методы, составившие комплексную методику: теоретические (анализ научной литературы, периодических изданий по теме исследования; систематизация, синтез, обобщение и сравнение); эмпирические (работа с документами, моделирование).

Результаты и обсуждение / Results and discussion. Развитие сельского хозяйства и всей национальной экономики на современном этапе определяется ключевыми реалиями современных тенденций мировой политики и экономики, сложившихся и перспективных механизмов адаптации к ним. Совокупность факторов нестабильности геополитической обстановки в мире, проявляющаяся в экономических и политических санкционных противостояниях, военных конфликтах, кризисе финансовой системы государства и обесценивании национальной валюты, формировании интеграционных формирований в борьбе за лидерство в мировом экономическом пространстве, усложняют эффективное развитие отечественного сельскохозяйственного производства. Сложившаяся конфронтация под влиянием санкций представляет собой новую форму глобальной политико-экономической трансформации и требует активизации использования инструментов и механизмов, направленных на сглаживание неравномерности пространственного развития сельскохозяйственного производства, повышение его конкурентоспособности, поиск оптимальной траектории экономического развития, среди которых центральное место занимают стратегическое планирование и прогнозирование.

Стратегическое планирование и прогнозирование представляют собой ключевой рычаг государственной социально-экономической политики в сельском хозяйстве, выступают как совокупность научно обоснованных, организационно-правовых и социально-экономических мероприятий, направленных на динамичное устойчивое развитие жизнеобеспечивающей и приоритетной отрасли народного хозяйства страны.

Оценивая перспективы развития сельского хозяйства, его значимость и место в экономике народного хозяйства, в экономической литературе складывается несколько диаметрально противоположных подходов. Ряд экономистов-аграрников неоднократно используют заявленный тезис о том, что сельскохозяйственное производство выступает локомотивом развития национальной экономики, другие - подчеркивают его неконкурентоспособность и невысокие шансы завоевания агропродовольственного рынка, полагая, что единственным выходом из сложившейся ситуации является интеграционные процессы и развитие сельскохозяйственной потребительской кооперации. Третья точка зрения заключается в том, что недостаточно эффективное развитие отрасли, характеризующееся неустойчивой динамикой, высокой степенью износа материально-технической базы, деградацией сельскохозяйственных земель, оттоком квалифицированной рабочей силы и использованием преимущественно наемного труда, влечет за собой появление различного рода рисков. Данные факторы не позволяют отрасли стать «прорывной» в формировании высокотехнологичного и инновационно ориентированного сектора национальной экономики.

Как выявило наше исследование, в настоящее время на первый план выходят концептуальные положения современной аграрной политики страны и ключевые аспекты ее стратегического развития: внутренний, связанный с проблемами эффективного функционирования сельскохозяйственного производства и обеспечением продовольственной безопасности, и международный, предполагающий интеграцию страны в мировое экономическое пространство, вектор которой направлен на инновационную модель экономического роста. В связи с чем фундаментальную основу долгосрочного развития сельского хозяйства должна составлять система стратегического планирования страны. В новых условиях экономической реальности применение ключевой функции государственного управления сельским хозяйством, - стратегического планирования, - должно носить системный характер, включать в себя макро-, мезо- и

микроэкономический аспекты.

В своем исследовании мы исходили из того, что: 1) не существует универсальных решений для развития территорий страны. Каждый регион имеет свои особенности как в природных условиях, так и социально экономических. Подбор, составление модели развития должно быть индивидуально к каждой территории; 2) необходимо обеспечить участие населения в процессе развития территории. Заинтересованные стороны должны участвовать в определении целей и приоритетов развития территорий, а также в реализации проектов и программ; 3) необходимо внедрение инновационных технологий в создание моделей пространственного развития территорий. Современные инструменты обработки и анализа данных способствуют успешной реализации национальной стратегии пространственного развития, позволяют решать жизненно важные для государства задачи, имеют высокий потенциал для развития экономики и улучшения инвестиционного климата, служат основой цифровой трансформации видов экономической деятельности.

Фрагментарный характер стратегического планирования не позволяет согласовывать и своевременно координировать основные макроэкономические показатели, выступающие индикаторами развития отрасли сельского хозяйства, ориентирующие их исполнение как на уровне государства, так и на уровне регионов и муниципальных образований.

Система территориального планирования является ключевой функцией стратегического государственного управления национальной экономикой требует научного обоснования ее концептуальных положений, исключающих возможность фрагментарного характера ее использования.

Современная система территориального планирования представляет собой ключевой стратегический инструмент государственного регулирования сельского хозяйства по прогнозированию развития и пространственного размещения с учетом биоклиматических особенностей и предрасположенности к цифровой трансформации, формирования организационно-территориальных предпосылок, обеспечивающих рациональное использование

производственного и трудового потенциала с целью устойчивого и сбалансированного развития производства и улучшения материального благосостояния сельского населения.

Разработка модели территориального планирования развития сельскохозяйственного производства на принципах конкурентных преимуществ в рамках проектного подхода ставит ключевой целью обеспечение приоритета территориям (природно-хозяйственным зонам) региона с наилучшими условиями развития подотраслей и предрасположенности к цифровой трансформации. Государственные программы на принципах проектного управления при этом должны выступать инструментом нивелирования рентных условий производства, различий в социально-экономическом развитии сельских территорий и доходов сельского населения.

По нашему убеждению, базовые целевые установки территориального планирования должны охватывать основные сферы сельскохозяйственного производства, среди которых выделяем следующие: экономическая, социальная, земельных отношений и развития многоукладности хозяйствования. Так, в сфере экономических отношений целевыми ориентирами должны выступать создание благоприятных макроэкономических и отраслевых условий, способствующих не только обеспечению доходности сельскохозяйственных товаропроизводителей, но и масштабной модернизации их материально-технической платформы. Внутриотраслевой и межотраслевой аспекты производственных отношений должны обеспечить динамичное развитие многоукладности организационно-правовых форм хозяйствования, предусматривающее их интеграцию и кооперацию.

В сфере земельных отношений целевые ориентиры должны быть направлены на формирование цифрового мониторинга земель сельскохозяйственного назначения, механизмов введения в оборот неиспользованных сельскохозяйственных угодий, регулирование земельного законодательства, касающегося прав и обязанностей непосредственных собственников земли.

В социальной сфере следует уделить внимание формированию трудового потенциала, отвечающего тенденциям цифровизации сельского населения, современной социальной и инженерной инфраструктуры, повышению занятости, качества и уровня жизни на селе, диверсификации сельской экономики.

Основным элементом системы территориального планирования выступают прогнозы социально-экономического развития сельского хозяйства регионов на долгосрочную и среднесрочную перспективы. Их наличие позволит объективно оценить количественные и качественные тенденции развития сельскохозяйственного сектора региона и внести соответствующие своевременные корректировки в план размещения и специализации приоритетных подотраслей.

На следующем этапе территориального планирования разрабатываются схемы пространственного размещения подотраслей сельскохозяйственного производства на основе принципа стратегических конкурентных преимуществ для взаимоувязки целевых ориентиров национальных и региональных Госпрограмм развития сельского хозяйства и других документов стратегического планирования с внутри региональными закономерности развития сельского хозяйства, обеспечивая устойчивую динамику инвестиционной активности в отрасли.

Схемы пространственного размещения подотраслей сельскохозяйственного производства должны разрабатываться с учетом регионального аспекта на основе научно обоснованных систем ведения земледелия и животноводства, охватывать мониторинг земель сельскохозяйственного назначения. Такой подход позволит рационализировать структуру посевных площадей сельскохозяйственных культур с соблюдением севооборотов различных конструкций, обеспечит возможность определения потенциала роста основных видов сельскохозяйственной продукции, выявления ключевых проблем в развитии подотраслей.

Критериями оптимальности технико-экономических параметров

региональных программ как в краткосрочной, так и в долгосрочной перспективе должны выступать показатели эффективного использования бюджетных средств, повышения рентабельности подотраслей, сохранения занятости сельского населения.

В современных условиях необходимо использовать инновационные инструменты обработки и анализа данных, которые способствуют успешной реализации национальной стратегии пространственного развития. Необходимо активно внедрять современные информационные технологии рынка пространственных данных, создать информационную инфраструктуру и цифровую платформу пространственных данных [1, с. 577].

Выводы / Conclusions. Пространственное развитие является важным стратегическим инструментом регулирования и эффективного развития сельского хозяйства. Современное развитие экономики диктует необходимость улучшения использования информационных ресурсов пространственных данных при принятии стратегических управленческих решений по развитию сельского хозяйства. Развитие и создание инфраструктуры пространственных данных и использование современных геоинформационных технологий позволит более качественно, быстро и рационально принимать управленческие решения разного рода задач отрасли.

Это, в свою очередь, отразится на эффективности производства огромного спектра работ, а также на экономической эффективности проектов развития сельского хозяйства. При разработке документов стратегического планирования сельского хозяйства необходимо предусматривать возрастающую необходимость интеграции навигационной информации и телематических данных со сферой сбора, обработки и анализа пространственных и пространственно-временных данных. В основу технических интеграционных процессов целесообразно закладывать сквозные технологии цифровой экономики, которые позволят провести гармонизацию и унификацию массивов данных на межведомственном уровне наборов данных, сервисов и технологий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Pakulin S. L., Perebeynos V. B., Bliznukova T. V., Feklistova I. S., Pakulina H. S. (2023) *Sovremennyye instrumenty obrabotki i analiza dannykh v nacional'noj strategii prostranstvennogo razvitiya* [Modern data processing and analysis tools in the national spatial development strategy]. Proceedings of the *Innovations and prospects in modern science. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference (Sweden, Stockholm, June 5-7, 2023)*. Stockholm: SSPG Publish, pp. 574–580.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ РЕГІОНІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Плахотнюк Володимир Віталійович

Аспірант

Державний податковий університет

м. Ірпінь

Вступ. Економіка України перебуває у найскладнішому становищі за останні тридцять років історії. Війна, яка триває в Україні з 2014 року, була тягарем для державного бюджету, її різке загострення у лютому 2022 значно погіршило економічне становище країни. Найперше, варто зазначити, що погіршення економічного становища в країні має системний характер, адже утримання боєздатної, а не формальної армії, а тим більше ведення бойових дій протягом довгого часу – це системне навантаження на державний бюджет без альтернативи скорочення видатків у майбутніх періодах. Також негативними є фактори зменшення інвестицій, адже погіршується інвестиційний клімат держави, покриття збитків, які виникають через втрату інвестора, припадає переважно на державний бюджет. Також не можемо розраховувати на залучення коштів від населення, як внутрішнього інвестора, адже за місяць війни 12 млн Українців змушені були переїхати у інші регіони, 4 млн з них виїхали у країни ЄС, враховуючи минулорічний вплив пандемії на фінансовий добробут громадян, відповідно можемо визначити, що сьогодні у домогосподарств дуже мало чи практично немає активів, низькі доходи, а більшість кредитів не обслуговуються.

Метою дослідження є визначення векторів післявоєнного відновлення регіонів України з врахуванням фінансових можливостей держави та історичного досвіду Південної Кореї, Німеччини та Японії.

Результати та обговорення. Важливо розуміти, що основні економічні труднощі чекають Україну попереду, коли настане етап післявоєнної відбудови. Адже через бомбардування та обстріли Українських міст російськими

військами в Україні зруйновано або пошкоджено 1141 заклади освіти, окрім цього невідомі обсяги знищених та пошкоджених лікарень, інших інфраструктурних об'єктів, підприємств та звичайних житлових будинків.

Агресор використав тактику тотального знищення міст, інфраструктури, архітектурно-культурної спадщини, промисловості, ускладнення ведення сільськогосподарських робіт, тощо. Усе це значно ускладнить розвиток регіонів України, над яким працює уряд України з 2014 року. У післявоєнний період можемо очікувати потужне навантаження не лише на державний, а і на місцеві бюджети, яке буде спричинено збільшенням витрат на місцях з однієї сторони і зменшення бюджетної допомоги регіонам з іншої. Варто зазначити, що попри спроби реформувати адміністративний устрій і бюджетну систему територій з метою поліпшення їх фінансового становища та підвищення рівня фінансової самостійності, досягнути бажаного результату не вдалося, як можемо спостерігати у таблиці 1, основну частку у структурі доходів місцевих бюджетів займають місцеві трансферти – кошти, які надаються на безповоротній основі з бюджету вищого рівня до бюджету нижчого рівня.

Таблиця 1

**Склад та структура доходів місцевих бюджетів України
за 2014-2020 рр. млрд. грн.**

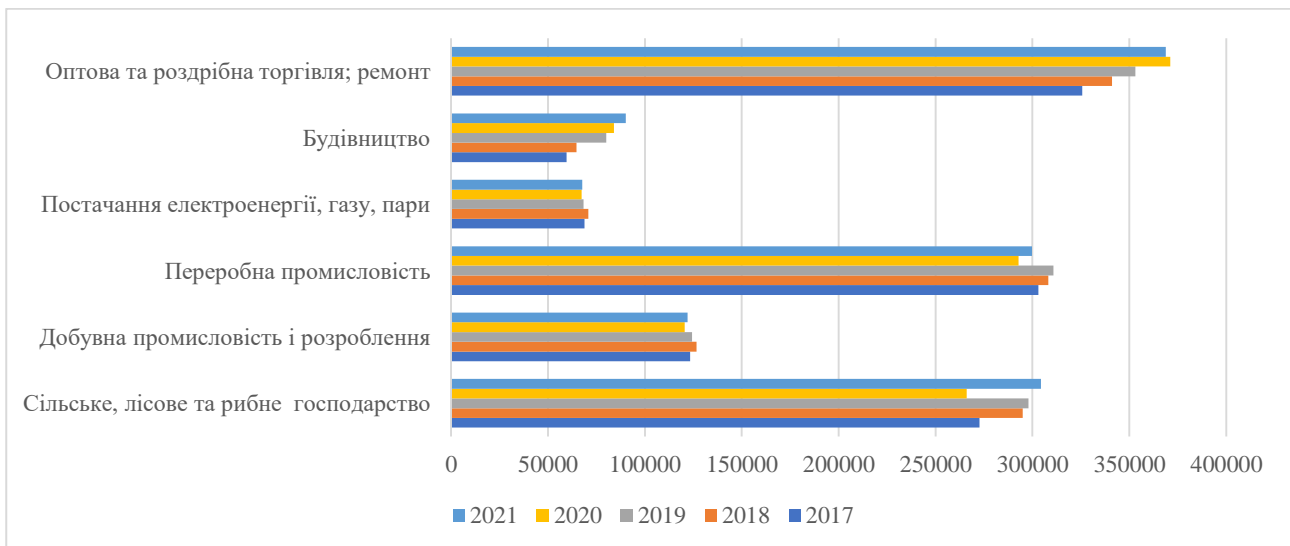
	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Офіційні трансферти	Кількість ОТГ
2014	75,3	12,3	130,6	
2015	98,2	20,1	174	
2016	146,9	21,7	195,4	366
2017	201	26	272,9	665
2018	211,3	18,2	308,9	806
2019	270,5	26,1	260,3	1029
2020	285,57	21,4	161	1420

Джерело: складено автором на основі [1]

Розвиток регіонів та їх відбудова у післявоєнний період неможливий без належного фінансування, проте можемо прогнозувати зменшення бюджетних трансфертів, які сьогодні є основним фінансовим підґрунтям більшості ОТГ. Аналіз структури ВВП (рис. 1.) показує, що сільське господарство і переробна

та добувна промисловість є одними з основних джерел формування ВВП. Враховуючи, що станом на квітень 2022 року найбільше постраждали від військової агресії росії промислові області (Луганська, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська, Харківська) та аграрні області (Чернігівська, Херсонська, Миколаївська), можемо припустити ймовірне скорочення ВВП країни і відповідно скорочення доходів державного бюджету у майбутніх періодах.

Рис. 1. Структура ВВП України за 2017-2021 роки

Джерело: складено автором на основі [2]

Загалом, станом на квітень 2022 року в Україні відсутній чіткий план післявоєнного відновлення економіки країни та відбудови її регіонів, однак ми точно розуміємо, що відбудова здійснюватиметься при потужній підтримці міжнародних організацій та країн-партнерів. Відповідно до збитків, які завданні економіці станом на квітень 2022 року, міжнародні організації оцінюють обсяг необхідної допомоги на відновлення України, який становитиме від 200 до 500 млрд євро. Проте аналіз роботи праць міжнародних організацій показав, що вони не враховують відновлення територій України, які постраждали після 24.02.2022 (тобто без територій тимчасово окупованого Донбасу до 24.02.2022) [3, 4].

Враховуючи зменшення ВВП, державі потрібно буде скорочувати частину видатків, зокрема скорочення значної частини трансфертів. Тому

місцевим бюджетам потрібно буде найближчі 2-5 років самостійно вирішувати фінансові проблеми громад. Зазначимо, станом на квітень 2022 року Урядом планується виконання 70-80% плану розвитку сільського господарства у 2022 році, якщо говорити про аграрну галузь, то при зовнішній фінансовій підтримці вдасться відновити потенціал сільського господарства протягом 6 місяців – 2 років. Однак зовсім інша ситуація у відновленні промислового потенціалу України, адже відбудова підприємств переробної та добувної галузі потребує значних фінансових ресурсів, згідно з аналітичною роботою «Нарис про відбудову України» [3] зарубіжних економістів (від 07.04.2022), на відновлення промислового потенціалу України знадобиться від 1 до 6 років.

Розділяємо думку авторів праці «Нарис про відбудову України», що в процесі післявоєнної розбудови України варто виділити три стадії реконструкції: А. «Негайна відповідь» - тривалість 6 місяців (схожа на ту, що надається країнам у разі стихійного лиха).

В. Швидке відновлення критичної інфраструктури та послуг – тривалість 3-24 місяці. С. Закладення фундаменту для майбутнього зростання та модернізації. Кожна із цих стадій має різні цілі та вимоги. Негайна відповідь це набір заходів, які зазвичай вживаються після значних стихійних лих. Друга стадія має бути спрямована на відновлення базових економічних та урядових функцій. Третя фаза має вивести країну на траєкторію швидкого стабільного зростання [3]. Згідно цього плану найбільше часу займе відновлення промислового потенціалу України. Щодо відновлення інфраструктури та відбудови постраждалих регіонів, то вважаємо, що Україні знадобиться менше часу.

Проведений аналіз світових практик післявоєнного відновлення показав, що аналітики (а це переважно аналітичні центри США) не враховують ментальний фактор при визначенні термінів відбудови, для прикладу Німеччина і Японія після Другої світової війни змогли відновитися вразі швидше, ніж було заплановано відповідно до плану Маршалла та уряду США, відповідно за менше ніж десять років ці країни відновили економіку та показали ріст ВВП

більший за довоєнний. Аналізуючи досвід післявоєнної відбудови за фінансової підтримки інших країн, визначено, що країна, яка надає фінансову допомогу доволі часто у світовій практиці нав'язує свої ідеї щодо економічного розвитку країни, зокрема подібний досвід був у Південної Кореї та Німеччині. У післявоєнний час їм нав'язували ідеї аграрної країни та країни постачальника дешевої сировини (до прикладу план Моргентау). Україні важливо уникнути подібних сценаріїв. Необхідно зберігати політичну самостійність у векторах економічного розвитку попри фінансову залежність від зовнішніх дотацій.

Доцільно окремо відзначити позицію авторів праці щодо підходів до відновлення промисловості України, погоджуємось з тим, що недоцільно планувати повернення промислового потенціалу України до довоєнного стану, варто підходити з позиції повної модернізації відповідно до сучасного рівня розвитку технологій.

Проте у даній праці не врахований логістичний фактор зруйнована авіа інфраструктура в регіонах, відсутність потужних логістичних компаній, які змогли б забезпечити автовантажне перевезення країною, а також відсутність потрібної кількості вагонів та потягів у АТ «Укрзалізниця» (зокрема останні два фактори ускладнюють розвиток агробізнесу останні 8 років з позиції логістики), що відповідно значно сповільнить процеси післявоєнної відбудови. Також не можемо розраховувати, що після війни, буде знята морська блокада флотом країни агресора морських портів у Чорному та Азовському морях. Відповідно можемо визначити, що темпи відновлення регіонів будуть нерівномірними.

Зазначимо, що процес післявоєнної розбудови в певній мірі можемо розглядати сьогодні як можливість виправлення помилок містобудування, створених у часи Російської імперії та СРСР. Інертний, непродуманий та неконтрольований розвиток міст та містобудування значно ускладнило у майбутньому регулювання темпів розвитку інфраструктури та благоустрою. Зокрема, маємо на увазі помилковий підхід до створення незначних за чисельністю населених пунктів у південно східних регіонах, які після спаду

рентабельності вугільно-добувної промисловості стали депресивними регіонами та створили тягар для державного бюджету. Відповідно Україні в процесі відновлення варто орієнтуватися на практику містобудування США утворюючи потужні мегаполіси, де сконцентрована вся необхідна для життя інфраструктура, а в промислових районах лише підприємства та фермерські господарства. Наприклад, візьмемо Запорізьку область: замість відбудови умовно десяти населених пунктів, у кожному з яких потрібно буде будувати житлові будинки, школи, лікарні, склади, відновлювати інфраструктуру тощо, доцільно збудувати це все у вже існуючих містах, що дозволить заощадити кошти на відновленні інфраструктури та в подальшому укріпити дохідні частини бюджетів цих міст.

Зокрема, економічний аналіз регіонального розвитку Запорізької області дозволяє нам визначити, що такий підхід доцільно використати для міст Запоріжжя, Василівка, Мелітополь, а міста Енергодар, Кирилівка, Приморськ, Бердянськ та інші розглядати лише як промислові райони області, з розвиненою лише промисловою інфраструктурою, не перетворюючи їх на розвинені населені пункти. По Донецькій області такими містами для розбудови повинні стати Слов'янськ, Горлівка, Донецьк, Маріуполь (тобто орієнтація на районні центри, утворенні відповідно до останніх змін у адміністративному поділі районів, згідно з постановою ВР України № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [5]).

На нашу думку, у ситуації, коли значна частина області повністю зруйнована, інвестувати кошти у відновлення кожного населеного пункту нерационально, доцільніше провести політику прискореної урбанізації, тобто розвивати мегаполіси, це дозволить покращити інфраструктуру, скоротивши значну кількість витрат. Адже сьогодні за кошти державного та місцевих бюджетів утримуються повноцінні лікарні, школи, заклади дошкільної освіти у кожному районі та громаді, що створює значне навантаження на місцевий та державний бюджети. Вектор розвитку на утворення мегаполісів у південно східних регіонах дозволить вирішити складні для цих регіонів питання

інфраструктури, благоустрою, доступності до якісної медицини та освіти. При успішності даного підходу доцільно застосувати подібну практику для усіх областей України.

В підтримку доцільності даного підходу щодо розвитку регіонів у післявоєнний період є гіркий досвід ведення бойових дій на описаних вище територіях, адже існування дрібних населених пунктів в зоні ведення бойових дій неминуче ускладнює гуманітарну проблему в регіоні, як з позиції матеріального забезпечення так і з позиції логістики. Зазначимо, що відбудова створення нових міст не повинно бути у близькості до кордону з країною агресором. У межах цього, доцільно розглянути питання створення «буферної зони» між Україною та Росією, відповідно відновлювати міста у близькості до кордону недоцільно, тому з'являється необхідність переселення жителів та переведення підприємств з прикордонних районів у розвинені міста області, зазначені вище. Адже припинення війни не нівелює ризик її відновлення або ж ризик обстрілів прикордонних районів.

Враховуючи, що урядом анонсується програма будівництва житла, для громадян, які втратили житло, можливим варіантом є розбудова житлових комплексів у великих містах, для жителів прикордонних районів. Відразу може виникнути питання: «Що ж буде на місті населених пунктів біля кордону?» Тут доцільно орієнтуватися на досвід Фінляндії у створенні оборонних споруд вздовж кордону (наприклад, високу ефективність у війні Фінляндії проти СРСР показала «Лінія Моннергейма»), загалом, з метою унеможливлення настання нових «Буч» та гуманітарних катастроф у прикордонних районах, доцільно, принаймні у короткостроковій перспективі, не відновлювати міста у безпосередній близькості до кордону.

Висновки. Отже, проведений аналіз дозволяє зробити нам висновок, що Україні потрібно буде пройти важкий шлях економічного відродження, який триватиме за оптимальних умов до 10 років. Найперші проблеми, які необхідно буде вирішити - це відновлення інфраструктури, налагодження логістики та питання житлових будинків. Важливо також на першому етапі відбудови

подолати проблему дефіциту житла.

Наприклад, після Другої Світової війни Європі на це знадобилося понад 10 років, країнам СРСР – 50 років. Цю проблему легше вирішити з сучасними технологіями збірних будинків, які пізніше можна буде приватизувати. Доступ до дитсадків та шкіл – це також ключовий фактор повернення людей до складу робочої сили. Проблемним фактором буде відновлення важкої промисловості, яке займе від 2 до 6 років, за цей час існує ризик відтоку інтелектуального капіталу за кордон або ж у інші галузі, відповідно доцільним також є підготовка нових фахівців, зокрема інженерів у Західних та вітчизняних ЗВО.

Відновлення регіонів України швидкими темпами неможливе без урахування зовнішніх дотацій, можемо припустити у найближчі роки зменшення обсягів трансфертів та розширення автономії органів місцевого самоврядування, додатковим джерелом залучення фінансових ресурсів може бути також боротьба з тінізацією економіки. Зазначимо, що остаточне відновлення фінансової самостійності регіонів можливе лише після повного відновлення сільського господарства та промисловості, відповідно, регіони, які наповнюють бюджет за рахунок податків фермерських господарств відновлять свій фінансовий потенціал швидше, ніж промислові регіони Харківщини та східної України. Також варто врахувати вплив на розвиток місцевих бюджетів ймовірні податкові пільги та канікули для підприємств та інвесторів, що загострить дисбаланс у структурі місцевих бюджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство фінансів України URL:
<https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet/ptsm>
2. Держстат України. Валовий внутрішній продукт (у середньоквартальних цінах базового 2016р., млн. грн). URL:
http://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_scb16_2017_2020_u.htm
3. Нарис про відбудову України. 7 квітня 2022. URL:
<https://voxukraine.org/wp-content/uploads/2022/04/Reconstruction-of-Ukraine-2022->

04-05-copy-edited_Ukr.pdf.

4. What will the Ukraine conflict mean for multilateral development finance? // ODI Emerging Analysis. 2022. URL: efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fcispcache.flynet%2Fassets%2Farticles%2Fattachments%2F87625_emerging_analysis_-_ukraine_conflict_multilateral_finance.pdf&clen=246481&chunk=true.

5. Постанова «Про утворення та ліквідацію районів». Верховна Рада України. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>.

АУДИТ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ: СУТНІСТЬ, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Тополенко Надія Михайлівна

канд.н. держ.упр., доцент

Ігнатенко Світлана Євгенівна

студентка

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. В Україні актуальності набуває питання побудови потужної системи внутрішнього та зовнішнього аудиту діяльності бюджетних установ.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є розгляд сутності понять «аудит» та «аудиторська перевірка», висвітлення проблем, що мають місце під час здійснення зовнішнього та внутрішнього аудиту в бюджетних установах та пошук шляхів вирішення зазначених проблем.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Аудит бюджетних установ поділяють на зовнішній та внутрішній.

Внутрішній аудит бюджетних установ здійснюється відповідно до: ст. 26 Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. № 2456 зі змінами; Постанови КМУ «Деякі питання здійснення внутрішнього аудиту та утворення підрозділів внутрішнього аудиту» від 28.09.2011 р. № 1001 із змінами; наказу МФУ «Про затвердження стандартів внутрішнього аудиту» від 04.10.2011 № 1247 зі змінами; Постанови КМУ «Основні засади здійснення внутрішнього контролю розпорядниками бюджетних коштів від 12 .12.2018 № 1062.

Державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) бюджетних установ забезпечується Рахунковою палатою, Державною аудиторською службою України та спеціальними аудиторськими фірмами відповідно до законодавчих нормативних актів.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання досліджуваних явищ і процесів, зокрема: порівняння – для

виявлення відмінностей і спільних рис у досліджуваних процесах; логічний для побудови логіки й структури дослідження; абстрагування – для виділення найбільш суттєвих факторів, які впливають на результати, отримані завдяки проведенню внутрішнього та зовнішнього аудиту; синтез – для поєднання окремих рис предмета вивчення в єдине ціле; а також методи узагальнення, конкретизації та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion. Аудит – це певна перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою відображення незалежної думки аудитора про їх відповідність вимогам законів України та національних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі. Аудиторська перевірка - це певна процедура, що складається з перевірки даних бухгалтерського обліку, оцінки звітності, даних обліку.

Бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету [1].

Отже, аудит бюджетних установ охоплює офіс президента, міністерства, відомства, заклади освіти, науки, охорони здоров'я, силові структури тощо. Аудит поділяють на зовнішній та внутрішній.

Відповідно до ст. Бюджетного кодексу України внутрішнім аудитом є діяльність, спрямована на удосконалення системи управління, внутрішнього контролю, запобігання фактам незаконного, неефективного та не результативного використання бюджетних коштів, виникненню помилок чи інших недоліків у діяльності розпорядника бюджетних коштів і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління, та яка передбачає надання незалежних висновків і рекомендацій [1].

Внутрішній аудит проводиться самою установою на постійних (регулярних) засадах кваліфікованими аудиторами, що знаходяться у штаті самостійного відділу внутрішнього аудиту бюджетної установи. Важливо, щоб

система внутрішнього аудиту бюджетної установи була окремим, самостійним підрозділом установи, а не зараховувалась до складу відділів обліку та фінансів, планового, економічного чи інших відділів. Це законодавче положення відразу створює дві проблеми для невеликих за структурою бюджетних установ:

1. Збільшення фонду оплати праці, що не завжди є можливим;
2. Забезпечення повної завантаженості працівників відділу внутрішнього аудиту установи протягом робочого часу.

Внутрішні аудити проводяться за розпорядчим документом керівника установи. Результати внутрішніх аудитів у вигляді об'єктивних і незалежних висновків та рекомендацій надаються саме керівництву бюджетної установи та допомагають приймати виважені, правильні відповідні управлінські рішення щодо удосконалення наявних систем управління, запобігання фактам нецільового, незаконного та неефективного використання бюджетних коштів. Також метою внутрішнього аудиту в бюджетних установах є вжиття заходів щодо поліпшення стану внутрішнього контролю, запобігання виникненню порушень, помилок та інших недоліків у діяльності окремої бюджетної установи та підвідомчих їй установ внаслідок отриманих даних аудиторської перевірки [2].

Особливістю зовнішнього аудиту є те, що його здійснюють вищі органи фінансового контролю, також може проводитися бухгалтерською фірмою, залученою зі сторони.

Зазначимо, що основною відмінністю внутрішнього аудиту від зовнішнього є те, що його результати подаються безпосередньо керівництву установи, а не публічно оприлюднюються у вигляді висновків у річній звітності, як це відбувається при зовнішньому аудиті.

У ході проведення аудиту бюджетних установ можуть виникнути проблеми, пов'язані із несвоєчасністю подання аудиторського звіту, втратою релевантності та надійності інформації. Ці фактори є надзвичайно важливими для прийняття управлінських рішень, які будуть пов'язані з запровадженням більш ефективних структур і процесів управління [4].

Разом з тим важливо зазначити шляхи, за допомогою яких можна вирішити ці проблеми. Наприклад, якщо аудитор достатньо добре володіє навичками з тайм-менеджменту, то це надасть йому можливість завчасно більш якісно планувати належну до його виконання роботу з проведення аудиту, а потім слідувати конкретному плану, таким чином усунувши проблему несвоєчасності проведення аудиторської перевірки.

Релевантність – це певна міра відповідності отриманого результату бажаному. Якщо говоримо про проблему втрати релевантності, то потрібно зазначити, що власнику підприємства не потрібно приймати жодних мір до отримання ним результатів аудиторської перевірки, щоб коли він побачив звіт, проблеми вирішувалися по факту, а ті аспекти, з якими на підприємстві не виявилось проблем, не були змінені [3].

Проблема надійності інформації в сучасних умовах є надзвичайно актуальною. Вирішення зазначеної проблеми дає можливість боротьби з викривленням облікових даних при проведенні аудиту, подолання фактів корупції у бюджетних установах. Також надійність інформації є одним із найважливіших аспектів справедливості та точності аудиторського висновку як у внутрішньому, так і в зовнішньому аудиті бюджетних установ. Надійність інформації є ключовою та дозволяє об'єктивно оцінити стан діяльності бюджетної установи та надати аудиторський висновок, який буде відповідати дійсності. Варіантом вирішення проблеми надійності інформації може бути розширення складу осіб, що здійснюють аудиторську перевірку. Чим більше осіб проводять аудит, тим більше ймовірність отримати справедливий та прозорий звіт. Але при цьому важливо не допускати дублювання процесів, які виконують аудитори під час аудиту, якщо їх кількість перевищує необхідну. Проблема надійності інформації може стосуватися саме тих осіб, які надають інформацію аудиторам. У такому випадку потрібен більш жорсткий контроль за обліковими працівниками та за інформацією, яку вони надають аудиторам при здійсненні внутрішнього чи зовнішнього аудиту. Інформація в процесі здійснення аудиту має бути неодноразово перевірена, щоб впевнитися у її

правильності та достовірності. Також обов'язково має забезпечувати точність та ефективність аудиту, що проводиться в установі.

Саме тому до внутрішніх та зовнішніх аудиторів є обов'язкова вимога щодо наявності у них відповідної кваліфікації, вони обов'язково повинні розвиватися, бути обізнаними особами в установі, а результат їх діяльності має бути спрямований на прийняття управлінських рішень щодо удосконалення управління, здійснення моніторингу діяльності бюджетної установи, перевірки дотримання повноти фінансування та цільового використання бюджетних коштів [5].

Для того, щоб оцінити професійний рівень спеціалістів з аудиту, уповноваженій особі необхідно ознайомитись із методичними розробками, підготовленими для їх дослідження звітами та робочими паперами. Необхідно звернути увагу на такі критерії, як:

- планування роботи;
- відповідність запланованих робіт вже виконаним;
- наявність методичного матеріалу для проведення аудиторських перевірок (інструкцій, стандартів, методик тощо);
- дотримання в практичній роботі даних методичних розробок;
- оформлення звітів;
- наявність складеного аудиторського висновку і наданих зауважень.

Висновки./Conclusions. Розглянутий нами широкий спектр завдань вимагає від аудитора володіння навичками аналітичного, критичного мислення та володіння сучасним інструментарієм аудиту в бюджетних установах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України [електронний ресурс]: – Режим доступу : [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17)
2. Національна академія внутрішніх справ. Основи фінансового контролю -2019. https://arm.nai.au.kiev.ua/books/finance_law_20/nm/them2.html
3. Огійчук М. Ф., Рагуліна І. І. Внутрішній аудит. Київ. Алерта.-2021. 852

ст. - с. 98-126.

4. Слободяник Ю. Б. Зовнішній аудит бюджетних установ. - 2018. с. 25-88
https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/57673/7/Slobodiany_k_state_audit.pdf;jsessionid=DBA82E57141A4D739A668239214E5FB5
5. Ending the Accounting-for-Intangibles Status Quo. European Accounting Review. - 2019.<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09638180.2018.1521614>
6. The Sustainable Development Goals Report. United Nations. - 2017.
<https://www.undp.org/sdg-accelerator/business-and-sdgs>

АНАЛІЗУВАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТАНДАРТУ ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 В ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ

Топчій Наталія Володимирівна

науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз

Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

На даний час здійснення контролю, як функції керування та елемента організаційної роботи, являє собою процес перевірки та нагляду за відповідністю діяльності об'єктів управління заданим вимогам. Однією з основних форм контролю є інспектування.

Мета роботи. / Aim.

Метою роботи є аналізування розроблення та впровадження національного стандарту ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 в діяльність організації, що забезпечує підтримку довіри до органів, які здійснюють інспектування. Органи з інспектування проводять оцінки від імені приватних клієнтів, їх головних організацій або державних органів влади з метою надання інформації про відповідність проінспектованих об'єктів регламентам, стандартам, технічним умовам, інспекційним схемам чи контрактам.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Інспектування (inspection) - перевіряння продукції, процесу, послуги чи устаткування або їхнього проектування та визначення їхньої відповідності конкретним вимогам, або на основі професійного судження — загальним вимогам. Основна вимога, якій має відповідати орган інспектування, є забезпечення неупередженості та незалежності.

Параметри для інспектування можуть стосуватися кількості, якості, безпеки, функціональної придатності, а також безперервної безпеки обладнання

або систем, що знаходяться в експлуатації.

Результати та обговорення./Results and discussion

Органи з інспектування виконують оцінювання від імені приватних клієнтів, їхніх головних організацій або державних органів влади для надання інформації щодо відповідності проінспектованих об'єктів регламентам, стандартам, технічним умовам, інспекційним схемам або контрактам.

Загальні вимоги, яких ці органи зобов'язані дотримуватися для того, щоб їхні послуги було визнано клієнтами та контролюючими органами, узгоджено в стандарті ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 та поширюється на діяльність органів з інспектування, робота яких може охоплювати перевірку матеріалів, продукції, устаткування, підприємств, процесів, робочих методик або послуг, а також визначення їхньої відповідності вимогам та подальше звітування про результати цієї діяльності клієнтам і, за потреби, органам влади. Інспектування може охоплювати всі етапи життєвого циклу цих об'єктів, зокрема проектування. Зазвичай така робота вимагає виконання професійного оцінювання під час провадження інспектування, зокрема під час оцінювання відповідності загальним вимогам

Сукупність вимог дозволено тлумачити під час застосування в конкретних галузях. Інспекційна діяльність може частково охоплювати випробовування та сертифікаційну діяльність, оскільки ці види діяльності мають спільні риси. Однак важливою відмінністю є те, що багато видів інспектування передбачають професійне оцінювання для визначення прийнятності відповідно до загальних вимог, і саме з цих причин орган з інспектування повинен мати потрібну компетентність для виконання свого завдання. Інспектування може бути діяльністю, яка є частиною більшого процесу. Наприклад, інспектування можна використовувати як діяльність з наглядання в системі сертифікації продукції. Інспектування може бути діяльністю, яка передує експлуатації, або просто надає інформацію щодо об'єкта інспектування без визначання відповідності вимогам

Орган з інспектування повинен установити систему внутрішнього

контролю, яка має бути повсюдно розроблена та здійснюватися, слід розуміти сукупність суб'єктів, об'єктів та засобів контролю, що взаємодіють як єдине ціле з метою забезпечення дотримання політики організації та ефективного ведення господарської діяльності, а також оцінки стану об'єкта, контролю та вироблення регулюючих заходів. При розробці системи внутрішнього контролю переслідується досягнення наступних цілей, а саме: забезпечення надійності та повноти інформації, відповідності законодавству, економічного використання ресурсів, збереження активів, досягнення організацією поставлених цілей та завдань.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що стандарт ДСТУ EN ISO/IEC 17020:2019 використовується уповноваженими органами для акредитації інспекційних органів, описуючи вимоги до них, та дозволяє таким інспекційним органам підтримувати ефективну діяльність та якість наданих послуг, які будуть однаково оцінені та прийняті у більшості країн світу.

РОЗВИТОК СТРАХОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ У ХХІ СТ.

Чернуха Олександр Васильович,

к.і.н., доцент

Харківський національний медичний університет

Старостенко Анна Сергіївна,

Студентка 1 курсу

Харківський національний медичний університет

Харків, Україна

Таран Олексій Сергійович,

Студент 1 курсу

Харківський національний медичний університет

Харків, Україна

Введення./Introduction. Проблема страхових послуг в Україні посідає важливе місце. Наразі наша країна переживає повномасштабну війну, це дуже сильно впливає на розвиток страхових послуг. За останні роки страхові послуги дуже стрімко розвинулися. Дуже важливо дослідити розвиток страхових послуг в Україні у ХХІ ст.

Мета роботи./Aim. Метою дослідження є визначення особливостей ринку страхових послуг та місця України на світовому ринку страхових послуг.

Матеріали та методи./Materials and methods. Об'єктом аналізу даної роботи є національний страховий ринок України. Предмет дослідження динаміка страхових послуг в Україні.

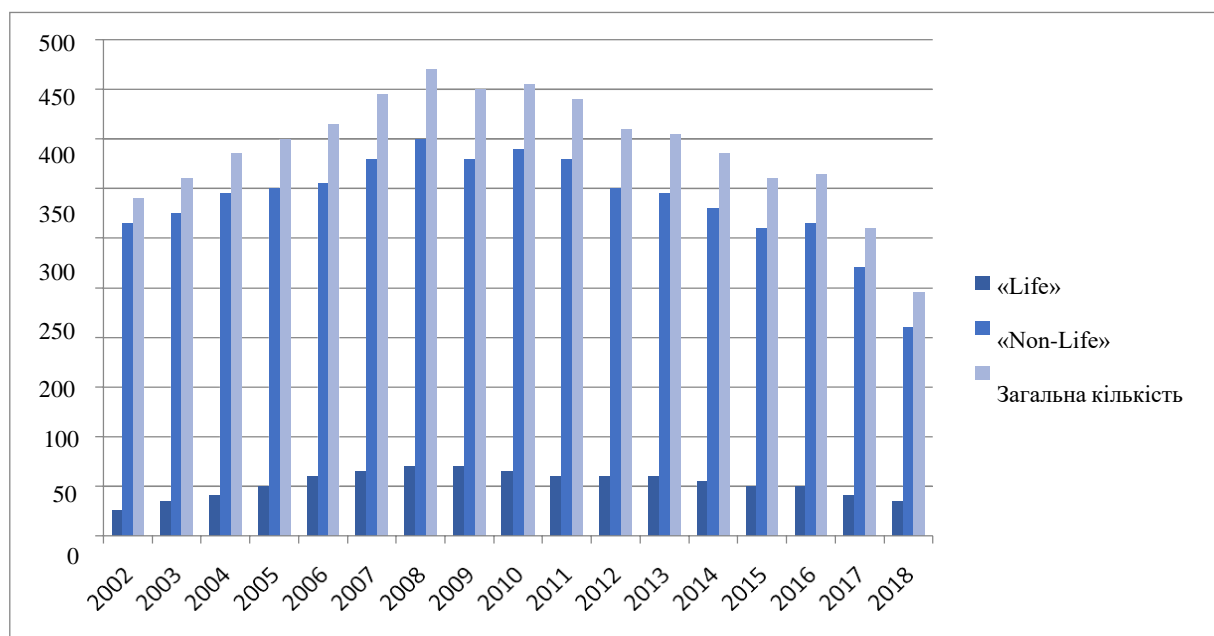
Результати та обговорення./Results and discussion. Інституціональна структура базується на розмежуванні приватної, публічної і комбінованої форм власності. Відповідно до такого підходу розрізняють ринки акціонерних, корпоративних, взаємних та державних страхових компаній.

В Україні їх діяльність регламентується Законом України «Про господарські товариства» з урахуванням вимог Закону України «Про страхування» [1].

Отже, національний страховий ринок є складною, багатофакторною, динамічною, структурованою, відкритою, мобільною системою, що залежить

від загальної економічної ситуації в країні. Проведемо аналіз сучасного стану страхового ринку України.

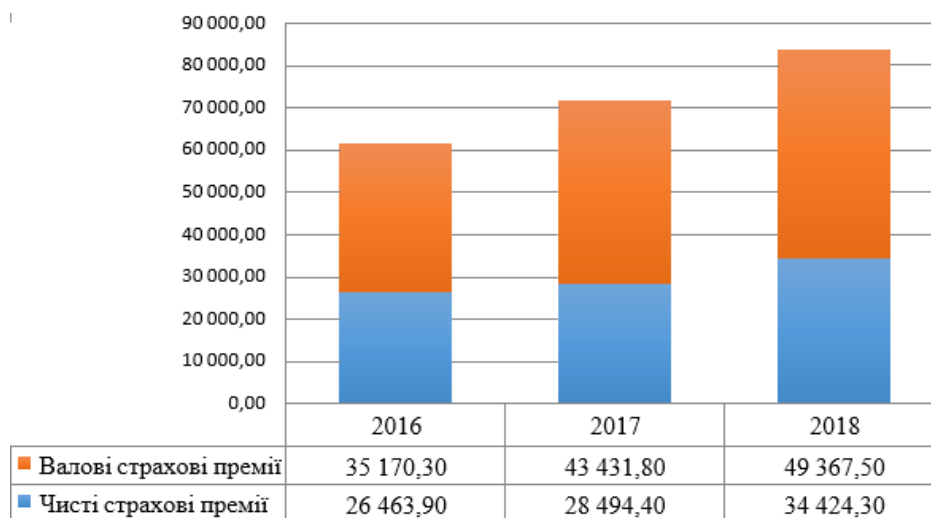
Аналіз динаміки кількості страхових компаній в Україні протягом 2001-2019 рр. дає підстави підтверджувати, що наявність великої кількості страховиків не є необхідною умовою успішного функціонування ринку. Найбільша їх кількість в Україні діє у сфері страхування ризиків «non- Life», тоді як кількість страховиків «Life» істотно не відрізняється. В цілому кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення після періоду росту з 2002 по 2008 рр. [2].

Рис. 1 Динаміка кількості страхових компаній в Україні протягом 2002-2018 рр. [2; 3]

Валові страхові премії, отримані страховиками при страхуванні та перестраховуванні ризиків від страхувальників та перестраховувальників за 2018 р., становили 49 367,5млн. грн, з яких: 35,8% надійшли від фізичних осіб, 64,2% надійшли від юридичних осіб, мал. 2.

В 2017 р. сума валових страхових премій, отриманих страховиками, становила 43 431,8 млн. грн, з яких: 37,6% надійшли від фізичних осіб, 62,4% від юридичних осіб. [3].

Рис. 2 Динаміка страхових премій за 2016–2018 рр. (млн грн) [2; 3]

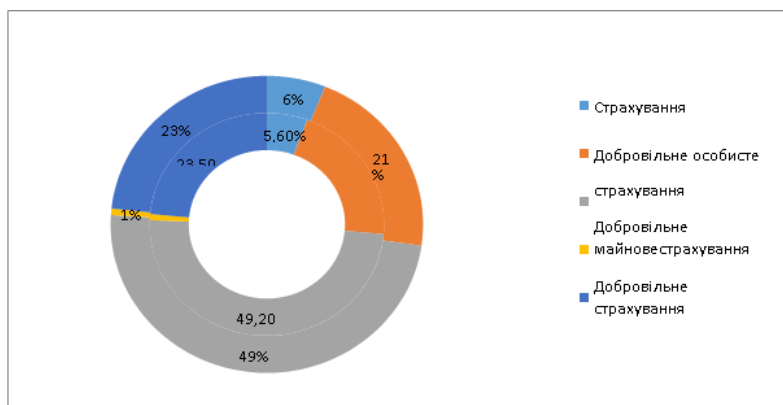
Чисті страхові премії в 2018 р. становили 34 424,3 млн. грн, що становило 69,7% від валових страхових премій. Чисті страхові премії за 2017 р. становили 28 494,4 млн. грн, або 65,7% від валових страхових премій.

Обсяги валових страхових премій в 2018 р. у порівнянні з 2017 р. збільшились на 13,7%, у порівнянні з 2016 р. – на 37,2%. Чисті страхові премії збільшилися в 2018 р. на 20,8% у порівнянні з 2017 р., та на 28,5% у порівнянні з 2016 р. [2].

Однак навіть цей рівень страхових премій у ВВП в Україні вважається досить номінальним, ніж реальним. Аналіз даних дає підстави стверджувати, що значна частина загального обсягу страхових премій в Україні може бути пов'язана з діяльністю «псевдостраховання», яка в часто використовується як засіб ухилення від сплати податків, нелегальний експорт капіталу та фінансових інструментів. [3]. Структура валових страхових премій за видами страхування за 2018- 2019 рр. наведено на діаграмі.

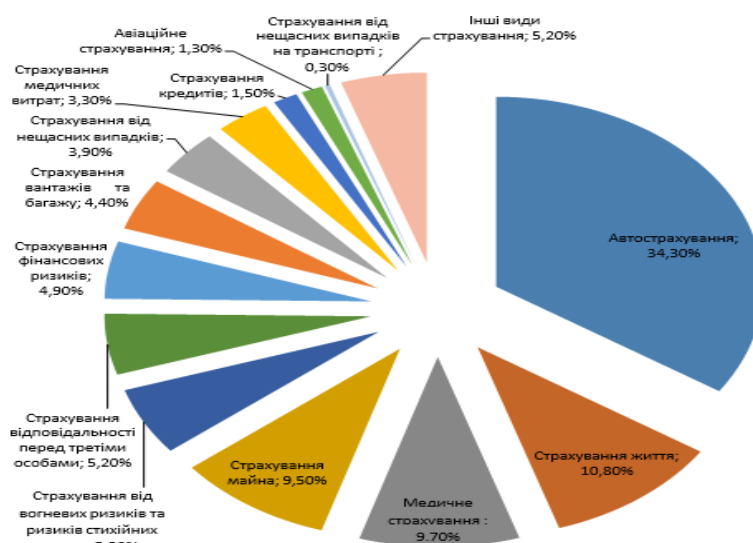
У структурі страхових премій найбільша питома вага належить добровільному майновому страхуванню – 49%. Майже однакову структуру мають такі страхування, як добровільне особисте (21%) та недержавне обов'язкове (23%). Добровільне страхування відповідальності має лише 1%.

У структурі валових страхових премій в 2019 р. у порівнянні з 2018 р. показники майже не змінилися.

Рис. 3 Структура валових страхових премій за видами страхування в 2018 р. (внутрішній діаметр) та в 2019р. (зовнішній діаметр) [2; 3]

У структурі страхових премій за мінусом частки страхових премій, сплачених перестраховикам-резидентам, за видами страхування станом на 2019 найбільша питома вага належить таким видам страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 8 713,2 млн. грн. (або 34,3%); страхування життя – 2 741,1 млн. грн. (або 10,8%); медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) – 2 451,2 млн. грн. (або 9,7%); страхування майна – 2 406,8 млн. грн. (9,5%); страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 1 478,7 млн. грн. (або 5,8%); страхування відповідальності перед третіми особами – 1 320,6 млн. грн. (або 5,2%); страхування фінансових ризиків – 1 251,2 млн. грн. (або 4,9%); страхування вантажів та багажу 1 112,6 млн. грн. (або 4,4%).

Рис. 4 Структура чистих страхових премій за видами страхування, 2019 р. [2; 3]

Внутрішні проблеми, що гальмують розвиток страхового ринку в Україні, можна згрупувати наступним чином:

1. Низька громадська довіра до інститутів небанківського ринку, що історично зросла і через інформаційну асиметрію на ринку. Асиметрія з боку страховиків виявляється у складності страхових продуктів, у недостатній якості продукції, професійних знаннях, у використанні неринкових механізмів впливу тощо [4].

2. Низький розвиток інфраструктури страхового ринку. На відміну від розвинутих ринків, в Україні інститути страхових брокерських та фінансових консультацій є недостатньо розвиненими. На думку експертів, брокери в Україні обслуговують лише 5% страхового ринку, тоді як у США та Канаді 95%, Італії – 92%, Німеччині – 87% [4].

3. Недостатнє страхування населення. Через недостатню довіру до страхових компаній населення демонструє низьку схильність до споживання таких послуг. Адже, якщо в роки розвалу СРСР 71,4% населення мали договори страхування життя, то в 2019 р. менше 5% населення України мали таке страхове покриття. Слід також зазначити, що високі темпи інфляції перешкоджають нормальному розвитку страхування життя, тому що доведено несумісність розвитку ринку страхування життя з високим темпом знецінення національної валюти. Іншою причиною недостатнього страхового покриття є низький рівень доходів населення [4].

4. Відсутність механізму гарантування страхових виплат за довгостроковим страхуванням життя. [5].

5. Одним з найважливіших факторів, що гальмують розвиток страхового ринку, на думку більшості експертів, є низький рівень державного регулювання та надмірне регулювання ринкових процесів [6].

Окрім певних внутрішніх передумов розвитку страхового ринку України є також зовнішні фактори розвитку. Головними з них, що негативно впливають на розвиток національного страхового ринку, є політична нестабільність у країні та непередбачуваність зовнішнього фінансового середовища, що

породжує системні ризики.

Висновки./Conclusions. Здійснений аналіз дозволив нам зробити такі висновки, що через те, що наразі наша країна переживає повномасштабне вторгнення зі сторони Росії, це дало новий поштовх в розвитку страхових послуг у сучасних реаліях. На нашу думку цей розвиток буде продовжуватись. До головних негативних чинників можна віднести: політична нестабільність у країні та непередбачуваність зовнішнього фінансового середовища, низька громадська довіра до інститутів небанківського ринку та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошин В. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку в контексті нової редакції Закону України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – URL http://ufin.com.ua/analit-mat/strah_rynok/029.htm (дата звернення 07.12.2020).
2. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України [Електронний ресурс]. – URL <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-rynku-Ukrainy.html> (дата звернення 20.05.2023).
3. Statistics of the insurance market of Ukraine // Журнал «Insurance TOP». – URL : <https://forinsurer.com> (дата звернення 20.05.2023).
4. Poyda-Nosyk, N. N. Comparative characteristic of development trends in the Polish and Ukrainian insurance markets: conclusions for Ukraine / N. N. Poyda Nosyk, R. J. Vacho, N. M. Vdovenko // Науковий вісник Полісся. 2017. No 3 (11).
5. Seliverstova L. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку в Україні // Науковий вісник Полісся. 2017. Т. 1, N 2(10). С. 63-69. [Електронний ресурс]. – URL : http://journals.uran.ua/nvp_chntu/article/view/107911 (дата звернення 20.05.2023).
6. Insurance Europe [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.insuranceeurope.eu/insurancedata> (дата звернення 20.05.2023).

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНІ ФІНАНСИ (DEFI): ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРАДИЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ БЛОКЧЕЙНУ

Шкурат Марія Євгенівна,
к.е.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Завидовська Аліна Олегівна,
студентка 1 курсу СО «Магістр»
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Анотація. DeFi, скорочення від децентралізованих фінансів, є новою парадигмою, яка користується все більшою популярністю у фінансовому світі. DeFi стверджує, що фінансові послуги не повинні покладатися на централізованих посередників. У роботі було досліджено та проаналізовано концепцію децентралізованих фінансів (ключові принципи, протоколи та платформи, що складають основу DeFi), її вплив на трансформацію традиційних фінансових систем (ФС) з використанням технології блокчейн. Було виділено основні ризики та переваги даної системи для сучасної фінансової архітектури. Так, робота надає розуміння DeFi як новаторського підходу до ФС та його впливу на сучасний фінансовий ландшафт.

Ключові слова: децентралізовані фінанси (DeFi), блокчейн, фінансова система, посередництво.

Вступ. Нові фінансові технології (FinTech) спричинили появу конкуруючих платіжних систем, у тому числі Apple Pay, Google Pay, а також китайських платіжних сервісів Alipay та WeChat Pay, які конкурують з відомими Visa та MasterCard.

Таким чином, з'являються і змагаються за лідерство з традиційними класичними банками, обмінними пунктами, страховими компаніями та платіжними системами нові компанії із сектору фінтеху. Так, можна констатувати факт появи нової парадигми розвитку фінансової сфери, появи

сучасних фінансових інститутів і технологій, які змінюють інфраструктуру фінансових ринків, що склалася. Однією з таких фінансових технологій є децентралізовані фінанси (Decentralized Finance – DeFi).

Мета роботи. Дослідити та проаналізувати концепцію децентралізованих фінансів (DeFi), її вплив на трансформацію традиційних фінансових систем з використанням технології блокчейн.

Матеріали та методи. У роботах різних авторів децентралізовані фінанси визначаються досить схожим чином. У роботі Фабіана Шера [2] децентралізовані фінанси визначаються як «фінансова інфраструктура, побудована на загальнодоступних платформах смарт-контрактів... заснована на відкритих протоколах та децентралізованих додатках». Основною відмінністю від традиційних фінансів, на думку Шера, є відмова від фінансових посередників та централізованого фінансового сектора. Ян Чен і Крістіано Беллавітц [1] у своїй роботі визначили децентралізовані фінанси як відкриту фінансову систему, засновану на технології блокчейну за відсутності централізованих фінансових посередників. Так, дослідження з децентралізованих фінансів (DeFi) активно проводяться багатьма авторами з усього світу, а дана тема набуває все більшої вагомості.

У роботі було використано метод аналізу та синтезу, структурно системний метод, метод порівняльного аналізу, метод систематизації та узагальнення.

Основна частина. Присутність децентралізованих фінансів та технологій блокчейна вже відчувається у багатьох сферах, у тому числі у банківській, на ринку цінних паперів, і навіть у діяльності сировинних компаній. Якщо 90-ті роки XX століття і нульові роки XXI століття пройшли під знаком процесу сек'юритизації, коли банки велику кількість активів перетворювали на цінні папери, то в даний час спостерігається новий процес – процес токенізації, коли реальні активи (у тому числі сировина), фінансові активи, і навіть художні твори перетворюють на токени, які підвищують ліквідність інструменту та збільшують кількість осіб, для яких вони стають доступнішими.

Загалом децентралізовані фінанси (DeFi) – відкрита фінансова структура, що не вимагає авторизації, заснована на блокчейні. Дана структура характеризується високою функціональною сумісністю, реалізованою за допомогою платформ смарт контрактів, таких як блокчейн Ethereum. DeFi надає можливість використання вже існуючих фінансових інструментів прозорішим способом, не покладаючись на посередництво довірених осіб [4].

Особливу роль у DeFi відіграють токени управління (governance tokens), що виступають «аналогом» частки в компанії, аналогом ж самих компаній стають децентралізовані автономні організації (Decentralized autonomous organization, DAO). При цьому DAO є не конкретною юридичною особою, а формою координації дій учасників і прийняття рішень на основі автоматичних алгоритмів.

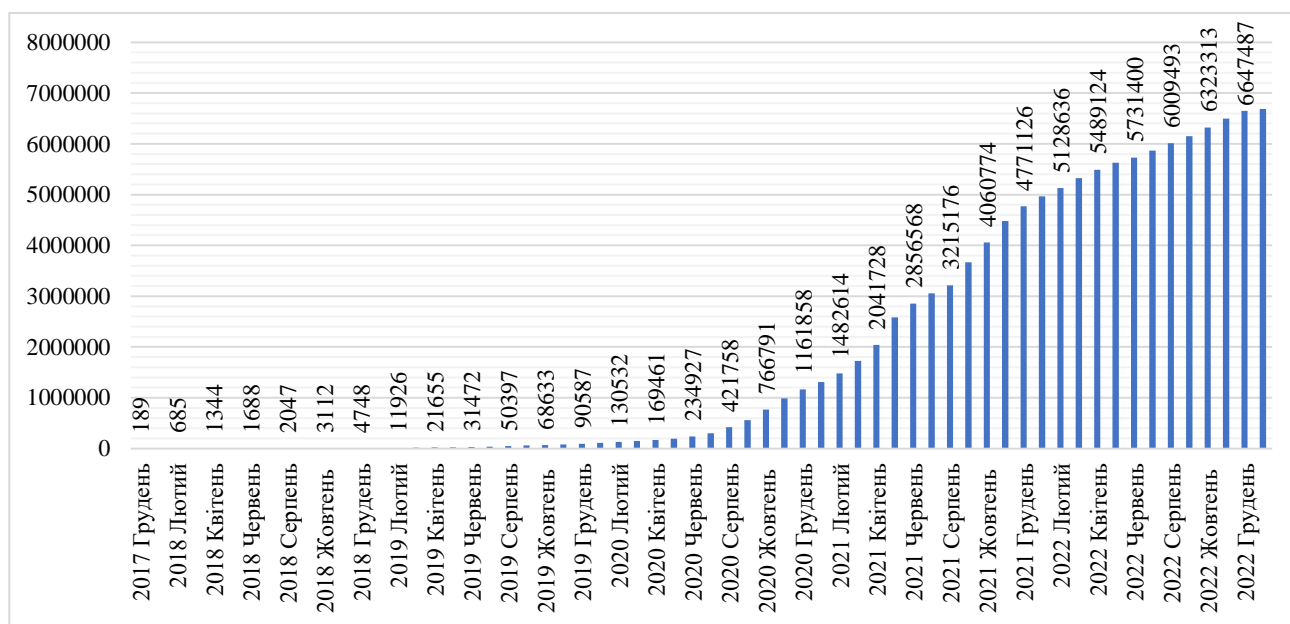
Експертні оцінки капіталізації DeFi сильно варіюються – за одними джерелами, за період з січня 2019 року до березня 2022 року (коли спостерігалось пікове значення Total value locked (TVL)) вона зростає з 1 до 77 млрд дол. США, а за альтернативними – до 200 млрд дол. США. За даними ж TradingView станом на початок літа 2023 року капіталізація становила 40 млрд дол. США. Користувацька база вже перевищила 6 млн унікальних учасників (рис. 1).

DeFi мають низку особливостей як технологічного, так і змістовного характеру, що визначають перспективи їх розвитку. Так, для DeFi характерна прискорена матеріалізація мережевих ефектів – у міру зростання участі в мережі цінність продуктів та послуг значно підвищується, що обумовлено їх ключовими властивостями, які якісно відрізняють DeFi від традиційних та централізованих фінансів. Серед таких властивостей додатково можна виділити і наступні аспекти:

- у додатках DeFi центральний орган або посередник, як правило, не отримує доступу до криптоактивів учасників або контролю над ними;
- розподіл токенів управління у програмах DeFi дозволяє користувачам брати участь у прийнятті рішень;

– властивість універсальності елементів DeFi, зокрема токенів, дозволяє використовувати та передавати їх на різноманітних платформах з індивідуальним призначенням;

– декілька компонентів DeFi, наприклад смарт-контракти та децентралізовані додатки (Decentralized Applications, DApps4), можуть бути пов'язані для розвитку нових технологій, що відкриває широкі можливості для розробки інноваційних продуктів та структур – фактично все залежить тільки від уяви розробника.

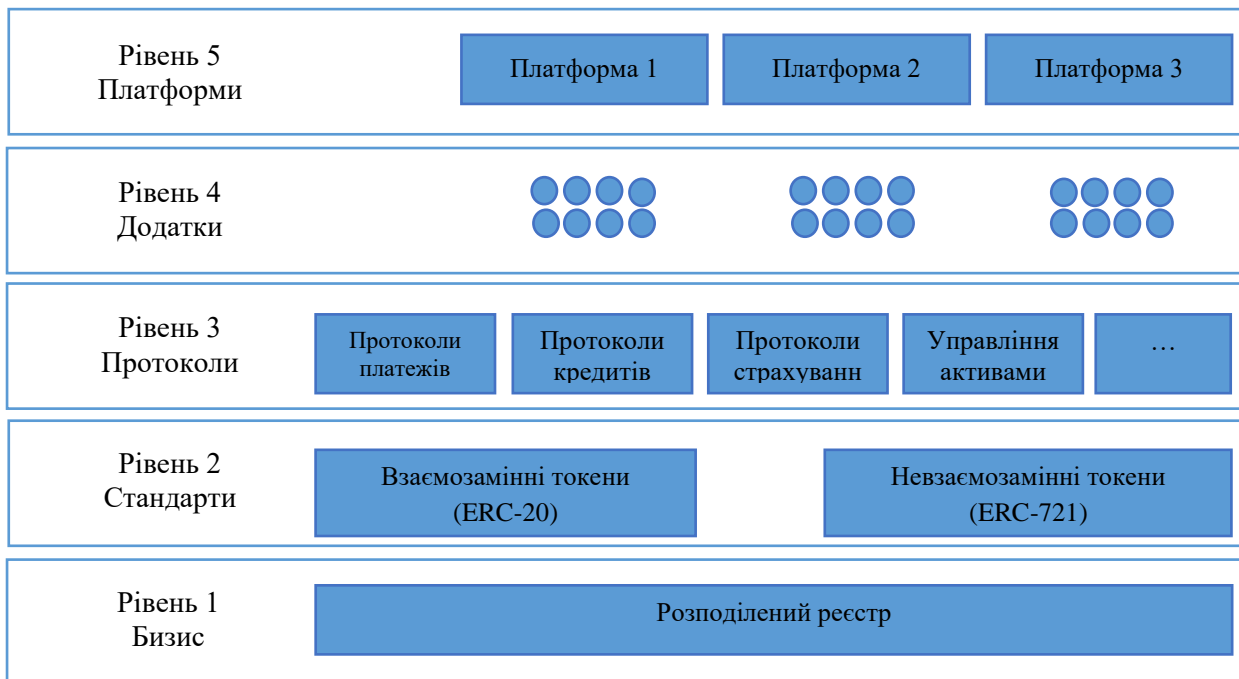
Рисунок 1. Кількість користувачів DeFi у всьому світі з грудня 2017 по січень 2023 року, млн осіб

Джерело: [3, 5]

Розглянемо безпосередньо структуру DeFi. Первинне отримання доходу в DeFi здійснюється в рамках фармінга (отримання процентного доходу при наданні ліквідності DeFi-протоколам, наприклад, біржам), або майнінгу ліквідності – процесу, що дозволяє учасникам блокувати свої криптоактиви за допомогою додатків та отримувати винагороду в обмін на надання системі ліквідності. На основі цього процесу забезпечується надання відповідних послуг в рамках структури DeFi (рис. 2).

В основі DeFi лежить *базис* – блокчейн, який дає змогу кільком сторонам

працювати відповідно до загальних даних і правил без необхідності звернення одна до одної. Наразі переважна більшість сервісів DeFi працюють із блокчейном Ethereum, як зазначалось раніше.

Рисунок 2. Структура DeFi

Джерело: [1, 3]

Кожен блокчейн має свої власні *стандарти* для токенів – технічні специфікації, що дають змогу використовувати шаблони для конкретних сценаріїв розробки. Стандарти необхідні для того, щоб токени були прийняті системою, в якій вони можуть обертатися, взаємодіяти зі смарт-контрактами та іншими токенами. У блокчейні Ethereum, наприклад, для взаємозамінних токенів використовується стандарт ERC-20, для не взаємозамінних – ERC-721 (рис. 2).

На базі стандартів розробляють різні сценарії операцій із токенами *протоколи продуктів*. За експертними оцінками, сьогодні серед продуктів DeFi, за характером схожих із фінансовими продуктами, найпоширенішими є кредити, платіжні інструменти, страхування, похідні фінансові інструменти тощо.

Адаптація відповідних протоколів під користувачів здійснюється на рівні **додатків** – користувацьких онлайн-інтерфейсів, які перетворюють базові протоколи на доступні сервіси-надбудови для укладання угод і відстеження виконання смарт-контрактів.

Підключення до додатків і протоколів відбувається через **платформи**, які забезпечують можливість підбору та управління різними сервісами і продуктами DeFi, з'єднуючи дві сторони платформи – постачальників ліквідності та споживачів послуг DeFi.

Так, можемо зробити висновок, що будучи інноваційною моделлю організації, DeFi, як і будь-яке нове явище, характеризуються набором переваг і ризиків (табл 1). Частина з них схожі з традиційними фінансами, інші через новизну й особливу технологічну організацію радше унікальні, що потребує особливого вивчення та моніторингу.

Таблиця 1

Переваги і ризики децентралізованих фінансів

<i>Переваги</i>	<i>Ризики</i>
Використання цифрових технологій	Дефіцит інформації
Усунення контролю з боку великих фінансових установ	Відсутність правової бази
Доступність фінансових послуг	Відсутність підтримки
Конфіденційність	Хакерські атаки
Відкритий програмний код	-
Пасивний дохід	-
Зниження операційних витрат	-

Джерело: [2]

Виключення фінансового посередника є однією з головних переваг; це допомагає знизити витрати на фінансові операції та дозволяє користувачам самостійно відстежувати фінансові потоки. Важливо, що DeFi полегшує процес торгівлі в усьому світі, надаючи можливість здійснювати транзакції більш ефективно і швидко. DeFi відкриває більш широкі можливості для користувачів, які бажають інвестувати свої активи і швидко збільшити дохід,

Проте незважаючи на певні переваги, важливо оцінити і ризики що

виникають при розгортанні DeFi серед широкої громадськості. Так, випадок з банкрутством криптобіржі FTX, яка оголосила себе банкрутом у листопаді 2022 року і завдала збитків її клієнтам на суму більш ніж на 10 млрд доларів, при цьому постраждало більше мільйона інвесторів, продемонстрував уразливість існуючих сервісів та організацій, які працюють у сфері децентралізованих фінансів, і викликав за собою шквал вимог користувачів цих сервісів щодо запровадження жорсткішого регулювання з боку державних органів, щоб не допускати аналогічних шахрайств у майбутньому.

Також існує досить велика кількість випадків із сервісами децентралізованих фінансів та смарт-контрактів, які спричинили розкрадання чи втрату коштів користувачами цих сервісів або внаслідок технічних помилок, або внаслідок навмисних дій зловмисників.

Сама структура сервісів у сфері децентралізованих фінансів перекладає відповідальність використання цих ресурсів на користувачів. Дотепер немає обов'язкових вимог щодо ліцензування криптобірж, у той час як фондові біржі та валютні біржі традиційного фінансового сектора вимагають обов'язкового ліцензування і надалі піддаються досить жорсткому нагляду зі сторони регуляторів (центрального банку, комісії з цінних паперів, міністерств фінансів, залежно від регулюючого фінансовий сектор органу цієї країни).

Саме тому дискусія серед експертів та регуляторів щодо можливостей та варіантів регулювання DeFi не завершена – на даний момент немає єдиної позиції щодо того, які підходи та сценарії оптимальні для забезпечення балансу інноваційного розвитку DeFi та управління притаманних їм ризиків, який орган має стати регулятором DeFi. Сьогодні кожний інвестор самостійно має прийняти рішення, в чому він впевнений найбільше або ж з якими ризиками готовий зустрітись. Можливості, які відкриває система DeFi великі, тому за правильного регулювання можливо здійснити ще один новий крок в фінансовому розвитку.

Висновки. Підсумовуючи, децентралізовані фінанси вже посіли своє особливе місце у сучасній фінансовій системі. Їхня діяльність багато в чому

витісняє класичні фінансові інститути. Цифровізація фінансової діяльності, з одного боку, забезпечує швидкість здійснення фінансових операцій і знижує транзакційні витрати на здійснення операцій. З іншого боку, тягне за собою нові ризики атак хакерів, крадіжки даних, втрати коштів клієнтів, технічних помилок. Така ситуація ставить нові питання щодо необхідності регулювання децентралізованих фінансів та межах такого регулювання.

Проте DeFi підкреслює те, що технології мають першочергове значення, їх не можна розглядати окремо від інших ефектів, що формують світ фінансів і вони є суттєвим рушієм, який за правильного нагляду та умов здатний відкрити нові можливості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чен Ян, Беллавітіс, Кріштіану. Децентралізовані фінанси: технологія блокчейн і пошук відкритої фінансової системи. URL: <https://ssrn.com/abstract=3418557> 3571335 (дата звернення: 09.06.2023)

2. Шер Фабіан. Децентралізовані фінанси: про фінансові ринки на основі блокчейну та смарт-контрактів: URL: <https://ssrn.com/abstract=3571335> (дата звернення: 09.06.2023)

3. CoinMarketCap. URL: <https://coinmarketcap.com>

4. «Decentralized Finance: On Blockchain- and Smart Contract-Based Financial Markets by Fabian Schär» URL: <https://research.stlouisfed.org/publications-/review-/2021/02/05/>

5. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1297745/defi-user-number/>

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Щербата Олександра Олександрівна
студент
Черкаський державний бізнес-коледж
м. Черкаси, Україна

Аграрно-промисловий комплекс є однією з важливих складових національної економіки кожної країни та важливою складовою частиною забезпечення національної продовольчої безпеки. В одних країнах акцент робиться на розвиток промисловості, а в інших добре розвинена сільськогосподарська складова. За часів незалежності Україна була і залишається аграрною країною, а вітчизняна сільськогосподарська продукція користується попитом як у країнах Європи, так і в Північній та Південній Америці. Деякі країни Азії та Африки також споживають вітчизняну продукцію. Виходячи з того, що сільськогосподарська продукція користується високим попитом, для агробізнесу важливо знайти баланс і забезпечити конкурентоспроможність вирощеної продукції на зовнішніх ринках з урахуванням політичних та економічних потрясінь. Сучасна світова кліматична ситуація та інші наслідки макро- та мікроекономічних факторів змушують агропромислові підприємства переорієнтувати свою діяльність, вдосконалювати технології виробництва, забезпечувати додаткові кошти на удобрення ґрунтів тощо. Усі ці та багато інших інструментів впроваджують агровиробники у свою діяльність для зміцнення конкурентних переваг та збільшення прибутку.

На сьогоднішній день земельний банк України складає 60,3 млн. га., з них 70,8% є землями сільськогосподарського призначення. Як відомо на території нашої держави протягом 2001 – 2020 років діяв мораторій на будь-які операції пов'язані з купівлею чи продажем землі, скасування мораторію підвищило

конкурентоспроможність підприємств агропромислового комплексу. Лідерами серед агропромислових підприємств в Україні за розміром земельного банку є компанії Ukrlandfarming (605 тис.га), Кернел (602 тис.га), МХП (370 тис.га) правах довгострокової оренди [1].

Аграрний бізнес був і залишається основною галуззю економіки України, тоді як одним із показників, який характеризує розвиток сільського господарства в Україні є його частка у ВВП. За період 2018-2022 років характерним було спадання питомої ваги такої продукції у ВВП, одним із факторів такого спадання є посуха, також вагомий вплив мала пандемія COVID-19, внаслідок якої були відстрочені оплати за договорами поставок сільськогосподарської продукції, тоді як період поставок був збільшений внаслідок великої захворюваності. Результатом збору урожаю 2021 року та реалізації сільськогосподарських запасів 2020 року характеризуються зростанням. Так, частка сільського господарства за останні три роки підвищилася на 1,66% [4]. Проте війна у 2022 році з Росією зменшила частку сільськогосподарської продукції у ВВП України на 2,83% і в 2022 році вона складала 7,8% проти 10,63 в 2021 році. Звичайно, що і саме ВВП знизилось на 10641,9 млрд. грн. Причинами зниження частки агропродукції є закриття портів, псування зерносховищ та розкрадання зерна російськими окупантами [2].

Для періоду 2018 – 2021 років характерним є коливання часток імпорту та експорту сільськогосподарської продукції, проте загалом показники зростають. Так, показник частки імпорту зріс на 1,34% при порівнянні 2021 року з 2018, тоді як експорт підвищився на 2,5% за аналогічний період. На сьогодні Україна займає лідируючі позиції у експорті зернових та зернобобових культур [2].

В структурі експорту 44% займають зернові продукти, ще 26% - це соняшникова олія, насіння і плоди олійних культур - 18%. Тобто ці 3 групи займають 88% в загальному обсягу експортованої продукції агропромислового комплексу [5]. Експортують дану продукцію у великих об'ємах лише великі агропромислові холдинги, серед яких найбільші латифундисти, що мають

найбільший земельний банк в Україні, а саме: Kernel та МХП. Зокрема в 2022 році і під час дії зернового коридору компанія Kernel посідає перше місце в рейтингу з найвищим обсягом експорту на суму 1,8 млрд. доларів, що складає 21% від експорту топ-10 агрохолдингів України, МХП займає друге місце з експортом на рівні 1,1 млрд. доларів, проте експорт по зерновому коридору дана компанія не проводила, на третьому та четвертому місцях відповідно АДМ ЮКРЕЙН та НІБУЛОН, які показали значний обсяг експорту як загалом, так і через зерновий коридор, що дало їм змогу бути в 5 найбільших експортерах України. Замикає 5-ку - ВАЙТЕРРА Україна – обсяг експорту якої складає 565,5 млн.дол США. Загалом підприємства разом забезпечили експорт на суму 8,5819 млрд. доларів у 2022 році, що складало 31% від загального експорту продукції АПК в Україні в 2022 році [3].

Отже, більшість підприємств України спеціалізуються на вирощуванні зернових та бобових культур, серед яких переважають пшениця, кукурудза та ячмінь, близько 85%. Серед олійних культур за останні роки Україна наростила обсяги вирощування насіння соняшнику. Тенденція вирощування зернових за останні роки відображається і в експорті, тобто підприємства вирощують більшість продукції на експорт. Серед найбільших експортерів переважають агрохолдинги які переважно вирощують лише зернові культури, єдиним в списку найбільших експортерів в Україні, який спеціалізується і на тваринництві – це МХА, який є лідером по виробництву курятини, під власним брендом «Наша Ряба».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Огляд стану земельних відносин в Україні. KSE. URL: <http://surl.li/cbakq>. (дата звернення: 12.05.2023).
2. Перелік головних компаній-експортерів української пшениці за 10 місяців 2021 року. Latifundist.com. URL: <http://surl.li/cbakw>. (дата звернення: 09.06.2023).
3. Головний сайт про агробізнес. URL: Latifundist.com.

<https://latifundist.com/uk> (дата звернення: 09.06.2023).

4. Інфляційни звіт Національного банку України за січень 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q1.pdf?v=4

5. Офіційний сайт міністерства аграрної політики та продовольства України (2023). URL: <https://minagro.gov.ua/> (2023, травень, 22).

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ, ЗЕЛЕНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КОНЦЕРТНА ЕКОНОМІКА: КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СВІТОВОМУ БІЗНЕСІ

Юрченко Ангеліна Юрїївна

студент

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. У сучасному світі ми переживаємо епоху перманентних інновацій. Технологічні досягнення стають ключовим фактором, що визначає сучасну епоху. Світові ринки постійно еволюціонують. Все більше компаній розширюють свій бізнес на міжнародній арені, щоб отримувати більше доходу. Основні тенденції бізнесу пов'язані із використанням передових технологій, аналізом поведінки споживачів, точним таргетингом і мультимедійною комунікацією та маркетингом.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є дослідження ключових тенденцій управління бізнесом на міжнародному рівні, їх впливу на сучасне глобальне бізнес-середовище.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі дослідження було використано загальнонаукові методи пізнання: історичний, логічний, системний, методи індукції, дедукції, аналізу, синтезу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сьогодні інновації стають важливим фактором, що дозволяє компаніям виживати на глобальному ринку та сприяють економічному зростанню. Світові тенденції відкривають підприємствам широкий спектр можливостей для збільшення своїх доходів. Особливо стрімкими є темпи розвитку технологій. Інновації, такі як системи поїздок та автономні транспортні засоби, входять на ринок набагато швидше, ніж будь-коли раніше. Успішні підприємці стверджують, що змагатися у сучасних умовах вимагає шаленого темпу, який можливий лише завдяки ефективному використанню технологій.

Вплив технологій на бізнес суттєво змінив глобальну торгівлю [1].

Технологічний прогрес кардинально перетворив існуючі бізнес-моделі та дозволив компаніям оптимізувати методи ведення бізнесу.

У майбутньому очікується підвищення зацікавленості до питань, що пов'язані із "зеленими" інноваціями. Термін "зелені технології" сьогодні широко використовується у дискусіях, які пов'язані із реалізацією Цілей сталого розвитку [2]. Проте, незважаючи на його широке застосування, серед науковців немає одностайної думки щодо визначення цього терміну.

"Зелені" технології є ключовими інноваційними рішеннями, що спрямовані на зменшення негативного впливу людської діяльності на довкілля. Ці інновації спрямовані на раціональне використання ресурсів та на реалізацію Цілей сталого розвитку. "Зелені" технології базуються на використанні енергоефективних систем, відновлювальних джерел енергії, екологічно чистих транспортних засобів, технологій використання вторинних матеріалів та інші інноваційні рішення.

Вже сьогодні багато компаній шукають інноваційні рішення для створення "зеленого" майбутнього. Використання відновлюваних джерел енергії, електронних транспортних засобів, розробка розумних будівель, а також прийняття екологічно чистої маркетингової тактики стають реальністю для фірм по всьому світу [3].

Ще однією інноваційною технологією є блокчейн. Термін "блокчейн" був вперше використаний в 2008 році у документі під псевдонімом Сатоші Накамото під назвою "Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System". Сама технологія блокчейн стала основою для функціонування криптовалюти Bitcoin [4, 5].

У подальшому питаннями дослідження технології блокчейн займалися Нік Сабо (Nick Szabo) - вчений та криптограф, який зосередив свою увагу на "розподілених реєстрах" та створив концепцію "смарт-контрактів", які стали важливою частиною блокчейн-технологій [6]; Дон Тапскотт (Don Tapscott) відомий автор та дослідник, який у своїй книзі "Blockchain Revolution" дослідив потенціал блокчейну для використання у різних сферах (фінанси, бізнес, уряд,

суспільство тощо); Віталій Бутерин (Vitalik Buterin) - створив Ethereum, одну з найвідоміших платформ блокчейну, розробляв інтелектуальні контракти та децентралізовані додатки на основі блокчейну.

Технологія блокчейн, яка спочатку використовувалась виключно для цифрових валют, сьогодні починає використовуватися у інших сферах. Сьогодні ця технологія дозволяє забезпечити підвищену надійність та контроль у таких галузях, як спостереження та глобальна торгівля. Згідно з дослідженням Gartner, країни, що розвиваються, вже зараз використовують технологію блокчейн для оптимізації процесу транспортування.

На сучасному ринку праці все більшою популярністю користується концертна економіка. Термін "концертна економіка" (англ. "gig economy") був введений і поширився відносно нових форм зайнятості, що характеризуються короткостроковими роботами або контрактами на аутсорсинг, які виконуються фрілансерами, самозайнятими особами чи контрактниками. Багато організацій вже визнають переваги найму фрілансерів, оскільки це надає їм більшу гнучкість та дозволяє наймати працівників за більш доступними цінами, ніж штатних працівників. З ростом темпів розвитку технологічних інновацій концертна економіка має позитивний вплив на діловий світ, надаючи більші можливості для реалізації малих проєктів.

Одним з вчених, що внесли значний внесок у розуміння та визначення концертної економіки, є Даян Койн (Diane Coyle), відома економістка та авторка книги "The Economics of Enough: How to Run the Economy as if the Future Matters". Вона досліджує та аналізує вплив технологічних змін на ринок праці та нові форми зайнятості, включаючи концертну економіку.

Сучасна концертна економіка є вигідною як для кваліфікованих осіб, так і для місцевих фірм з обмеженими ресурсами. В умовах її застосування підприємства можуть підтримувати свої бізнес-процеси, залучаючи додаткові ресурси у разі необхідності. Економіка концертів сьогодні набуває популярності, особливо у країнах, де працюють іноземні компанії або де рівень зайнятості є низьким.

Висновки./Conclusions.

Управління бізнесом на міжнародному рівні вимагає використання передових технологій, інновацій, екологічної стійкості та розуміння економіки концертів. Компанії повинні бути готовими адаптуватися до змін, що відбуваються на глобальному ринку.

З глобальною інтеграцією економік для бізнесу стало невід'ємним завданням знаходити найкращі та економічно вигідні ресурси з усього світу. Коли бізнес працює як глобальний конкурент, особливо важливо адаптуватися та впроваджувати інноваційні методи, які забезпечать конкурентну перевагу на ринку;

Неможливо переоцінити роль технологій у сучасному управлінні бізнесом. Вони допомагають підприємствам відстежувати поведінку споживачів та їхні потреби. Технології також сприяють управлінню багатьма бізнес-процесами, які здійснюються на національному та міжнародному рівнях;

Інновації є життєво важливими для компаній, які прагнуть вижити на глобальному ринку та сприяти економічному зростанню. Останнім часом "зелені" технології набувають популярності, оскільки компанії зосереджуються на екологічній стійкості.

Використання відновлюваних джерел енергії, електричних транспортних засобів, розробка "розумних" будівель, впровадження екологічно чистих маркетингових стратегій - це лише кілька прикладів заходів, які вживаються компаніями по всьому світу;

Технологію блокчейн сьогодні використовують у різних сферах бізнесу з метою покращення надійності та контролю. Вона може бути використана для полегшення транспортування, а компанії можуть інтегрувати її для моніторингу продуктів та послуг.

Економіка концертів - це ринок праці, де короткострокові роботи та контракти на аутсорсинг переважають над повноцінними постійними робочими місцями. Вона дає нові можливості для реалізації малих проєктів та сприяє гнучкості і дозволяє знизити витрати компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Шишкіна Т. М. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 5 (5). С. 110–121. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-110-121](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-110-121)
2. Цілі сталого розвитку. URL: <https://mon.gov.ua/ua/nauka/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tehnologij/analitichni-materiali/cili-stalogo-rozvitku>
3. Зелені інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст, Київ, Razumov centre, 2019 с. 15 – 20. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_ZELEN_INVEST.pdf
4. Satoshi Nakamoto (2008) Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System URL:<https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
5. Танклевська Н. С., Петренко В. С., Карнаушенко А. С. Економічна сутність та види криптовалюти у світі. Бізнес-навігатор. 2017. Вип. 4–2. С. 133-138.
6. Nick Szabo (1996) Smart Contracts: Building Blocks for Digital Free Markets URL: <http://www.truevaluemetrics.org/DBpdfs/BlockChain/Nick-Szabo-Smart-Contracts-Building-Blocks-for-Digital-Markets-1996-14591.pdf>

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ЗМІНИ УРОЖАЙНОСТІ ОЗИМОГО ЖИТА І СОНЯШНИКУ

Ярова Валентина Василівна,
к.е.н., доцент,
Бобрик Артем Олександрович,
Богдан Віталій Андрійович,
Українець Катерина Василівна,
Здобувачі
Державний біотехнологічний університет,
м. Харків, Україна

Вступ. Виробництво зернових культур і насіння соняшнику залишаються головними напрямками розвитку рослинництва і України в цілому, і Харківської області, зокрема, протягом багатьох років. Вибір господарствами певного виду продукції обумовлюється рівнями рентабельності його виробництва у минулі роки. Маючи достатньо високий рівень дохідності виробництва в регіоні (24,1% у середньому за 2015 – 2020 рр.), зерно виступає головною експортоутворюючою культурою. В структурі посівних площ зернових культур переважають посіви озимої пшениці, ярого ячменю та кукурудзи на зерно. Частка посівів озимого жита у різні роки була дуже малою і не перевищувала 1%, хоча жито є споконвічною сільськогосподарською культурою селян-хліборобів.

Це культура, яка, завдяки міцній кореневій системі, може давати високі врожаї навіть на збіднілих ґрунтах (що важливо у воєнний період), добре бореться з однорічними та багаторічними бур'янами. Жито насичує ґрунти азотом і калієм, має вищу стійкість до посухи та морозів.

Із олійних технічних культур на перше місце в області за рентабельністю вийшов соняшник. Це традиційно найбільш дохідна культура в рослинництві, яка у 2015 – 2020 рр. забезпечувала в середньому 50 коп. чистого прибутку на одну гривню витрат на виробництво і реалізацію.

Методи дослідження і вимірювання тенденції динаміки коливання рівнів

є предметом дослідження Афанасьєва В. Н., Горкавого В. К., Єлісеєвої І. І., Ментя О. С., Юзбашева М. М. Дослідженню господарського значення і показників виробництва жита і соняшнику присвячено Гнатюк Т. О., Кернасюк Ю. В., Лихочвор В. В. та інших вчених, практиків. Актуальність нашого дослідження посилюється тим, що для післявоєнного відновлення економіки і життєздатності країни питання забезпечення продовольчої безпеки населення, відновлення родючості ґрунтів, покращання його екологічного стану будуть дуже актуальними.

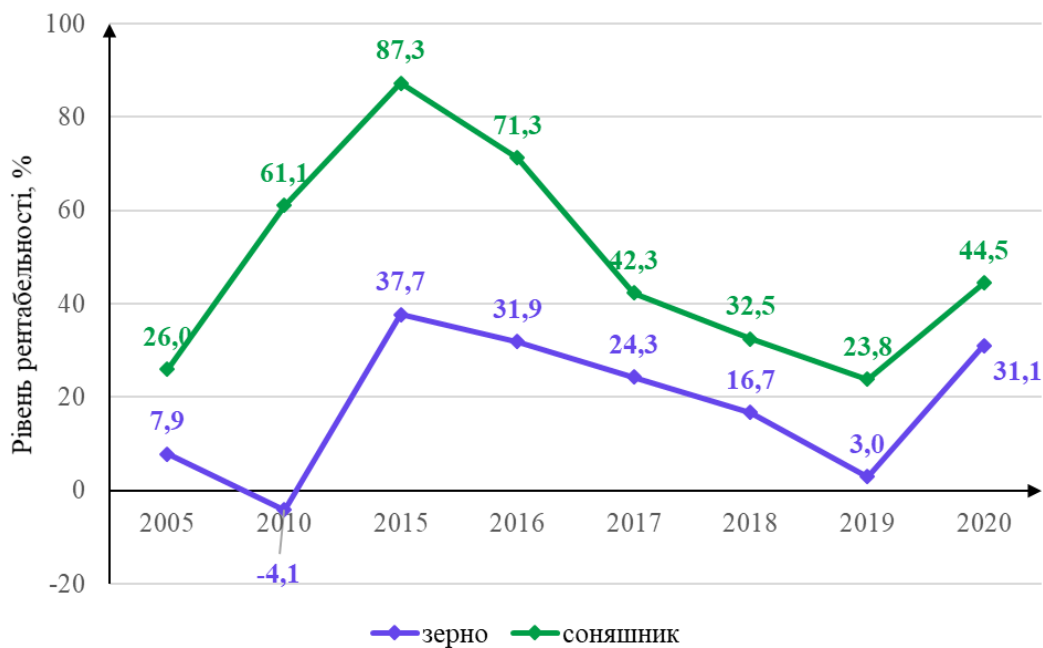
Ціль роботи. Метою наукової роботи є аналіз тенденцій зміни урожайності, встановлення лінійної і параболічної (або іншої криволінійної) форми тренду, ступеня коливання урожайності від тренду і перспектив урожайності озимого жита і соняшнику.

Матеріали та методи. Інформаційну основу проведеного наукового дослідження становили дані статистичних щорічників по Харківській області, статистичних бюлетенів про основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 – 2021 рр., а також статистичних збірників по сільському господарству регіону. Тенденції і ступінь коливання рівнів урожайності встановлювалися за допомогою методів статистичного спостереження, середніх і відносних величин, показників варіації, рядів динаміки.

Результати та обговорення. Наслідком військової агресії росії проти України склалася напружена ситуація з виробництвом основних видів сільськогосподарської продукції, ознаками якої стали робота аграріїв в умовах постійних обстрілів, зменшення посівних площ під культурами, високий рівень мінної загрози на землях сільськогосподарського призначення, відсутність можливості з доведення насіння зернових і олійних культур до кондиційних показників, руйнування транспортної інфраструктури, криза електроенергії, зростання виробничої собівартості продукції, зменшення її рентабельності, об'єктивні труднощі з релокації аграрних підприємств, втрата людьми житла, робочих місць, евакуації працівників та їх сімей, вимушена міграція персоналу.

Господарства усіх категорій Харківської області у довоєнний період нарощували виробництво зерна і соняшнику, про що свідчить така відносна величина, як виробництво продукції на одну особу.

Якщо у 2000 р. на одну особу вироблялось 430 кг зерна і 116 кг насіння соняшнику у розрахунку на особу, то у 2020 р. – 1834 кг і 512 кг, відповідно, тобто більше у 4,3 рази та у 4,4 рази. Важливість виробництва зерна і насіння соняшнику для Харківської області зумовлена тим, що ці культури (групи культур) займають перші позиції у рейтингу культур за рівнем рентабельності. У статистичному щорічнику Харківської області за 2021 рік відсутні відомості щодо цього показника у звітному році в середньому по регіону, тому ми наводимо дані в динаміці за 2005 – 2020 рр. (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка рівня рентабельності виробництва зерна і насіння соняшнику в господарствах Харківської області, 2005 – 2020 рр.

Із наведених на графіку даних виходить, що рівень рентабельності виробництва зерна за 2005 – 2020 рр. коливається від «-4,1%» у 2010 р. до 37,7% у 2015 р. На відміну від зернових культур, виробництво соняшнику було рентабельним навіть у неврожайному, несприятливому для озимих культур 2010 р., коли від реалізації насіння було отримано 61 коп. чистого прибутку на

1 грн. виробничих і реалізаційних витрат. Найвищим показник дохідності соняшнику був у 2015 р. і становив 87%.

Урожай і урожайність – найважливіші результативні показники землеробства і сільськогосподарського виробництва в цілому. Рівень урожайності відображує вплив економічних і природних умов, а також якість організаційно-господарської діяльності аграрних підприємств [3].

Жито в Харківській області використовується на кормові і продовольчі цілі. Зерно жита надзвичайно багате на вітаміни (В₁, В₂, РР, D, Е, С) і різноманітні мінеральні речовини (магній, кальцій, калій, фосфор, залізо, фтор), до його складу входять каротин, білки, жири, клітковина. У борошні, одержуваному із зерна жита, великий відсоток амінокислот (треонін, лізин) [4]. За даними В. В. Лихочвора, хліб із житнього борошна відзначається високою калорійністю, має характерний смак і аромат.

Він містить повноцінні білки (9-17%), багато легкозасвоюваних вуглеводів, а також вітаміни [5]. Із зерна жита виготовляють житній квас, виробляють борошно для хліба, отримують крохмаль, а також використовують його як сировину для виробництва спирту.

Виробництво олійних культур (поряд із зерновими) визнано пріоритетною галуззю аграрного сектору економіки. Стратегією передбачено збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва у 1,3 рази.

За даними Державної служби статистики останні п'ять років в Україні вироблялося від 12235 до 16392 тис. тон соняшнику.

Україна посідає друге третє місце серед світових виробників за валовим збором насіння соняшнику. Соняшник є основною традиційною олійною культурою, що вирощується в Україні. У складі всіх олійних культур він займає 72% посівної площі. Із насіння соняшнику виробляється приблизно дві третини всієї рослинної олії.

Основні показники динаміки урожайності жита озимого і соняшнику в господарствах Харківської області за 2012 – 2021 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Ланцюгові показники динаміки урожайності жита озимого та соняшнику в господарствах Харківської області, 2015 – 2021 рр.

Роки	Жито озиме				Соняшник			
	урожайність, ц/га	абсолютний приріст, ц/га	темп росту, %	темп приросту, %	урожайність, ц/га	абсолютний приріст, ц/га	темп росту, %	темп приросту, %
2012	22,9	-	100,0	-	23,2	-	100,0	-
2013	32,6	9,7	142,4	42,4	28,8	5,6	124,1	24,1
2014	33,4	0,8	102,5	2,5	27,2	-1,6	94,4	-5,6
2015	28,0	-5,4	83,8	-16,2	29,1	1,9	107,0	7,0
2016	30,8	2,8	110,0	10,0	27,8	-1,3	95,5	-4,5
2017	29,9	-0,9	97,1	-2,9	22,7	-5,1	81,7	-18,3
2018	24,3	-5,6	81,3	-18,7	27,8	5,1	122,5	22,5
2019	25,9	1,6	106,6	6,6	28,0	0,2	100,7	0,7
2020	38,3	12,4	147,9	47,9	22,4	-5,6	80,0	-20,0
2021	36,1	-2,2	94,3	-5,7	24,4	2,0	108,9	8,9
Середньорічні показники:		+1,47	105,2	+5,2	x	+1,13	100,6	+0,6

*Розраховано авторами

Аналіз даних тал.1 свідчить про те, що протягом досліджуваного періоду урожайність жита озимого в господарствах Харківської області не зазнавала суттєвих коливань від середнього значення за 2012 – 2021 рр. ($\bar{y} = 30,2$ ц/га), що підтверджує середньоквадратичний коефіцієнт варіації, значення якого становить 16,7%. У 2021 р. досягнуто урожайності жита 36,1 ц/га, вищою вона була лише у 2020 р. – 38,3 ц/га. Якщо взяти до уваги не всі, а тільки найкращі показники урожайності, то можна визначити середню прогресивну урожайність жита – 33,5 ц/га. За 2012 – 2021 рр. урожайність мала тенденцію до зростання в середньому за рік на 1,47 ц/га.

Протягом 10 років урожайність соняшнику мала ще менший рівень коливання від середньої величини за досліджуваний період ($\bar{y} = 26,1$ ц/га), коефіцієнт варіації становить лише 10,2%. Найвищою вона була у 2015 р. 29,1 ц/га, найменшою – 22,4 ц/га у 2020 р. Рівень урожайності 2021 р. 24,4 ц/га на 8,9% вищий за показник 2020 р. Середня прогресивна урожайність

соняшнику становить 28,1 ц/га.

Тенденцію до зростання урожайностей і жита озимого і соняшнику за 2012 – 2021 рр. в господарствах Харківської області підтверджують середньорічні темпи (коефіцієнти) зростання, розраховані за формулою середньої геометричної (n - кількість років динамічного періоду):

$$\bar{K}_{\text{геом}} = \sqrt[n-1]{\frac{y_n}{y_0}}$$

Середньорічний геометричний темп росту для урожайності жита озимого становить 105,2%, для урожайності соняшнику – 100,6%. Із формули коефіцієнта ми бачимо, що він враховує лише початковий і кінцевий рівні досліджуваної ознаки.

У 1974 р. українські статистики А. Соляник та І. Соляник запропонували формулу параболічного темпу зростання, який визначається за рівнянням параболі порядку m і відповідає такій умові [1]:

$$\bar{K}_{\text{пар.}} = 1 + \frac{-3}{2(m-1)} + \sqrt{\frac{9}{4(m-1)} + \frac{6}{m(m^2-1)} \cdot \left(\frac{\sum y}{y_0}\right)}$$

де m – кількість рівнів динамічного ряду;

y_0 – рівень ряду базисного року.

Параболічні середньорічні темпи росту урожайності за 2012 – 2021 рр. в Харківській області становлять:

- для озимого жита

$$\begin{aligned}\bar{K}_{\text{пар.}} &= 1 + \frac{-3}{2(10-1)} + \sqrt{\frac{9}{4(10-1)} + \frac{6}{10(10^2-1)} \cdot \left(\frac{302,2}{22,9}\right)} \\ &= 1,050475 \text{ або } 105,5\%.\end{aligned}$$

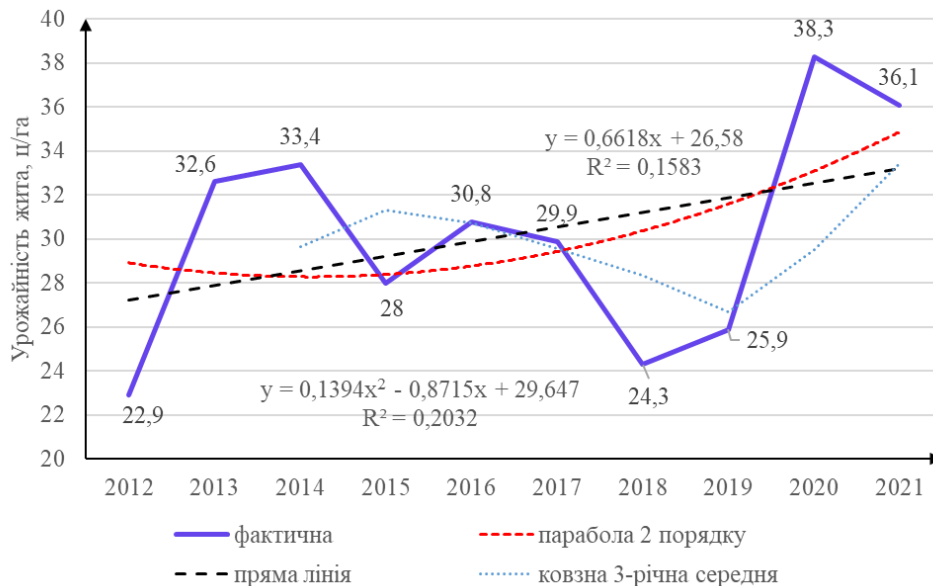
- для соняшнику

$$\begin{aligned}\bar{K}_{\text{пар.}} &= 1 + \frac{-3}{2(10-1)} + \sqrt{\frac{9}{4(10-1)} + \frac{6}{10(10^2-1)} \cdot \left(\frac{261,4}{24,4}\right)} \\ &= 1,012497 \text{ або } 101,2\%.\end{aligned}$$

Таким чином, параболічні коефіцієнти показують, що урожайність озимого жита протягом досліджуваного десятирічного періоду має тенденцію до зростання в середньому за рік на 5,5% ($105,5 - 100 = +5,5\%$). По соняшнику ситуація аналогічна, також отримано темп росту вищий за 100%. Це значить, що за 2012 – 2021 рр. урожайність цієї культури має тенденцію до збільшення в середньому за рік на 1,2% ($101,2 - 100 = +1,2\%$).

Використані нами методи дали змогу визначити лише загальну тенденцію зміни урожайності жита озимого і соняшнику в господарствах регіону. Для того, щоб отримати узагальнену кількісну статистичну модель тренду у вигляді функції часу $f(t)$ використаємо аналітичне вирівнювання ряду динаміки. Вибір форми кривої зростання був заснований на теоретичному аналізі характеру розвитку явища і на графічному зображенні ряду ковзної середньої за 3-річні періоди.

На рис. 1 представлено результати підбору кривих зростання урожайності жита озимого в господарствах Харківської області за 2012 – 2021 рр.

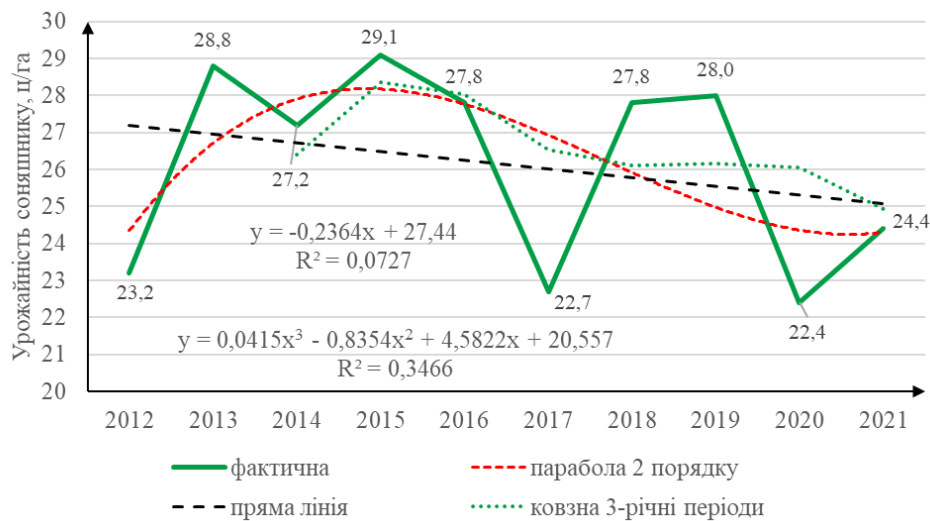

Рис. 1. Математична модель тренда урожайності жита озимого в господарствах Харківської області, 2012 – 2021 рр.

За даними рис. 1 встановлено, що динаміку урожайності озимого жита за 2012 – 2021 рр. найкраще апроксимують математичне рівняння прямої лінії та

параболи другого порядку. Озиме жито для вітчизняного землеробства є особливо важливою, цінною хлібною зерновою культурою з безмежними корисними властивостями. Культура потребує впровадження у виробництво перспективних інноваційних наукових розробок, удосконалених технологій вирощування, високоурожайних сортів.

Динаміка урожайності соняшнику в господарствах Харківської області за 2012 – 2021 рр. зображена на рис. 2.

Рис. 2. Математична модель тренда урожайності соняшнику в господарствах Харківської області, 2012 – 2021 рр.

При аналітичному вирівнюванні ряду динаміки урожайності соняшнику (рис. 2) встановлено, що для обчислення теоретичних (вирівняних) значень показника як в межах фактично спостережуваного ряду, так і за його межами доцільно використовувати рівняння прямої лінії і параболи третього порядку.

Головними причинами коливання урожайності жита озимого і соняшнику у динаміці за 2012 – 2021 рр. є зміна метеорологічних факторів (суми ефективних температур і опадів за вегетаційний період тощо).

Висновки. В результаті дослідження урожайності озимого жита і соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Харківської області нами розраховані середні показники динаміки (середній рівень ряду, середні абсолютні зміни і прискорення, середні коефіцієнти росту). Аналіз загального тренду та коливань урожайності за 2012 – 2021 рр. за методом аналітичного

вирівнювання динамічного ряду дозволив встановити тенденцію до зростання урожайності озимого жита і тенденцію до зниження урожайності соняшнику.

Параболічні середньорічні темпи у порівнянні з середніми геометричними дають більш точніші результати щодо зміни досліджуваного показника, оскільки одним із елементів порядку їх розрахунку є те, що сума усіх індивідуальних значень ділиться на кінцевий рівень ряду. Середній геометричний темп росту враховує тільки початкове і кінцеве значення показника (те, як веде себе урожайність усередині динамічного ряду, не враховується).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Афанасьев В. Н., Юзбашев М. М. Анализ временных рядов и прогнозирование. 2001. URL: <https://studfile.net/preview/3565388/page:9/> (дата звернення 30.05.2023).

2. Гнатюк Т. О. Економічна ефективність вирощування жита озимого за різних систем удобрення короткоротаційної сівозміни. *Ефективна економіка*. 2016. №12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5353> (дата звернення 03.06.2023).

3. Горкавий В. К., Ментей О. С., Ярова В. В. Аграрна статистика: навч. посібник / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2014. 297 с.

4. Кернасюк Ю. В. Ринок жита: кон'юнктура і прогноз. *Агробізнес сьогодні*. 2017. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7960-rynok-zhyta-koniunktura-i-prohnoz.html> (дата звернення 24 05.2023).

5. Лихочвор В. В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур. - Львів: НВФ «Українські технології», 2002. 620 с.

6. Методи вирівнювання рядів динаміки. URL: <http://medlit.pp.ua/metodi-virivnyuvannya-ryadiv-dinamiki-pravova-statistika.html> (дата звернення 31.05.2023).

LEGAL SCIENCES

УДК 340.12

THE NATURE OF THE CONTRADICTION OF LEGAL AND NON-LEGAL STATUTES IN THE NORMATIVE SYSTEM (PHILOSOPHY AND LAW REVIEW)

Kovalenko Hanna

PhD in Law

Assistant Professor of the Department of Philosophy
of the Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine

Introductions. Considering the issue of the existence of right and wrong from the point of view of formal logic, it can be argued that the concepts of "legal law" and "wrong law" are in a relationship of contradiction, these concepts are incompatible and completely exhaust the scope of their generic concept. The question arises: how should one act and by whom to minimize this contradiction? It is important for us to understand the content of these concepts, taking into account all the necessary features, then through the content we will be able to determine the scope of these concepts.

Materials and methods. The formation of the definition of concepts can have a long and difficult path. It is in discussions among scientists that new prospects for resolving contradictions arise. Thus, the discussion of this important and complex issue should be conducted on a philosophical and legal level, and the answers should appear precisely in the realm of the philosophy of law.

Aim. The results of the analysis of scientific sources and publications show that these conditions require a careful and in-depth study of philosophical and legal issues.

Results and discussion. It must be said that the issue of conflict between

moral and legal rights comes to the fore. It should be assumed that every person has the right to make his own decision when it comes to a non-legal law. Here we can cite the position of Thomas Aquinas, who believed that in the event of the appearance of unjust laws, citizens not only may not obey them, but are also obliged not to obey them! In turn, the American philosopher and lawyer R. Dworkin noted: if the government really recognizes the rights of the individual, it should abandon the claim that citizens will never violate its laws, and it should not curtail the rights of citizens under the pretext of ensuring the common good.

In Chapter 8: Civil Disobedience of A Serious View of Rights, R. Dworkin's analysis focuses on cases of uncertainty and contradictions in the understanding of legal rights. He asks two questions:

1) What are the basic rights and responsibilities of a citizen when his constitutional rights are not defined, but he sincerely believes that the government has no right to force him to do what he considers unjust?

2) What are the responsibilities of officials who believe that a given citizen is incorrect in his understanding of the law?

According to R. Dworkin, this question stands as follows: have citizens ever had a moral right to break the law? Depending on the answer, two camps can be distinguished. Conservatives do not approve of any act of disobedience, they believe it is right when disobedience is persecuted. Liberals, on the other hand, sympathize with the disobedient at least in some cases, disapprove of persecution and are satisfied with acquittals. But despite the difference in emotions, both groups give essentially the same answer to the question about the principle that supposedly divides them.

This answer is as follows. In a democracy that in principle respects the rights of the individual, every citizen has a general moral duty to obey all laws, even though he would like some changes in them. For his own and general benefit (at least for the sake of civil peace), he transfers to his fellow citizens this duty to obey laws that they also do not like in some way. But this general duty cannot be an absolute duty, because society can produce unjust laws and policies, and man has other duties

besides his duties to the state. A man must fulfill his duty to his God and his conscience, and if all this is in conflict with his duty to the State, then he has the right, after all, to do what he thinks is right. If he decides that he must break the law, he must receive for it the sentence of the court and the punishment which the state awards, in recognition that his duty to his fellow citizens has been violated, but this should not extinguish the religious or moral obligations of the individual.

According to R. Dworkin, the argument that society "will not survive" if it tolerates all kinds of disobedience is much weaker than it seems.

In general, it is far from obvious that civil disobedience reduces respect for the law. But even if it is so, R. Dworkin believes that this fact is not important. The principle of respect for the law ultimately boils down to a utilitarian benefit that cannot justify prohibiting a person from doing what he has a right to do. According to R. Dworkin, general gain cannot be a good basis for limiting the right, even if such limitation is motivated by respect for the law.

The statement of S. Rymarenko, which he cites in his book "The rights of the nation and the rights of man: between Scylla and Charybdis", is important. S. Rymarenko notes: "...And indeed, only after being in the bosom of the common, the individual, enriched, comparing himself with others, is able to appreciate and understand the inevitable value of the other, and through him, himself as something significant.". S. Rymarenko cites the statement of S. Kierkegaard, who emphasized: "The singular is higher than the universal – under the condition, however, that the singular, only after being in the bosom of the universal, distinguishes itself as something higher".

Conclusions. L. Shklyar's opinion in the work "Ethnos and society", to which S. Rymarenko also draws his attention, is valid in this regard, that when contrasting human rights with the rights of the nation, the very term "priority" does not sound quite correct, borrowed from legal terminology, where it has a very specific meaning. Legal practice indicates "priority of law" and not "priority of values", which makes the situation rather subjective, because the latter are a whim of each individual person.

After all, there are such subjective points that make the matter of the "hierarchy" of certain values a private opinion of a person. "As for the ratio of rights, referring not to their legal, but political force, then... they should not be in hierarchical dependence, but in a flexible coordination of the balance of priorities in relation to the specific historical conditions of the life of the people and the tasks that it solves on the another stage of its existence".

HUMAN RIGHTS IN A SPECIAL PERIOD IN UKRAINE

Nadobko Serhii,

Visiting Professor at the Faculty of Law, University of Alberta

PhD of Law Science, Associate Professor

Abstract: The research is devoted to the analysis of the experience of the human rights in a Special period in Ukraine. Martial law was introduced in Ukraine, according to the Presidential decree of February 24, 2022. Based on the legal nature of martial law, it is worth noting that martial law is introduced to restore the conditions under which people can effectively exercise their rights and freedoms.

Key words: human rights, human rights in Ukraine, Special period, martial law, democracy.

In the era of the declaration of human rights and democratic freedoms, it is difficult to imagine that a war is possible in the heart of Europe, the homeland for fundamental legal ideas of many world-famous thinkers, such as Immanuel Kant and Jean-Jacques Rousseau. But it happened on February 24, 2022 in Ukraine. The bombing of Ukrainian settlements, the temporary occupation of some of them, the temporary seizure of the Chernobyl and Zaporozhye nuclear power plants, the destruction of both infrastructure and residential buildings put the very lives of millions of people at risk, and the behavior of the Russian army in the temporarily occupied territories made it possible to speak about the genocide of the Ukrainian people. It is quite obvious that, under such circumstances, martial law was introduced in Ukraine, according to the Presidential decree of February 24, 2022.

Based on the legal nature of martial law, it is worth noting that martial law is introduced to restore the conditions under which people can effectively exercise their rights and freedoms. For example, in the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" it is written that the purpose of its adoption is to guarantee the rights and freedoms of a person and a citizen and the rights and legitimate interests of legal

entities.

Thus, for example, the Supreme Court of Canada, when interpreting section one of the Canadian Charter of Rights and Freedoms, which declares that rights and freedoms are guaranteed and may be limited only within reasonable limits under the law, which can be demonstrably justified in a "free and democratic society", emphasized that "the values and principles inherent in a free and democratic society... include the dignity of a person from the moment of his birth, commitment to social justice and equality, the diversity of a wide range of worldviews and beliefs, respect for cultural and group identity, belief in social and political institutions through which individuals and their associations participate in the affairs of society."

Based on the above, it can be concluded that human rights can be limited (except for those that are not subject to limitations) only for a limited time and only within those limits that will not affect their essential content, which directly follows from the provisions of the legislation of the democratic states of the world. This also indicates the non-imperative nature of the prescription on the restriction of human rights under martial law. Thus, the public authority in each specific case, which requires the introduction of martial law, must determine those rights that will be limited under the given conditions. It is noteworthy that in Ukraine since the declaration of martial law on February 24, 2022, deviations from the outlined rule have been sporadically observed.

In particular, by the decree of the President of Ukraine dated February 24, 2022, martial law was declared for a period of thirty days, which has been continuously extended until now. However, it is important that the decree enshrines the norm that constitutional rights and freedoms of a person can be limited during the period of the legal regime of martial law, but it is not specified which rights are in question and in what connection. This norm contradicts the Constitution of Ukraine, which stipulates those certain human rights may be limited in the event of a declaration of martial law, but only in cases established by law. The Presidential decree is not legislation, but a regulatory act of lower legal force under Ukrainian law. For example, the Constitution of Ukraine states that everyone who is legally

present in the territory of Ukraine is guaranteed freedom of movement, free choice of place of residence, the right to freely leave the territory of Ukraine, except for restrictions established by law.

Then, in compliance with the President's decree, on March 12, 2022, the government – the Cabinet of Ministers by its decision made changes to the Rules for crossing the state border by citizens of Ukraine and specified which categories of citizens have the right to leave Ukraine during the introduction of martial law, and which categories are prohibited from leaving.

In fact, according to the government's decision, only certain male citizens, such as disabled people, sailors, civil servants, deputies, men who have three or more children under the age of eighteen, etc., were allowed to leave Ukraine, provided they have supporting travel documents. Meanwhile, other persons – in particular students, graduate students, scientists – being persons who are not subject to mobilization, still do not have the right to leave Ukraine. Accordingly, other men between the ages of eighteen and sixty are prohibited from leaving at all.

Thus, the norm of the Constitution of Ukraine, which states that the rights and freedoms provided for by individual articles of the Constitution cannot be limited, even in conditions of martial law, in particular: the right to equality of constitutional rights and freedoms, equality before the law, is directly violated. After all, men are treated differently depending on their social status, type of occupation, etc. This is discrimination, and restrictions on the right to move are established only by a decree of the government, which must be formalized in the form of a law that must be adopted by the parliament (three hundred votes out of four hundred and fifty are required).

Statistical data on this matter are interesting, since the beginning of martial law, 12 thousand men tried to leave Ukraine, several dozen of whom died while trying to cross the border, about three thousand criminal cases were initiated for illegal attempts to leave Ukraine, including for illegal forgery of travel documents, which granted the right to leave Ukraine. And more than five hundred people tried to bribe the border guard in order to leave Ukraine for the total amount of 5 million

hryvnia, which is approximately two hundred thousand Canadian dollars. All the facts of illegal attempts by men to leave Ukraine can be characterized by many reasons, but the most important fact is that (according to the Ministry of Social Policy, before the war) about five million men worked abroad, and their work outside Ukraine was the only source of income for their families. From this it follows that millions of families were left without sources of livelihood in the conditions of the war.

At the same time, violations of human rights by the aggressor country deserve attention, although it is clear that the start of a war against a democratic state in itself is a violation of human rights, but individual violations should be paid attention to in detail, in particular: according to the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights in the period from 24 February to October 2022, there were about 15000 shelling's by the Russian occupying forces in the territory of Ukraine, the main part of which happened in Donetsk (4 thousand), Kharkiv (3 thousand) and other regions.

The Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights recorded 17 thousand victims among the civilian population in the country from 24 February to 30 October 2022, of which 6 thousand were killed and 10 thousand were injured. Approximately 9 thousand victims (4 thousand dead and 5 thousand wounded) were in Donetsk and Luhansk Regions, respectively. In the territory controlled by Ukraine 7 thousand victims (3 thousand dead and 4 thousand injured); and in the territory controlled by the armed forces of the Russian Federation and associated armed forces 2 thousand victims.

In other regions of Ukraine, which were under the control of the Government of Ukraine at the time of the losses, there were 8 thousand victims. It's just a few parts of real terrible, included only official information which one a subject of Ukrainian and international investigators.

LITERATURE

1. Constitution of Ukraine [Ukraine], 28 June 1996, available at: <https://www.refworld.org/docid/44a280124.html> [accessed 27 May 2023].

2. A. Slavko. "Limitation of rights and freedoms of citizens by martial law: comparative aspects" (2016). *Scientific Herald of Uzhgorod University*, 41: 68-72.
3. Y. Figel. "Limitation of human rights in the conditions of martial law" (2015). *Scientific Bulletin of the Lviv Commercial Academy. Series: Legal*, 24: 222-230.
4. Greer, Steven. *The European Convention on Human Rights: Achievements, Problems and Prospects* (2006). Cambridge University Press.

**ON THE FORMING A HYBRID MECHANISM OF JUSTICE IN THE
CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR**

Sopilnyk Liubomyr

postgraduate

Institution of higher education

Lviv university of business and law

Lviv, Ukraine

Introductions. The Russian-Ukrainian war has been a test for the Ukrainian people, their willingness to affirm their commitment to national ideals and European values. There is no sphere or industry in Ukraine that has not felt the impact of the war. One of the most sensitive areas has been the judiciary.

Today, the Ukrainian judiciary is striving to cope with the challenges posed by the war. However, in certain areas, the Ukrainian judicial authorities lack robust legal frameworks and experience in holding accountable those responsible for war crimes.

Aim. The purpose of this article is to justify the prospects of establishing a hybrid mechanism of justice in the context of the Russian-Ukrainian war.

Materials and methods. The article is based on theories of judicial law and international law, drawing upon methods of philosophical-legal reflection and international legal analysis, as well as critical analysis of scholarly and expert sources.

Results and discussion. The war in Ukraine continues, and today legal scholars are coming together in search of ways to make a theoretical contribution and support the development processes of Ukrainian jurisprudence to form a consolidated response to the challenges of the war.

As experts point out, "Ukraine still lacks resources and a consistent practice of investigating international crimes" [1]. The war poses numerous tasks for society, including the investigation of crimes, establishing accountability for the perpetrators, and protecting the rights of the affected individuals. Justice must not only be effective

and fair but also flexible enough to deal with the challenges of hybrid warfare. Traditional mechanisms of justice may not provide an adequate level of protection and punishment in such a complex situation. The ongoing trials Ukraine faces have necessitated a reevaluation of traditional approaches to justice and the implementation of new mechanisms that can effectively respond to the demands of the war. The hybrid mechanism of justice is a response to this need. It combines elements of traditional judicial procedures with new approaches, such as specialized courts, international mechanisms, and the use of expertise and technology [2].

The hybrid mechanism of justice, which combines national and international elements, can be a crucial tool in rebuilding the legal system in the context of the Russian-Ukrainian war. It proposes to merge the best practices and principles of both national and international justice to create a unified and orderly system capable of functioning effectively in times of conflict.

In the hybrid mechanism of justice, national courts can collaborate with international institutions and experts, providing broad access to international experience and practices. This will contribute to enhancing the professionalism of judges, improving the quality of judicial decisions, and supporting justice.

The hybrid mechanism of justice may also involve the establishment of specialized courts that focus on cases related to war crimes, human rights violations, and other crimes arising during the conflict. These specialized courts can leverage the best practices of international justice, ensuring an objective examination of cases and holding the perpetrators accountable.

The utilization of expertise and modern technologies, such as cybersecurity and digital evidence, can further strengthen the hybrid mechanism of justice. They will help ensure the credibility of evidence, facilitate the collection and analysis of information, and provide protection against potential cyberattacks and crimes.

Overall, the implementation of a hybrid mechanism of justice with national and international components, specialized courts, and the application of expertise and technology can significantly enhance the effectiveness, fairness, and accountability of the justice system in the context of the Russian-Ukrainian war.

The establishment of a hybrid mechanism of justice will require coordinated efforts from law enforcement agencies, the judicial system, international partners, and the public. Such a mechanism can be a crucial step towards building an effective justice system that meets the demands of the modern world and ensures the protection of citizens' rights after the war.

The design of the hybrid mechanism of justice can vary and depends on the specific needs and goals that the system aims to address. When developing such a mechanism, it is necessary to consider the country's context, the characteristics of the conflict, and the requirements of international law. An agreement with the United Nations to establish separate hybrid entities, as in Sierra Leone and Cambodia, can facilitate the involvement of international experts and ensure independent case reviews. This design can enhance trust in the judicial system and ensure fair justice. However, this approach can also be costly and complex to implement.

The creation of a separate branch within the justice system, as in Bosnia and Herzegovina, can provide specialized handling of war crimes cases and enable a swift response to committed crimes. By integrating this branch into the national system, greater stability can be achieved, and a lasting impact on judicial proceedings can be ensured. However, it is crucial to guarantee the independence and competence of judges to avoid political influence. Support from international organizations, as in the case of Kosovo with the European Union, can provide technical and financial assistance, as well as offer expertise and training for the development of an effective justice system. This approach can help establish a sustainable and transparent mechanism that adheres to international standards. Taking into account the advantages and disadvantages of different designs of the hybrid mechanism of justice, it is important to conduct a well-grounded analysis and select an approach that best suits the specific needs and context of the country. This will ensure the effective and fair functioning of the justice system during and after the armed conflict.

Conclusions. Justice plays a crucial role in the post-conflict reconstruction of a country, ensuring the protection of the rights of the affected individuals and holding

perpetrators accountable. The hybrid mechanism of justice, which combines national and international elements, can provide an effective and flexible system capable of responding to the challenges of armed conflict. It is important to draw on the experiences and best practices of other countries that have implemented hybrid mechanisms of justice.

The design of the hybrid mechanism should be flexible and involve the participation of international experts, specialized courts, and the utilization of new technologies. This approach will help ensure the independence, fairness, and effectiveness of the justice system in the context of armed conflict.

However, it is crucial to understand that there is no universal solution for the formation of a hybrid mechanism of justice. Each country has its own specificities and needs that must be taken into account. Building an effective justice system will require significant efforts, resources, and coordination. Nevertheless, the successful implementation of a hybrid mechanism of justice in the context of the Russian-Ukrainian war is essential for the country's recovery, the protection of the rights of the affected individuals, and the establishment of accountability for crimes.

REFERENCES

1. Volkova N. Condemning Russia and Preventing a New War: What Ukraine Must Do. <https://zn.ua/ukr/LAW/zasuditi-rosiju-i-ne-dopustiti-novoji-vijni-shcho-obovjzskovo-potribno-zrobiti-ukrajini-.html>

2. Mamedov G. Following The Hague's Footsteps: Why We Need a Hybrid Mechanism of Justice. <https://zn.ua/ukr/LAW/slidami-haahi-chomu-nam-potriben-hibridnij-mekhanizm-pravosuddja.html>

3. de Serpa Soares M. "New avenues for accountability in respect of international crimes: hybrid courts". https://legal.un.org/ola/media/info_from_lc/mss/speeches/MSS_ABA_Day_speech-27-April-2015.pdf

4. Rožajac-Zulčić M. Legal Research in Bosnia and Herzegovina. https://www.nyulawglobal.org/globalex/Bosnia_Herzegovina.html

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Іванчук Аліна Олександрівна
студентка
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Безсумнівно, персональні дані відіграють надзвичайно важливе значення в контексті забезпечення одного з ключових прав людини – права на приватність. Питання захисту персональних даних гостро стоїть, коли мова йде про ризики втрати безпеки та конфіденційності, що може загрожувати недоторканності приватного життя людини. У сучасному світі, де розвивається цифрова економіка, заснована на інформаційно комунікаційних та цифрових технологіях, а також де впроваджується електронна держава і забезпечується доступ до інформації для громадян, органів державної влади та місцевого самоврядування, виникає важлива потреба в належному захисті персональних даних. Це також вимагає чіткого визначення та відмежування персональних даних від неперсональних даних та інших суміжних категорій. Ефективність захисту персональних даних в сучасній системі залежить не тільки від правових інструментів, що її регулюють, а й від результативної діяльності уповноважених органів. Проте, також важливим фактором є рівень обізнаності громадян та суспільних акторів щодо можливостей та шляхів застосування цих інструментів. Українська дійсність показує, що громадяни часто не приділяють належної уваги проблемам, пов'язаним із захистом їх персональних даних, і це частково обумовлено недостатнім розумінням законодавчих стандартів та вимог у цій сфері. Тому неможливо не звернути увагу на законодавчу регламентацію поняття персональних даних та їхніх основних характеристик, а також особливості нормативно-правового регулювання захисту такої інформації, з

урахуванням як актів національного законодавства, так і міжнародних стандартів, зокрема європейських, що є особливо актуальним у контексті євроінтеграційних процесів в Україні.

Мета роботи. / Aim. Дослідити основні особливості законодавчої регламентації захисту персональних даних в Україні та міжнародні стандарти у цій сфері.

Результати та обговорення./Results and discussion. Введення терміну «персональні дані» в українське законодавство пов'язане з прийняттям Закону України «Про інформацію». Відповідно до ст. 10 цього Закону, одним із видів інформації є «інформація про фізичну особу». Згідно зі ст. 11, «інформація про фізичну особу (персональні дані)» – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [1]. Неможливо не згадати ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» (далі – Закон), де зазначається, що персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Тобто інформація буде вважатися такою, що містить персональні дані, якщо з її обробкою можна точно ідентифікувати фізичну особу, якої вона стосується. Персональними даними є лише інформація про живих фізичних осіб. Проте, якщо сукупність певних даних не дає змогу ідентифікувати особу, то їх обробка не захищається цим Законом [2]. Дефініція, яку пропонує Закон, практично аналогічна тій, що міститься у ст. 2 Конвенції №108 Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». Так, відповідно до Конвенції №108, персональні дані означають будь-яку інформацію, яка відноситься до конкретно визначеної особи або до особи, яка може бути конкретно визначеною [3]. Відповідно до ст. 2 Директиви 95/46/ ЄС Європейського Парламенту і Ради Європи «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» персональні дані являють собою будь-яку інформацію, що стосується встановленої фізичної особи чи фізичної особи, яку можна встановити. При цьому особою, яку можна встановити, є така, яка може бути

встановленою прямо чи непрямо, зокрема, за допомогою ідентифікаційного коду або одного чи більше факторів, притаманних фізичним, фізіологічним, розумовим, економічним, культурним чи соціальним аспектам її особистості [4].

На основі наведених тверджень можна виокремити ключові ознаки персональних даних. По-перше, вони належать конкретній фізичній особі та не підлягають відчуженню, тому відповідно можуть оброблятися лише з метою, визначеною володільцем персональних даних або нормами національного законодавства України до початку обробки персональних даних. По-друге, персональні дані характеризують конкретні фізичні, генетичні, фізіологічні, психометричні юридичні індивідуалізуючі властивості суб'єкта персональних даних, і таким чином дозволяють ідентифікувати конкретну фізичну особу. По-третє, такі дані можуть піддаватися автоматизованій обробці, обумовлюють виникнення для їхніх носіїв, володільців, розпорядників та третіх осіб прав та обов'язків, пов'язаних з правомірною метою та підставами обробки персональних даних. Також важливо зазначити, що персональні дані підлягають охороні та захисту в встановленому законодавством порядку.

На першому етапі розвитку законодавства, стандарти захисту персональних даних знайшли своє закріплення в тих положеннях міжнародних договорів, які стосувалися права на приватність. Так, у ст. 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. закріплено, що: «1. Ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла або таємницю його кореспонденції чи незаконних посягань на його честь і репутацію. 2. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань» [5]. Зважаючи на погляди В. М. Брижко, А. І. Радянської та М. Я. Швець, потреба в започаткуванні міжнародно-правового регулювання відносин щодо захисту персональних даних постала із середини 70-х років минулого століття, коли стало очевидно, що «національні системи правового захисту даних з причин наявних особливостей національного менталітету і

розходжень законодавчих систем (як за формою, так і за змістом), не можуть забезпечити принцип екстериторіальності персональних даних» [6]. На сучасному етапі велике значення в питанні захисту персональних даних відіграють акти європейського законодавства, зокрема в рамках діяльності Ради Європи та Європейського Союзу, де важливими документами є вже зазначені раніше Конвенція Ради Європи №108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28.01.1981р. та Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європи «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995р. Також, велику роль у формуванні усталеної судової практики щодо застосування норм актів Ради Європи у сфері захисту персональних даних відіграють рішення Європейського суду з прав людини, які визначають ступінь виконання державою у конкретному випадку позитивних або негативних зобов'язань щодо захисту персональних даних. Принагідно зазначу, що 27 квітня 2016 р. Європейським парламентом та Радою Європейського Союзу було ухвалено новий Регламент щодо захисту персональних даних (GDPR), тому питання відповідності української системи захисту персональних даних стандартам ЄС постало з новою актуальністю. Основні принципи обробки персональних даних, які означені у документах «Пакета захисту даних», визначають дотримання наступного:

- персональні дані повинні оброблятися законно, справедливо і в доступній формі по відношенню до суб'єкта даних («законність, справедливість і прозорість»);
- збиратися для певної, конкретної і законної мети і не піддаватися додатковій обробці, яка несумісна з цією метою («цільове обмеження»);
- бути адекватними і обмежуватися тими даними, які відповідають і необхідні для досягнення цілі, для яких вони обробляються («зведення до мінімуму даних»);
- бути точними і, при необхідності, постійно підтримуватися в актуальному стані;

- неточні персональні дані, з урахуванням цілі, для якої вони обробляються, слід видаляти або виправляти без затримки (“точність”);
- зберігається у формі, що дозволяє ідентифікувати суб’єкта даних не довше, ніж це необхідно для цілі, для якої вони обробляються (“цілісність і конфіденційність”). [7]

Право на захист персональних даних широко закріплене в національних нормативно-правових актах, зокрема в Конституції України, де закріплюється право на приватність як одне з основоположних прав людини. Особливо актуальними є положення Закону України «Про захист персональних даних» №2618 від 01.06.2010 р., прийняття якого обумовило наближення українського законодавства до європейських стандартів, що визначають права фізичної особи при обробці персональних даних. Загалом, потрібно зазначити, що формування законодавчої бази з питань захисту персональних даних, насамперед законів України «Про захист персональних даних» та «Про доступ до публічної інформації» та багатьох інших, відбувалось з урахуванням досвіду провідних європейських країн та в цілому ЄС. Але на сьогодні правове забезпечення суспільних відносин в Україні щодо персональних даних у частині їх правового захисту є недостатнім, адже нормативна база має переважно загальносистемний характер. Зокрема, вітчизняним законодавством не повністю визначено режим збирання, зберігання, використання та поширення інформації про особу. Характерними є застарілість чинного правового регулювання в Україні, в основі якого лежать законопроекти та стандарти, які були актуальними ще у 2000-х роках, неодноманітне тлумачення з боку різних суб’єктів та брак судової практики, що негативно впливає на ефективність застосування відповідних норм. [8].

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи, слід зазначити, що захист персональних даних є важливою складовою міжнародного співробітництва в сфері інформаційних технологій. Проте, порівняльний аналіз законодавства України щодо захисту права на приватність із новим європейським регулюванням дозволяє виокремити цілу низку проблем в цій сфері.

Безсумнівно, повноцінний захист персональних даних повинен бути забезпечений шляхом конкретизації законодавства та підвищення ефективності роботи владних інституцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про інформацію: Закон України в редакції Закону № 2938-VI від 13.01.2011. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 313.
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. Офіційний вісник України. 2010. № 49. Ст. 1604.
3. Конвенція Ради Європи №108 «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28.01.1981р.
4. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європи «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995р.
5. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р.: зб. нормативних актів з питань правозахисної діяльності / упоряд. С. Ф. Гончаренко. Київ: Юрінком Інтер, 1995. С. 38 – 44.
6. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних / В. М. Брижко, А. І. Радянська, М. Я. Швець. Київ: Тріумф, 2006. 19 с
7. Сучасні основи захисту персональних даних в європейських правових актах / В. М. Брижко. Київ: Інформація і право, 2016. 45 с.
8. Про упорядкування законодавства України із захисту персональних даних / В. М. Брижко // Правова інформатика. 2008. – № 1(17). – С. 20-34.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ ФОНДОВОЇ БІРЖІ В УКРАЇНІ

Коваленко Інна Анатоліївна

к.ю.н., доцент

Жукотанська Ольга Сергіївна

студентка

Київський національний університет

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Ринкова економіка відіграє важливу роль у багатьох аспектах державного функціонування. Основною характеристикою ринкової економіки є розподіл ресурсів на основі принципу попиту й пропозиції, де рішення про виробництво, ціни й розподіл залежать від взаємодії між покупцями і продавцями. Без розвитку біржової торгівлі в Україні, неможливий прогрес ринкової економіки, оскільки вона є одним з основних видів оптової торгівлі і має велике значення для економіки країни. Біржова торгівля забезпечує перетік капіталу між різними секторами та привертає інвестиції. Однак, масштаби вітчизняного фондового біржового ринку є незначними порівняно з країнами Європи та США, що свідчить про його недостатню ефективність.

Ціль роботи є дослідження питання правового становища фондової біржі в Україні та шляхів їх розвитку.

Матеріали і методи. Сприятливий стан біржової торгівлі є важливим показником конкурентоспроможності економіки країни. Ефективна та стабільна робота фондових бірж сприяє поліпшенню інвестиційного клімату, розвитку внутрішнього бізнесу та сприяє стратегічному плануванню економічного розвитку тощо.

У сучасному світі, незважаючи на необхідність існування фондових бірж, особливо на вітчизняному фондовому ринку спостерігається низка обставин, як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, які викликають нестабільність, залежність від іноземного капіталу, спекулятивний характер та слабку

зв'язаність з реальним сектором економіки. Це пояснюється недостатньо розвиненою інфраструктурою, фрагментарністю та неорганізованістю ринку, відсутністю ефективної системи фондових бірж, обмеженим набором фінансових інструментів і відсутністю сучасного законодавчого базису. У ринковій економіці фондовий ринок виступає професійно утвореним фінансовим механізмом, головною функцією якого є мобілізація коштів для забезпечення потреб виробництва грошовим капіталом. Для досягнення цієї мети в країні потрібна розвинена інфраструктура фондового ринку, широкий спектр інструментів та ефективні механізми взаємодії між учасниками ринку (емітентами, інвесторами, спеціальними гарантійними фондами), які базуються на сучасній правовій базі [1].

В цілому, фондова біржа являє собою організаційно оформлений, постійно діючий ринок, на якому здійснюється торгівля цінними паперами, що можуть вільно продаватися і купуватися. Саме фондова біржа зосереджує попит і пропозицію цінних паперів, сприяє формуванню їх біржового курсу та виконує інші функції, пов'язані з обігом цінних паперів [2].

У міжнародній практиці існують різні організаційно-правові форми бірж. Серед них автори виділяють:

- неприбуткову корпорацію;
- неприбуткову членську організацію;
- товариство з обмеженою відповідальністю;
- напівдержавну організація [3, с. 285].

Україна має свою власну організаційно-правову форму для фондової біржі. Згідно зі Законом України «Про фондовий ринок та фондову діяльність», головною організаційно-правовою формою фондової біржі в Україні є акціонерне товариство (АТ). Фондова біржа в Україні є юридичною особою, яка створюється на підставі статуту та реєструється в уповноваженому державному органі. Вона має власний капітал, статутний фонд та акціонерів. Акціонери біржі мають право голосу та інші права, визначені законодавством та статутом біржі. Згідно законодавства та вимог, що встановлені регулюючими

органами, зокрема Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), такі біржі мають відповідати вимогам щодо їх організації та функціонування.

Згідно пункту 5 Розділу 1 Положення про функціонування фондових бірж, фондова біржа набуває статусу юридичної особи в порядку, визначеному законодавством України, та здійснює діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку на підставі ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку у встановленому порядку [4].

На сьогоднішній день фондові біржі в Україні мають значний потенціал розвитку, але їх стан ще потребує покращень. Основні фондові біржі в Україні це "Українська біржа" (Ukrainian Exchange), "ПАТ "Українська біржа цінних паперів" (Ukrainian Stock Exchange), та "ПАТ "Львівська фондова біржа" (Lviv Stock Exchange). Відповідно до досліджень, у нашій країні ще виникають проблеми у цій сфері:

- низький рівень ліквідності (обсяг торгів на фондових біржах України незначний порівняно з розвинутими фондовими ринками, що ускладнює привернення інвесторів і підприємств до участі на біржах);
- недостатня кількість випусків цінних паперів (на фондових біржах України доволі обмежений вибір цінних паперів для інвестування, а тому біржа не часто використовується як джерело фінансування;
- відсутність покращення правового регулювання питання (на даний момент, в Україні не має детально описаного нормативно-правового, котрий чітко роз'яснював питання фондових бірж).

Варто наголосити, що задля отримання кращого результату варто працювати над вдосконаленням фондових бірж в Україні. Так, подальший розвиток фондового ринку залежить від конкретних заходів держави у сфері розбудови фінансової системи. Лише стимулюючи розвиток фондового ринку України та сприятливий інвестиційний клімат зможе змінити ситуацію, а таке можна досягти через низку заходів, а саме: удосконалення конкурентоспроможності фондового ринку, шляхом створення сприятливих

умов з боку державної політики; узгодження суперечностей в законодавстві; розширення ринку для залучення більшої кількості інвесторів та забезпечення його ліквідності й оборотності, задля пришвидшення обертання; покращення умов функціонування інвестиційних та пенсійних фондів, шляхом впровадження міжнародних стандартів результативності та інше [5];

Висновок. Отже, біржа є невід'ємною складовою економічної і фінансової системи, а її функції сприяють розвитку різних галузей економіки. Фондова біржа відкрила можливість для звичайних працівників отримати акції компаній як малу частку власності, а інвесторам – стати співвласниками компаній і взяти участь у їх управлінні [6, с. 602]. Сьогодні, багато країн використовують біржу для націоналізації компаній, підприємств і банків, що приносить користь державі, оскільки фондова біржа є одним з найбільш корисних інструментів, який допомагає людям збільшити свої фінансові можливості і підтримує економіку в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Науковий юридичний журнал «Юридична наук». Київ: ВНЗ «Національна академія управління», №11(101), 2019, Том 2, с.369
2. Сорок другі економіко-правові дискусії (юридичне спрямування): матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Львів, 2019, 170 с.
3. Жук Л. А. Господарське право: навчальний посібник. За ред. Л. А. Жук, І. Л. Жук, О. М. Неживець. Київ: Кондор, 2003, 400 с.
4. Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.11.2012, № 1688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2082-12#Text>
5. Трансформація національної, закордонної моделей економічного розвитку та законодавства в умовах воєнного часу: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції ВНУ ім. Лесі Українки. м. Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня»"Волиньполіграф», 2022. 418 с.

6. Makhinchuk Vitalii, Gusarov Konstantin, Kulaha Elina, Koroied Sergii, Kovalenko Inna (2021). Problems of legislative regulation of innovative activity in Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 24. Issue 1. P. 609-616.

ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС

Колісник А. В.

студентка

Науковий керівник:

Щипанова О. О.

к.ю.н., доцентка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Свобода мирних зібрань є одним з фундаментальних прав людини та важливою складовою демократичної та правової держави. Це право стає особливо актуальним в умовах відсутності прямого доступу до процесу прийняття політичних рішень та засобів масової інформації.

Мета роботи. Національне законодавство про свободу мирних зібрань постійно розвивається та вдосконалюється, зокрема, у зв'язку з викликами, які виникають в умовах воєнного стану. Це вимагає нових напрямків наукового пошуку та дослідження проблем реалізації цього права в умовах військового конфлікту.

Матеріали та методи. Право на мирні зібрання отримало нормативне закріплення у статті 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Дана стаття передбачає, що кожна особа має право на свободу мирних зібрань та асоціацій без будь-яких обмежень, окрім тих, які передбачені законом та необхідні в демократичному суспільстві для забезпечення національної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я та моралі або захисту прав та свобод інших осіб. Крім того, в ній зазначено, що законні обмеження можуть бути застосовані на виконання прав, пов'язаних із свободою мирних зібрань та асоціацій, для осіб, що належать до збройних сил України, поліції та адміністративних органів держави [2].

З введенням в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року, який було оголошено внаслідок військової агресії РФ та на підставі Указу Президента України, можуть бути застосовані тимчасові обмеження конституційних прав і

свобод громадянина, зокрема свободи мирних зібрань, яка передбачена статтею 39 Конституції України [3].

Як зазначає О. В. Білаш, обмеження свободи мирних зібрань, передбачене внаслідок введення воєнного стану на території України, є обґрунтованим та необхідним для підвищення контролю та керування суспільними процесами у державі з боку військового командування [1, 216].

Варто зазначити, що навіть в умовах воєнного стану, мирні зібрання є досить важливими, оскільки у деяких випадках вони можуть значно вплинути на розвиток бойових дій та прийняття життєво важливих рішень.

Л. Ярмола наголошує на тому, що відповідно до п. 4 ст.16 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 р. забороняється проведення масових заходів, за винятком тих, на проведення яких заборона була встановлена судом, а також ст. 22 передбачає можливість обмеження конституційних прав і свобод громадян. Це означає можливість заборони, а не повного обмеження цього права [3, 241] в умовах надзвичайного стану. Але слід зауважити, що правовий режим воєнного часу не є ідентичним з режимом надзвичайного стану, оскільки було прийнято два різні закони для їх виконання.

З урахуванням обмежень, які пов'язані зі зборами з метою забезпечення національної безпеки та громадського порядку, можна розглядати положення законів України «Про правовий режим надзвичайного стану», який передбачає можливість заборони проведення масових заходів, та «Про правовий режим воєнного стану», який визначає можливість забороняти проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів. Згідно зі ст. 64 Конституції України, свобода мирних зібрань не є однією зі свобод, які не можуть бути обмежені в період надзвичайного або воєнного стану. Отже, єдиний випадок, коли може бути законним обмеження права на мирні зібрання без рішення суду – це у разі введення воєнного або надзвичайного стану. При встановленні обмежень на проведення масових заходів в зв'язку з епідемією коронавірусу в Україні надзвичайний стан не був оголошений, тому право на

збори не було і не могло бути обмежене. Однак п. 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2021 р. № 64/2022 встановлює, що під час воєнного стану можуть тимчасово обмежуватися конституційні права і свободи людини та громадянина, включаючи право на свободу зібрань.

Відповідно до Основного Закону, заборона мирних зібрань може бути застосована лише за рішенням суду, тому вони не можуть бути повністю заборонені під час воєнного стану. Крім того, згідно з положеннями ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», дозволено встановлювати додаткові обмеження для військових адміністрацій та військового командування.

У відповідності до рішення Конституційного Суду України, організатор мирного зібрання зобов'язаний повідомити про свій намір провести зібрання у прийнятний строк до дати його проведення. Такий строк має бути достатнім для забезпечення безперешкодного проведення зібрання та захисту прав і свободи інших людей. Крім того, орган, що відповідальний за забезпечення порядку, має мати достатньо часу для вжиття заходів щодо організації безпечного проведення зібрання та забезпечення громадського порядку. У разі необхідності даний орган може звернутися до суду для вирішення спірних питань згідно ч. 2 ст. 39 Конституції України.

Статтею 185-1 КУпАП передбачено відповідальність за порушення порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій. Однак, це бланкетна норма, яка потребує посилення на конкретний закон, що встановлює правила та норми організації таких заходів. На даний момент не існує спеціального закону, який визначає порядок організації мирних зібрань. Тому, до набрання чинності відповідного закону, жодна особа фактично не може бути притягнута до адміністративної відповідальності за порушення ст. 185-1 КУпАП.

Висновки. Таким чином, в умовах воєнного стану дозволено організацію мирних зборів, мітингів, походів та демонстрацій, а також інших масових

заходів тільки винятково та за умови отримання письмової згоди владних органів. Організатори подій повинні гарантувати дотримання громадського порядку, наявність засобів першої медичної допомоги, дотримання правил пожежної безпеки та залучення пожежно-рятувальних служб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білаш О. В Питання законодавчого врегулювання мирних зібрань в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2022. Випуск 71. С. 216-221.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (дата звернення: 05.05.2023).

3. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.05.2023).

4. Ярмол Л., Грицишин В. Реалізація права на мирні зібрання в Україні в період війни. Незалежність України: права людини та національна безпека: збірник матеріалів Другої міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20 травня 2022 року) / Національний університет «Львівська політехніка»; упоряд. Л. В. Ярмол. Львів: Галицька видавнича спілка, 2022. С. 240-242.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Опішняк Світлана Олегівна

магістрант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. Землі лісогосподарського призначення є складовою державного земельного фонду і відіграють важливу економічну, екологічну та соціальну роль у житті суспільства. Лісові ресурси наразі забезпечують розвиток економіки нашої країни.

Ціль роботи. Сучасний стан охорони лісових ресурсів в Україні характеризується багатьма недоліками. Головними з яких є: недосконалість фінансово-економічного механізму охорони лісових ресурсів та податкової бази, яка не враховує довгостроковості у вирощуванні лісу; дублювання повноважень адміністративно-правової охорони лісових ресурсів; недоцільне поєднання лісогосподарськими підприємствами функцій з ведення лісового господарства та переробки деревини; значний обсяг незаконних рубок, недосконалий перерозподіл земель лісового фонду; зростання техногенного навантаження на лісові екосистеми; збільшення випадків лісових пожеж; поява в лісах шкідників, які створюють додаткові проблеми для охорони лісових ресурсів. Крім того, система управління в сфері охорони та відтворення лісів не повністю забезпечує багатоцільове, безперервне і невиснажливе використання земель лісового фонду, лісових ресурсів та лісових екосистем [1, с. 167].

Окрім цього варто звернути увагу на той факт, що землі лісогосподарського призначення є специфічною категорією земель, адже, згідно з чинним законодавством, вони розглядаються як земельні ділянки, на яких розташована лісова рослинність, а не суцільний масив. Саме в цьому контексті виникають питання щодо використання та оцінювання цієї категорії земель. Зокрема, необхідно чітко з'ясувати, що застосувати, а саме просторово

територіальний принцип чи рослинний покрив. Це є суттєвим та важливим чинником, щодо розуміння термінів «землі лісогосподарського призначення» та «ліс», які дуже часто ототожнюють [2]. Саме тому виникає необхідність дослідження проблем правового режиму земель лісогосподарського призначення.

Матеріали та методи. При дослідженні зазначеної проблеми було вивчено роботи Клименка О. І., Антоненко І. Я., Бець М. Т., Боцула О., Шарапова С. В.

Результати та обговорення. Правовий режим земель лісового фонду це встановлений законом порядок їх обліку, моніторингу, використання та охорони. Однією з основних особливостей правового режиму земель лісогосподарського призначення є нерозривний зв'язок їх використання з лісокористуванням. Особливості в правовому режимі земель державного лісового фонду обумовлюється насамперед відмінностями в порядку використання окремих груп лісів державного значення.

Однією з основних особливостей правового режиму земель лісогосподарського призначення є нерозривний зв'язок їх використання з лісокористуванням. На думку В. Ф. Гербового, під поняттям лісокористування необхідно розуміти забезпечену законом можливість господарської експлуатації лісів та використання їх корисних властивостей. На покритих лісом землях право лісокористування нерозривно пов'язане із правом землекористування: не можливо користуватися лісом, не використовуючи землю, яка є просторово-операційним базисом і засобом виробництва. Під час здійснення лісокористування право землекористування самостійного характеру не має, оскільки підпорядковано праву лісокористування та має похідний характер.

Дискусія щодо поняття категорії земель лісового фонду виникла ще задовго до прийняття чинних нині кодексів. Одна точка зору полягала в необхідності визнання земель лісового фонду й лісів єдиним об'єктом: суспільні відносини щодо цього об'єкта в процесі ведення лісового

господарства, користування лісом та його охорони цілком регулюються лісовим законодавством, тобто землі лісового фонду розглядалися як складова державного лісового фонду; інша – у необхідності визнання лісу й земель державного лісового фонду самостійними юридичними категоріями, а лісові й земельні відносини – предметами лісового й земельного законодавства.

Згідно із ч. 1 ст. 55 ЗКУ до земель лісогосподарського призначення належать землі, вкриті лісовою рослинністю, а також не вкриті лісовою рослинністю, нелісові землі, які надані та використовуються для потреб лісового господарства. Згідно з частиною 2 статті 55 ЗКУ до земель лісогосподарського призначення не належать землі, зайняті: а) зеленими насадженнями у межах населених пунктів, які не віднесені до категорії лісів; в) окремими деревами і групами дерев, чагарниками на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках; г) полезахисними лісовими смугами на землях сільськогосподарського призначення.

Дещо більш розгорнуте визначення земель лісогосподарського призначення наведено у ч. 1 ст. 5 ЛКУ: «До земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства».

Відповідно до ч. 1 ст. 5 ЛКУ, землі лісогосподарського призначення складаються з лісових та нелісових земель. На лісових землях розташовані лісові ділянки, поняття яких наведене у ст. 1 ЛКУ: «Лісова ділянка – ділянка лісового фонду України з визначеними межами, виділена відповідно до цього Кодексу для ведення лісового господарства та використання лісових ресурсів без вилучення її у землекористувача або власника землі».

Тож дослідивши питання з позицій земельно-правової норми щодо оцінки лісогосподарських земель, виділяють щонайменше три їх різновиди: ті, що вкриті лісовою рослинністю; не вкриті лісовою рослинністю, але котрі

належать до цієї категорії; нелісові землі, надані для потреб ведення лісового господарства [3]. Таким чином, у широкому розумінні поняття землі лісогосподарського призначення визначають як один із елементів екосистем лісів, що бере участь у природному функціонуванні екосистеми загалом. При цьому земля, на якій вони розміщені, відіграє роль: 1) просторового базису для росту лісової рослинності; 2) засобу виробництва, що забезпечує життєдіяльність лісу [4].

Для режиму лісових земель важливим є режим лісів, що на них знаходяться. Ч. 1 ст. 39 ЛКУ передбачає поділ лісів на категорії: «Ліси України за екологічним і соціально-економічним значенням та залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії: 1) захисні ліси (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції); 2) рекреаційно-оздоровчі ліси (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції); 3) ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо); 4) експлуатаційні ліси.

Однією з основних особливостей правового режиму земель лісогосподарського призначення є нерозривний зв'язок їх використання з лісокористуванням. Особливості в правовому режимі земель державного лісового фонду обумовлюється насамперед відмінностями в порядку використання окремих груп лісів державного значення.

Поняття лісу наведене у ст. 1 ЛКУ - ліс - це тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище. Таким чином, за ЛКУ поняття «ліс» як природний комплекс фактично охоплює і землі. З іншого боку, ЛКУ (ст. 6) розмежовує поняття «землі» та «лісові ресурси», адже відносить до останніх лише: «... деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для

задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів. До лісових ресурсів також належать корисні властивості лісів (здатність лісів зменшувати негативні наслідки природних явищ, захищати ґрунти від ерозії, запобігати забрудненню навколишнього природного середовища та очищати його, сприяти регулюванню стоку води, оздоровленню населення та його естетичному вихованню тощо), що використовуються для задоволення суспільних потреб».

Особливості в правовому режимі земель державного лісового фонду обумовлюються відмінностями в порядку використання окремих груп лісів державного значення. З точки зору можливого господарського використання, тобто народногосподарського призначення та місця їх розташування і функцій, тобто екологічного призначення, ліси поділяються на дві групи.

До першої групи належать ліси, що виконують переважно природоохоронні функції: 1) водоохоронні; 2) захисні; 3) санітарно-гігієнічні та оздоровчі ліси. До першої групи належать також ліси на територіях природно заповідного фонду (заповідники, національні природні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища, регіональні ландшафтні парки, ліси, що мають наукове або історичне значення). До другої групи належать ліси, що поряд із екологічними мають експлуатаційне значення, і для збереження захисних функцій, безперервності та невиснажливості використання яких встановлюється режим обмеженого лісокористування.

Серед загальних рис правового режиму можна виокремити наступні:

1. Насамперед, основною рисою земель лісогосподарського призначення, що впливає із назви даної категорії земель, є призначення цих земель для ведення лісового господарства. Зміст ведення лісового господарства визначений ст. 63 ЛК України.

2. Однією із основних особливостей правового режиму земель лісогосподарського призначення є нерозривний зв'язок їх використання із лісокористуванням. У деяких випадках дозвіл на лісокористування фактично є дозволом і на землекористування, і навпаки.

3. Іншою характерною рисою правового режиму земель лісогосподарського призначення є багатofункціональне призначення лісів, тобто можливість одночасного використання лісу різними особами для різних потреб, наприклад, тимчасове користування лісами для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб здійснюється без вилучення земельних ділянок у 170 власника лісів, постійного лісокористувача на підставі спеціального дозволу (ч. 6 ст. 18 ЛК України).

4. Істотними особливостями характеризується управління у відносинах щодо використання, охорони та відтворення земель лісогосподарського призначення. Деякі функції управління існують паралельно або поглинаються аналогічними функціями, що стосуються лісів. Так, планування використання земель лісогосподарського призначення здійснюється головним чином у формі лісовпорядкування, яке, зокрема, передбачає «складання проектів організації і розвитку лісового господарства та здійснення авторського нагляду за їх виконанням» (п. 13 ст. 46 ЛКУ). Крім цього, варто звернути увагу на те, що певні особливості правового режиму земель лісогосподарського призначення можуть міститись у спеціальних законах.

Щодо заходів охорони земель лісогосподарського призначення варто зазначити наступне. Як підкреслюється в юридичній літературі, юридичні заходи щодо охорони земель характеризуються трьома поняттями: збереження (використання землі такими способами і прийомами, при яких не настає погіршення якісного стану земельних ділянок); відновлення (головним чином, це заходи по рекультивації земель) і поліпшення (заходи меліоративного характеру, в результаті яких земля підвищує соціальну цінність) сприятливого стану земель.

Крім базових, закріплених Законом України «Про охорону земель», ЗКУ, необхідно виділити спільні заходи, які стосуються охорони земель лісогосподарського призначення та лісів, які на них знаходяться. Так, це державна комплексна система спостереження; створення екологічної мережі; розробка загальнодержавних та регіональних програм використання та охорони

земель; відшкодування втрат лісогосподарського виробництва. Зазначена група стосується не лише земель та лісів, а також має взаємозв'язок між собою.

Наступна група – це спеціальні охоронні заходи, серед яких необхідно виділити спеціально лісові та спеціально земельні. До спеціально лісових відносяться заходи, спрямовані на збереження лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження; захист лісів від шкідників та хвороб тощо. Група спеціально земельних заходів поділяється на відновні (рекультивация) та попереджувальні (цільові програми щодо охорони земель; раціональне використання; обов'язки власників та користувачів тощо) заходи [5, с. 86].

Висновки. Таким чином, збалансоване використання земель лісогосподарського призначення має екологічні, економічні та соціальні аспекти, що становлять основу концепції екологізації суспільного розвитку. Її суть полягає у створенні таких економічних відносин, які б забезпечили стійкі темпи приросту продуктивності суспільної праці та потреб економіки. Необхідною є узгодженість нормативно-правової бази передбачає ухвалення єдиних норм і стандартів щодо визначення суті категорії лісогосподарських земель та їх функціонального призначення відповідно до специфіки землекористування як основи обґрунтування єдиних параметрів земельного обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Клименко О. І. Особливості правового режиму земель лісового фонду. С. 167-172. URL: <http://surl.li/hwoyo>
2. Антоненко І. Я. Організаційно-економічні механізми оптимізації лісистості території України. Економіка природокористування і охорони довкілля. Київ: РВПС України НАН України, 2011. С. 24–30.
3. Бець М. Т. Приватне лісокористування як потенціал підвищення ефективності управління лісовим господарством. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2007. № 605. С. 186– 190.

4. Боцула О. Значення земель лісогосподарського призначення в Україні: аналіз проблем використання. 2017. С. 166-174. URL: <http://surl.li/hwoyr>

5. Шарапова С. В. Особливості заходів правової охорони земель лісогосподарського призначення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». Випуск 35. Частина І. Том 2. 2015. С. 85-88.

САМОВРЯДУВАННЯ В ЄВРОПІ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ АСПЕКТИ

Росавицький Олександр Олексійович

старший викладач

старший викладач кафедри конституційного права

та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Ця стаття розглядає роль самоврядування в європейських країнах з історичного та сучасного погляду. В статті з'ясовуються основні принципи та повноваження самоврядування, розглядаються його вплив на громадян та розвиток муніципалітетів. Також акцентується увага на викликах та перспективах самоврядування в сучасному світі.

Ключові слова: самоврядування, Європа, муніципалітети, громадяни, роль, демократія, місцева ідентичність, децентралізація, влада, вплив, сталість, регіональна співпраця.

Самоврядування в Європі є важливою складовою частиною політичної системи багатьох країн і має довгу історію розвитку. Від самого початку цивілізації людство прагнуло забезпечити участь громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього повсякденного життя. Самоврядування сприяє налагодженню зв'язку між людьми та владою, розвиває демократію та гарантує вплив громадян на формування політики.

Історично, самоврядування в Європі почало свій шлях з розпаду Римської імперії. У середньовіччі його принципи були закріплені в міському праві, що надавало громадянам можливість самостійно управляти своїми містами. Поступово самоврядування розширювалося, охоплюючи різні сфери суспільного життя - економіку, юстицію, освіту та інші.

Протягом новітньої історії самоврядування в Європі проходило різні

етапи розвитку. У другій половині 20-го століття було відновлено самоврядування після періоду авторитарного режиму під час Другої світової війни. Європейські країни активно працювали над реформуванням системи, щоб забезпечити більшу участь громадян у прийнятті рішень.

Важливою складовою самоврядування є місцеві ради, які обираються громадянами та відповідають за управління муніципалітетами. Ці ради мають повноваження у сферах, таких як планування містобудівної діяльності, надання комунальних послуг, управління бюджетом та інфраструктурою.

Крім муніципального самоврядування, в Європі існують інші форми самоврядування на регіональному рівні, наприклад, автономні регіони або провінції, які мають певну автономію у вирішенні питань, що стосуються їхнього територіального обсягу.

Самоврядні органи в Європі мають велику автономію і визначають свою власну політику, залежно від потреб і побажань своїх громадян. Вони мають право розробляти та приймати місцеві нормативно-правові акти, затверджувати бюджет, здійснювати контроль над діяльністю комунальних підприємств та забезпечувати здійснення соціальних та економічних програм на своїй території.

Самоврядування в Європі сприяє ближчому зв'язку між владою та громадянами, розвитку демократичних цінностей та впровадженню принципів громадянського суспільства. Воно дозволяє громадянам активно брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та сприяє зростанню відповідальності та свідомості населення.

Наприклад, у Швеції система самоврядування є основою політичної системи країни. Муніципалітети у Швеції є відносно незалежними юридичними особами з власними повноваженнями у багатьох сферах, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальне забезпечення, місцеву інфраструктуру та інші. Муніципалітети мають свої виборні ради, які обираються громадянами на місцевих виборах і відповідають за управління своїми територіями.

У Німеччині також існує розгалужена система самоврядування, де

муніципальні органи мають широкі повноваження у багатьох сферах, включаючи планування містобудівної діяльності, охорону довкілля, освіту та соціальну політику. Багато муніципалітетів мають власні бюджети та здійснюють фінансове управління на своїх територіях.

У сучасній Європі самоврядування також проявляється на різних рівнях. Європейський Союз, наприклад, пропагує принцип субсидіарності, згідно з яким рішення мають бути прийняті на найближчому можливому рівні, де це ефективно і ефективніше виконується.

Самоврядування в Європі також сприяє розвитку регіональної співпраці та обміну досвідом між муніципалітетами. Через об'єднання ресурсів та зусиль на місцевому рівні, муніципалітети можуть здійснювати спільні проекти, спрямовані на покращення якості життя своїх громадян та розвиток регіону в цілому.

Узагальнюючи, самоврядування в Європі має довгу історію розвитку, яка починається ще з давніх часів. Протягом століть самоврядування стало необхідною складовою демократичних суспільств, де громадяни мають можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та сприяють розвитку їхніх громад.

Самоврядування забезпечує громадянам можливість впливати на прийняття рішень на місцевому рівні, де проблеми та потреби їхнього повсякденного життя найбільш наочно відображаються. Це допомагає забезпечити більш точні та ефективні рішення, орієнтовані на конкретні потреби та інтереси місцевих громад.

Окрім того, самоврядування сприяє розвитку місцевої ідентичності та культури, оскільки громадяни беруть участь у формуванні свого місцевого середовища та спільноти. Це підтримує зв'язок між людьми, сприяє соціальній взаємодії та спільному розвитку.

Зростаюча роль самоврядування в сучасній Європі також відображається в процесі децентралізації влади. Багато країн розширюють повноваження та ресурси, надані муніципалітетам, з метою забезпечення більшого рівня

самостійності та ефективності прийняття рішень на місцевому рівні.

Однак, разом із зростанням самоврядування виникають і виклики. Необхідно забезпечити належну фінансову підтримку муніципалітетів, щоб вони могли виконувати свої функції та забезпечувати потреби своїх громадян. Також важливо забезпечити прозорість, відповідальність та ефективність у роботі муніципальних органів, щоб громадяни мали довіру до своїх представників та впевненість у тому, що їхні потреби будуть належним чином враховані.

У сучасному світі, де складні глобальні виклики стають все більш актуальними, самоврядування в Європі також виявляється важливим інструментом для реалізації міжнародних зобов'язань та досягнення сталого розвитку. Муніципалітети можуть брати участь у реалізації глобальних цілей, таких як боротьба зі зміною клімату, забезпечення сталої енергетики, збереження біорізноманіття та багато інших.

У підсумку, самоврядування в Європі має довгу історію розвитку та відіграє важливу роль у політичній системі багатьох країн. Воно сприяє ближчому зв'язку між владою та громадянами, розвитку демократії та гарантує вплив громадян на формування політики. Самоврядування забезпечує громадянам можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя, сприяє розвитку місцевої ідентичності та спільноти, а також виконанню міжнародних зобов'язань та досягненню сталого розвитку.

ВІКТИМНА ПОВЕДІНКА ЖЕРТВ ЗЛОЧИНУ, ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Самороков Валентин Олександрович,

доцент

Батарчук Іванна Ігорівна,

Студентка

Національного університету водного господарства

Ключові слова: віктимність, віктимна поведінка, злочинець, жертва, злочин, психологія.

Вступ. У сучасному суспільстві поняття «віктимної поведінки» вживається не часто, переважно завжди у злочинах вважають винними суто злочинця. Варто зауважити, що ми погоджуємося з цим твердженням, але вважаємо за потрібне при розслідуванні злочинів та їх аналізі враховувати можливу віктимну поведінку жертви.

Актуальність обраної теми виражається тим, що віктимна поведінка жертви є надзвичайно важливим елементом, який може змінити загальну картину злочину.

Ціль роботи – дослідити віктимну поведінку жертви злочину, як елементу кримінологічного аналізу.

Відповідно до мети нами були сформовані наступні завдання:

1. Дослідити історичну складову формування поняття «віктимна поведінка» в кримінології;
2. Визначити дефініцію поняття «віктимна поведінка» в юридичній науці.
3. Охарактеризувати особливості такої поведінки, які характерні для жертв злочинів.

Матеріали та методи. Дослідженням віктимної поведінки займалися, як іноземні вчені, так і вітчизняні, а саме: Андронникова О. О., Головкіна Б. М.,

Голіна В. В., Гура С. О., Франк Л. В., Рівман Д. В., Туляков В. А.

Результати та обговорення. Задля того, щоб краще дослідити психологію злочинця, вчені часто задавалися питанням того, чим керувалися злочинці при виборі своїх жертв. Адже бували випадки, коли одна жінка ставала жертвою згвалтувань одразу декілька разів, її обирали як жертву різні злочинці. Таким чином постало питання, чи не може жертва мати поведінку, що притягує злочинця. Першим серед вчених дав визначенням поняттю віктимність Франк Л. В. – відомий австрійський психіатр. На його думку віктимність це – «реалізована злочинним актом підвищена здатність особи в силу моральних і фізичних властивостей ставати жертвою злочину за певних обставин, іншими словами, нездатність уникнути небезпеки там, де це було об'єктивно можливо» [1, с. 156].

Варто зауважити, що не всі жертви злочинів мали віктимну поведінку, у відповідності до статистики віктимна поведінка притаманна лише 30% жертв злочинів.

Віктимологія в буквальному перекладі означає «вчення про жертву». З'явившись спочатку віктимологія як наукова дисципліна почала складатися в 40-50-і рр. ХХ століття [2].

Задля більш ефективного дослідження варто вказати, що серед жертв варто розрізняти потенційних (щодо яких реального заподіяння шкоди ще не відбулося, а може й не відбудеться), реальних (уже несли збитки), а також латентних (реальних, але з тих чи інших причин залишилися поза офіційного обліку) жертв. Для віктимології латентні жертви, потерпілі, що навмисно уникають розголосу заподіяння їм шкоди, становлять особливий інтерес [2].

Аналізуючи наведену вище інформацію ми можемо сформулювати власне визначення поняття «віктимна поведінка», тому надалі в роботі ми будемо розуміти його як: поведінка особи (жертви), що може провокувати здійснення кримінально-протиправних діянь, через поведінку та психологічні якості особи, коли є загроза заподіяння їй шкоди з боку іншої особи (злочинця).

Варто відзначити, що віктимна поведінка жертви ні в якому разі не є

виправданням для здійснення суспільно-небезпечних діянь по відношенню до особи.

У 21 столітті ми досить часто чуємо про так звану віктимологію гендеру. Вчені доводять те, що певні типи гендерної ідентичності безпосередньо впливають на схильність до віктимної поведінки. Варто зазначити, що особи з високим рівнем самоконтролю та стійким характером дуже рідко стають жертвами злочину, так як злочинці надають перевагу особам, яким важко захистити себе та тим, хто маю низьку самооцінку. Зокрема жертвами зґвалтування часто стають жінки або чоловіки, що соромляться розповісти про це, такі особи є вигідними для злочинця, бо тоді зростають його шанси стати безкараним.

Таку ж оцінку поведінки отримують особи, гендерна ідентичність яких не відповідає загально-прийнятим гендерним стереотипам [3, с. 47].

Неофрейдизм доводить, що віктимна поведінка особи є результатом так званого дефіциту емоційного контакту матері з дитиною протягом першого року її життя, на протипагу гуманістична психологія стверджує, що віктимна поведінка жертви зумовлена чинниками суб'єктивного характеру, до яких відносяться соціальні, біофізичні та психологічні властивості людини, у позитивній психології таку поведінку вважають наслідком феномену «вивченої безпорадності» тощо [4, с. 15].

Висновки. Отже, віктимна поведінка жертви є відносно новим поняттям в кримінології, це поведінка особи (жертви), що може провокувати здійснення кримінально-протиправних діянь, через поведінку та психологічні якості особи, коли є загроза заподіяння їй шкоди з боку іншої особи (злочинця).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головкіна Б. М., Голіна В. В. Віктимологія: навчальний посібник. Х.: Право, 2017. 308 с.
2. Гура С. О. Психологічні особливості віктимної поведінки молодих людей. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/6062>

3. Куравська Н. В., Лукеча І. М., Гошків В. В. Гендерні особливості схильності до віктимної поведінки студентів закладів вищої освіти. Ужгород: Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2021. С.45-50

4. Бантишева О. О. Психологічні особливості емоційного інтелекту осіб юнацького віку, схильних до віктимної поведінки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2017. 20 с.

ОСОБЛИВОСТІ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ярина Ярослав Ігорович

Студент

Науковий керівник:

Гіденко Євген Сергійович

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

капітан поліції

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Несення служби поліцейськими Національної поліції України в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим і вимагає особливої уваги та підготовки. У таких складних умовах, коли країна знаходиться в стані війни або загрози війни, поліцейські мають виконувати свої обов'язки зі збереження громадського порядку та безпеки населення, забезпечувати захист важливих об'єктів, протидіяти терористичним загрозам, контролювати переміщення осіб і транспорту, а також надавати допомогу збройним силам.

Найбільшу частку в загальному обсязі роботи патрульної поліції займає провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері безпеки дорожнього руху. Це пояснюється тим, що порушення правил дорожнього руху є найпоширенішим видом серед усіх адміністративних правопорушень [3].

В той же час, правозастосовча практика показує недосконалість окремих процесуальних норм, які визначають порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення в сфері безпеки дорожнього руху, що призводить до закриття справи на підставах, визначених статтею 247 КУпАП [3].

Таким чином, питання визначення та застосування громадських робіт за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні є науково і практично цікавими та потребують подальшого дослідження. Аналіз судових рішень свідчить про неоднозначну практику

застосування законодавства при оскарженні процедури притягнення до відповідальності, а саме якщо розгляд справи здійснюється на місці вчинення правопорушення [1, с. 16]. В більшості випадків суди задовольняють позов про оскарження дій та рішень працівників поліції, але трапляються випадки визнання правомірними дій патрульної поліції в таких випадках [4].

Термін проведення адміністративного розслідування не може перевищувати один місяць з моменту порушення справи про адміністративне правопорушення [4]. У виняткових випадках зазначений строк за письмовим клопотанням посадової особи, у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, може бути продовжений рішенням керівника органу, в провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, або його заступника на термін не більше одного місяця, а у справах про порушення митних правил, а так само правил дорожнього руху або правил експлуатації транспортного засобу, що спричинило заподіяння легкої або середньої тяжкості шкоди здоров'ю потерпілого, рішенням керівника вищого органу або його заступника на термін до шести місяців [4, с. 19].

Особливість несення служби поліцейськими в умовах воєнного стану полягає в тому, що вони мають бути готові до швидкого реагування на будь-які надзвичайні ситуації. Вони повинні мати високий рівень професійної підготовки, знати основні принципи ведення бойових дій та володіти необхідними навичками для захисту себе та громадян.

Умови воєнного стану також можуть вимагати від поліцейських зміни стратегій та тактик роботи. Вони повинні володіти навичками розуміння воєнних операцій та координації з іншими силовими структурами для забезпечення ефективного спільного ведення операцій. Крім того, вони повинні бути готові до роботи в умовах обмежених ресурсів та складних кліматичних умов [3, с. 18].

Важливою особливістю несення служби поліцейськими в умовах воєнного стану є підтримання принципів законності та захист прав людини. Незважаючи на складність ситуації, поліцейські повинні дотримуватись

встановлених правил і норм, а також уникати зловживань та незаконних дій. Вони мають забезпечувати безпеку та захист громадян, при цьому поважаючи їх права і свободи.

Комунікація та співпраця з населенням також мають велике значення в умовах воєнного стану. Поліцейські повинні активно взаємодіяти з громадою, забезпечувати інформаційну підтримку, здійснювати профілактичну роботу та надавати необхідну допомогу. Важливо, щоб населення відчувало довіру до поліцейських і було переконано в їхньому захисті та підтримці [1, с. 41].

Отже, умови воєнного стану ставлять високі вимоги до поліцейських і вимагають від них мужності, професіоналізму та готовності до жертвності. Вони повинні бути готовими діяти в умовах високого ризику і стресу, забезпечуючи безпеку і захист громадян, а також виконуючи важливі завдання для збереження національної безпеки і стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адміністративна діяльність ОВС. Загальна частина : підручник / [під заг. ред. І. П. Голосніченка, Я. Ю. Кондратьєва]. К. : Українська академія внутрішніх справ, 1995. 177 с.
2. Гуржій Т. Нормативна регламентація адміністративної відповідальності водіїв / Т. Гуржій // Вісник прокуратури. 2007. № 7 (73). С. 109–112.
3. Доненко В. В. Керування транспортним засобом у стані сп'яніння: адміністративно-деліктні проблеми : монографія / В. В. Доненко, В. К. Колпаков. К., 2003. 230 с.
4. Собакарь А. О. Критерії ефективності адміністративно-юрисдикційної діяльності Державтоінспекції у сфері дорожнього руху / А. О. Собакарь // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : збірник наукових праць Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2008. № 2. С. 92–101.